Duiliu ZAMFIRESCU

# POEZII
# VIAŢA LA ŢARĂ
# TĂNASE SCATIU

LITERA
Chişinău 1997


## NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Textele au fost reproduse după:
D u i l i u Z a m f i r e s cu. Opere, vol. I — II. Ediţie
îngrijită, prefaţă, cronologie, note, glosar, indice şi bibliografie
de M. Gafiţa.” Colecţia “Scriitori români”. Editura
Minerva. Bucureşti, 1970 — 1971.
D u i l i u Z a m f i r e s c u. Viaţa la ţară. Tănase Scatiu.
Ediţie îngrijită de Mihai Gafiţa. Repere istorico-literare
de Andrei Rusu. Seria “Patrimoniu” Editura Minerva.
Bucureşti, 1980.
D u i l i u Z a m f i r e s cu. În război. Ediţie îngrigită
şi note de Mihai Gafiţa. Prefaţă de Valeriu Cristea. Tabel
cronologic de Al. Săndulescu. Colecţia “B.P.T.” Editura
Minerva. Bucureşti, 1977.
D u i l i u Z a m f i r e s cu. Poezii. Nuvele. Viaţa la ţară.
Texte stabilite de G. C. Nicolescu şi Al. Săndulescu.
Colecţia Lyceum. Editura Albatros. Bucureşti, 1971.
Textele, cu unele excepţii ţinând de limba şi stilul
autorului, respectă normele ortografice în vigoare.

Coperta: Isai Cârmu
ISBN 9975–904–54–8 © «LITERA», 1997
CZU 859.0–1
Z 25


## TABEL CRONOLOGIC

1858 30 octombrie La Plăineşti (azi Dumbrăveni), în fostul judeţ
Râmnicu-Sărat, se naşte Duiliu Zamfirescu, în acelaşi an cu
Barbu Delavrancea (11 aprilie) şi A. Vlahuţă (5 septembrie).
1865—1873 Duiliu Zamfirescu frecventează cursurile şcolii elementare
şi ale gimnaziului în oraşul Focşani.
1873—1876 Îşi continuă studiile la Liceul “Matei Basarab” din Bucureşti.
1877 Aflându-se student la Facultatea de drept şi frecventând în anul
I şi cursurile Facultăţii de litere, Duiliu Zamfirescu debutează
cu un ciclu de poezii romanţioase în revista Ghimpele.
1877—1878 Războiul pentru independenţă naţională şi eroismul ostaşilor
şi ofiţerilor români îi vor inspira scriitorului unele nuvele ca
Locotenentul Sterie şi romanul În război.
1880 Primit şi prezentat cu entuziasm de Al. Macedonski, Duiliu Zamfirescu
se înscrie, pentru scurtă vreme, printre colaboratorii
Literatorului, debutând cu poema romantică Levante şi Kalavryta.
În urma absolvirii Facultăţii de drept, e numit supleant
de ocol la Hârşova. Timpul petrecut aici va fi evocat în amintirile
Din Dobrogea şi Noapte bună. Începe colaborarea la România
liberă, care va fi susţinută cu regularitate până în 1884. Semnează
foiletonul literar săptămânal şi unele articole politice cu pseudonimul
Don Padil. Se declară “duşman neîmpăcat” al “naturalis-

mului obscen”. De acum datează scrisorile adresate prietenului
său Duiliu Ioanin.
1881 Duiliu Zamfirescu e numit procuror la Târgovişte, funcţie din
care demisionează în acelaşi an.
1882 După o scurtă încercare de a profesa avocatura şi a suplini o
catedră de franceză la Focşani, scriitorul se stabileşte în
Bucureşti, ca redactor la ziarul România liberă.
1883 Publică primul volum cuprinzând poezii şi nuvele, Fără titlu.

1884 Apare romanul În faţa vieţii, pe care îl va judeca sever C. Dobrogeanu-Gherea în articolul Pesimistul de la Soleni. Frecventează tot mai intens cenaclul "Junimii" şi îşi începe colaborarea la Convorbiri literare. Prima nuvelă citită şi apreciată de Titu Maiorescu este Noapte bună.
1885 Duiliu Zamfirescu se prezintă la concursul de ataşat de legaţie, în urma căruia e numit funcţionar în Ministerul Afacerilor Străine. În acelaşi timp e profesor de limba română la Liceul "Sf. Gheorghe".
1888 mai Scriitorul e trimis ca secretar de legaţie la Roma, unde, cu o întrerupere între anii 1892—1894, când va fi mutat la legaţiile din Atena şi Bruxelles, va rămâne până în 1906. Aici se interesează îndeaproape de istoria Romei antice, cunoaşte comorile de artă ale Italiei şi se îndrăgosteşte de peisajul meridional al acestei ţări. Traduce din poeţii Leopardi şi Carducci. Acum începe corespondenţa cu Titu Maiorescu, Iacob Negruzzi şi N. Petraşcu.
1892 Publică în Convorbiri literare, în afară de poezii, fragmente dintr-o monografie închinată lui Lev Tolstoi, faţă de opera căruia manifestă o preţuire şi un entuziasm deosebit.
1894 Publică volumul de poezii Alte orizonturi.

1894—1895 Apare în Convorbiri literare primul roman din ciclul Comăneştenilor: Viaţa la ţară.
1895 Apare volumul Novele romane.
1895—1896 Publică în Convorbiri literare romanul Tănase Scatiu.
1897 Apare volumul de versuri Imnuri păgâne.
1897—1898 În Convorbiri literare publică romanul În război.
1899 Apare volumul Poezii nouă.
1901—1902 Publică în revista Literatură şi artă română, condusă de N. Petraşcu, romanul Îndreptări. Colabora aici încă din 1896—1897, fapt care determină un început de răceală în relaţiile cu Titu Maiorescu.
1906 Duiliu Zamfirescu se întoarce în ţară, unde este numit secretar general la Ministerul Afacerilor Străine. Apare în Convorbiri literare romanul Anna.
1909 Scriitorul este ales membru al Academiei Române. Rosteşte discursul Poporanismul în literatură, care va produce aprinse discuţii în epocă. Este numit reprezentantul României, cu grad de ministru plenipotenţiar, în Comisia Europeană a Dunării.
1911 Publică volumul de nuvele Furfanţo şi romanul Lydda.
1916—1917 În urma intrării României în primul război mondial şi a înfrângerilor din toamna lui 1916, Duiliu Zamfirescu se refugiază la Odesa, apoi la Iaşi.
1918 Scoate la Iaşi ziarul Îndreptarea, organ al Partidului Poporului condus de generalul Averescu şi la care aderă şi Duiliu Zamfirescu. Ziarul avea şi un supliment literar.

1918—1920 Angajat în politică, este ministru de externe şi preşedinte al Camerei.
1919 Apare volumul de versuri Pe Marea Neagră.
1920 Apare volumul de povestiri şi amintiri din cariera diplomatică: O muză.
1922 30 iunie Duiliu Zamfirescu moare la Agapia. Este înmormântat la Focşani în cimitirul sudic al oraşului.

Alexandru SĂNDULESCU


# POEZII



## FĂRĂ TITLU

## LEVANTE ŞI KALAVRYTA

### LA MISSOLONGHI[1]

Voi, ce-n faţa mea, tăcute, mari ruini de amintire,
Înălţaţi zidiri ştirbite, triste resturi de mărire,
Vorbiţi, spuneţi, ce e timpul, voi care-aţi purtat pe umeri,

Veacuri mari ca vecinicia, ani ce nu mai poţi să-i numeri!
Spune, Zante[2], unde-i timpul când Byron, în linişt ire,
Pe-ale mării tale valuri dorul său şi-l legăna...,
Ş-ale vântului suspine când nebuna sa iubire
Cu suspine le-ngâna?
Missolonghi, unde-i vremea când pe zidurile tale,
Surâzând mureau toţi grecii ca eroii din poveşti?
Unde-s sfintele morminte după adormita vale
Ce opreau cu-ale lor umbre pe drumeţ în a sa cale?
Unde-i Botzaris eroul?... — Missolonghi, unde eşti?
Vântul singur îmi răspunde: "Tot pe lume-i trecător"
Iar pe mare echo strigă, prins de-un val spumegător:
"E trecător..., e trecător..."

[1] Missolonghi — oraş în Grecia, pe ţărmul Mării Ionice, rămas celebru prin apărarea eroică a lui Botzaris, contra turcilor, în 1822 și 1825.
[2] Insulă a Greciei în apropiere de coasta Moreei; capitala Zante.



I

De la Zante care-şi scaldă portocalii săi în mare
Împrejur, cât vede ochiul în nemărginita zare,
N-a purtat vreodată valul, pe-al său braţ legănător,
Lopătar mai fară grijă, mai frumos decât Levante
De la Zante.
Către seară când el cântă, glasul lui tremurător
Mână somnul înspre crângul de tufani de iasomie,
Unde mii de păsărele stau s-adoarmă printre flori;
Iar pe grecele frumoase când râzând el le îmbie
Să privească cum în unde moare-o rază aurie
Ce voios se furişează printre lungi gene de nori;
Ele vin la ţărmul mării, cum albinele uşoare
Vin din stupi să se îmbete pe un sân deschis de floare.
Vin să vadă jocul apei, să asculte plânsul mării.
Să aspire adierea răcoroasă, dulce-a serii.
— Zantiote cu lungi gene, spuneţi, unde-i Kalavryta?
Unde e stăpâna voastră? Căci, pe Venus Pandemos,
Am trecut o noapte neagră întrebând cerul frumos
De nu are printre stele vreo stea rătăcitoare
Ce-a venit din altă lume, luminând ca şi un soare
Stelele din jurul ei;
Am cătat-o pe la vânturi; — am oprit noaptea din cale
Întrebând-o de nu are printre spiritele sale
Sufletul unei femei;
Cercetat-am marea lină, vrând să ştiu dacă în unde,
Printre albe Nereide[1], marea însăşi n-o ascunde...
Dar nimic — Cer, noapte, mare, lung la mine au privit
Ş-au zâmbit.

[1] Nimfe ale Mediteranei.



Zantiotele râd toate, iar Thaisa le opreşte:
— O..., Levante Hyacinthus, eu ţi-o spui într-un cuvânt:
Eşti frumos, dar n-ai viaţa ce-n oricare grec trăieşte...
Tu o cauţi printre stele, ea te-nşală pe pământ.

II

Subt o boltă-ncondeiată cu lungi litere arabe,
Unde aurul se leagă cu granitul african,
Unde stau, ieşiţi din ziduri, sfincșii dormitând pe labe,
Ce port vase de-alabastru, stâlpi cu capiteluri albe,

E întinsă-o masă mare de porfir egipţian.
Pe sub negrele arcade, mii de candele uşoare
Imitând floarea de nufăr, dau lumini scânteietoare,
Ale căror slabe raze lin se pierd în neagra noapte,
Cum se pierd în depărtare, năbuşite, tainici şoapte,
Prinsă-n două mari inele de argint, o fină plasă,
Peste care stau întinse draperii lungi de mătasă,
Poartă, legănând pe braţu-i, ca pe-un val tremurător,
Corp de tânără femeie, plin de graţii, alb, uşor.
Seara, de-ar trăi pe lume într-o gingaşe făptură,
N-ar avea un ochi mai lânged, o mai rumenită gură,
N-ar avea mai negru părul, fruntea mai cugetătoare
Zâmbetul mai mort pe buze, buza mai tăinuitoare...
Tânjitoarea ei privire, printre umbre rătăcită,
Pare-a urmări în zboru-i o vedenie iubită,
Ce, pe căi nestrăbătute, dinainte-i vecinic fuge,
Iar când doru-i, nici chiar doru-i călător, n-o mai ajunge.
Năpădită-atunci de lacrămi însăşi sânul şi-l cuprinde
Vrând în el să stăpânească un necunoscut fior...
Sânul însă n-o ascultă, alba-i faţă i s-aprinde
Şi oftând, mai fără voie, zice: “Ah, mi-e dor!... mi-e dor...”

III
După capul Kalogria, pe o coastă,-ntre lagune,
Doarme dusă Missolonghi la al mării glas uşor,
Iar legenda ei măreaţă veacul veacului o spune,
Unda, vântului ce trece, seara, orelor ce zbor.
Stai, luntraş! Nu vezi cum superi prin a viselor lovire
Majestuoasa ei odihnă, visul ei de fericire...
Nu vezi fruntea ei cernită ce măreţ i-o încunună
Cu-ale sale raze albe vecinic călătoarea lună?
Nu vezi tu cu ce sfială lunga-i haină i-o sărută
Marea mută?
Stai! Opreşte-te!... Ascultă!
— Nu!... Şi barca cea uşoară,
De lungi aripi legănată, ca un gând pe valuri zboară...
Iat-o... Vine... Se-ndreptează spre castelul cel arab
Unde sir Hoowards englezul, mai bogat ca un Nabab,
Şi-a adus smintitu-i spleen şi răceala-i englezească,
Ca la lungi raze de soare calde să şi le-ncălzească.
— O..., Archipelagul mândru, câţi englezi n-a-nveselit,
Câte suflete răcite soarele-i n-a încălzit!...
Iată barca... Iat-o vine. Lanţul ei lin se anină
După gâtul unui tigru; marmură sculptată, fină;
Iar din luntrea cea grăbită sprinten sare chiar Levante
De la Zante.
El tăcut se furişează printre sălile pierdute
Întrebând lampele stinse, vorbind zidurilor mute,
Cercetând uşă cu uşă şi la orişice mişcare
Simţind inima-i cum bate, sufletul cum îi tresare;
Iar în fund pierdut de lume, el aude-ncetişor
Un glas tainic ce-i şopteşte: “Vino... ah, mi-e dor, mi-e
dor...”
Un pas, înc-un pas... şi iată-l! Iată cleftul la intrare

Pironit de gelozie, rămas mut de întristare...

El priveşte la englezul ce sărută în uimire
Mâna ei, alba ei mână, căreia nebuni se-ntrec
Zantioţii toţi să-nchine neschimbata lor iubire,
Luntrea, armele şi capul, tot ce poate da un grec!
Cum îl vede, ea spre dânsul tremurând mâna-şi întinde:
— Vin, îi zice cu privirea, Kalavryta e a ta.
Vino, vis trimis de noapte şi de buza-mi ce s-aprinde,
Dor cu ochii ca seninul, vin, lipeşte-ţi buza ta.
Însă el, smintit de ură, vechi pistol din brâu apucă
Şi ocheşte... Un foc roşu trece viu ca o nălucă...
Un corp cade... O, pistolul era vechi, dar era bun!
Kalavryta plânge-n umbră... Grecul râde; e nebun.
(1879, iunie)

## DJALI

Acolo unde râul plângând murea în mare,
Djali-şi găsise luntrea.
O dulce legănare
De vânt, încet o duse pe tainicul canal.
Treceau întinse umbre de nori din val în val,
Furând razele lunii, şi-n zborul lor cel mare
Scriind pe faţa apei poveste marinare.
Văzduhul amuţise. Se-ntuneca. Furtuna
Se-mlădia pe mare. Tuna. Pierise luna.
Din când în când, un zgomot străin, din altă lume,
Ţipa; geniul mării striga totul pe nume:
Nori, vânt, curente, glasuri se deşteptau.

Desprinse de la barcă lopata şi-o zvârli.
Apoi vorbi:
“Ce-mi pasă de tinereţea mea
Când port fără de voie în pieptu-mi o ruină
De dor, de suferinţă, de-amărăciune plină?
Când nu pot nici să sufăr aşa precum aş vrea?
Ce-mi trebuie lopata când văd că fiecare
Născându-se-şi începe un cântec de-ngropare,
Când ştiu că-i dat să fie viaţa pe pământ,
Al fericirii noastre cel mai adânc mormânt,
Când şi pe poarta vieţii ca şi pe-a morţii poartă
S-a scris cu slove negre aceeaşi vorbă moartă:
Durerea?
Deci furtuna şi vânturile sale
Să-mi ducă suferinţa pe-a valurilor cale,
Şi piară tinereţea-mi într-un ocean spumos
Cum piere-n dimineaţă un vis, cel mai frumos!”
O... Dante! de pe uşea infernului s-a şters
Şi-acum pe uşea vieţei s-a scris celebru-ţi vers!
Ea se-necă:
Se spune c-adeseori, când tună,
Pe mare se iveşte, ca geniu de furtună,
O tânără femeie.
Şi iarăşi câteodată,
Când marea vrea s-o ducă spre marginea-i uscată,
O văd luntraşii veseli pierind ca-ntr-un mormânt
În valuri.
Fuge vecinic departe de pământ.
August 1880

# ALTE ORIZONTURI

## FUGIND DE TOT...

Fugind de tot: de lume şi de tine,
Mă duc să dorm pe-ntindere de ape;
Acolo groapa vântul să mi-o sape;
Amurgul serii cadă peste mine.
Nespus de dulcea ei singurătate
Şi-o poartă-n lume luna gânditoare:
Mă uit la dânsa, şi nu mă mai doare
Viaţa-mi plină de pustietate.
O, tu, acela ce mă faci să sufăr,
O, suflete, întoarce-te prin astre
Şi lasă-mă pe apele albastre,
Să dorm de veci, cu capul sub un nufăr.
Bruxelles, 94

## S-AUD...

S-aud pâraiele cum curg
În pacea palidei lumine,
Se umple valea de amurg,
Iar eu mă duc gândind la tine.



S-aude clopotul la schit:
Merg pustnicii să se închine;
Luceafărul a răsărit,
Iar eu mă duc gândind la tine.
S-aude buciumul în munţi
Înfiorând cu lungi suspine
Tăcerea codrilor cărunţi...
Eu mă tot duc gândind la tine.
1894

## PE ACROPOLE[1]

Luna tragică priveşte, într-o mută contemplare,
Pacinica singurătate din împărăţia sa,
Strejuind de peste ape valea clasică, în care,
Pe Acropolea ştirbită, Parthenonul[2] dormita.
Ah! şi cum durerea lumii mă prindea în ghiara-i rece
La priveliştea acestei, unice în univers,
Protestări a omenirii contra timpulului ce trece,
Monument, al cărui nume sunător e ca un vers.
Căci aşa e, totul piere, ca o umilă scânteie:
Jocuri, timp, filozofie; mâna care te făcu;
Timpuri noi şi jocuri nouă; sărbători panathenee[3],
Totul piere sau se schimbă; — neclintit eşti numai tu.

[1] Acropole — colină pe care era așezată cetatea vechii Atene și unde se află ruinele unor temple vestite ale antichității.
[2] Parthenon — templul zeiţei Atena Parthenos.
[3] Sărbători panathenee — sărbători în cinstea zeiţei Palas Atena.



Tu, ca toate, eşti în lume de substanţă pieritoare,
Dar în forma ta de astăzi pieritor nu e nimic;
Tu eşti toată poezia omenirii gânditoare
Scrisă într-un bloc de albă marmoră de Pentelic[1].
Şi când razele din lună limpezi curg pe a ta frunte
În imensa, infinita linişte de orient,
Din trecut şi pân' la tine se întinde ca o punte,
Peste care tot trecutul se coboară în prezent.
Ah! ajută-mă acuma, tu, Minervă[2] înţeleaptă,

Să găsesc printre atâtea lucruri nouă ce mă mint,
Drumul către Salamina[3] şi navarcul[4] ce aşteaptă
Să mă-ntoarcă la Megara[5], Eleusis[6] şi Corint[7].
Lasă-mă să viu la tine, lume plină de parfumuri
Ce răsai din timpul clasic ce mi-a fost atât de drag;
Să culeg în libertate trandafirii de pe drumuri,
Să mă-mbăt din armonia limbii din Areopag[8],

[1] Pentelic — munte situat între Atena și Maraton, cunoscut prin carierele sale de marmură.
[2] Minerva (Palas Atena) — fiica lui Iupiter, zeița înțelepciunii și a artelor.
[3] Salamina — insulă în faţa Atenei, rămasă celebră prin bătălia ce a avut loc aici între greci și perşi la 486 î. e. n.
[4] Navarc — în franceză, comandantul unei flote, sau al unui vas de război.
[5, 6, 7] Megara, Eleusis, Corint — localități în Grecia.
[8] Areopag — consiliu şi tribunal suprem al vechilor atenieni; reuniune de oameni învățați.



Să cunosc amorul vostru, zeu a tot ce-i scris să fie,
Născătorul de iluzii, de dureri şi poezii,
Astfel cum îl vrea Sophocle[1], răsturnând o-mpărăţie
Şi putând să locuiască pe obraji trandafirii.
(1893)

## DE LA VILLA TUSCULANA[2]

(dactili şi trochei)

Tristele umbre se lasă pe văi de sus de pe dealuri
Singure, palide, pline de-o lume vie de basme:
Bradul, umbrela şi-o-ntinde pe muchea arsei coline;
Mierla şăgalnică ţipă prin grase tufe de lauri.
Cicero, vechiule stâlp al acestor clasice locuri,
Scoală din pulberea vremilor. Uite: colo, pe valea
Tibrului, urmele Romei antice tremură încă.
Umbro-sabelii[3] şi quirium[4], Taţiu[5], Numa Pompiliu[6];
Zeii, pontificii, fraţii Arvali[7], Lupercii[8] şi Salii[9];
Piatra şi lancea, şi focul din vatra Vestei[10] fecioare,
Toate sunt încă şi azi în fiinţă. Timpul şi forma
Par că se schimbă.
"Plin de un dor fără saţiu de lumea vremilor duse,
Timpul şi forma de astăzi mă lasă rece ca ghiaţa.

[1] Sophocle — poet tragic grec (sec. V î. e. n.).
[2] Ruinele vilei celebrului scriitor latin Cicero, în vechiul oraș Tusculum, azi Frascati.
[3, 4] Vechi populaţii ale Italiei.
[5] Regele legendar al sabinilor.
[6] Al doilea rege al Romei.
[7] Grup de 12 preoţi care adorau pe Dea Dia.
[8] Preoţii lui Faunus.
[9] Două grupe de preoţi: unii slujeau zeului Mars şi alţii lui Quirinus.
[10] Zeiţa protectoare a căminului şi a focului sacru.



Toate sunt încă-n fiinţă şi totuşi toate sunt moarte.
Ochi-mi, o nobile Marcu Terenţiu[1], cată spre tine."
Astfel grăieşte un glas din ruine. Nimeni n-aude.
Braţe vânjoase întind Apeninii către cetate
Roma din vale priveşte pe gânduri coamele ninse.
Soarele moare prelung în adâncul mărilor Tusce.
(Roma, aprilie 1889)

## LA VILLA ALDOBRANDINI

Tăcute lacrămi picură din plante
Şi-alunecă pe jgheabul de porfiră;

Sub şipot stă Orfeu[2] cântând din liră
Pe-un glob purtat de gârbovul Atlante[3].
Păuni stelaţi podoabele-şi resfiră
Pe-un capitel de frunze de acante;
Un grup voios de fauni şi bacante
Ironici stau şi de păuni se miră.
Domniţa vine, văduvă-ntristată,
Şi singurică şade la fântână,
Cântând încet un vers al ei de fată.
Un gâlgâit de apă o îngână,
Pe când pe vârful plopilor s-arată,
În clarul zilei, luna ca o zână.

1 Mare scriitor comic latin, sec. II î. e. n.
2 Referirea poetului la Orfeu, cântăreţul nefericit de pierderea soţiei, trebuie pusă în legătură directă lui Maiorescu, dorul de soţie şi de copii.
3 Gârbovul Atlante era un rege legendar al Mauritaniei, prefăcut de Perseu în munte, cu ajutorul capului vrăjit al Meduzei.



## BOUL

De-a pururi trist, în mijlocul câmpiei,
Voinicul bou priveşte înainte,
Cu ochii mari, cu sufletul cuminte,
Ca un simbol antic al poeziei.
Şi parcă-ar vrea să spuie prin cuvinte
Că a rămas el paznicul moşiei,
Căci toţi s-au dus în lumea veciniciei,
Iar Laţiul[1] e ţară de morminte.
Trec norii, trec, spre asfinţit de soare,
Înveşmântând senina lui tăcere
Într-un mister de umbre călătoare.
El pleacă trist să cate mângâiere
Urmând pe jos un lung şir de cucoare
Ce cântă-n zbor o notă de durere.
(1890)

## CULCATE-S ROMANIŢE

Uşor se mişcă tânăra fecioară,
Purtându-şi trupul drept ca o făclie;
Cu amforele vine de la vie
Şi vinde must, ca-n vremi de-odinioară.

1 Latium — ţinut în Italia centrală, între Etruria şi Campania, pe coasta Mării Tireniene.



Copilă albă, vina ta să fie
De te-o-ntâlni Polibus bunăoară:
Cum mâinile-ţi sunt prinse de ulcioară
O să-ţi sărute benghiul din bărbie.
Dar ea zâmbeşte. Colţurile gurei
S-ascund hoţos în gingaşe gropiţe
Iar ochii vineţi iau coloarea murei.
Şi iată-l el încununat de viţe,
Că-i sare-n drum. Pe pajiştea pădurei,
În urma lor, culcate-s romaniţe.
Athena, 92

## CA UN MĂNUNCHI DE RAMURI

Te-a zămislit blânda natură
Ca pe o floare de pe plai;
Din carminul rozei de mai
Ţi-a zugrăvit, rotunda gură,

Iar din albastrul de cicoare
Ţi-a-nduioşat privirea vie,
Aşa că bine nu se ştie
De eşti femeie sau eşti floare.
La brâu te-a strâns ca pe-un mănunchi
De ramuri tinere de crin
Şi nu ştiu ce ţi-a pus în sân
Şi de la sân pân-la genunchi,
Că parcă-i fi un vis croit
După gândirea mea nebună,
Cu sufletul ca alba lună,
Cu trupul cald şi liniştit.

În trista mea singurătate
Au răsărit colo şi colo
Vedenii cu cap de Apollo
Şi ochi plini de bunătate:
Dar dacă tu ai şti anume
Cât farmec e-n făptura ta,
Ai face aripi şi-ai zbura,
Căci prea eşti singură în lume.
(1886)

## CORSARUL

Într-un castel, pe malul mării,
Pe-a cărui turnuri crenelate
Furtunile le-a îndrăgit,
Trăieşte singur, dat uitării,
Cu sufletul plin de păcate,
Corsarul alb, îmbătrânit.
Sub chiparosul din grădină
Se urcă iedera pe-o cruce
La capătul unui mormânt;
Prin ramuri aerul suspină
Şi parcă din adânc aduce
Un glas de funduri de pământ.
Corsarul, care niciodată
De nimenea nu se rugase,
Nu se plânsese nimănui,
Corsarul avusese-o fată,
Şi-acum plângea, se-ngenunchiase
La amintirea fetei lui.

Un ropot lung de vijelie
Cu ţipete premergătoare
Chema pustiul din castel;
El tremura din temelie
Izbit de stânci spumegătoare
Ce le-aducea valul cu el.
Mugea oceanul de durere,
Îşi ridica în ceruri valul
Şi se frângea căzând pe vânt;
Bătrânul hoţ, făr’ de putere,
Vedea cum apa rupe malul
Cu iedera de pe mormânt.
Atunci sări drept în picioare
Şi, vrând să lupte cu furtuna,
Corsarul s-aruncă înot;

Dar firea cea nepăsătoare
Învălui tot într-una
Corsar şi iederă şi tot.

## VARA

Cu firea ei cea arzătoare
Sosit-a vara înapoi;
Toţi pomii sunt în sărbătoare,
În tei stă floare lângă floare...
E dulce vara pe la noi!
Când dimineaţa se iveşte
Din al văzduhurilor fund,
Tot câmpul parcă-ntinereşte,
Iar, deşteptată de pe prund,
Cireada satului porneşte...



În urma ei un roi de grauri
Ca nişte valuri cenuşii
S-amestecă prin bălării
S-aşează-n coarne pe la tauri,
Fac fel de fel de nebunii.
Până ce-n zarea depărtată
Spre lacul trist se pun pe drum.
Şi cum se duc, — acum ş-acum
Se mai zăresc încă o dată
Ca rămăşiţa unui fum.
Şi-n fine astăzi când gândesc
La ce ne este dat să fim,
Cum anii trec, copiii cresc,
Bătrânii cum se odihnesc
În deal la ţintirim.
Mă simt nepriceput şi mic
În gloata de zădărnicii
Şi nu mai pot zice nimic,
Ci numai ochii îi ridic
Şi caut spre copii.

Tivoli, 1898, iulie



## LUNILE

### IANUARIE

Frigul, scriitor de geamuri
Cu zăpezile se joacă
Şi le schimbă-n promoroacă
Atârnând ciucuri pe ramuri.
Din fereastra-mi îngheţată
Stau uitându-mă la cer:
Norii, plumbuiţi de ger,
S-au strâns pată lângă pată.
Trist şi singur ca un greier
Vălul timpului rupându-l,
Eu aştept să-mi toarcă gândul
Într-un colţ mai cald de creier.
Iar afară numai fumul
Subţiratec îşi ia zborul;
Eu îmi leg de dânsul dorul
Şi-n văzduhuri îi dau drumul.

(1888)

### IULIE

Călin, jitarul de la sat,
Cu puşca vecinic de-a spinare,
Era pe holde împărat
Şi statul lui n-avea hotare.

În el tot câmpul se-ncredea,
Toţi fluturii şi toată floarea:
Sulfina, seara-l adormea
Şi-l deştepta în zori cicoarea.
Odată, deşteptat în zori
De-acel miros de dimineaţă,
Îşi ridică ocii din flori
Şi se uită peste fâneaţă.
Din pricina zilelor calde,
Mărica, zână printre fete,
Se coborâse să se scalde
Ş-acum... se descingea de bete.
Jitarul nostru, năzdrăvan,
Se subţiè ca o şopârlă,
Ş-ascuns de-un ciot, de-un bolovan,
Se strecură până la gârlă...
Cuptior, cuptior, câte mai faci
Cu vinovata ta căldură!...
Noroc numai că poţi să taci.
Aşa şi eu: streajă la gură.
(1890)
AUGUST
Pe luciul fără hotare
Al apelor ce-au adormit,
Din fund de haosuri răsare
Melancolia zâmbitoare
A stelelor ce-au răsărit.

Întârziat pe malul mării
Eu în adâncuri rătăcesc
Şi prins de farmecul uitării
Las jos tot lutul pământesc
Şi-n lumea naltului plutesc.
Şi când mă uit în urma mea
La discul rotunjit din tină,
Îl văd schimbat deodată-n stea,
C-o licărire de lumină
Îndepărtată, rece, lină.
Iar pe luceferii de noapte
Parcă mai lesne-i văd apoi
Că sunt pământuri vechi, răscoapte,
Că-s plânsete acele şoapte
Ce curg din spaţiuri spre noi.
O, lege! cât îmi pari de mare!...
Ce farmec pui în toate cele!...
De te-ai numi, în timp, uitare,
Sau, în distanţă, depărtare,
Tu schimbi pământurile-n stele.
Care-i privirea omenească
Pătrunzătoare de mister,
Ce-ar îndrăzni să bănuiască
Că lumea noastră pământească

Trăieşte însăşi ea în cer?

## BARZA
Sus, pe Argeş, pe la munţi,
Au rămas codrii cărunţi;
Jos, pe vale, prin zăvoi,
Se cobor turme de oi,
Iar un cuc cu pană sură
Şi-a spus numele din gură:
“Cu-cu!”
De prin garduri, de prin vii,
Cintezoii aurii
Zis-au din ciripitură
Unei tufe de răsură:
“Soro fă, deşteaptă-te
Şi spre soare-ndreaptă-te,
So-ro!”
Iar prin crânguri s-aud semne
Ghionoaia taie lemne,
Gaiţa, într-o gârneaţă,
Se proclamă cântăreaţă,
Iar din mreaja somnului
Ies gândacii Domnului
Ro-şii!...
Chiar şi hanul de la drum,
Iarna fără fir de fum,
Vara făr-de călători,
Toamna făr-de cântători,
S-a umplut de rândunele
Ce-au adus vara cu ele
Cal-dă.

Iar prin lanul răsărit
Merge vestea c-a sosit
Craiul dimineţelor,
Paznicul fâneţelor,
Şi-ar fi tras pe-un vârf de leasă
Jos la doamna preoteasă...
Ci-ne-i?
(1890)

# IMNURI PĂGÂNE
## PRELUDIU
În fund de peşteri, picură de veacuri
Tăcute lacrămi, ce mereu se mână
Spre albele misterioase lacuri,
Şi din adâncul lor răsar fântână.
Fântâna rece gâlgâie din stâncă
Şi răspândeşte unde de răcoare:
Pădurii verzi dă vocea ei adâncă,
Câmpiei triste sălcii plângătoare.
Aşa în suflet picură cu-ncetul
Viaţa ceasuri de melancolie:
Fântână clară, murmură poetul,
O, de demult uitată poezie.
## FIICA HAOSULUI
A fost odată un voinic,

Coborâtor din ginte veche,
Crescut pe cal încă de mic
Şi vânător făr' de pereche.
30
Era din mamă, pământean,
Iar despre tată, spuneau unii
Că se trăgea de la Traian
Şi amintea, prin chip, străbunii.
Trăit în munţi de mititel,
Crescuse chipeş şi voios,
Încât vorbea lumea de el
Ca de un nou Făt-Frumos.
Când se pornea la vânătoare
Cu şoimi aduşi de prin străini,
Ţipau vultanii la izvoare
Şi puii de prin vizuini,
Şi dau năvală neam de neamuri
Prin văgăunile adânci:
Vânatul uşurel prin ramuri
Iar vulturii pe vârf de stânci.
Şi rămâneau să-i steie-n cale
Doar băietanele din sat.
Dar nu-i ardea măriei-sale
De un asemenea vânat.
Prin munţii plaiului vecin
De-un când de vreme se zvonise
De Filip de la Severin
Că dintr-un vis înnebunise,
De ani întregi venea mereu
La curtea sa împărătească
O Pajură cu chip de zmeu,
Cu cioc şi limbă păsărească,
31
Şi-n miezul nopţii croncănea
Pe-un ciot din turla cea bătrână,
Şi-l tot chema, l-ademenea
Să se coboare-ntr-o fântână.
Se tânguise tuturor
Şi le spusese ce-a visat:
C-ar fi ascunsă-ntr-un izvor
O fată-a unui împărat.
În faţa lui, cu barba sură,
Stau slujitorii din palat,
Şi, trişti, cu mâinile la gură,
Îl căinau că-i fermecat.
Trăiţi la dânsul din părinţi,
El le zâmbea cu ochii buni:
Ca tot nebunul, pe cuminţi,
Îi socotea pe ei nebuni.
*
Pe scoborâșul unei văi,
Într-o pădure încâlcită,
Era pe măgura dintăi
O peșteră întroienită
Sub uscături de brazi cărunţi
Şi mâlitură de izvoare,
În care pustnicii din munţi

Spuneau că cine intră, moare.
Din fundul ei se depăna
Izvorul purtător de basme,
Ce codrul tot îl împăna
Cu cosânzene şi fantasme;
32
Din fundul ei spuneau ciobanii
Că iese Pajura în vale,
Şi năruieşte bolovanii
Cu vântul àripelor sale.
Porni voinicul fără teamă,
Lăsându-şi cai şi vânătoare;
Zicea că soarta lui îl cheamă:
Că cui e scris să moară, moare.
Şi merse azi, şi merse mâni,
Şi merse vreme îndelungă,
Şi dând din cap, şi dând din mâni,
Ajunse vremea să ajungă.
La rotitura unui cot,
Rămase într-o boltă mare,
Împodobită peste tot
Cu pietre şi mărgăritare.
Sclipeau tavanele, cuminte,
Din raza gemelor albastre,
Ce mii de veacuri înainte
Se întrupaseră din astre,
Şi luminau, căzând în joc,
Oglinda unui lac feeric,
Ce răsfrângea săgeţi de foc
În depărtatul întuneric.
Deasupra limpedelui lac
Cădeau din bolta de lumină
Pletoase ramuri de copac
Şi vrejuri lungi de gelsomină,
33
Şi împletite între ele
Legau un leagăn în colori,
Cu foi de nufăr drept perdele
Şi aşternut de praf de flori.
Pe pat, dormea frumoasa Zână,
Fecioara vremilor eterne,
Cu capul rezemat pe-o mână
Şi părul despletit pe perne.
O stea, aprinsă în zenit,
Şi coborâtă, virginală,
Pe-un fund de pat închipuit
De Auroră boreală,
Cu forme albe omeneşti
De fată-mare adormită,
Era frumoasă ca-n poveşti
Şi ca-n poveşti, nesocotită.
Frumoasă ca întâiul vis
Al dragostei celei dintăi,
Visa sub ochiul ei închis
Bălane plete de flăcăi.
Trăgea din firea-i de femeie

Năravul primului păcat,
Şi doar era mai mult idee
Decât un trup adevărat.
El o atinse binişor
Pe părul blond îngălbenit
Ce ca o undă de izvor
Cădea la vale despletit,
34
Şi un fior trecu vibrând
Prin trupul alb al adormitei
Punând viaţă rând pe rând
În gând şi-n braţele iubitei.
Atunci deschise ochii mari,
Rotunzi şi plini de veste bună,
Doi ochi şireţi şi cărturari,
Adânci ca două nopţi cu lună;
Îşi duse braţele spre piept
Şi se-nroşi, părând c-aşteaptă
Un lucru nou şi înţelept:
Iubirea unică şi dreaptă.
*
Sorbea voinicul din privire
Minumea ce-l încremenise,
Şi revenindu-şi în simţire
Îi prinse mâinile si-i zise:
"De eşti un vis, sau eşti reală,
De eşti, sau nu eşti, sau poţi fi,
Tu eşti icoana ideală
A năzuinţii de-a iubi.
Eu te-am visat de-atâtea ori,
Te-am căutat pe zbor de vânt,
Te-am îmbinat pe cer, din nori,
Din toamna blândă pe pământ;
Te-am desluşit într-un miros,
Dintr-un amurg de zi de vară,
Şi nu a fost nimic frumos
Fără ca umbra-ţi să nu-mi pară,
35
Te ştiu că eşti prin tot ce-i viu,
Precum e raza de la soare,
În tot ce este străveziu:
Văzduh sau apă curgătoare;
Te ştiu, te simt, te şi trăiesc,
Te voi trăi îmtotdeauna,
Lăsând viesparul omenesc
Să-şi schimbe patima cu luna."
Iar ea. uitându-se la el,
Plutea în caldele-i cuvinte,
Şi măsurat, încetinel,
Răspunse glasul ei cuminte:
"Nu m-am născut şi n-am să mor,
Căci prinsă sunt din vecinice:
A tot ce-a fost, am fost izvor
Şi-oi fi a tot ce-o fi să fie.
Pământul, când s-a rupt din soare,
În învârtirea lui prin haos
M-a prins în el ca-n închisoare

Şi m-a boltit spre lung repaos.
Şi eu, ce nu aveam făptură,
Închisă astfel în pământ,
Sub mângâierea de căldură
M-am întrupat, şi astăzi sânt.
Dar dacă sunt, viaţa mea
E singură ca mai-nainte:
Sunt o imagine de stea
Înmormântată într-o minte.

Tu ai venit, dar vei pleca,
Mă vei lăsa pe veci în jale.
Eu nu te pot împiedeca
De-a te supune firii tale.
În lumea ta locuitor
Sau mort, pierdut în vremi senine,
Tu eşti de-acum nemuritor
Căci eşti de-a pururea în mine.
Eu te-am iubit aşa cum eşti
(Nemuritoare cum mă ştiu):
Cu forme crude, omeneşti,
Dar cu suflare de om viu.
Căci viaţa e în legea firii
Cea mai semeaţă-nfiripare
Fiind un fel al nemuririi
Cu conştiinţă de ce are.
Şi tu-mi eşti drag atât de mult,
Atât de dulce îmi eşti drag,
Că dac-ar fi să mă ascult
Te-aş ţine-n lumea mea pribeag.
Dar tu eşti om, crescut în soare,
Deprins, în raiul tău feeric,
Să porţi pământul sub picioare,
Iar nu să gemi în întuneric.
Întoarce-te să-ţi vezi pământul,
S-asculţi cum viaţa-şi cântă viersul,
Cum pasările-şi cântă cântul
Şi armonia Universul;

Întoarce-te să vezi cum cere
Viaţa ta drum prin lumine,
Şi-atunci, de vei avea putere,
Revino iarăşi către mine.”
*
El sta pe gânduri şi zâmbea,
Neştiutor dar pururi dornic,
Înţelegând numai că ea
Putea să-l creadă nestatornic.
Pătruns de milă, şi supus
De trista ei înţelepciune,
Îşi prinse hlàmyda mai sus
Şi se sculă: “Mă voi supune.
Adună-ţi părul de pe umeri,
Resfiră firele lui moi,
Şi numără cât poţi să numeri:
Când vei sfârşi, voi fi-napoi.”
Şi astfel tânărul zicând,

Porni din nou pe lungul drum.
Se întorcea din când în când,
O mai zărea acum şi-acum,
Până ce ochiului deschis
Pieriră liniile firii,
Cum pier fiinţele din vis
În haosul neamintirii.
Iar ea, cu sufletul la gură
Şi ochii osteniţi de clipăt,
În delicata ei făptură
Lupta să-năbuşe un ţipăt.

38

Căci, Zână scoasă din poveste,
Ea îl iubise omeneşte,
Şi legea omenească este
Să sufere cine iubeşte.
Iar el, în fundul de pământ,
Rămase singur călător:
Era o noapte de mormânt,
Un clin de iad îngrozitor,
În care bezna se simţea
Greoaie apăsând pe minte,
Şi despărţind ca o perdea
Ce e, de ce-a fost înainte.
Mergea cu gândul încordat
În scăpărarea de lumine,
Pe care ochiul speriat,
Le scânteia el, de la sine.
Când da-n urcuş cărarea grea,
Fugea petrişul de pe prund;
De cobora, i se părea
Că valea nu mai are fund.
Cădea, şi se scula rănit,
Şi iar umbla, şi iar cădea.
Era vânjos şi oţelit,
Dar... ce-ar fi dat să vadă-o stea!
O stea! o rază! o scânteie!
O licărire de lumină!
Şi bucuros atunci să-şi ieie
Pedeapsa pentru orice vină.

39

Dar vina lui nu sta în el,
Ci vina lui era în fire:
Mergând spre ea, avea un ţel,
Acum, mergând, umbla-n neştire.
Şi câteodată sta pe loc.
I se părea că-i iese-n cale
Un năzdrăvan de dobitoc
Ce se-nchina măriei-sale,
Purtându-şi ochii pe-o tipsie
În labele de dinainte,
Şi-n locul lor, în scăfârlie,
Crescându-i câte-un colţ de dinte.
Sau întindea mâna să prindă
Muscuţe albe pe sub gene,
Ce în a ochilor oglindă

Mişcau, mirate, din antene.
O groaznică gheară de mort
Torcea din mintea lui un fir,
Un subţiratic fir de tort
Ce-l îndruma spre cimitir.
Şi el umbla încetinel
De frica firului subţire:
De s-ar fi rupt, murea şi el
Sau rămânea în nesimţire.
O stea! o rază! cât de mică!
S-o vadă numai că luceşte!...
Era voinic şi făr' de frică
Dar... se simţea că-nnebuneşte.

*
Şi când ieşi din nou la soare
Şi dete de lumina plină,
Curgea din ceruri o splendoare
De scânteiere de lumină.
Atât de tânără şi nouă,
Încât, pe valea ce se pierde,
Părea că primăvara plouă
Cu picături de un nou verde.
Un roi de lume zburătoare
Sărea prin crengi, de veselie,
În haine vii de sărbătoare
Şi creste* ca de cununie,
Şi alerga din toată ţara
Să-şi prinză locul de pe ranguri:
Se cununa codrul cu vara
În cânturi vesele de granguri.
Iar el, ce nu putuse crede
C-ar fi în munţi aşa comoară,
Privea uimit. Credea c-o vede
Acuma pentru prima oară.
Deasupra lui, pe-un vârf de tei,
Un piept rotund de turturică
Ce se-mbuca cu soţul ei
Huia, tremurător de frică.
* În volum: creşte. Se corectează după manuscris.

Deasupra lor, mai sus, mai sus,
Ţipau cu glasul argintiu,
Mergând în unghiuri spre apus,
Poeţii şesului pustiu.
Părea că-n totul se ascunde
Prisos de soare, tinereţe,
Viaţă să reverse-n unde
În tot ce-i viu, două vieţe.
Atuncea el îşi aminti
De cai, de şoimi, de vânătoare,
De curtea lui. O fi ce-o fi,
De-acuma el aicea moare.
*
Iar tu, rămasă unde eşti,
În fund de peşteri sau în haos,
Icoană scoasă din poveşti,

A frumuseţii în repaos,
Adormi din nou, şi dormi pe veci,
Şi uită mâna vinovată
Ce ţi-a-ncălzit mâinile reci
Şi sufletul sfios de fată.
Viaţa e în legea firii
Cea mai semeaţă-nfiripare,
Fiind un fel al nemuririi
Cu conştiinţă de ce are.
Dar conştiinţa ei n-o-nşeală
Când năzuieşte către tine,
Căci tu eşti forma ideală
A suferinţei de mai bine.


## VERSURl HETEROMETRE ALBE[1]

Lui Leopardi[2]

Ca cerul munţilor, limpede,
Adânc, ca a nopţilor stele,
Tu eşti a durerii imagine,
O, tânăr cu palidă frunte.
Pe ochii tăi mari, suferinţele
Întins-au zăbranic de ceaţă,
Sub care întorsu-s-au, singure,
Spre tine privirile tale.
Văzut-ai acolo imaginea
Atâtor splendori îngropate
Încât de atunci închinatu-ţi-au
Trecutului toată viaţa.
Cum vine prin desele negure
O rază din stinsul luceafăr,
Şi timidă luptă cu spaţiul,
De lumea de azi doritoare;
Aşa din a speţei flacără
Pornit-a scânteia iubirii
Şi-n tine aprins-a tot farmecul
Amorului fără speranţă.
Atunci ai crezut că-n Aspasia[3]
Natura pusese răsunet
Din mersul armonic al zorilor
Spre calda viaţă a zilei;

[1] Versuri în alt fel de metru şi fără rimă.
[2] Marele romantic italian.
[3] Aluzie la poezia lui Leopardi Aspasia.


Şi iar ai crezut că în Silvia[1]
Pusese poetica umbră
Din geana luminii ce tremură
În lungul crepuscul al serii.
Dar nu era nimeni să semene
Duioasei icoane din suflet.
De-abia dacă floarea pustiului,
Ginestra[2], cu galbene ramuri,
Mişcând pe a clipelor aripă,
Uşor adia pentru tine;
De-abia dacă luna patetică,
Plutind pe deasupra pădurii,
Venea din trecut să te mângâie

O, tânăr cu palidă frunte!
(1896)

## E MORT POETUL

E mort poetul. Cea din urmă dramă
Ca cea dintâi, va fi necunoscută:
De-o ideală minte începută
Acum o-ncheie glasul de aramă.
Alături stă, încremenită, mută,
Sărmana lui, nemângâiată mamă;
Ea lung ridică colţul de maramă
Şi tremurând pe mână îl sărută.

[1] Altă poezie a lui Leopardi, în care poetul celebrează iubirea şi tinereţea.
[2] Numele unei flori ce creşte pe Vezuviu şi care e titlul unei alte poezii a lui Leopardi.



Într-un pahar se scutură o floare,
O floare prinsă la o cununie
Ce ca şi dânsul s-a plecat şi moare.
Iar prin perdele raza aurie
Aduce caldul zâmbet de la soare:
O mângâiere scurmă, dar târzie.
(1895)

## LA O FÂNTÂNĂ

Doarme Roma prin ruine
Umplu crinii atmosfera
Cu miresme de demult.
Sunători din mandoline
Trec, zicându-şi "buona sera".
Eu ascult:
Moare cântecul pe cale;
Gâlgâitul de chitară
Rar şi rar îl mai îngână.
A rămas acum pe vale.
Strajă nopţilor de vară,
O fântână.
Salve, limpede făptură,
Tu, ce-ai pus prin împrejururi
Floare albă lângă floare!
Prin sirocco[1] şi căldură
Numai tu rămas-ai pururi
Cântătoare.
Roma (1896)



## PE MARE

O, Làlage[1], părul resfiră
Pe umerii-ţi ca de zăpadă,
Şi lasă pe coarde de liră
Suflarea ta caldă să cadă.
Priveşte pe luciul mării
Cum păsări s-avântă pe spume,
Molatecul ritm al cântării
Ducându-l pe aripi în lume.
Hyperion trece alene
Şi-n ape ar vrea să coboare...
Întâi te sărută pe gene,
Te-mbie cu el la răcoare.
O, Làlage, scumpa mea Lală,
Ascunde-te, el o s-apună.

Nu-l plânge, că-i crud şi te-nşală:
Întoarce-ţi privirea spre lună.
II
Din funduri de singurătate
Răsare duioasa fecioară,
Şi genele-i nesărutate
Spre lumea de jos le coboară
Cu raza privirilor sale,
Ea, tristă, îţi mângâie părul

1 *Làlage* — numele unei fete pe care a cântat-o poetul latin Horaţiu, într-una din odele sale.


Şi-n nota simţirilor tale
Tresare atunci adevărul:
Tu cânţi, şi din glasul tău pică
Aduceri aminte de doruri,
Rămase în lumea antică
Din glasul fecioarei din coruri;
Tu cânţi, şi cu blânda-ţi solie
Îmi pare că vii dintr-o sferă
Ce-n limpedea ei armonie
A prins fericirea-himeră.
III
Pe ţărmuri se-ntinde răcoarea
În pacea deplină a firii:
S-aud cum îşi scutură floarea
În brazdele lor trandafirii.
Venind către ţărm, ni se pare
C-am fost prin trecutele vremuri.
Uşor tu te mişti pe cărare
Şi-n aerul limpede tremuri.
Cu clipătul apei ce moare
Oceanul sărută nisipul
Şi urmelor tale uşoare
Gelos le acopere chipul.
Aruncă-ţi pe umere haina
Şi strânsă de mine păşeşte:
Amorul e pururea taina
Ce totul şi toate-ncălzeşte.
(1895)


# POEZII NOUĂ

## FLORI DE PAŞTE

### La Palermo[1]

La Palermo, primăvara,
Trandafirii urcă scara.
Liliacul alb roşeşte
Când sărută
Dintr-o cută
Sânul ce-l adăposteşte.
Prin grădini a pus o fee[2]
Gardurile-n azalee[3],
Casele învolburate
În ciorchine
De glicine[4]
Pe balcoane aninate.
Dimineaţa ideală

Râde-n floarea de migdală,
Tinereţea stă în cale,
Întrupată
Într-o fată
Cu un coş de portocale.

1 Palermo — oraş din Sicilia, unde e înmormântat marele democrat revoluţionar N. Bălcescu.
2 Fee — zână.
3 Azalee — arbust cu flori frumoase, roz sau roşii.
4 Glicină — plantă agăţătoare, cu flori asemănătoare cu ale salcâmului.



Vin, Bălcescule, din somnul
Adormiţilor în Domnul,
Să vezi firea cum renaşte:
Totul cere
Mângâiere
Pentru florile de Paşte.
Unde eşti, în care floare
Clipa ta nemuritoare
Şi-a luat fiinţă nouă?
Care plantă
Elegantă
Poartă sufletu-ţi în rouă?
Căutând urmele tale,
M-am oprit la Monreale.
De sub vechile morminte
Se ridică
Plin de frică
Crinul, floarea cea cuminte.
(1899)

## ADIO, NAPOLI

Adio, Napoli, cetate
De creaturi încântătoare
Cu gene lungi, catifelate,
Cu sufletele însetate
De zgomot şi de soare.



E scris să-ţi închinăm şi ţie
Acest netrebnic de cuvânt,
Oraş de vis şi nebunie
Cum n-a fost şi n-o să mai fie
Un altul pe pământ.
Încins cu viţă drept cunună,
Cu gânduri calde şi senin,
Închin amorului, la lună,
Ca un păgân din vremea bună,
Paharul meu cu vin.
Adio dar, rămâi cu bine
În visul tău de dimineaţă
Fii pururea făr-de suspine,
Precum e drept şi se cuvine
Cui crede în viaţă.
(1899)

## SOSESC

Sosesc cocoarele, sosesc
De după deal de ţintirim,
Iar anii trec, copiii cresc,
Se schimbă tot ce-i omenesc,

Şi noi îmbătrânim.
Mi-aduc aminte ca acum
Când alergam cu capul gol
Prin prăfăria de pe drum
Şi când ardeam cărţile scrum
Şi şcoalei dam ocol.



Şi mai târziu când am plecat,
Ce veselie în trăsură!...
Cum nici n-am plâns, nici m-am mirat,
Pe când plângea un biet argat
C-un deget dus la gură.
Şi vreme lungă mai târziu
Când m-am întors cu dor de bine,
Nehotărât fără să ştiu
Ce pot să fac şi ce-am să fiu
În lupta mea cu mine.



# PE MAREA NEAGRĂ

## ADIO

Adio, dulcea mea durere
Ce-atât de mult mai chinuit.
Te las, că nu mai am putere
Să te urmez pân-la sfârşit.
Tu eşti sfioasă şi curată
Ca floarea albă de pe stânci,
Dar ai făptură vinovată,
Cu ochii negri şi adânci.
Şi nu-nţelegi că eu sunt bietul
Nebun culegător de flori
Ce mă ridic încet cu-ncetul
Până la stâncile din nori.
Dar forma ta înşelătoare
Ia calea timpului apus,
Şi când ajung până la floare,
Ea se ridică tot mai sus.




## LA ORŞOVA

Dunăre bătrână, spune, ce ascunde
Trupul tău în unde,
De te zbaţi în maluri, urli de mânie
Până ce Carpaţii piscurile-şi pleacă,
Apa ta să treacă,
Gâlgâind în mersul ei de vijelie?
Din adânca umbră de pe malul verde
Gândul meu se pierde
Peste nesfârşirea căreia-i pluteşti,
Peste timp de astăzi şi de altădată,
Când bătea curată
Inima în pieptul lumii româneşti.
Că de-au fost păcate, lipsă de credinţă,
Păs şi neputinţă,
Lifte peste lifte, unguri şi tătari,
Au mai fost şi oameni, fost-au pământeni,
Domnii şi moşnenii,
Drept-coborâtorii din legionari.

Şi-a mai fost stăpânul stâncilor cărunte,
Bourul de munte,
Străjuindu-şi singur codrul la pripoare,
Decebal voinicul, fiu de fiu localnic,
Ridicându-şi falnic
Fruntea către oastea lor năvălitoare.
Tu, ce pe sub malul negru de ruine
Te frământi în tine
Năbuşind avântul apei furioase,

Şi prefaci în trâmbă lucie de brumă
Şipote de spumă,
Ca să legeni raza stelelor sfioase,
Tu mai speri că, poate, au să mai coboare
Lungile pripoare
Dacii cu Zamolxe şi Boeribiste
Ca să ia virtute, bând apă din tine,
Şi să ţi se-nchine,
Şi să-şi lumineze feţele lor triste.
Nu mai vin. Dar vremea, care schimbă toate,
Multe vrea şi poate,
Multe le preface şi le-ntinereşte:
Pune vis în codri, umbră în poiene,
Doruri pe sub gene,
Viers şi bucurie pune-n tot ce creşte.
Salve, ţie, apă binefăcătoare,
Ce te-nalţi spre soare
Şi te laşi pe holde, rod şi avuţie!
Crească-ţi flori pe maluri jururi-împrejururi,
Tânăro de-a pururi,
Tânăro, eterno, salve, salve ţie!!

## DIN PUBLICAŢII
### O SUFLET!...
O, suflet, tu, văpaie stinsă,
Cenuşă-a unui dor din ceruri,
De ce ţi-e umbra-aşa de-ntinsă
Şi golul plin de-aşa misteruri?
De ce nu ştiu care ţi-e scrisul
Şi care-i vrerea ta în toate...
Aşa, eu parcă-s o cetate
Şi tu că-ntr-însa eşti proscrisul.
O, suflet, spune-mi ce te doare?
La ce gândeşti? ce-ai vrea să fii?
În mine stai ca la-nchisoare,
Eu sunt prea mic, — tu eşti prea mare,
Dar cine eşti? De unde vii?
Zădarnic mă încerc a-l face
Să-mi spuie-o vorbă... el e mut!...
În trista mea formă de lut
Ca orice suferă, el tace.

### SEARA DE TOAMNĂ
Ah! ce frumoase-s serile de toamnă!
Prin frunze reci doar un fior adie;
S-arată-n deal, cu faţa purpurie,
A nopţilor fermecătoare Doamnă.

Pe câmpul veşted tainic ea-mprăştie
Strălucitoarea-i negură albastră,
O, Doamne sfânt! Ce pană mult măiastră
Atâta farmec ar putea descrie!
Stropit cu lacrimi pare-acum boschetul.
În umbra lui mă simt prins de tristeţe:
Există oare-atâta frumuseţe
În fire, — aşa cum o simţi tu, poetul?
Ori suntem pradă — o! gândire-amară!
De-a simţurilor noastre amăgire
Ce-aruncă-un văl frumos peste-o neştire,
Şi totuşi, Doamne, ce frumoasă seară!
(1899)

## PRIMĂVARĂ

Bine-ai venit din nou la noi
Surată primăvară,
Să mai răsune prin zăvoi
Teleanca turmelor de oi
Şi cucul pierde-vară.

Bine-ai venit cu părul prins
În mărgăritărele,
Cu trupul pe sub sân încins
Învolburate într-adins
Rochiţi de rândunele.
Mireasă-n carul tău de flori
Cu fluturi prin bulendre,
Aduci taraf de cântători,
Vioarele-n privighetori.
Iar cobza-n măcălendre.
Dai lumii sufletul senin
Şi dor de poezie,
Dai chef de joc şi de pelin
Şi poate, un pahar cu vin
Nuntaşului ce scrie.
(Roma, 1902)


# PROZĂ



## VIAŢA LA ŢARĂ

### I

Cum ridici priporul Ciulniţei, în pragul dealului, dai de casele boierului Dinu Murguleţ, case bătrâneşti şi sănătoase, cum nu se mai întâlnesc astăzi pe la moşiile boiereşti. De sus, de pe culme, ele văd roată împrejur până cine ştie unde, la dreapta, spre valea Ialomiţei, la stânga, pe desişul pădurii de Aramă, iar în faţă pe cotiturile uliţelor strâmbe ale satului.
Toată curtea boierească trăieşte liniştită şi bogată, cu cârduri întregi de gâşte, de curci şi de claponi; cu bibilici ţiuitoare; cu căruţe dejugate; cu argaţii ce umblă a treabă de colo până colo — şi seara, când vine cireada de la câmp, cumpăna puţului, scârţâind neunsă între furci, ţine isonul berzelor de pe coşare, ale căror ciocuri, răsturnate pe spate, toacă de-ţi iau auzul. Fără a fi risipă şi zarvă, curtea boierească pare populată şi bogată.
Într-o zi de vară, pe la vremea odihnei, conu Dinu fu sculat din somn de sunetul clopotelor unor poştalioni ce intrau

în curte cu strigăte şi saltanat. Atât el cât şi nevastă-sa
Sofiţa săriră din paturile lor de cit, şi se uitară pe fereastră.
— Iii!... e greu de noi! Tănase Scatiu cu mă-sa!... exclamă
boier Dinu.
— Da' nu-i mai zice aşa, omule, că te-a auzi a fată... Ia-ţi
mai bine surtucul şi eşi-le înainte.
Coana Sofiţa trecu repede într-o odaie de alături să se mai
diretice la cap, iar boier Dinu îşi trase din fugă cizmele

(strângând din ochi şi blestemând), îşi luă haina în spinare şi
ieşi să-şi întâmpine musafirii.
— Salutare, nene Dinule, zise noul venit, scuturând pe
bătrân de mână. Iacătă, am venit cu mama.
— Sărut mâna, coană Prohiro; bre, anul ăsta fac grâu
mult, zise Murguleţ, sărutându-i mâna cam din fugă.
— Sărut ochii, mamă; da' ce se potriveşte, eşti fodul,
coane Dinule! Uite, zău, maică, zise ea lui fiu-său, parcă văd
pe căminarul Tasache Murgu; uite, leit-poleit cum e conu
Dinu: nalt, uscăţiv la chip, aşa smead ca dumnealui şi fodul...
Lasă, zău, coane Dinule, că sunteţi fodui... Auzi, de
atâţia mari de ani vecini cu moşiile şi să nu loveşti dumneata
o dată pe la mine!...
— Uite, zău, coană Prohiro, ai dreptate; da' nu ştiu cum
s-a făcut...
Vorbind astfel, bătrâna îngălbenea, începea să înghită în
sec, se foia fără rost, până ce căzu pe o bancă din cerdac.
— Aoleo, coane Dinule, zise ea repede, făcându-şi vânt cu
mâna, îmi vine rău...
— Puţin "coneac", strigă fiu-său, ori apă de Vals, repede
să ne dea ceva...
Murguleţ se repezi fuga la cămară şi se întoarse numaidecât
cu o sticlă de cogneac, pe care o vărsă mai toată în capul
coanei Profira, pe când fiu-său o muncea pe la tâmple să-şi
vie în fire.
În vremea asta se arătă şi Sofiţa Murguleţ.
Ea dete pe bărbaţi la o parte, sărută mâna bătrânei, o mai
strânse de un deget, o mai meremetisi, ce-i făcu, că îşi veni
baba în simţiri.
— Doamne, coană Profiriţo, cum stai dumneata afară,
soro!... Ia să intrăm înăuntru, că pe năduşala asta te bolnăveşti
chiar din senin, zău.

Şi, ţinând pe babă de subsuori, trecură într-o odaie
răcoroasă, mare, în care bătrâna păru a se înzdreveni ca prin
farmec.
Sofia Murguleţ se îngrijea de babă cu un interes nespus. O
puse să-şi istorisească patima de la descălicătoare, îi dete
cafea cu lămâie, pică oţet pe un cărbune sub nasul ei — iar pe
de altă parte porunci să aducă tânărului dulceaţă, cafea, tutun,
cu tot dichisul cuvenit.
— Ia spune-ne, coană Profiriţo, cum îţi vine?...
Aci, începu bătrâna o lungă şiretenie de vorbă:
— Uite, maică, îmi vine aşa un "nixis" pe la stomah, şi
parcă numai ia aşa mă zgâlţâie de chiept, şi să te ţii numa
goană la cap, şi apoi parcă-mi bate două zbanţuri în tâmple,
de mă prăpădesc, maică!...

— Şi nu iai nimic dumneata pentru asta?
— Da’ câte n-am făcut! N-a cheltuit ghetu băiat o grămadă de bani!... Ba palianuri, ba consulturi, ba doftoru Draci, ba acu cică să iau apă de Vacs...
— De Vals, mamă, o îndreptă fiu-său.
Pe când vorbeau astfel, uşa se deschise de la un iatac din fund, şi de sub perdelele albe de ţară se ivi un chip rotund de fată, care, dând de obrazurile nouă ale musafirilor, se făcu stacojiu.
— Mămucă dragă... avu ea aerul de a începe.
Dar în mijlocul odăii, se opri în loc, făcu o plecăciune după toate regulele ceremonialului de la pension, şi dete năvală să iasă pe cealaltă uşă. Coana Sofiţa o opri.
— Tinco! Da’ nu saluţi lumea? Unde te duci?
Fata se opri din nou, nehotărâtă. Obrazul mame-sii luase expresia obişnuită de nemulţumire şi descurajare, când i se întâmpla câteodată să se supere, iar conu Dinu se ruşinase cu desăvârşire de stângăcia ei.
61
— Sărută mâna coanei Profiriţe, zise mamă-sa.
Un moment, cât mai trecu până să se hotărască fata, coana Profira îşi înfipse privirile în ochii ei, cu toată răutatea lor bătrânească. Fata auzise vorbindu-se în casă de neamul îmbogăţit al Scatieştilor ca de nişte mojici renumiţi, ieşiţi dintr-un vechi vătaf al tatălui lui conu Dinu Murguleţ, şi a-i vedea în casa lor i se părea o adevărată enormitate. Dar, în cele din urmă, se duse să sărute mâna coanei Profire. Bătrâna o sărută pe obraz, uitându-se la ea lung şi scuturându-şi valurile de carne de pe trup, de pofta râsului.
— Ptiu, să nu fie de deochi! că frumoasă mai eşti!
Fata se duse după aceea la fiul bătrânei şi-i întinse mâna cu aceeaşi reverenţă; el răspunse tare şi sigur de sine:
— Salut!
Apoi, fericită că-şi isprăvise complimentele, se retrase în dosul scaunului lui tată-său, şi, după un minut, o şterse.
Coana Profira începu iarăşi a râde:
— Cresc, bată-le norocul, ca din apă... Acuma numai bărbat îi lipseşte...
Conu Dinu Murguleţ îşi ciugulea unghiile de la o mână, neîndrăznind să privească în faţa bătrânei. În fond îl supăra vorba coanei Profire, fiindcă înţelegea unde vrea s-o aducă. Dar nevastă-sa, cu sensul practic al femeilor, da din cap cu înţelesuri.
— Răul e, zise ea, că nu facem grâu destul.
— Ia lasă, coană Sofiţo, răspunse bătrâna, conu Dinu să trăiască! De atâţea mari de ani, de când are moşia de la Eforie pe nimic, bez moşia dumisale părintească, mărita până acum şapte fete.
Pe conu Dinu nimic nu-l supăra mai rău decât să-i fi zis că are moşia de la Eforie pe nimic. Îşi muşcă din unghii mai adânc şi tăcu.
62
— Aşa e, îngână coana Sofiţa, dar avem greutăţi: fata la pension, nepotu-meu în străinătate...
— Aracan de mine, maică, da’ tot învaţă? Ce-a mai ieşit şi moda asta cu învăţătura până la adânci bătrâneţe!... Uite,

eu pe Tănase al meu l-am pus la treabă de mic copil, şi slavă
lui Dumnezeu, băiatul a ieşit bun, treaba treabă, plimbarea
plimbare. Acu să-i găsesc nevastă cumsecade şi m-am liniştit.
Anu ăsta trebuie să-l însor, că mi-e c-oi închide ochii fără să
apuc să-mi văd nepoţii... Ce zici, coane Dinule?...
Conu Dinu dete din cap, parcă ar fi zis că aşa e, dar că
asta nu-i treaba lui.
După ce-şi isprăviră cafeaua, Tănase Scatiu scoase o pană
de gâscă din buzunar, mătură o enormă ţigaretă de chihlimbar
cu care fuma, puse pana murdară pe farfuriuţă, iar ţigareta
în toc, şi se sculară să plece.
Coana Profira dori să vază pe Tinca la plecare, dar fata nu
se găsi nicăierea. Cam înfiptă, bătrâna sărută pe conu Dinu
pe frunte, zicându-i:
— Aşa sunt fetele, marfă scumpă. Ce zici, vecine, nencuscrim?
— Drum bun, coană Profiro. Ia să ridice coşul de la trăsură.
Vătaşe Taftă, pune mâna, să nu se dea vizitiul jos.
În sfârşit, plecară.
În urma lor, coana Sofiţa umbla domol în jurul lui bărbatusă
u, şi, cu sfioasă supunere, căuta să-i ghicească gândurile.
Dânsul îşi răsuci o ţigară, fără a zice nimic, şi intră s-o
aprindă. Fumul din salon îl luă de cap.
— Ah! Zi, te rog, să deschidă geammurile.
Nevastă-sa stete un moment la îndoială.
— Au să intre toate muştele, omule.
Murguleţ se îndreptă spre masă să găsească chibriturile şi
dete cu ochii de pana de gâscă lăsată de tânărul Scatiu.

— Deschideţi uşile, să iasă mirosul de mitocani! Ia poftim
de vezi, zise el făcând explozie, cu braţele încrucişate înaintea
penei, cine-mi cere fata. Eu să-mi dau fata la asemenea mojici?...
Doar dacă mi-o lua Dumnezeu minţile! Bă-dă-rani!...
Coana Sofiţa încerca să fie serioasă, deşi îi venea să moară
de râs. Bărbatu-său se întoarse din nou către dânsa.
— Am moşie de la Eforie pe nimica, ha? De ce nu pofteşte
fiu-său să mă urce la mezat, să-l învăţ eu minte!
— Nu, zise nevastă-sa, zâmbind, fiindcă speră să-i dăm
fata.
— Să-mi dau eu fata unui asemenea mojic!... Ţi-am spus:
dacă mi-o lua Dumnezeu minţile, poate.
Apoi urmă a face paşi mari prin casă şi a trage adânc din
ţigară, ca şi cum maximul acesta de fum ar fi putut reduce
firea sa la un minimum de supărare. Coana Sofiţa trecu pe
nesimţite într-o odaie vecină, lăsându-l să-şi potolească singur
furia.
Conu Dinu, rămas singur, prinse a innoda firul vremilor
de azi cu lungul şir al celor trecute, şi a se întreba, cu disperarea
oamenilor bătrâni, cum era cu putinţă ca nepotul vătafului
Scatiu (pe care vătaf îl văzuse el însuşi în spinarea unui
ţigan şi bătut de un alt ţigan cu opritorile de la cai, după
porunca lui tată-său, căminarul) să ajungă a cere mâna fetei
lui? Şi imaginile trecute îi reveneau în minte, slăbite, cu
câte o răsăritură de observaţie copilărească cum le făcuse:
bunăoară că pe atunci ploua mai des şi mai la vreme. Şezu jos
şi fuma mai departe din ţigara stinsă, sărind cu mintea la
nepotu-său Damian, care nu mai venea din străinătate, la

soră-sa Diamandula, mama lui Damian, care trăia numai prin
puterea imaginei fiului său, la una şi la alta, până ce un
pisic, care se strecurase sub scaun, îi atrase luarea-aminte
prin îndemânarea cu care se juca cu pana ţigaretei lui Tănase
Scatiu.

## II
Era tocmai să se supere din nou, pe pisic şi pe Tănase,
când bătu cineva la uşe.
— Poftim! zise el cu glasul trăgănat al boierilor bătrâni.
Uşa se deschise şi o femeie tânără intră, închizând-o repede,
ca să nu lase muştele înăuntru.
— Sărut mâna, coane Dinule, zise ea, sărutându-i mâna
cu adevărat.
— Bună ziua, fetiţo, îi răspunse el, dându-i mâna să i-o
sărute. Vino-ncoa să te pup pe obraz.
Şi după ce o sărută, se uită la dânsa de aproape, ca şi cum
o cerceta să o cumpere.
— Ce păcat că nu eşti băiat, Saşo.
Ea începu a râde, mirată.
— De ce, coane Dinule?
— Ţi-aş da pe Tincuţa.
— Şi eu aş lua-o numaidecât. Numai aş fi cam copt pentru
dânsa.
Bătrânul se uită la ea lung, ţinându-i mâna într-ale lui.
— Uite, Saşo, poţi să te superi, dar eu tot n-o să te las în
pace: de ce nu vrei să te măriţi, fato?
— Coane Dinule!...
— Bine, bine, nu mai zic nimic, dar să-ţi spun drept, nu
te pricep.
— Şi cu toate astea e aşa de uşor! Ţi-am spus de atâtea
ori: eu am o familie, fară să mă mărit; dacă m-aş mărita, aş
avea două, şi aş fi, desigur, mamă rea, ori pentru unii, ori
pentru alţii. Dar, coane Dinule, mi-ai făgăduit să nu mai
vorbim despre asta... Acuma am şi îmbătrânit, adăugă, parcă
nu i-ar fi displăcut, pe cât zicea, să vorbească despre “asta”.
Eu am venit să-ţi spun că te pofteşte coana Diamandula.

Bătrânul se sculă greoi de pe scaun şi porni să iasă, cu
aceea pe care voia cu orice preţ s-o mărite, când, ajuns la
uşe, o opri din nou.
— A, Saşo, nu ştii o comedie?... Ghiceşte... Nici nu-ţi
trăsneşte prin cap: avem un ginere pentru Tincuţa.
— Serios?
— Da... un ginere fain: pe amicul meu, domnul Tănase
Scatiu.
— Ce?! zise cealaltă încremenită locului.
— Da, junele Scatiu, alegător la colegiul întâi, mare proprietar,
mâine poimâine deputat...
— Biata Tincuţa!
— Da, şi coana Sofiţa ar fi gata să i-o dea. Dar până n-oi
închide eu ochii, Scatiu nu ia pe fata mea, adause, bătânduse
cu mâna în piept.
Apoi, ducând un deget la gură, în semn de tăcere, intrară
la coana Diamandula.
În fundul unui pat de nuc, cu perne la perete, şedea

ghemuită o umbră de femeie, iar pe scaune, împrejurul ei,
rude şi prieteni. Legată la cap cu o bocceluţă de mătase neagră,
după moda veche, coana Diamandula îşi trăgea din când
în când ochelarii de pe frunte, legaţi la spate cu aţă, ca să
privească pentru a o suta oară o scrisoare a fiului său. Bătrână,
bolnavă, surdă, ea trăia, spre minunea tuturor, numai prin
puterea unei dorinţe: aceea de a mai vedea, înainte de a muri,
pe unicul ei copil. Tot ce vorbea, tot ce dorea era pentru el,
se ducea către el. Cu trupul istovit de puteri, părea a-şi hrăni
viaţa din dor. Câte o rară scrisoare ce venea de la el era
citită, recitită, învăţată pe dinafară de o mie de ori; plicul
descusut şi pe o parte şi pe alta; marca de pe plic studiată
până în firele mustăţilor regelui Humbert — căci scrisorile
veneau din Italia. Când bătrâna era singură cu câte cineva al
casei, întreba cu glasul stins:
66
— Şi unde e Neapoli ăsta?
Răspunsul nu-l auzea niciodată, dar înţelegea că trebuie
să fie departe, după mişcarea mânei şi a ochilor celui ce-i
vorbea.
Când intră conu Dinu, ea părea aţipită, cu capul rezemat
pe piept. El se apropie de dânsa cu sfială şi respect, pe când
ceilalţi se sculară în picioare.
— Ce doreşti, lelţă? zise conu Dinu, care-i era frate mai
mic.
— Matei nu mai vine... Eu mă duc, Dinule.
— Doamne, cum vorbeşti dumneata!...
— Mă duc... Dacă mai întârziază două zile, nu mă mai
vede. I-ai telegrafisit? întrebă ea, uitându-se în ochii lui.
— I-am telegrafisit.
— I-ai spus să nu întârzieze?
— I-am spus.
— Şi ce crezi, c-o să vie?
—Cum, Doamne, să nu vie.
Bătrâna începu a plânge, încet, cu suspine înecate. Lui
conu Dinu îi deteră lacrămile.
— Mă rog la Dumnezeu să mă mai ţie cu zile, până l-oi
vedea... zise ea cu greu şi gâfâind, dar să nu întârzieze, Dinule.
După aceea aţipi iarăşi. Saşa şi cu Tincuţa îi ridicară pernele
la spate, şi ea păru că doarme. Atunci, unul câte unul,
ieşiră binişor şi trecură în odaia de alături, unde subprefectul,
Mihai, fratele Saşei — un băieţandru de vreo 20 de
ani — coana Sofiţa, soră-sa Elena, de la o moşie vecină, cu
copiii ei, stau grămădiţi deasupra unui atlas, căutând care
este drumul cel mai scurt de la Neapoli la Ciulniţa.
— Zău, nenea Matei ăla, zise Tincuţa supărată, parcă
nu-mi mai e drag.
Subprefectul, un vechi prieten al casei, se uită la ea râzând:
— Lasă, c-am să te spui când o veni.
67
— Da’ poţi să mă spui, zise fata roşindu-se; pentru ce nu
mai vine?
— Ba vine. N-a telegrafiat că pleacă?
— Sunt trei zile de când a telegrafiat; până acum venea şi
de la Han Tătar.
— Aşa faci?

— Aşa, răspunse Tincuţa răstit; dumneata nu vezi că tuşa nu mai poate?

Mihai desprinse o oglindă din cui, fără a fi băgat de seamă, şi o aduse înaintea Tincuţei. Aceasta, roşise deja, se făcu stacojie pe când toţi cei de faţă râdeau. Fata se-ncercă să râdă şi ea, dar o podidi plânsul, şi repede, ieşi şi se ascunse la dânsa în odaie. Saşa se uită lung la frate-său, nemulţumită de gluma lui.

— Mihai, astea sunt glume nesărate. Te rog să nu mai faci asemenea lucruri.

— Da' ce-am făcut, maman dragă? Am glumit, zise el, nenorocit că fusese pricina unei asemenea scene.

Saşa ieşi şi se duse după Tincuţa. Când se-ntoarse, îi găsi pe toţi tăcând, parcă cine ştie ce se-ntâmplase: atâta înrâurire au lacrămile asupra oamenilor. Numai subprefectul, holtei bătrân, călit în ale istericalelor femeieşti, cum zicea el, încerca să mai glumească. Saşa luă pe băiat şi-l duse, cam vrândnevrâ nd, la Tincuţa, să-i ceară iertare.

— Bine, maman, ce-am făcut, ca să cer iertare? zicea băiatul, mergând cam cu sila.

El şi cu toţi fraţii chemau pe Saşa “maman”.

— Ai supărat pe Tincuţa. Eu nu vreau să am copii răi crescuţi.

Băiatul se uită lung la soră-sa şi se opri în loc.

— Maman, nu mă umili. Viu eu singur să cer iertare.

Soră-sa se gândi o clipă şi, parcă mişcată de vorba băiatului, îi îndreptă legătura la gât şi porni singură înainte. După câteva minute, el intră în urma ei la Tincuţa, şi, foarte firesc,



îi luă mâna şi o rugă să-l ierte. Fata se uita în jos, fără a zice o vorbă.

— Îl ierţi, Tincuţo dragă, nu-i aşa? o întrebă Saşa.

Tincuţa îşi ridică ochii spre el, bufnind încet, de râs sau de plâns, nu se ştia bine.

Astfel se împăcară lucrurile.

Către seară veni o depeşe de la Predeal. În sfârşit, Matei sosea...

Mare gălăgie şi bucurie pe toţi. Mihai şi Tincuţa şi copiii Elenei voiau să meargă a doua zi la gară. Care mai de care sărea mai sus, ţipa mai tare, după cum îl iertau puterile. Vestea fu împărtăşită coanei Diamandule de către frate-său. Bătrâna, cu lacrămile înnodate în barbă, se puse să descoase telegrama, literă cu literă, parcă ar fi fost cine ştie ce document. Se hotărî ca a doua zi toată suflarea să se reverse la gară. Se făcu socoteala trăsurilor şi se văzu că nu era loc pentru toţi. Mihai voia să se ducă pe jos; Tincuţa călare. Subprefectul le puse trăsura la dispoziţie. Saşa pe a sa; dar tot era prea multă lume. Elena se gândi să-şi lase copiii acasă, dar o protestaţie universală se ridică din piepturile gălăgioase ale “ţâncăriei”, care nu vrea s-audă de o asemenea poznă. Conu Dinu îi împăcă pe toţi, făgăduindu-le să puie caii la o cloşcărie de braşoveancă, în care intra toată corabia lui Noe. Era vorba acum să se ştie cine rămâne cu coana Diamandula. Elena, fire veselă, se lepădă, râzând pe sub ascuns ca să n-o vadă cumnatu-său; coana Sofiţa trebuia să meargă; Tincuţa ţinea să meargă; conu Dinu se cuvenea să meargă. Subprefectul

propuse Elenei să rămână el, şi făcură mare haz
amândoi, spre părerea de rău a celorlalţi, cari voiau să ştie
de ce râd, ca să râdă şi ei.
— De ce râdeţi? întrebă coana Sofiţa.
Subprefectul o luă la o parte cu mare taină şi-i zise la

ureche în gura mare: “arde Iaşul”, ceea ce provocă o mare
ilaritate generală şi făcu pe coana Sofiţa să cărăbănească subprefectului
o însemnată cantitate de pumni.
Toată lumea adormi în seara aceea fericită. Pentru cei
bătrâni revenea un om iubit; pentru tineri, nenea Matei, pe
care-l aşteptau tot aşa de vesel şi caraghios precum plecase;
pentru copii, un necunoscut, care însă nu mai puţin era nenea
Matei, vorbă plină de farmec şi noutate.

## III

Se legăna ciocârlia în răcoarea dimineţei, însoţind de-a
lungul Ialomiţei trăsurile ce mergeau la gară. Copiii, grămădiţi
câte trei pe capră, se bucurau, tăcuţi, de priveliştea cailor.
Mihai mâna poştalionul de la trăsura lor, curată, lustruită,
în care trebuia să se întoarcă Matei. Pe chipurile tuturor se
zugrăvea sănătatea si fericirea.
Întinderea câmpului se desfăşura într-o nespusă linişte de
vară. De o parte, un lan de porumb îşi mişca vârful foilor
nervoase, dând văzduhului un reflex de culoare verde, ce
părea că îngraşe aerul; de partea cealaltă, Ialomiţa curgea
domoală între două maluri joase, lăsând să se vadă o margine
de Bărăgan, cu pârloagele sale nestrăbătute, cu suhaturi roase
de vite, cu o turmă de oi ce se zărea în fund ca o pată albă,
şi, mai presus de toate, cu orizontul său înşelător, a cărui
dungă închipuită juca în arşiţa soarelui ca oglinda unei ape.
Din prundul gârlei, cireada se urca pe un vad şi se îndruma
cu greu la păşune. Câte un bou singuratec sta înfipt în marginea
apei, cu capul întins înainte, neclintit, întrupând în
nemişcarea lui pustietatea locului.
Când trăsurile ajunseră la capătul porumbului, trebuiră
să se oprească. Jitarul sări din colibă, cu căciula în mână, şi

deschise poarta de nuiele ce tăia drumul. Un câine slăbănog
se repezi la picioarele cailor, lătrând din toate puterile şi
gata parcă să-i înghită.
Toţi trecură dincolo, iar jitarul închise poarta şi rămase
singur ca mai-nainte, în mijlocul câmpului.
După un sfert de ceas ajungeau la gară.
Tot norodul acesta se revărsă în unica săliţă de aşteptare
ce se găsea, râzând şi sărind, spre marea mirare a ţăranilor
cărăuşi. Mihai cu surorile lui mai mici şi cu Tincuţa; Elena
cu patru copii împrejur; coana Sofiţa, conu Dinu şi subprefectul;
Berlă, jidanul de la han; Tănase Scatiu, care venise
călare. Numai Saşa lipsea: ea rămăsese la Ciulniţei, să ţie de
urât coanei Diamandule. Toată lumea se uita la ceasornic cu
neastâmpăr: mai sunt zece minute, mai sunt şapte minute.
Copiii, neavând voie să iasă pe peron, până la sosirea trenului,
ţipau în sala de aşteptare ca într-o menajerie. Mai sunt
trei minute. Clopotul sună. În fundul zării se vede locomotiva
devenind din ce în ce mai mare, până se arată întreagă.
“Daţi-vă la o parte, domnilor!” strigă lampistul gării.

Trenul soseşte cu repeziciune şi se opreşte deodată locului,
ca un cal dresat. Toate inimile bat cu putere. Copiii, cu
mâna dusă la gură, se retrag cu un pas, speriaţi de zgomot.
Toţi întreabă: “Unde-i, unde-i?”
La o fereastră a trenului un chip nerăbdător cheamă pe
conductor din toate puterile. Până să vie acesta, cei de pe
peron au recunoscut pe Matei al lor şi s-au grămădit la uşa
vagonului.
— Matei! nene! conductor! vin de deschide, domnule!
Ioane, ia bagajele...
În încurcătura şi-n larma asta, călătorul sare din tren în
braţele celor ce-l aşteptau, sărutând şi îmbrăţişând în dreapta
şi în stânga; “Nene, Matei, dragă“, s-aude din toate părţile.
Mihai se repede în vagon şi apucă geamantanele altor domni,

care protestează. Taftă, vătaful, ridică el singur două cufere,
pe care le aşează cu îngrijire într-o căruţă cu boi. Matei urmează
a îmbrăţişa pojidicul, oprindu-se la fiecare şi întrebând
“dar tu cine eşti, bre?” în hohotele de râs ale respectivelor
mame. În cele din urmă se duce cu braţele întinse către un
biet creştin, având aerul de a voi să-l sărute, spre marea
mirare a acestuia şi spre desăvârşita topenie de râs a celorlalţi.
—Mai sunt, frate? întrebă el, gata să îmbrăţişeze toată
suflarea.
În cele din urmă, conu Dinu, ştergându-şi lacrămile de
râs, îl luă de braţ:
— Hai, băiete, hai să mergem.
Pe acelaşi drum porniră trăsurile din nou, înşirându-se în
goană, unele după altele. De îndată ce Damian rămase singur
cu conu Dinu, veselia de până aci dispăru.
— Ce face mama? întrebă el cu nerăbdare.
— E mai binişor, răspunse bătrânul dând din cap. Acuma,
că ai venit, are să se însufleţească din nou.
Tăcură amândoi.
— Bre, zise conu Dinu, credeam că nu mai vii! De şapte
ani să nu te mai întorci tu pe acasă!...
— Aşa e, nene Dinule, dar vream să sfârşesc odată... Acuma
sper să nu mă mai mişc. Sunt sătul de străinătate. Vreau
să trăiesc cu mama, liniştit.
— O să ai puţin de trăit cu dânsa.
Damian se uită la unchiu-său. Bătrânului îi dedeau
lacrămile şi nu mai zise nimic. El, de asemeni, îşi simţi pieptul
umplându-se de durere şi lacrămile urcându-i-se în ochi.
Tăcură din nou amândoi.
— Noi ne ducem, zise tot bătrânul după câteva minute,
bătându-l cu mâna pe genunchi; e rândul vostru să trăiţi. Cu
buruienile astea uscate, noi am crescut şi ne-am făcut datoria;
acu veniţi voi. Să fiţi sănătoşi!...

Un avânt puternic de simpatie făcu pe tânăr să apuce mâna
lui unchiu-său şi să i-o sărute. Bătrânul, mai mişcat decât
dânsul, bufnea uşor pe nări, privind spre câmp.
— Uite pământul ăsta: m-a făcut să asud; am muncit toată
viaţa pentru el, de cele mai multe ori fără să mă răsplătească;
m-am supărat şi l-am blestemat, — dar nu m-aş duce de pe el
pentru nimic în lume. Nădăjduiesc că tot aşa o să faci şi tu şi

că n-o să mai pleci. Aci suntem născuţi şi eu şi maică-ta şi
părinţii noştri şi părinţii părinţilor noştri...
O tăcere de câteva minute înlesni bătrânului să-şi înghită
nodul de emoţie, ce-l îneca, şi să urmeze:
— Tu eşti singurul băiat din familia noastră. Să rămâi
aici, pe pământul ăsta, să nu te mişti şi să nu-l dai nimănui
să ţi-l îngrijească, să nu-l arendezi, că arendaşii sunt molii
— m-ai înţeles?
— Da, nene.
— Şi ai să fii fericit, pe răspunderea mea. N-o să ai cafenelele
voastre de la Paris şi “mazagranurile” lor, nici neramzi
ca la “bella Italia”, dar o să fii om întreg, n-o să-ţi
cânte nimeni cu flaşneta la ureche, nici n-o s-ajungi să calci
pe tureatcă... M-ai înţeles? întrebă din nou zâmbind şi
ridicând glasul.
— Ei, acuma ia uită-te ce frumuseţe de porumb.
— Da.
În adevăr, ajungeau la poarta jitarului, în marginea de
porumb. Soarele se ridicase pe cer, şi zăpuşeala începea să
învăluie câmpul în adierile sale fierbinţi. O coloare egală, de
un cenuşiu trist, vopsea iarba, pământul, semănăturile şi
numai câte o garofiţă sălbatică răsărea, sprinţară, din dungile
de nisip pe care le lăsaseră inundaţiile Ialomiţei. Damian
se simţi deodată reîntors cu zece ani în urmă. Întinderea
uniformă a câmpiei, cu gârla placidă alături, i se păru de un
farmec nespus; nimic din ce văzuse până aci nu se putea

asemăna cu ele. Jitarul deschise poarta în tăcere, urându-i
din fugă un “bine-ai venit, cucoane”, şi rămase în picioare cu
căciula în mână, până ce trecură toate trăsurile. Damian îşi
întoarse capul după el.
— Mă rog, nu-i Toader Croitoru?
— Ba-i el, zise conu Dinu mulţumit, ţi-l mai aduci aminte?
— Cum să nu mi-l aduc aminte: nu s-a schimbat de loc.
Tot jitar e?
— Da’ ce-ai vrea să fie? întrebă unchiu-său zâmbind.
— Aşa e... Cariera de jitar e cam ingrată: nu se prea
înaintează repede într-însa.
Bătrânul râdea.
— Fii liniştit, băiete. E mai fericit decât tine. Are tot ce-i
trebuie şi nici o grije.
— Se vede că-i trebuie prea puţin lucru ca să fie fericit.
— Asta-i filozofia cea mare, răspunse bătrânul, parcă i-ar
fi zis “aicea vream să te-aduc”.
— Ba zău, ia spune, cât îi plăteşti?
— Are zece galbeni pe an simbrie; două păpuşi de tutun
pe săptămână; o pereche de iţari; o glugă şi o căciulă, şi de
mâncare.
— Peşte şi brânză, zise Damian, aducându-şi aminte.
— Da’ ce vrei să-i dau? baclavale?
— Ba nu...
— La el acasă mănâncă mămăligă goală... când o are.
Matei se uită la unchiu-său cu părere de rău.
— Am uitat să-ţi spun: şi opinci câte pofteşte.
— Da’ de ce luxul ăsta de opinci? întrebă tânărul cu oarecare
răutate ironică.

— Fiindcă trebuie s-alerge pe jos. Ăsta îi este meşteşugul.
Apoi, văzând că nepotu-său nu prea părea încredinţat de fericirea regimului jitarilor, adause:
— Fii pe pace, el este adevăratul om fericit, nu tu, nici eu. De altfel te vei încredinţa prin tine însuţi. Nu te grăbi să

judeci lucrurile, că altfel se văd de departe şi altfel sunt. Avem fel de fel de vagabonzi, care vin să le umple capul cu nerozii, dar până acuma, la mine, nimeni nu-i ascultă.
— Socialişti?
— Păi dar cum.
Damian începu să râdă.
— Ia-nchipuieşte-ţi!... Dacă-aş prinde pe unul odată, ce mai probă de bătaie i-aş da!
Damian râdea din ce în ce mai tare, mulţumit de a vedea pe bătrân verde ca mai înainte.
— Bătaie?!
— Bătaie la scară, şi să poftească să reclame.
Tânărul urma a râde şi a da din cap cu neîncredere.
— Pre legea mea: bătaie. Tu râzi, da' eu îţi spun lucrurile cum sunt. Lasă c-o să vezi. Ai partea ta de pământ de la maică-ta: de ţi-o plăcea să te ţii de el, o să ai ocazia să le vezi toate astea.
Pe când vorbeau, un călăreţ trecu pe lângă trăsură, ca o săgeată. Era Tănase Scatiu, care făcea curte Tincuţei prin talentul calului său, al cărui "umblet" era o adevărată minune. Cu bordul pălăriei răsfrânt pe ochi, cu o batistă fâlfâindu-i la gât, el se ţinea pe cal cu mare îndemânare, călărind pe o rână, în mod ştrengăresc. Era cam ridicul, fiindcă era înalt din cale-afară şi prea copt pentru berbantlâcurile astea.
— Bravo, Tănase, zise Damian zâmbind.
— Îţi mai aduci aminte de mitocanul ăsta? întrebă conu Dinu.
— Da' cum să nu-mi aduc aminte: eram buni prieteni. Nu-i prost.
— Nu-i prost, dar e un ţărănoi îmbogăţit, şiret cât pofteşti. Ar vrea să-i dau pe Tincuţa.
Damian se uita la unchiul său nedumerit. Nu vrea să rănească pe bătrân şi de aceea se mulţumi a zice:

— E cam bătrânior pentru Tincuţa; e mai mare decât mine.
— E bătrân şi bădăran, adăugă conu Dinu, uitându-se cu anevoie peste apă. Tu vezi mai bine: zăreşti ceva, colo în fund?
— Da, cred că sunt oi.
— Nu, zise bătrânul mulţumit: uite-te bine, vezi?
— Da... colo la stânga...
— Așa. Ce sunt? oi?
— Așa îmi pare.
— Nu; sunt dropii.
Era mulţumit conu Dinu că putea dezvălui comorile moşiei sale. În adevăr, în fund, pe o vâlcică singuratică, o turmă de dropii sta tăbărâtă, parcă-ar fi fost o turmă de oi. Dragostea de singurătate, atât de neţărmurită la mai toţi vânătorii, umplea pieptul tânărului de un nespus sentiment de libertate, de recunoaştere de sine, sentiment care în lumea populară se pierde

sau se preface în egoism. El tăcu, rătăcindu-şi mintea în dungile străvezii ale orizontului. Unchiu-său de asemenea.
Nu se auzea pe tot drumul decât roatele trăsurei tocând şi copitele cailor lovind pământul. O pace desăvârşită se coborâse din înălţimile albastre ale cerului. Natura, fecundată de razele soarelui, părea că se odihneşte. Frunzele porumbului,
vii şi tremurătoare ca nişte lame de oţel, în zori, acum se muiau şi începeau să se răsucească. Ialomiţa curgea, încropită şi înceată.
Când ajunseră în vadul Ciulniţei, pe care nu mai era nici un strop de apă, Damian văzu satul aninat pe vârful dealului, pe sub care se scurgea pârâul şi mergea de se vărsa în Ialomiţa, când putea, deoarece de cele mai multe ori nu se vărsa nicăieri, fiind sec; văzu curtea boierească cum o ştia, aşezată pe deal, fără gard dinspre gârlă, şi toate slugile, toţi argaţii ieşiţi să-l vadă venind; în dreapta şi în stânga, curţi ţărăneşti, unde mai peste tot doi sau trei cai, legaţi de câte

un otgon, se-nvârteau pe un vraf de grâu, bătând din cap şi din coadă; în vadul gârlei, copii în scutece, lăsaţi în paza altora ce de-abia umblau în picioare.
— Suntem pe vremea treierişului, nu-i aşa? întrebă Damian.
— Da. Vii cu belşug.
— Ai făcut grâu mult?
— Tot am făcut, dar nu cât trăgeam nădejde. Ţăranii au făcut mult, orz mai cu seamă: îi vede Dumnezeu anul ăsta.
La urcuşul priporului, toată lumea se coborî din trăsuri şi urcă dealul pe jos.

## IV

Când ajunseră acasă, toţi deteră năvală la coana Diamandula. Bătrâna îi aştepta, stând greceşte în fundul patului, cu ochelarii ridicaţi pe viţele rare de păr şi cu o pereche de mătănii în mână. Alături, Saşa lucra la o horbotă.
Când trecură prin coridor, pe dinaintea ferestrelor bătrânei, statura puternică a lui Damian luă toată lumina geamurilor. Saşa zise încet, strângându-şi lucrul:
— Au sosit.
Însă bătrâna, pe jumătate oarbă, ghici numaidecât că cel ce venea întâi era fiu-său, fiindcă nimeni din ai casei nu trecea cu capul mai sus de fereastră. Începu a tremura fără putere şi a plânge. Damian se duse drept la ea şi-i apucă amândouă mâinile, pe care i le sărută cu toată căldura sufletului, mişcat de a o revedea şi mai ales de a o revedea într-o asemenea stare: i se părea că scăzuse, se redusese la jumătate din ceea ce era când o lăsase. Lacrămile-i veneau în ochi fără să şi le poată opri şi se plecă din nou pe mâinile bătrânei. Ea se uită la el, dând încet din cap şi de-abia vorbind:
— Bine-ai venit, mamă... Eşti ostenit?

— Nu sunt ostenit.
— Dacă eşti ostenit, du-te de te culcă.
— Sărut mâna, mamă, nu sunt ostenit.
— Acuma, că te ştiu aici, mă simt bime. Poţi să te odihneşti dacă vrei...
— Mai pe urmă. Acum lasă-mă să stau lângă d-ta.
Ea îl sărută din nou şi-l lipi de sufletul ei călător, parcă ar

fi vrut să-şi anine cugetul de corpul puternic al fiului său spre a nu se mai despărţi niciodată de el. Se uita la dânsul lung şi-l mângâia pe păr şi pe umeri, într-o nedumerire de fericire fară înţeles pentru alţii, în care regăsea icoana bărbatului ei, mort de demult, icoana lui Matei copil şi pe aceea a tânărului plecat în străinătate de ani întregi. Nimic nu i se părea mai frumos, mai nobil, mai dulce, decât chipul acelui om, idealizat prin 7 ani de depărtare. Când el se scula, ochii ei îl urmăreau prin casă; când îl vedea râzând, râdea şi ea, fără să ştie de ce; când ieşea câte un moment să mai respire, întreba încet şi cu sfială "unde e Matei? dacă vrea să fumeze, să fumeze aici, că nu mă supără", deşi în realitate fumul de ţigară o îneca. Conu Dinu veni la dânsa, vesel, şi o întrebă tare, ca să-l audă:
— Eşti mulţumită?
— Tare mulţumită, mamă.
— Ei, atunci fă-te bine şi scoală-te, să ieşi la plimbare cu el.
Ea dete din cap:
— Eu bine nu mă mai fac... dar sunt fericită. Măcar câteva zile dacă aş mai trăi să-l mai văd...
Matei strânse mâna, în tăcere, Saşei, care se dase într-o parte. Vorbind amândoi încet, el vroi să facă o ţigară, ca apoi să iasă s-o fumeze; însă, negăsind tutunul în buzunar, rugă pe unul din copii să i-l aducă dintr-o haină rămasă afară.
—Nu te-ai schimbat de loc, zise el Saşei.

— Am mai îmbătrânit ceva, răspunse ea, râzând; dar dumneata cu adevărat nu te-ai schimbat de loc.
— Am cam albit, dar altfel cred că nu m-am schimbat.
— Dacă e vorba de asta, eu ar trebui să am 50 de ani. El se uită la dânsa zâmbind, gata să zică o răutate. Saşa înţelese şi, roşindu-se, începu a râde:
— Ştiu ce vrei să zici, dar 50 de ani încă nu am.
Subprefectul se amestecă în vorbă.
— Da, zise el, foarte serios, mata erai abia născută când conu Costică Comăneşteanu a fugit la Constantinopole.
— În 48? întrebă Saşa indignată.
— Apoi ce: să tot fie 40—50 de ani de atunci.
— Tata nici nu se însurase la 48.
— Nu-i aşa, coane Dinule? întrebă subprefectul clipind dintr-un ochi.
— Ce? zise conu Dinu.
— Domnul Dumitrescu spune prostii, întrerupse Saşa.
Conu Dinu se apropie de ei.
— Nu vă legaţi de fata mea, zise el, bătând-o pe umeri. Asta e înger, nu femeie.
— Vai de noi!... adăogă subprefectul, clătinând din cap.
Saşa râdea cu voioşie.
— Vezi cum eşti, d-le Dumitrescu... Să ştii că nu-ţi mai fac halva.
— Vai de mine, cuconiţă, zise el, sărind de unde se afla şi venind să sărute mâna Saşei, matale eşti un înger, doi, trei îngeri. Vorbă e!...
Ea îi dete binişor peste obraz.
— Când veniţi să mâncaţi la mine? întrebă ea pe toţi.

— Când porunceşti, se grăbi a răspunde subprefectul. Saşa, cum sta jos, se uită în ochii lui conu Dinu şi a lui Matei. Copilul care se dusese să caute tutunul venea cu un vraf de hârtii în mână, pe care le găsise la un loc cu tabachera.
— Zilele astea mâncăm cu toţii la noi, zise conu Dinu.

Matei răsfoia hârtiile aduse de copil să vadă ce erau. Printre ele se afla un mic carnet de buzunar, pe care îl deschise şi, cetind, începu a râde. Saşa se uita la dânsul, curioasă.
— Ce vrea să zică străinătatea!... Mă temeam să nu mor în vreun colţ de pământ, necunoscut de nimeni, mai ales la Neapoli şi la Capri, unde se ivise holera din nou...
În acelaşi timp întinse carnetul, pe a cărui primă filă sta scris în franţuzeşte: "Mă numesc Matei Damian, sunt român, familia mea e în România, districtul Ialomiţa, gara Ciulniţei". Subprefectul, care sub aparenţa lui caraghioasă era o fire sentimentală, se uita lung la Matei.
— I-auzi, domnule! apoi să n-o dai dracului, străinătatea, zise el, cu glasul strâns de emoţiune.
— Bine, mă băiete, tu n-aveai pe nimeni, vreun prieten, vreun franţuz de-ai tăi?... întrebă conu Dinu.
— Or vreo franţuzoaică, îi zise subprefectul la ureche.
— Ba aveam, dar fiecare îşi vedea de ale sale, şi numai seara ne întruneam cu toţii. De altfel, eu nici nu aş fi putut să umblu veşnic cu dânşii, fiindcă ei îşi aveau treburile lor: unul era arhitect şi altul numismat. Se înfundau la Pompei or la Poestum, şi nu-i mai scoteai de acolo. Eu voiam să mă bucur de toate câte firea şi oamenii au grămădit în golful Neapoli. Rămâneam adesea singur, şi, de frică să nu mor necunoscut de nimeni, mi-am dat signalmentele.
El râse încet, privind înaintea ochilor, preocupat. Ceilalţi se uitau la el, fără a zice o vorbă. În câteva minute trecu peste capetele acelor naturi statornice vedenia străinătăţii, cu toate grozăviile ei închipuite, şi carnetul, adus în vorbă de întâmplare, avu darul de a coborî pe fiecare în sine. Saşa părea mai cu seamă înrâurită de fila din catastif.
— Când mă gândesc, zise ea, că trebuie să trimit pe Mihai în străinătate, m-apucă groaza.
— E!... ce exageraţie! Zilele dintâi sunt grele, dar un

tânăr le biruieşte şi pe acelea. În urmă se deprinde atât de bine că nu-i vine să se mai despartă de străinătate.
— Se poate, zise Saşa repede, dar eu nu înţeleg lucrurile astfel: Mihai trebuie să vie în toţi anii acasă, aci unde s-a născut, unde suntem noi.
Matei nu mai zise nimic, ci plecă ochii în pământ. Saşa simţi că vorba ei avea un înţeles pentru el, se opri deodată, mişcându-se pe scaun fără voie-i. Ochii ei se făcură mititei, blânzi, şi ea adăogă:
— O să mă ajuţi, nu-i aşa, să caut ceva pentru Mihai. Aş vrea să nu-l trimit la Paris... Ce crezi?
— De ce nu?... Cui nu-i aminte de treabă, găseşte mijloace de a petrece oriunde.
Ea rămase locului, îngrijată parcă chiar de pe acum de soarta băiatului, şi, fără să se gândească, văzând că Matei caută chibriturile, i le dete de pe masă. El ieşi să fumeze.

Când se întoarse, mai toată lumea se retrase din odaie.
Numai Saşa rămase lângă patul cocoanei Diamandule. Bătrâna adormise din nou, ghemuită în perne, cu capul pe piept.
Matei se apropie binişor de Saşa şi îi zise încet:
— Nu eşti ostenită?
— Nu, de loc.
— A adormit din nou...
— Da.
El se uita la chipul mame-sei, căutând bine să-şi aducă aminte de dânsa, cum era când o lăsase, şi parcă nu-i venea să creadă că obrazul acela slab, zbârcit, înfundat în colţurile unui guler de pânză descheiat, să fie al ei.
Şi cu toate astea aşa era. Orbitele mari, deasupra cărora se-ntindeau acum firele rare ale sprâncenelor, rămăseseră tot astfel, iar globul ochiului, mai plin ca oricând, părea că se desprinde din forma lui. Vinele, umflate peste măsură, brăzdau pielea întunecată, pe care, în loc de a hrăni cu sângele ce

purtau, păreau a o arde. Era oarecum o lipsă de interes al organelor unele pentru altele, ceea ce aducea o sleire de vitalitate aproape completă. Mai vedea câte ceva, când trebuia să vadă; mai scotea câte un sunet, când trebuia să vorbească; chiar auzea pe ici pe colo — dar nu mai avea vibrarea multiplă şi completă a senzaţiilor.
Saşa ieşise pe nesimţite. El, rămas în faţa bătrânei adormite, i se păru că-nţelege, în toată adâncimea sa, puterea de statornicie a acelor naturi simple, vesele, ce trăiau numai din devotament, lipite de pământul ce le văzuse născându-se.
O suavitate nespusă se răspândea în odaie din nişte crăci de sulfină, aruncate în firida sobei. Un aer bătrânesc, dar primitor şi prietenos, se desprindea din mobilele vechi de nuc.
Aceleaşi calendare ale lui Nichipercea, pe care le apucase de când lumea, stau teanc pe un colţ al scrinului; aceiaşi îngeraşi de porţelan, sub sticle; acelaşi papuc bătut în perete, cu ceasornicul smălţat; aceleaşi covoare pe jos — nimic nu se schimbase.
Numai mamă-sa se ducea. Mişcat până la lacrămi, luă binişor mâna bătrânei şi îşi lipi obrazul de dânsa. I se părea că atinge un lucru sfânt. O dureroasă şi dulce amintire îi răsări în minte, de când mamă-sa îl mângâia pe obraz, copil, şi o revăzu, ca atunci, plecată pe marginea patului lui, privindu-l în tăcere. Bătrâna deschise ochii cu greutate, se uită la dânsul lung şi iar îi închise.
— Doreşti ceva, mamă?
Ea nu răspunse. După mişcarea capului, căzut pe piept, se vedea că respiră încă.
Tincuţa intră pe uşe binişor, cu un şorţ pe dinainte, roşie la faţă ca un măr pârguit. Ea venea veselă să-l poftească la masă, dar, văzându-l atât de turburat, se opri lângă el, uitându-se de aproape la bătrână.
— Ce face? întrebă ea încet.

— Îmi pare că doarme.
— Doarme. Vrei să vii la masă?
— Cu cine o lăsăm?
— Vine numaidecât Safta.
Matei se sculă, ştergându-şi o lacrimă furişe. După aceea

luă pe fată de mijloc şi ieşiră. În sală, Tincuţa îi aruncă braţele de gât, de-abia ajungând până la el, iar Matei o strânse la piept, sărutându-i părul nebunatec. Se înţelegeau ca doi fraţi asupra durerii amândorora.
Cu fondul de seriozitate ce se întâlneşte la mai toate fetele de seama sa, ea înţelesese într-o clipă cât de puternică trebuie să fi fost simţirea ce făcea pe Matei să-şi ascundă lacrămile, şi într-un avânt de generozitate, îi veni şi ei să plângă.
El se duse să-şi schimbe îmbrăcămintea, şi apoi şezură la masă.

## V

Saşa cu Mihai şi cele două surori mai mici, Victoria şi Mary, se-ntorceau acasă.
Moşia lor, Comăneştii, era la o jumătate de ceas de Ciulniţei. De-abia ajunşi, grija lui Mihai fu să întrebe de dejun. Mama Manda, fosta lui doică, iar acum vătăşiţa casei, îi pofti numaidecât la masă. Dar abia coborâtă din trăsură, Saşa fu întâmpinată de vătaful de la arman, care venea să întrebe dacă noua şiră de grâu trebuia s-o facă tot în stânga maşinei sau în dreapta.
— Ţi-am spus, Ioane, s-o faci în stânga, ca să vie bine oamenilor de aruncat snopii.
— Dară, cuconiţă, da’ ne temeam de vânt, că duce scânteile tot în partea aia.
— N-ai decât să fii cu băgare de seamă... Tot aşa aruncă scântei maşina?

— Să-l bată Dumnezeu de neamţ, că ne-a stricat-o de ispravă... De când am apucat-o, tot bine a mers. Acu, păcătosul ăsta i-a venit de hac: tot focu iese pe coş.
— Ce-i de făcut?
— Păi eu ştiu...
El sta lângă uşe, cu pălăria mototol în mână. Saşa rămase şi ea locului, gândindu-se.
—N-avem ce face, Ioane: trebuie să răbdăm, că suntem în toiul trebei. Dacă-l dăm afară, unde găsim altul?
— Păi chiar aşa...
— Dumneata fă şira în stânga, şi lasă, că gândesc eu.
Ion ieşi, blestemând pe nemţi şi pe toate liftele străine. După părerea lui, era mai bun Stoica fochistu, un ţigan din sat, pe care şi-l luase neamţul de ajutor.
După ce ieşi Ion, Saşa se gătea să intre la dânsa spre a-şi scoate pălăria, când un ţăran, care o aşteptase rezemat pe vine de peretele casei, intră în sală, cu o puică în mână.
— Bună vremea, cuconiţă.
Saşa se întoarse spre el.
— Ce-i povestea, bade Lungule?
— Ce să fie...
Saşa îşi scoase acul din pălărie şi pălăria însăşi, fără să se mai uite în oglindă.
— Ei, ce-i?
— Păi, ce să fie... uite am adus puica asta.
— Dă-o la Manda şi spune ce-i pricina.
— Venisem după vorba noastră...
— Ei...
— Păi, cum ai zice şi matale.

— Eu, ce să zic! Ţi-am dat-o până acuma de nu mai ştiu
câte ori. Acu să plăteşti stricăciunile şi ţi-o dau; altfel, nu.
Eu n-am semănat pentru vitele dumitale, bade Lungule.
— Păi, adevărat, cuconiţă. Da’ ghită nu-i? N-am pripo-
84
nit-o!... n-am legat-o cu cornu de un chicior!... se duce după
talanul de buhai, şi n-ai ce-i face.
Saşa se-ndreptă spre sofragerie, de unde venea un miros
de pâine proaspătă, foarte plăcut. Mihai cu fetele erau deja
la masă. Saşa se aşeză la locul ei.
— Maman, ne laşi să mâncăm mămăliguţă?
— Eu vă las, dar ce zice miss Sharp?
— Miss Sharp nu-i aici.
— Dar când o veni...
— Parcă noi o să-i spunem ce-am mâncat.
Mama Manda n-aştepta altceva. După câteva minute o
minunată fălie de mămăliguţă, ca aurul, aburea în mijlocul
mesei. Mary înghiţea cu nespusă plăcere, râzând de art. 8
din cele “zece porunci” ce le lăsase miss Sharp plecând, şi
care suna foarte limpede: “Not eat mamligutz”.
În vremea asta, capul lui badea Lungu se prelinse pe lângă
uşori şi el se ivi întreg, cu găina la subţioară.
— Masă bună.
Saşa se supără şi-şi plecă ochii în farfurie. Mihai şi fetele
se uitară unii la alţii, zâmbind, mai ales de creasta găinei,
care atârna pe o ureche, ca un fes.
— Eşti neagă rea, bade Lungule.
— Moare de foame la obor, cunoniţă.
Saşa se sculă de la masă şi se duse să-i dea un bilet de
liberare de gloabă. Dar pe când badea Lungu ieşea, intra Hermann
maşinistul, murdar şi uns de untdelemn până şi pe
urechi. Era ca de obicei beat.
— Ce vrei, domnule Hermann?
— Mă rog de iertare, eu nu poţi să slujeşti pe d-voastră.
— De ce nu poţi să slujeşti?
— Nu dai să mănânci, nu dai se bei, tot sa lùcram, sa
lùcram.
— Du-te, du-te, că are să-ţi dea de toate.
— Mo rog de iertare, nu poţi să mai slujeşti.
85
— Foarte bine, du-te de te odihneşte şi vino mai pe urmă
să vorbim.
Şi astfel îl lăsă bolborosind şi se-ntoarse la masă.
Neamţul se duse înapoi la arman, unde adormi în paie, pe
când Stoica ţiganul făcea să meargă maşina. După ce se trezi,
nu se mai gândi să plece.
Astfel se petrecea ziua ei, cu preocupările cele mai deosebite
între ele, ce alcătuiesc viaţa unui proprietar de moşie.
Tată-său murise de vreo trei ani, iar mamă-sa cu mult
înainte, lăsând-o cu trei fraţi mai mici. Părinţii ei trăiseră la
ţară, ea era născută acolo, crescută pe lângă tată-său în idei
statornice de iubire a pământului strămoşesc. Comăneştenii
jucaseră un rol însemnat în toate mişcările naţionale. Conu
Costică, tată-său, fusese exilat la 48. Doi fraţi ai lui mai
mari, Iancu şi Neculai, trăiseră mult timp în surghiun. Astfel
că, printr-o înlănţuire firească a lucrurilor, Saşa, orfană,

devenise mama fraţilor ei orfani şi păzitoarea numelui şi
averei ce-i rămăseseră de la părinţi. Numai câteodată, iarna,
se ducea la Bucureşti, unde casa lor se păstra cum fusese pe
vremea când trăiau părinţii. Starea ei socială de fată mare ar
fi fost foarte greu de ţinut, de nu ar fi urmat în mod natural
din nenorocirile ce o loviseră şi devotamentul cu care îşi
crescuse fraţii mai mici. Numai conu Dinu Murguleţ, vechi
prieten al lui tată-său, îndrăznea câteodată s-o întrebe de ce
nu se mărită.

După-masă, vara, se odihneau câte puţin. După odihnă,
Victoria şi Mary cântau la piano, iar Saşa cânta şi ea sau
citea. Miss Sharp, englezoaica ce aveau în casă, era dusă
pentru câtva timp în străinătate, şi fetele răsuflau mai liber.

Într-o odaie ţărănească, acoperită toată cu lungi fâşii brodate
de pânză de casă, Saşa, singură, se uita la un cadru din
perete, pe care cu toate astea îl cunoştea aşa de bine. Ea
părea a căuta în perspectiva lui un orizont neţărmurit, către



care se duceau gândurile nehotărâte. Era mai întotdeauna
aşa de ocupată de lucruri reale imediate, încât rar mai avea
vreme să viseze. Dar, oricât de rar, o prindea şi pe ea dorul
de o lume caldă, senină, în care inima i se revărsa în comori
de tinereţe. Nimic nu aştepta, nimic nu cerea de la soartă;
setea de ideal, în formele ei cele mai neînţelese, se da pe faţă
prin trebuinţa de singurătate. Aşa cum sta, singură, uitânduse
în fundul cadrului de pe perete, îi veni să cânte, şi, de-abia
deschizând gura, mai mult în gând, zise o strofă. Apoi, trecând
la piano, îl deschise:

La izvor şedea copilul.
El cunune împletea
Şi privea la floricele
Cum izvorul le ducea.
Astfel curg a mele zile
Ca şi apa de uşor,
Tinereţea mea se stinge
Ca cununa din izvor.

Însoţite de muzică, vorbele lui Schiller căpătau un farmec
adânc. Înţelesul lor se mărea poetizându-se. “Tinereţea mea
se stinge” lua o expresie de durere sfâşietoare, care, pornită
din sufletul ei, se răsfrângea asupră-i, mişcând-o până la
lacrămi.

Pe când ea cânta, fetele cu Mihai se apropiaseră binişor de
uşe să asculte. Când încetă din cântec, ei izbucniră în aplauze,
şi, râzând, deteră năvală înăuntru. Saşa se uita la ei cu ochi
buni. Mihai o rugă să mai cânte. Ea mai făcu câteva acorduri,
apoi, sculându-se, veni să şază pe sofa ca mai înainte cu
braţele încrucişate pe genunchi. Copiii nu mai îndrăzniră să
zică nimic.



## VI

La Ciulniţei, bătrâna mergea din ce în ce mai rău. Istoveala
puterilor devenea pe fiecare zi mai mare.

Matei nu se dezlipea de la capul ei. El însuşi era într-o
stare de plâns; pe de o parte osteneala, pe de alta durerea de-a
pierde pe mamă-sa îl doborau. Coana Diamandula numai când
şi când deschidea ochii spre a se uita lung la ei, şi iar îi
închidea. Câteodată întindea mâna cu anevoinţă până la marginea
patului, parcă l-ar fi căutat, şi dacă el nu era acolo, s-o

întrebe ce doreşte, ea îl chema încet: “Matei, Matei!”
Câteva zile după sosirea lui, pe când el sta cu toţi ai casei, cu Saşa, Mihai şi ceilalţi, fumând — mătuşe-sa, coana Sofiţa, care rămăsese să-l înlocuiască lângă bătrână, veni repede şi cam speriată la el, spunându-i că-l cheamă mamă-sa. Toţi se sculară în picioare, tăcuţi.
Bătrâna sta cu anevoinţă pe un cot, aşteptându-l. După ce Matei se aşeză lângă pat, ea spuse coanei Sofiţa că doreşte să rămână singură cu el.
Când ceilalţi se retraseră, ea îşi rezemă capul din nou pe perne şi luă binişor mâna tânărului într-ale ei. Pe când el credea că doarme, dânsa deschise ochii, se uită lung la el, apoi în podele, şi oftă adânc.
— Doreşti ceva, mamă?
Ea făcu semn că da. Apoi, cu faţa udată de lacrămi, se întoarse spre el şi zise:
— Aş dori să nu mor aşa repede. Nici nu te-am văzut bine...
— Doamne, mamă, ce vorbeşti! Ai să te îndreptezi şi-o să trăim amândoi...
Ea făcu o uşoară mişcare din cap, iar pe gura ei pungită reveni pentru o clipă un zâmbet fin de neîncredere, din care Matei recunoscu pe mamă-sa de demult, mai bine decât din tot restul persoanei ei de astăzi.

— Mă duc, dragu mamei... Deseară, mâine, când mi-o suna ceasul... Voiam să te rog să nu mă uiţi detot, să-ţi aduci aminte de mamă-ta, că tare mi-ai fost drag... Aş fi vrut să mai trăiesc două-trei zile... Nu se poate să mai chemi vreun doctor?
El era înecat de plâns. Îi zise cum putu, că se duce să telegrafieze la Bucureşti pentru doctori. Ea însă îl opri.
— Îmi vine dor de viaţă, aşa, copilăreşte... Aş vrea să te mai văd, dar nu se poate. De-acuma numai pe ceea lume... în voia Domnului...
Păru iar că adoarme. După câtva timp, deschise ochii din nou şi se uită iar lung la el.
— Matei!...
— Ce doreşti, mamă?
— Aş vrea să te însori după moartea mea. M-am gândit în toate felurile pentru tine, şi socot că tot mai bine e să fii însurat. Am câteva dorinţe, pe care te rog să le împlineşti. Iacătă cheia asta de la lada de fier, de acasă, care-i dată în seama lui Neculai: într-însa sunt toate hârtiile şi banii rămaşi de la tată-tău. Eu n-am putut să-ţi agonesesc nimic, ba cu boala mea, ba cu nevoile, ba cu... multe de toate.
După ce se odihni puţin, urmă:
— Ai bonurile de la împroprietărire neatinse, ba şi cupoanele lor de vreo doi ani... Tu eşti bărbat... îţi rămâne moşia de la mine, pe care să dea Dumnezeu s-o stăpâneşti ani mulţi cu bine. Dinu e cam încurcat, cu moşia de la Eforie. A avut ani răi... Trebuie să-ţi spun că adesea Dinu ţi-a trimis bani, fiindcă eu de când sunt bolnavă nu mai pot ţine socoteli. Neculai ştie rostul trebii... Te-aş ruga să ajuţi pe Dinu...
— Da, mamă, tot ce-i dori.
— Tincuţa se face mare. Am auzit c-o cere Scatiu... Ajută

pe Dinu s-o mărite. Tincuţa e pentru tine ca o soră... Nu-i
aşa?

— Da, mamă.
Ea se întoarse cu capul spre partea cealaltă, strânse din
ochi cu o vădită durere şi, tot ţinându-i mâna, fără a-l vedea,
urmă:
— S-o înzestrezi... cu cât vei vrea şi vei putea.
Apoi tăcu. El aştepta, cu capul plecat spre dânsa. După
câteva minute o văzu întinzând degetele de la mâna rămasă
liberă, către perna de la perete şi culegând un mic fulg, pe
care îl suflă în aer. În mintea amândorora treceau lucruri
ciudate, străine de solemnitatea tristă a momentului. Gândul
bătrânei, liberat deocamdată de durerea fizică ce o stăpânea,
rămânea plutitor în aer şi se anina de fulgul de pe pernă;
gândul lui, încremenit de apropierea morţii, se destindea prin
curiozitate şi urmărea pe acela al mame-sei, ocupat de un fulg.
— Aşa este: nici atât nu facem.
El o asculta, nedumirit.
— Ce zici, mamă?
— Nimic. Îmi făgăduieşti?
— Tot, mamă dragă. Te simţi mai bine?
Ea îşi întoarse chipul din nou către el, cu o nespusă expresie
de blândeţe şi de milă.
— Tare îmi pare rău că mor.
Un val de durere se urca din piept în gâtul lui, şi-i veni să
plângă cu hohot. Ea îl privea lung şi limpede, parcă ar fi
redobândit într-o clipă vederea tinereţei.
— Doresc să rămâi aici, pe pământul ăsta... să nu te duci
departe de mine. Ce-ai învăţat să-ţi fie de sprijin sufletesc,
iar viaţa să ţi-o petreci pe locurile astea. Apucă-te de moşie.
Îngroapă-mă lângă tată-tău... şi apoi însoară-te.
El, neputând vorbi, făcu un semn cu mâna, ca şi cum ar fi
zis că nu se gândeşte la asta. Dânsa stărui.
— Nu, băiete. Trebuie să te însori. Aşa e şartul vieţii...
Caută înprejurul tău fericirea. Aş dori să mă asculţi.
— Da, mamă.

— Însoară-te cu cine vrei, numai însoară-te.
Apoi, parcă ar fi vrut să spuie ceva mai de-aproape, se
lăsă cu capul jos pe pernă.
— Aş vrea să te rog să faci o încercare; caută de cunoaşte
bine pe Saşa. Ce drag mi-ar fi fost s-o am noră!... Nu-ţi zic
numaidecât s-o iei. Tu ai poate simpatiile tale... Eşti bărbat
şi trebuie să fii liber s-alegi. Dar gândeşte-te la vorba mea,
îmi făgăduieşti?
— Da.
— Acuma Dumnezeu să te binecuvinteze...
Şi încet, prelung, ochii se închiseră. Până seara nu mai
dete semne de viaţă. Noaptea trecu, lungă cât un veac pentru
toţi. Matei nu se putea dezlipi de lângă pat, fiindcă bătrâna,
care nu mai înţelegea nimic, părea că avea o vedere sufletească
pentru fiul său şi îl simţea când era lângă dânsa sau când se
depărta.
Despre zori, o mişcare neobişnuită se produse. Păru a se
întinde sub aşternut, îşi răsturnă capul pe spate şi oftă adânc.

Matei se sculă de lângă pat şi deşteptă pe unchiu-său, care
dormea într-un colţ de canapea.
— Ce-i?
— Nene Dinule, ia vino...
Bătrânul se apropie cu grabă de patul surore-sei, şi văzândo
ţeapănă, cu gura pe jumătate deschisă, înşelese. El se
întoarse către Matei, domol, şi îi zise:
— A luat-o Dumnezeu.
Apoi îi destinse braţele şi i le aşeză de-a lungul trupului.
După aceea se plecă cu greutate pe una din mâinile moartei şi
o sărută, gâlgâind de înecăciunea plânsului.
— Surioară, surioară, te-ai dus şi d-ta!
Şi cu mâna la gură, încovoiat de durere, rămase în picioare
lângă pat, clătinând din cap.
Matei căzuse în genunchi lângă căpătâiul moartei, şi nu
se mişcă de acolo până ce unchiu-său nu-l ridică de jos,

ducându-l într-o odaie de alături. Bătrânul, în vremea asta,
desprinsese o iconiţă din perete şi o pusese pe pieptul soră-
sei. Lumina candelei se îngâna cu lumina zorilor. Pe fereastră
se vedea cum se ridică din pământ aburul vioriu al dimineţii.
Din dunga orizontului năvăleau raze roşiatice, ca nişte suliţe
de foc, umplând cerul de căldură. Revenea viaţa, se redeştepta
firea indiferentă, pentru a împlini menirea legilor sale.

## VII

A treia zi un lung şir de lume se ducea tăcută după moartă,
la groapă. Tot satul era de faţă, fiind "sora boierului" un
suflet blagoslovit.
Deşi de dimineaţă, era cald. Cei patru flăcăi ce duceau
năsâlnia se scimbau cu alţi patru, şi, fiindcă urcau la deal, cu
alţii şi iar cu alţii. Astfel, mai toţi bărbaţii ajutară la urcuş.
După ce-şi făceau rândul, treceau în urma convoiului,
ştergându-se pe frunte de năduşeală, cu mâneca albă a cămăşii.
Unii tăceau, mergând lăturalnic, alţii vorbeau între ei de
lucruri serioase şi fără nici o legătură cu împrejurarea de
faţă. Femeile, cu marame albe pe cap, acoperite până la gură,
îşi arătau pe Matei cu degetul.
— A venit, fă?
— Dară, a venit. Tu nu-l vezi colo?
— Care, ăla naltu?
— Păi cum: ăla de merge lângă boier.
— A apucat barem s-o vază pe mă-sa?
— A apucat-o. A venit s-o îngroape şi iar îşi ia tălpăşiţa.
Cică are muiere şi copchii la ţara lui.
— Tacă-ţi fleanca, fă Paraschivo, zise un bărbat dinaintea
ei.
— Păi cum, că mi-o fi frică de dumneata, nea Pârvule.

— Mânca-ţi-ar coţofenele gura, că numa pământul o să ţi-o
astupe.
— Ia vezi-ţi de treabă, mă nea Pârvule.
Omul o înjură între dinţi şi-şi căută de drum.
Matei, cu conu Dinu, coana Sofiţa, Saşa, subprefectul,
Tănase Scatiu şi mai mulţi vecini de prinprejur, mergeau în
urma năsâlniei, pe jos, cu gulerul cămăşii în negru, cu capul
gol la soare. Când şi când se auzea glasul popei, ori al diaconului,

bombănind. Prapurii străluceau la lumină, cu marginile
lor aurite. Două lumânărele, aprinse în nişte felinare
prăfuite, tremurau din flăcările lor palide. Colacii umpleau o
masă întreagă. Coliva, cu zahărul vopsit, care încerca să dea
chipul răposatei, se topea.
Cu greu şi zăpuşală se ajunse în culmea dealului, unde era
ţintirimul. De când legile nu mai iertau să se îngroape în
curtea bisericei, murise dintre ei numai tatăl lui Matei şi mai
în urmă Comăneşteanu. Un zăplaz înalt înconjura ţintirimul
de toate părţile şi se-ncheia într-o poartă acoperită cu siţe,
peste care era o cruce de lemn.
Când intrară înăuntru, o instinctivă nelinişte cuprinse pe
cei mai mulţi. Drumul, cu uniformitatea lui, lăsase timp min-
ţilor să se desprindă şi să alerge după alte lucruri, fără raport
cu împrejurarea de faţă. Aci însă, mărturia zădărniciei chema
pe fiecare întru sine. Pe întinderea pământului, nenumă-
rate cruci de lemn, acoperite de două stinghii, arătau locul
de odihnă al ţăranilor. Morminte vechi, acoperite de iarbă;
morminte noi, peste care ţărâna uscată se albise; bălării luate
din fugă cu coasa şi căzute alături, pe drumuri. Peste
tot, aer de singurătate şi de sărăcie. Câteva flori: stânjenei,
busuioc ori nemţoicuţe, răsădite pe morminte de copii, se
răsuceau neudate, şi cădeau. Mormântul lui Comăneşteanu
era înconjurat cu zăbrele de fier şi acoperit cu o lespede albă;
al lui Damian de asemenea. O mână milostivă le acoperise cu
trandafiri.

Groapa bătrânei era alături de a bărbatului său. Slujba se
urmă domoală.
Mirosul de tămâie, lacrămile celor de faţă, vorbele psalmului
“la loc de odihnă, la loc de verdeaţă“, căldura, măreau
atât de mult teroarea morţei că Matei crezu de mai multe ori
că n-o să mai poată sta în picoare. Când puseră mâna pe sicriu,
ca să-l coboare în groapă, chipul mame-sei, acoperit cu
ramuri de rozmarin până peste gură, îi apăru pentru cea din
urmă oară. Voiră să îl ia de acolo. El însă se rugă să-l lase până
la urmă. Dar când văzu coşciugul în fundul groapei şi auzi cea
dintâi mână de pământ căzând peste scânduri, îşi acoperi ochii
şi izbucni în plâns, căci atâta mai rămâne firei noastre calde şi
suferitoare, faţă cu măreaţa cruzime a legilor naturei.
După ce totul se sfârşi, porniră înapoi la vale, spre casă. O
ţărancă tânără, care îşi îngropase copilul de câteva zile, sta
în genunchi pe marginea mormântului, îndreptând nişte tufe
de busuioc şi jelindu-se cu glas mare, lung şi tărăgănat.
Astfel se despărţi el de mamă-sa, pentru totdeauna.

## VIII

După o săptămână petrecută în linişte la unchiul său, Matei
se mută în casele părinteşti.
Moşia Ciulniţei rămăsese de la bătrâni celor doi fraţi, conu
Dinu şi coana Diamandula. La măritarea acesteia, părinţii îi
zidiseră o casă în marginea cealaltă a satului şi-i daseră zestre
o parte din moşie. Aci trăia ea cu bărbatul ei; aci se născuse
şi crescuse Matei, copil. Însă în vremurile din urmă, coana
Diamandula, bătrână şi tot bolnavă, se mutase la frate-său,
unde am găsit-o, iar în casa ei venise să locuiască o rudă a
coanei Sofiţe, Nae Eftimiu, care era însărcinată să îngrijească

şi de pământ.

Matei găsi casa ţinută bine, curată, lustruită de ţi-ar fi
fost drag să stai în ea, chiar nefiind a ta. Odaia mame-sei se
păstra neatinsă. El se aşeză într-o alta, vecină, fără a strâmtora
pe Eftimiu şi pe femeia lui. Aceasta era o persoană politicoasă,
îngrijită în îmbrăcăminte, cochetă chiar, cu unghii
lungi, cu pieptănătura la modă, umblând toată ziua cu câte
un roman la subsioară. Era oarecare nepotriveală între starea
lor de familie scăpătată, ajunsă a îngriji de averea altuia,
şi pretenţiunile doamnei Eftimiu; dar lucrul se putea explica
prin aceea că nu aveau copii şi că erau rude de aproape cu
coana Sofiţa.
Nae Eftimiu părea omul cel mai smerit din lume. Nu sta
niciodată jos înaintea lui Matei, nu fuma faţă cu el, nu-l chema
pe nume, — dar în schimb ţinea toate socotelile moşiei
într-un hal de încurcătură de nu le mai da nimeni de capăt. Cu
o frunte mare, pe jumătate albă, iar jumătate neagră de soare,
cu nişte ochi spălăciţi, cu o barbă roşcovană, îmbâcsită de praf
şi de fum de tutun, el era numai cu numele capul familiei,
fiindcă de fapt nevastă-sa, Aglaia, ducea toată treaba.
Era însă trist halul în care se găseau celelalte acareturi
ale moşiei. Hambarul de la arman, de zid puternic, se
dărăpăna; leşile se povârniseră într-o parte; fânăria era vraişte,
aşa că toate vitele din sat se hrăneau iarna din clăile lor,
cari, roase la rădăcină, rămăseseră ca nişte ciuperci; numai
lăptăria era mai cu îngrijire ţinută, fiindcă văcăriţa Floarea
şi baciul Micu, amândoi de pe locurile Făgăraşului, se aveau
bine împreună. Bărbatul Floarei, Stângă, era herghelegiu şi,
aşa, petrecea toată viaţa pe cal, pe când baciul se înfrupta
din bunurile lui. Îşi aduse aminte că baciu era încurcat cu
Floarea încă de când plecase el în străinătate, şi că răposata
coana Diamandula vrea chiar să-l dea afară, dar că el, Matei
se rugase să-l lase în pace, fiindcă îi era drag baciul, voinic,
frumos, cu plete lungi sub căciulă, şi mai cu seamă fiindcă

ştia să cânte din caval şi să spuie nişte minunate de poveşti,
de l-ai fi ascultat toată vremea. Dar şi aci, leţurile de la
ţarcul oilor erau înlocuite cu nuiele necojite; casa lăptăriei
era lipită cu îngrijire, dar nevăruită; stuful de pe coşare
înlocuit cu rogoz. Părea că un arendaş lacom lăsase totul în
părăginire, numai să se îmbogăţească.
Încetul cu încetul, Matei se puse să îndrepteze lucrurile.
La început vorbi lui unchiu-său, dar înţelese repede că din
partea ceea nu era nimic de sperat. Conu Dinu înălţă din
umeri, ca şi cum ar fi zis “n-am ce să-ţi fac, din pricina
mătuşi-tei”.
— Am avut tot ani răi, adăugă el cu glas tare, parcă s-ar
fi temut să nu fi zis prea mult cu umerii.
Apoi, după un minut de tăcere, se plecă spre el:
— Acuma eşti stăpân: fă ce vrei.
El se gândi să se ducă la proprietarii vecini să vadă cum
merg lucrurile.
În adevăr, după vreo câteva zile ieşi pe jos să meargă la
Saşa. Se lăsă drumului, aşa cum îl ştia odinioară, şi ajunse pe
culmea dealului. Dincolo, pe vălcea, se vedea satul Comăneştii,

a cărui biserică, acoperită cu tinichea, strălucea la soare.
Cu umbrela în mână, el mergea domol, trecând cu capul
plecat pe lângă cimitir, unde mamă-sa odihnea pentru vecie.
Ce lucru neînţeles mai e şi viaţa asta! Până ieri dus de vârtejul
lumei pe ţărmuri depărtate, vesel, fericit şi nedorind alta
decât a se întoarce la vatra părintească. Acum, aci, la casa
lui, dar rămas singur, cu umbrele sălciilor în cale, cu întinderea
miriştelor de grâu, pe care stau la linie clăile de snopi
necărate, întrebându-se ce avea de făcut ca să-şi împlinească
rolul pe pământ şi făgăduinţa dată răposatei mamă-sei. Câmpul
ars de soare, locuinţele sărace ale ţăranilor, starea lucrurilor
de pe moşia lui nu-l puteau lumina asupra modului cum se
poate cineva îmbogăţi din agricultură şi, mai cu seamă, cum

poate trăi o viaţă întreagă în asemenea lungă şi tristă uniformitate.
Astfel gândind, îşi aduse aminte de vorba mame-sei
de a lua pe Saşa, şi, instinctiv, se opri locului, ca şi cum
mergerea lui la dânsa ar fi putut fi socotită ca un început de
punere în lucrare a acestei idei. Înainte de ce-i zisese bătrâna,
nici prin minte nu-i trecea de însurătoare. Şi chiar acum se
simţea foarte departe de un asemenea proiect. Dorea să trăiască
liber, să alcătuiască averea la loc, să ajute pe ţărani a ieşi din
mizerie, se gândea să le facă şcoală şi să-i vadă înflorind; apoi,
iarna, ar fi mers s-o petreacă în străinătate. Însă Saşa era
simpatică, o cunoştea de atâta vreme, şi ar fi fost păcat să
rupă o relaţie atât de plăcută. Merse prin urmare mai departe.
Un perete întreg de iederă se înfăţişa ochiului, pierzânduse
într-un şir de plopi, cari întindeau linia de verdeaţă pe tot
lungul grădinei. O curte imensă, înconjurată de garduri vii,
se încheia în două porţi de lemn, cu nişte tumurugi de stejar
cât buţile. O îndoită alee de tei ducea de la poartă la scară.
Aci se vedea numaidecât că un stăpân harnic cheltuise bani
cu gust. Matei cunoştea casa Comăneştenilor, dar acum se
părea a avea un aer mai tânăr, mai elegant; găsea brazde de
flori, iar printre brazde pietriş, toate ţinute cu îngrijire şi
udate.
Când intră înăuntru, un om îi ieşi înainte zâmbindu-i cu
bunătate:
— Sărut mâna, coane Matei.
— Mulţumim dumitale, Turică.
— Tot mă cunoaşte boieru.
— Cum să nu te cunosc. Eşti în slujbă la coniţa?
— Dară, conaşule.
— Da' acasă-i dumneaei?
—Acasă, poftiţi.
Turică fusese fecior la ei mulţi ani. Matei se opri în cerdac
la umbră.

— Ce-ţi face femeia? Ştii că mi-a fost doică?
— A murit, sărmana. Da' până a închis ochii v-a tot
pomenit.
— Sărmana!... Dar copiii?
— Unul l-am aşezat la Călăraşi, ciubotar, că aşa s-a tras el
la "manifactura" asta; Ilie e vizitiu la domnu prefect, iar
Pascu l-a luat la "lecrutaţie"... Da' să mă duc să chem pe
duduca.

Pe când el vrea să plece, Saşa venea să vadă cu cine stă Turică de vorbă. Când dete cu ochii de Matei, rămase un moment nedumerită, apoi veni către el repede cu mâna întinsă.
— Ce plăcută surpriză! Nu mă aşteptam deloc... Am ieşit să văd cu cine vorbeşte Turică, fiindcă trebuia să vie morarul, căruia aveam să-i dau o gură bună. Era s-o primeşti dumneata.
Pe când vorbea, îşi strângea părul la tâmple, râzând.
— Vrei să intrăm înăuntru? ori stai mai bucuros afară? Fetele s-au dus să se scalde, cu Tincuţa, iar Mihai e pe moşie.
— Să stăm mai bine afară, dacă se poate.
— Cum nu. Viu numaidecât. Vrei să chem pe Turică să-ţi mai spuie radicale?
După câteva minute se întoarse cu o cutie de "table" la subsioară şi cu un borcănel de tutun. Se vedea că trecuse în fugă pe la oglindă, spre a-şi strânge şuviţele de pe frunte.
— Joci tablele?
— Îmi pare rău, dar n-am nici idee.
— Trebuie să le înveţi. Fără table, viaţa la ţară duce la suicid. Vrei să-ţi arăt cum se joacă?
— Cu plăcere. Dar mai întâi trebuie să-ţi spun scopul vizitei mele.
Ea mişcă uşor din cap, parcă ar fi zis "aştept". Obrajii ei, cari se coloraseră mai mult ca de obicei, reluau încetul cu încetul seninătatea lor obişnuită.

— Aş vrea să mă înveţi cum să caut de moşie, fiindcă de la d-l Nae slabă nădejde...
— Bietul om! e cam simplu, dar cucoana dumnealui e foarte isteaţă.
— Prea...
— Şi vrei serios să-ţi cauţi de moşie singur? zise ea, ridicând spre el ochii ei limpezi.
— Foarte serios. Vreau să m-aşez la ţară, să trăiesc în pace... Îmi pare c-ar fi mult de făcut.
— E mult de făcut, în adevăr. Însă crezi c-o să ai curajul, dumneata, deprins în lume, să te îngropi la ţară?
— De ce nu?
— Eu nu ştiu: întreb numai. Viaţa de agricultor are părţi frumoase, dar are şi atâtea urâte!... Afară de asta, cum o să te ocupi de interesele dumitale de doctor în pustietatea asta?
—O! doctoria o las la o parte. Dacă voi putea să fiu de vreun folos cuiva pe aci, bine; dacă nu, nu-i nici o pagubă. Vreau să trăiesc la ţară. Am făgăduit să nu mă mai duc de pe locurile astea.
Saşa se uită în jos, înţelegând cui făgăduise. Ridică încet ochii din pământ:
— Bine, zise ea. Nu crezi însă că ai promis mai mult decât poţi ţine?
— Nu; şi chiar dacă îmi va veni greu, trebuie să-mi împlinesc vorba... De altfel, omul se deprinde cu toate.
O scurtă tăcere păru a îneca pornirea fiecăruia către destăinuire.
— Bine, zise Saşa din nou; eu nu ştiu multe lucruri; din puţinul ce ştiu cu dragă inimă îţi spun. Cu ce să începem?
— Cu ce vrei.

— Să începem deocamdată cu dulceaţa.
Turică îşi pusese o pereche de mănuşi albe şi aducea tava
cu dulceaţă şi cafea.

— Foarte bine, până aici înţeleg minunat, şi sunt cu totul
de părerea dumitale.
Ea, servindu-l, părea a se gândi la ceea ce vrea să-i spuie.
— Ar trebui să începi prin a lua socotelile moşiei.
— Mersi. La aşa muncă nu mă vâr.
— Cu toate astea, aşa ar fi regulat.
El îşi aprinse o ţigară, uitându-se la chibritul ce se stingea.
— Aşa ar fi regulat, dar cred că e mai bine să nu cercetez
lucrurile prea de aproape.
— Pentru ce?
— Aşa.
— A!... Atunci ce să-ţi spun?
— Să lăsăm trecutul; ce-a fost s-a dus. Cât a trăit mama,
l-a lăsat să facă ce a vrut. Unchiu-meu de asemenea, fiindcă
e rudă cu mătuşe-mea. De acum încolo ce-i de făcut...
— Eu nu ştiu care sunt intenţiile dumitale în privinţa lui
Eftimiu; fiindcă, altfel, ar trebui să începi prin a-l da afară.
— Aşa este. Dar la ideea asta iar trebuie să nu ne oprim
— cel puţin deocamdată.
— Atunci să-i iei administraţia din mână.
— Da.
— Ai să vezi însă că o să fii silit să te ocupi şi de socotelile
lui, fiindcă ai să găseşti contracte făcute, bani daţi pe muncă,
datorii la ţărani.
— O să închid ochii.
— Dacă e aşa, cel mai cuminte lucru e să chemi pe oameni
într-o duminecă la dumneata, să le spui că te-ai hotărât să-ţi
îngrijeşti singur de treburi; că, după dorinţa răposatei, ierţi
toate datoriile, rupi toate contractele, dezlegi toate învoielile;
că ai să faci contracte noi (şi să le faci în regulă, fiindcă
azi nu mai merge ca în trecut); că oricine ar avea ceva de
cerut sau de spus te găseşte gata de vorbă. Apoi să le dai de
băut şi, dacă vrei, să le pui şi lăutari...

— Cam greu, acuma.
— Şi după toate astea să nu te aştepţi la lucru mare.
Ţăranul are să-ţi bea vinul, să joace la horă, să nu-ţi plătească
datoria, şi când îl vei chema la muncă, să nu vie.
— Pentru ce?
— Pentru că aşa sunt încă lucrurile la noi. Cauzele sunt
foarte multe. Mai întâi modul cum a fost tratat ţăranul până
acuma; toţi din toate părţile l-au mâncat şi l-au înșelat cât au
putut. Arendaşul, fie grec, fie bulgar, fie român, e acelaşi
peste tot: el nu caută decât să se îmbogăţească; dovadă Scatiu
şi câţi ca el. Aşa că boierul este socotit de ţăran ca
duşmanul lui firesc. Mai pune opoziţia naturală a intereselor:
când se coace grâul nostru, se coace şi al lui, şi cu toate
că a primit bani ca să vie la seceră la cea dintâi chemare, el se
duce la grâul lui. În fine, disproporţia dintre sol şi populaţie:
noi n-avem decât 40 de indivizi pe kilometru pătrat, pe când
raportul firesc e de 70...
— A!... zise el, zâmbind.

— De ce râzi? întrebă ea.
— Vorbeşti ca o carte.
Saşa îşi întoarse încet privirile către mâinile ei. Apoi cu greutate, adăugă:
— Ai dreptate: e prost şi pedant ceea se spun; dar cum să explici asemenea lucruri fără să întrebuinţezi vorba de "kilometru pătrat" şi alte expresii tehnice, care ar unge la inimă pe Turică dacă ar putea să le rostească? Căci, în realitate, aşa e: plugăria se întinde pe fiecare zi mai mult, iar populaţia nu creşte, aşa că acelaşi număr de braţe trebuie să producă îndoit.
— Dar maşinile?
— Tocmai asta vream să spui, dacă nu râzi de mine. Vream să spun că, pentru a nu se expune cineva să piarză prea mult şi spre a nu jefui pe ţăran, nu-i rămâne decât: pe de o parte să se poarte bine cu el, iar pe de alta să aibe la îndemână



maşini, şi să ştie să lucreze cu ele, la vreme de nevoie. Am isprăvit. Iară dacă te-ai plictisit, e vina dumitale că m-ai pus să vorbesc.
Ea se sculă de pe scaun, zâmbind, cu bustul drept, încheiat în linii armonice, plin la piept şi în umeri, iar la brâu subţire, legat într-o largă panglică de mătase. Era aşa de sigură de sine, atât de fireşte vorbea şi se mişca, încât înrâurea pe toată lumea dimprejurul ei.
— Vrei să-ţi mai dau ceva? întrebă ea.
— Nu, mulţumesc, îmi ajunge.
— Lasă să-ţi dau ceva... dulce, dulce.
El se uită la ea lung, zâmbind.
Saşa surâse uşor, mişcând din cap ca un copil alintat.
— De la flori şi albine.
— Miere?
— Da, miere. Am nişte faguri cum e aurul.
— Foarte bine.
Ea se duse înăuntru şi după un minut se întoarse cu o farfurie de faguri aşa de frumoşi că păreau zugrăviţi. La subsioară avea un teanc de jurnale şi de reviste, pe care le puse dinaintea lui Matei.
— Iată, să nu crezi că sunt aşa de spăimoasă în învăţături de agricultură. Astea toate sunt reviste speciale, de cele mai multe ori plicticoase, dar bune de trecut vremea la ţară. Dacă vrei să le duci Aglaiei!... zise ea râzând.
— Taman!... Romanuri, Cimpoiul, da. E curios câte fleacuri se traduc astăzi. Şi creştina asta le citeşte pe toate cu sfinţenie.
— Dar la mine în sat să vezi pe "domnişoara", pe dascăl, pe o soră a lui; toate calendarele, toate comèdiile de novele şi de romanuri cu ilustraţii teribile sunt în mâinile lor. Şi ce e mai rău e faptul că nu sunt traduceri, ci produceri originale. S-a născut o întreagă literatură de bâlciuri. Revizorul şcolar



de aici spunea că sunt la Bucureşti editori şi tipografi speciali pentru asemenea lucruri.
— Ar fi un semn bun dacă literatura aceasta n-ar fi primejdioasă; s-ar dezvolta gustul de a ceti.
— În fine, ia revistele mele şi nu le da Aglaiei dacă nu

vrei; eu le am de la tata, care era abonat la toate; am urmat
şi eu abonamentele mai departe, pentru Mihai mai mult, care
tocmai îmi pare că vine.
În adevăr, se vedea, dincolo de gardul viu, capul băiatului
călare.
— Mă rog, vream să te întreb ceva, zise Matei, mai cânţi?
— Câteodată.
— Mi-aduc aminte că aveai un glas aşa de plăcut.
— Da? îţi aduci aminte?... Când mi se urăşte de tot, sau
sunt prea singură, mai deschid gura, ca să-mi treacă de dorul
lumei.
În vremea asta trăsura cu fetele şi Mihai călare intrau pe
poartă.
Soarele se pleca spre apus, într-o limpeziciune de aer aşa
de transparentă că parcă vedeai lumina cum se cerne din
înaltul cerului. La umbra caselor, zorelele începeau să-şi ridice
florile catifelate, ce se acăţau ştrengăreşte până şi de ulucii
streşinilor. Câte o barză grăbită zbura pe jos, întorcându-se
devreme la cuib.
Mihai sări de pe cal, sprinten, şi alergă să ajute fetelor să
se coboare din trăsură. Matei se uita la el cu plăcere, cât era
de îndemânatec cu femeile, cum se mişcă elegant şi firesc.
D-abia îi mijea mustaţa deasupra gurei, mică, ce semăna atât
de mult cu a Saşei. Ea părea că ghiceşte gândul lui Matei,
fiindcă se uita la băiat cu mulţumire. Băiatul dete mâna
Tincuţei, când se coborî din trăsură, iar ea i-o întinse pe a ei,
tremurând. O uşoară roşeaţă se urcă în obrajii fetei. Ele veniră
câteşitrele la Matei, râzându-i, vesele ca nişte lăstuni, îl

scuturară de mână şi fugiră înăuntru să-şi usuce cele din
urmă viţe de păr udate de apă. Mihai şezu lângă dânsul.
— De ce vii aşa de rar, zău, nene?
— N-am putut, dragă, până acuma.
— Aşa e... zise Mihai, cuprins de respect la ideea morţii
coanei Diamandula. Dar de acuma o să vii mai des, nu-i aşa?
Eu am atât de puţin de stat aici!...
— Sper, dacă... sora d-tale îmi dă voie...
— Auzi colo! cum să nu-ţi dau voie.
El se sculă să plece.
— Dar, mă rog, adăugă el, ţinând pe Saşa de mână, cum
să-ţi zic eu dumitale?
Ea îşi retrase mâna binişor dintr-ale lui.
— Cum îmi ziceai înainte?
— A! înainte eram doi copii, dumneata mai cu seamă. Îţi
ziceam Saşa, pe nume. Acum ne-am făcut două persoane respectabile...
— Vrei să zici bătrâne... mulţumesc de compliment.
— Pentru mine aş putea să zic chiar bătrâne.
Ea rămase locului, nedomirită, părând a se gândi.
— În adevăr, vremea trece; dar cred că tot poţi să-mi zici
Saşa, ca-nainte.
— Foarte bine. La revedere.
— La revedere: tablele!...

## IX

Pornind de la Saşa, Matei se gândi să se ducă acasă, drept
la arie, unde se treiera încă.
De departe se auzea zgomotul maşinei, care, nehrănită de

snopi, se învârtea cu o repeziciune straşnică, huind în gol. El
ştia încă de mult că cu chipul acesta şi locomotiva şi
104
treierătoarea se strică. Grăbi pasul şi ajunse aproape alergând.
Se duse drept la maşinist şi începu a striga la el. Acesta,
spoit pe ochi de cărbuni şi plictisit de căldură, înţelese că
domnul acela trebuie să aibă vreun drept, de vreme ce poruncea
cu atâta autoritate, şi fără vorbă, apucă mânerul regulatorului
şi micşoră puterea locomotivei. Fetele de la paie stau
rezemate în furcă sau îşi scuturau testemelele; oamenii erau
răzleţiţi, unii punându-şi cărbuni în lulele, alţii stând pe
vine la umbra maşinei; trei perechi de boi înjugaţi la tânjele,
se uitau liniştiţi în amurgul serii; numai o "trag㓠lucra,
ducând cotoarele snopilor către şira de paie, ce parte se-nălţa
în amfiteatru, iar parte erau împrăştiate pe arie. Nici o regulă,
nici o autoritate, fiecare umbla de capul lui, cărucioarele ce
duceau grâul de la treierătoare la hambar erau sparte şi lăsau
dâră pe urmă.
Matei, furios, puse mâna în pieptul flăcăului care risipea
grâul.
— Măi creştine, nu-i păcat de Dumnezeu să arunci pâinea
pe drum? Nu vezi că mă sărăceşti?
Omul îşi întoarse capul domol către dâra de grâu:
— Păi de, cucoane, aşa ni le-a dat de la curte.
— Da' tu n-ai ochi să vezi? N-ai gură să spui?
— Ba avem.
— Atunci pentru ce nu vorbeşti? Unde-i domnul Nae?
Flăcăul înţelese că acesta trebuie să fie "cel cu punga" şi
alergă să cheme pe Eftimiu, care fuma liniştit la umbra hambarului.
— Bine, domnule, ce este asta?
Eftimiu venise în fugă şi gâfâia.
— Păi... mai aveau puţin şi isprăveau. Treaba merge bine...
— Ce fel de bine! Nu vezi cum se risipeşte grâul? Asta
chemi dumneata bine? Paiele astea aşa trebuie să stea,
105
împrăştiate pe câmp? Maşina hiuie goală de un ceas, iar oamenii
beau tutun?
Eftimiu se depărtă, alergând, şi se duse la flăcăii care
aruncau snopii:
— Ia dă, măi vere, dă, că ne-apucă noaptea.
Vestea se răspândi numaidecât printre oameni că a venit
boierul şi fiecare se puse să-şi vadă de treabă.
Matei păru a-şi aduce aminte de obiceiurile din trecut,
când venea în vacanţii acasă. Teoreticeşte i se părea că nu
ştie nimic, dar când dete cu ochii de arie, recunoscu o mulţime
de lucruri. Astfel, puse pe maşinist să fluiere încetarea şi
lăsă doi oameni să scuture treierătoarea, iar pe ceilalţi îi
duse la paie. Ei se aşezară unul lângă altul, pe toată întinderea
şirei, până-n vârf, şi furcile începură a urca firul auriu
şi a-l aşeza la locul lui. Alţi câţiva strângeau cu mătura boabele
de grâu căzute în urma cărucioarelor, iar alţii, cu lopeţile,
aruncau gozul de la maşină pe vârful unui vraf. Amurgul se
coborâse bine când se opriră din lucru. Neamţul tot ţâfnea pe
nările maşinei şi sfârşi prin a fluiera încet şi a mişca roata
locomotivei. Treierătoarea începu şi ea a dudui, şi un nor de
praf se desprinse din toate încheieturile ei. Muncitorii îşi

băteau mâinile unele de altele sau se duceau la căruţa în care
era buriul cu apă şi se spălau; alţii luau apă în gură din bote
şi, făcând gura ciuciur, se clăteau pe mâni.
La căsoaia de la arie, masa era pusă.
Pe trei scânduri de lepşe, aşezate cap la cap, stau vreo 15
străchini cu fasole, cu linguri de lemn în dreapta şi în stânga,
aşteptând pe muncitori. Femeia care făcea de mâncare se aţinea
cu un băţ împotriva a doi cotei ce dau târcoale mesei. Cu
picioarele goale, cu catrinţa sumeasă în brâu, iar pe cap un
ştergar alb, ale cărui colţuri erau aruncate pe spate, ea făcea
paşi mărunţei, îndoită de mijloc, şi tot bombănea mereu,
ocărând pe un om ce-şi cocea un ştiulete de porumb în spuză.

— Arză-te-ar focul de ticălos, c-aşa te-am apucat ş-aşa o
să te las... To, cotei! dare-ar boala-n voi... Aşa o să te las: tot
de râsul lumei. Că de unde pui mâna pe para, la grec... Băutura
o să-ţi ştie de cap, vai de tine.
Omul răscolea cenuşa cu un gătej, mormăind printre dinţi:
Cine bate la fereastră,
Nevastă, nevastă...
Ea părea că turbează la auzul cântecului şi se repezea la el:
— Unde-s banii de pe cărat, mă, beţivule?
— Am plătit ghiru.
— Bată-ţi Dumnezeu ghiru!... Da n-a venit să-ţi vândă
vaca din bătătură, mă, stricatule.
— Dacă-i "priciptorul bagabont".
— Dare-ar Dumnezeu să ţi se usuce gâtul!...
— Puşchia pe limbă-ţi.
Oamenii veneau unul câte unul şi se aşezau jos pe pământ.
Femeia le aducea bucăţi mari de mămăligă rece, pe care ei o
îmbucau cu poftă. Nu se auzi, în vreme de mai multe minute,
nici un alt zgomot decât al sorbiturilor. O rădăcină cioturoasă
pâlpâia pe foc sub ceaun. Noaptea venea de-a binele.
Matei şi Eftimiu mergeau spre casă tăcuţi. Eftimiu credea
că Matei era supărat şi astfel nu deschise gura.

## X

Tincuţa rămăsese la Comăneşti, ca de obicei, până după
masă. Pe la zece ceasuri, fetele şi Mihai porniră s-o însoţească.
Ele stau câteşitrele în fundul trăsurei, îndesându-se una întralta
şi râzând. Mihai luase locul vizitiului, pe când acesta sta
lângă el pe capră.
Drumul era scurt, de vro jumătate de ceas, dar plin de
hopuri şi de şanţuri, fiind croit de amândouă familiile prin

marginea arăturei ca să fie mai de-a dreptul. De îndată ce
ieşiră din sat, trăsura începu să umble ca o corabie. Fetele,
aruncate când într-un colţ, când într-altul, se prăpădeau de
râs, şi numai câteodată, când hopul era mai nemilostiv, se
auzea câte un glas plângător:
— Mihai! lasă mai încet.
— Lăsaţi încet, conaşule, că se rup harcurile, zise vizitiul.
Băiatul mai ţinea caii câte puţin, dar fiindcă atunci fetele
nu mai ţipau, el iar le da limbă. Trăsura parc-ar fi fost beată,
începea iar să se legene. Aşa merseră câteva minute, până ce
deteră îmtr-un şanţ, săpat întradins de oamenii de la plug, ca
să nu încalece lumea prea mult pe arătură. Arcurile se izbiră
de osie şi plesniră. Vizitiul sări numaidecât, scoase un felinar

de la capră şi se puse să lege foile ce mai rămăseseră
întregi. El declară că nimeni nu se mai putea urca în trăsură.
Fetele râdeau, dar numai cu gura pe jumătate. Victoria, cea
mai blândă, dar şi cea mai fricoasă, se supără.
— Doamne, Mihai, că zău, numai de prostii te ţii; ţi-am
zis să te astâmperi. Vezi? acuma ce spunem noi, acasă la
maman?
—Eu nu sunt de vină. Drumul e rău, trăsura veche. Nu
vezi ce hârtoape?
— Acuma ce ne facem?
Se sfătuiră cu toţii şi, după părerea vizitiului, hotărâră să
meargă înainte pe jos, cu trăsura goală după dânşii, iar la
Ciulniţei să lase pe cea stricată şi să ia alta, bună, până a
doua zi. Aşa şi făcură. Mihai luă unul din felinarile trăsurei,
spre a lumina drumul şi dându-şi braţul unul altuia, lanţ,
porniră. După câţiva paşi, Victoria, care era la una din laturi,
se desprinse şi veni lângă Mihai, zicând că-i e frică.
Tincuţa se strânse şi ea mai mult de braţul băiatului. Mary
de asemenea. El le împăcă, rugându-le să se schimbe, cu deplină
încredere că lângă el toate primejdiile încetau.

— Întindeţi pasul, fetelor. Mary, nu ţii regula; stângul,
stângul.
Mary sări de câteva ori în loc, până prinse pasul cumsecade.
Merseră astfel, tăcuţi, o bucată bună. Fiecare căuta să
străbată cu vederea întunericul dar lumina felinarului descria
o roată galbenă, dincolo de care nu se putea vedea nimic.
Trăsura toca în urma lor, împiedicându-i de a auzi ce se petrecea
împrejur. Deodată se ivi în roata de lumină un cap de
cal, care îi încremeni de frică. Nimeni nu zise nimic, deşi
inima le bătea cu putere la toţi. Era brişca unui cârciumar de
la un sat vecin.
— Un biet creştin ce vine de la târg, zise Mihai, voind să
pară nepăsător.
— Tare mi-a fost frică, zise Tincuţa.
El îşi întoarse capul spre ea, cu un zâmbet de milă, dar
fata nu-l văzu.
După câtva timp ajungeau pe deal, în faţa ţintirimului.
Un fior prelung trecu prin aer şi-i făcu să vibreze pe toţi
până la rădăcina părului.
— Acuma ne iese-n cale strigoiul, zise Victoria. Mihai se
făcu că n-aude.
— Fetelor, hai să cântăm!... Să cântăm Oştile stau faţă-n
faţă.
Deschiseră gura câteşipatru şi începură a răcni. Ochii însă
le erau ţintiţi fără voie pe zăplazul cimitirului, părcă primejdia
de acolo trebuia să vie. Un câine trecu de-a curmezişul
drumului, cu coada-ntre picioare. Mihai se puse să strige la
el, ho! ho! dar propriul lui glas îl înfiora mai mult decât
câinele.
În sfârşit, intrară în sat la Ciulniţei. Câteva minute nu
mai ziseră nimic. Parcă trecuseră peste un mare pericol şi
aveau acum dreptul să se odihnească. La cârciuma grecului,
taraba era încă întinsă, iar dinăuntru se strecura, printre

ciucuri de hârtie creaţă, lumina unei lămpi. Se crezură astfel

mai siguri, şi parcă fiecare reveni cu bine în propria sa fire.
Mihai simţi din nou braţul Tincuţei sub al său; Tincuţa păru
a-şi aduce aminte că se lipise prea mult de băiat şi se dete
puţin în lături. El însă se întoarse spre ea, şi cu glas dulce îi
zise:
— Te-am supărat?... uite că ajungem acasă. Da?...
Ea făcu un semn că nu e supărată şi se apropie din nou de
el, lăsându-şi mâna în mâna lui.
După o jumătate de ceas, Mihai şi fetele se întorceau la
Camăneşti, cu o trăsură de-a lui conu Dinu, şi pe alt drum,
ceva mai lung, dar mai bun. Băiatul se uita spre cer la un
luceafăr strălucitor, şi se gândea la Tincuţa. Poate şi dânsa
se uita tot la aceeaşi stea... Ce dulce i se părea! Când îi ţinea
mâna în mâna lui, îi venea s-o mângâie şi s-o sărute ca pe un
lucru sfânt. Ce fericit ar fi fost să se poată duce cu ea într-o
lume rătăcită pe ocean, ori undeva în aer, într-o stea, unde
nu se aude nimic de jos de pe pământ.
Victoria şi Mary căscau de somn şi se rugau de vizitiu să
mâne mai iute ca să ajungă mai repede acasă.
— Ce proaste eram adineaorea, zise Victoria, de ne era
frică.
— Mihai, oare să fi existând strigoi?
— Ce întrebare!...
— De ce?... Ţie nu-ţi era frică pe la cimitir?
— Mie?... frică!...
— Da, da, ţie. Nu te mai lăuda.
— Dacă aşa crezi tu, bine.
Şi astfel, tăcuţi, ajunseră acasă.

XI
Căldura era nesuferită. Nopţile erau mai greu de trecut
decât zilele, fiindcă nu se putea dormi. Cu toată grija ce
punea Aglaia în ţinerea casei, zăpuşeala era nesuferită.
Matei, deprins acum cu mersul trebilor, luase mai tot din
mâna lui Eftimiu. Baciul Micu redobândise încrederea de mainainte,
şi în toate serile venea la curte de lua ordinele
stăpânului său. Din cauza asta, Eftimiu şi mai cu seamă nevastă-
sa nu-l puteau suferi. El spunea lucrurile cum erau, pe
când dl Nae le spunea cum îi venea la socoteală. Astfel, ceasurile
de muncă, la arie, nu începeau niciodată ca la lumea cealaltă.
Zadarnic istorisea baciul:
— Soarele era sus, coane, când s-au luat de treabă. Dl Nae
vine la arie târziu, neamţu aşijderea, iar lumea stă şi bea
tutun, că dacă nu umblă damfu...
Matei hotărî să se culce într-o noapte la arman.
După ce prânzi, îşi luă o pernă şi o manta de drum şi se
duse de se culcă pe vârful şirei de paie, cu faţa către cer şi cu
baciul Micu la picioare.
— Ce făceau oile, Micule?
— Ce să facă, coane, dormeau.
— Dar Floarea?
— Da’ cine-o vede!... Ia, doar când îmi spală câte-o cămaşe.
— Te spală cam des, Micule, după vorba cucoanei Aglae.
— Unde se pomeneşte, coane! Dacă te-i potrivi matale la
gura coanei Aglae, e vai de noi.
— Vorbeşte lumea. Ai să-ţi găseşti beleaua cu Stângă.

— D-apoi nea Stângă, ştie el.
— Bine... Eu atâta-ţi spui: să-ţi cauţi de treabă. Cine-a
rămas la oi?
— A rămas Ion şi cu Panţu.
— Cine-i Panţu ăsta?
111
— E dintr-un sat cu mine, coane. Om bun e el, da' cam bea
când are cu ce.
— Rea treabă. Atunci oile rămân în plata lui Dumnezeu.
— Nu, coane, că eu sunt acilea. Te servesc pe matale de
unsprezece ani; până acum n-am dat greş şi cu voia lui
Dumnezeu m-oi purta bine şi de-acu-ncolo. Numai câinii
să-mi trăiască.
— Ce câini mai ai?
— Apoi am unu, coane, de plăteşte cât toţi ciobanii.
— Cum îl cheamă?
— Corcoduş.
— Voinic?
— Pii!... Voinic nevoie mare! Omoară lupu cu chieptaru.
— Cu ce?
— Cu chieptaru, coane. I-am bătut nişte cuie într-o curea
şi i-am căptuşit-o c-o ţâr' de lână, şi numai i-am prins-o de
gât, ca o gură de ham, că de se repede-n lup, îl doboară cu
cuile.
— Să mi-l arăţi şi mie.
— Bine, cucoane.
— Acuma, noapte bună.
— Noapte bună.
Liniştea singurătăţii cuprinsese din temei toate celea. Întunericul
se coborâse din fundul depărtărilor, parcă s-ar fi deschis
zăgazurile vremilor trecute, şi haosul ar fi inundat
lumea. Rar, câte un zgomot din sat venea să turbure paşnica
tăcere a câmpului. Un câine lătra în somn, înăbuşit, or un
buhai mugea cu glas adânc; cucovele de baltă ţipau câteodată
în marginea trestiilor, or rânchezatul vreunui mânz venea
ascuţit despre pădure. Ţârâitul bălăriilor părea a face parte
el însuşi din tăcere.
În farmecul încântător al ceasului acela, în loc de a adormi,
mintea se simţea şi mai mult, şi, ca o rază de lumină, năzuia
112
să curgă în spaţiu. Unde? În lina întindere a dorurilor propriului
suflet, ce atât de bine se uneşte cu aceea a cerului.
Cine eşti tu, călător de o clipă pe pământul tău, trăitor de o
zi, când atâtea pământuri umplu veşnicia deasupra?
O blândă descurajare păru că învăluise sufletul lui Matei,
care, cu trupul rămas pe paiele uscate, plutea în văzduh cu
întreaga sa fiinţă nematerială. Ca la toţi oamenii echilibraţi,
dar cu fantazia caldă, nimicnicia făpturei noastre faţă cu
natura uriaşe, era o cauză statornică de melancolie, iar pe de
altă parte, scânteia ce arde în noi, facultăţile noastre sufleteşti,
un continuu îndemn de a trăi. A pricepe că nu poţi pricepe şi
că nu eşti în stare de-a împiedica împlinirea legilor firei, este
deja interesant; dar a pricepe pentru ce nu poţi pricepe, e
minunat, fiindcă dacă ai putea înlătura pricina pentru care
nu poţi pricepe şi care e parte în tine, parte afară din tine, ai
pricepe totul! Viaţa e plină de durere şi de farmec. Ce somn

adânc doarme spaţiul dintre stele! Între fiecare stropitură de
lumină din Calea Lactee sunt milioane de poşte de singurătate.
Şi unde ne ducem noi, după moarte? noi, partea aceasta ce se
desprinde din tiparul de acum? Nicăiri. Murim în noi înşine,
cum mor făpturile unui vis, în vis. Un car trecea pe drum,
iar căruţaşul cânta din fluier, singur. Închide ochii şi dormi
sub straja stelelor. Saşa e-naltă. Ca ce? Ca nimic...
Când deschise ochii din nou, cerul scânteia din luceferii
săi ca din diamante.
— Micule, dormi?
— Nu, cucoane.
— Târziu să fie oare?
— Păi... cam pe la miezul nopţii.
El se gândi întru sine de ce oare nu doarme baciu. Cine
ştie ce-l munceşte şi pe el. Poate vorba cu Floarea.
— De unde ştii tu că e miezul nopţii?
— Da' cum, Doamne, să nu ştiu! că doar am petrecut o
tinereţe întreagă la munte.

— Ei, după ce cunoşti?
— După cer, coane. Că ajungi să citeşti în zodie mai ghine
ca-n carte.
— Taci, bre!... Ia spune cum citeşti.
— Păi ce doreşti matale să ştii?
— În ce zodie suntem acum?
— Păi suntem în luna lui cuptor — în zodia Leului.
— Poţi să mi-o arăţi pe cer?
Baciul îşi adânci ochii în stele şi tăcu.
— O să fie cam greu, coane, că mergem spre sfârşitul
lunei. Luna şi zodia: a trecut una, trece şi alta. Eu acum văd
zodia Fecioarei, a Cumpenei, a Scorpiei, a Arcaşului şi a Capricornului.
Toate sunt de faţă. Dar a Leului a apus, bat-o
vina ei... A ha, ha, uite-o, coane!
— Unde-i, Micule? întrebă Matei, ridicându-se cu grabă
pe un cot, parc-ar fi fost vorba de cine ştie ce minune
trecătoare.
— Păi cum să-ţi spun eu matale... Uite colea, la mâna mea
stângă, luceafărul ăla de scăpăra scântei...
— Da, îl văd, ăla de merge în prelungirea oiştei carului.
— Fă-te mai la stânga, jos spre marginea cerului, şi ai să
dai de altă stea, care străluceşte parcă şi mai şi. O vezi,
coane? E gata să apuie şi ea.
— Da.
— Primăvara e ea minunată. În luna lui mai, gândeşti,
Doamne, că se sfărâmă în sufletul ei fecioresc de tare ce
arde.
— O văd.
— Aceea e steaua holdelor când dau în schic, iar cu cele
dimprejurul ei alcătuiesc zodia Fecioarei. Acu de te laşi matale
şi mai la vale, dai de patru stele de parcă nici nu se mai văd.
— Aşa este.
— Acolo e zodia Leului. Cea mai mândră, pe care ciobanii

o cheamă "inima Leului", nu se vede deloc. Halal de cine se
naşte sub steaua aceea!
— De ce, Micule?

— Ajunge împărat.
— Da?... O fi “Regulus”...
— O fi. Cine se naşte în zodia asta e plin de noroc.
Matei se gândi, fără voie, la steaua şi la zodia lui şi-i veni până-n gură să-ntrebe pe baciu ce ştie. Însă o temere ascunsă să nu-l audă vorbind rău despre ele, îl făcu să tacă. Era cerul de o frumuseţe nespusă; ceasul era târziu; vorbele baciului aveau o gravitate profetică. Dar biruind înrâurirea aceasta, se hotărî să întrebe.
— Cu mine ce-i, Micule?
— În ce lună eşti născut matale?
— În septemvrie.
— Sărăcan de mine!
— Ce este? întrebă Matei mişcat.
— Părinţii matale s-au cununat în postul Crăciunului!
Matei începu a râde:
— Fii liniştit, omule, s-au cununat în câşlegi, dar eu m-am grăbit să viu în lume.
— Păi matale eşti născut în zodia Cumpenei... Şi aşa este, coane, cu zodia nu te poţi pune: îţi este scris să hii om drept.
— Iar bine, zise Matei râzând. Dar acum să-mi spui cum cunoşti ceasul.
— Apoi lesne. Uite matale deasupra capului nostru, spre crivăţ. Vezi un ghiduş de luceafăr, de tremură subţiratic şi nu se mişcă niciodată de la locul lui?
— Da.
— Acu, pe stânga lui, vine Caru, iar pe dreapta Chirostriile. Amândouă se învârtesc toată noaptea împrejurul luceafă-rului din mijloc, din mâna stângă spre mâna dreaptă. Şi dacă am zice, aşa de-o prubă, că bunăoară iarna nu mai este, vară

nu mai este, cum cică ar hi pentru corăghieri pe ape, tot poate omul să ştie dacă-i postul Crăciunului, or al Sântei-Mării că de-i în postul Crăciunului, Carul răsare dedesubtul luceafărului şi e cu tânjala-n jos, şi apune deasupra, cu tânjala-n sus; iar de-i în postul Sântei-Mării, răsare din stânga cu tânjala în sus, şi apune la dreapta, cu tânjala în jos. Şi Chirostriile tot aşa se învârtesc şi ele, pe partea cealaltă. Acu, de vrei matale să ştii ceasurile, iar la Car te uiţi, că de-i vară, el răsare tot în mâna mea stângă, cu tânjala drept în sus; la miezul nopţei e cu tânjala de-a curmezişul, iar despre zori se întoarce-n jos. Iarna ne mai luăm şi după Cloşca cu pui.
Matei se uită rătăcit pe bolta senină. O adevărată ploaie de stele căzând venea din cer. Calea robilor sticlea ca o pârtie de zăpadă. Constelaţia Lebedei şi a Acvilei păreau a se deschide şi a lăsa ochiului drumul liber spre regiuni mai înalte.
Aceeaşi taină fermecătoare peste tot! Un gând rătăcitor despre mamă-sa îi adie prin minte şi parcă îi fu milă de steluţele ce alunecau în haos. Despre ziuă, un aer rece îl făcu să se ghemuiască în manta şi să-şi strângă împrejur o mână de paie mai mult, ca să nu-l pătrundă umezeala. Şi astfel adormi.
Când deschise ochii a doua zi, soarele era sus. Un senin încântător se desfăşura privirei, până în slava cerului. Singur, străveziu, un nouraş ca de bumbac plutea prin aer. Oamenii erau deja în arie; maşina treiera, iar duba, încărcată prea mult cu snopi, huia ca o vijelie. Din când în când se

auzea vocea lui Nae: “Incet, măă! că rupi maşina!” Se făcuse
de o hărnicie nespusă d. Nae, fiindcă, precum ziceau ţăranii,
bâja era pe vârful şirei.
Cam ruşinat că-l apucase soarele dormind, Matei se dete
jos şi se amestecă printre muncitori, care, foarte firesc, se
făceau că nu-l văd, şi lucrau nevoie mare.

## XII
Duminica viitoare se sculă de dimineaţă şi se duse în deal
la cimitir. Nu era nimeni înăuntru. Câteva vrăbii zglobii se
coborau din sălciile singuratice şi se scăldau în ţărâna de pe
morminte. Liniştea verei părea că înconjură locul acela de
odihnă, cu respectul datorit morţilor. Pe mormintele lui Matei
se vedeau: pe unul florile vii, sădite de Saşa; pe cel proaspăt
un mănunchi de nemuritoare de câmp, flori albastre, ce
mângâiau pământul, aruncate cu prisos peste tot. Trebuie să
fi fost tot ea, prietena tânără, care nu uita pe cei ce nu mai
sunt. El rămase în picioare cu mâna dusă la gură, între tatăl
său şi mamă-sa, şi, neputând gândi nici hotărî nimic, îşi şterse
ochii şi se depărtă.
Din poarta cimitirului se vede dincolo, pe vale, satul
Comăneşti. Îi veni dor de Saşa. Porni într-acolo, să-i mulţumească.
Dar oare nu era prea de dimineaţă? Ba da, dar întrebarea
lui rămase fără răspuns. Mergând, se gândea la fondul
de statornicie ce trebuie să fie într-o fire ca a Saşei. Mamă-sa
o cunoştea bine, se vede, deoarece atâta îi vorbise de ea. Ce
păcat că era hotărât să nu se însoare!...
Când ajunse la Comăneşti, dete de un argat care uda florile.
— Doarme cuconiţa, măi flăcăule?
— Da’ cum o să doarmă pe vremea asta!...
— Dar cuconaşul Mihai?
— A ieşit. Dumneaei e la biserică, iară cuconaşu... e pe
semne la câmp.
Omul îi arătă drumul către biserică, unde ajunse după
câteva minute. De departe se vedea strălucind acoperişul de
tinichea, iar în clopotniţe lemnăria schelelor şi clopotele înşile.
În curte se jucau copii în iminei şi cu cămăşuţa albă trasă
peste iţari, iar la brâu cu bete. La uşe, săraci încovoiaţi pe

câte un băţ; babe ghemuite pe pardoseala de cărămidă; copii
mici ce se jucau cu câte un măr. Biserica era de zid,
încăpătoare, zugrăvită cam de mult, dar încă cuviincioasă.
Catapeteazma, înnegrită de fum, era garnisită, la icoanele
mari, cu perdeluţe albe; iconostasul era îmbrăcat cu fir; pe
măsuţa din mijloc se vedeau farfurioare cu colivă, străchini
cu mere şi prune, ce propteau la rădăcină o lumânărică; prescuri,
gărăfi de vin, mănunchi de gălbioare şi indrişaim. În
strana din stânga, cânta un dascăl, iar cea din dreapta era
goală, fiindcă acolo şezuse Comăneşteanu, tatăl Saşei. În dreapta
altarului sta în picioare un hagiu, îmbrăcat în anteriu, cu
lanţul ceasornicului după gât, cu un inel straşnic în deget,
făcând cruci peste cruci, cu mâna roată prin aer, iar capul
veşnic în mişcare. El izbucnea din când în când în rugăciuni:
“binecuvântează stăpâne”, ori “Doamne miluieşte, ’oamne
miluieşte, ’mne miluieşte!”, ori pufnea pe nas spre a ţine
isonul, câte un “imn!...” ce zbârnâia minute întregi. El ducea

cădelniţa de la o uşe la alta a altarului; el zicea Tatăl nostru; el era, în sfârşit, stâlpul bisericei. Şi toate astea, gratis, doar numai fiindcă tată-său fusese la Ierusalim.
Lumea în biserică sta împărţită în două: femeile singure, deoparte, în coadă, de la uşe până la jumătatea locului, iar bărbaţii, singuri, în frunte. Femeile măritate, cu pieptănătura cu conci roşu şi peste cap cu năframă albă, stau mai toate în genunchi; fetele mari cu flori de târg la cap, cu obrajii daţi cu roşu, cu fuste de stambă cu pucheţei ce le veneau până la glezne, stau mai mult în picioare, când veneau. Bărbaţii cu căciulele miţoase trântite jos, cei mai mulţi cu plete lungi pe spate, unii raşi pe frunte, stau drepţi, ascultând slujba cu smerenie. Ei se dau la o parte cu respect din mijlocul bisericei, făcând roată împrejurul Saşei şi al fetelor.
Matei rămase lângă uşe. În primele momente mirosul de tămâie îi aduse aminte de înmormântarea mame-sei şi parcă i se urcă la cap, făcându-l să sufere. Puţin câte puţin, însă,

se deprinse cu el şi sfârşi prin a asculta cu plăcere toată liturghia.
După biserică, Saşa se înclină uşor către oameni:
— Bună dimineaţa.
— Sărutăm mâinile.
Apoi se opri să mai întrebe pe una de un copil bolnav, pe alta dacă a meliţat cânepa, pe o a treia s-o cheme la curte, până ce, spre uşe, dete cu ochii de Matei.
— Tiens! c'est vous?
— C'est moi.
Acest fel de a vorbi în gura ei era nefiresc, şi se vedea bine că ascundea o stângăcie. Fetele îl scuturară de mână, cu cotul în sus, după cum scria la pravila guvernantei miss Sharp.
Ieşiră cu toţii din curtea bisericei, cu lumea după ei, şi se îndreptară spre casă. Saşa se făcuse roşie, râdea, se-ntrerupea în vorbă, plecându-se spre Matei, care era de partea cealaltă.
— Stai să dejunezi cu noi, nu-i aşa?
— Nu se poate.
— Da' de ce nu se poate?
— Fiindcă n-am lăsat vorbă acasă.
— Ce-i mai lesne, trimit eu un om să spuie... dulcei Aglaie că nu vii.
— Nu... azi e duminică, nu şade bine să-i las singuri.
— Vine şi prefectul.
— Un cuvânt mai mult ca să nu rămâi.
— De ce?
— Aşa. Pe mine mă aşteaptă dulcea Aglaie, la dumneata vine dulcele prefect...
Saşa bufni în râs:
— Zău aşa, vecine: n-ai nici un haz.
— Ba nicidecum, zise Matei, pe jumătate glumind şi pe jumătate serios.
— Ba nu, zău, nu vrei să rămâi?

— Nu pot astăzi. Pofteşte-mă altă dată, şi viu cu plăcere. Bineînţeles, fără prefecţi.
— Nici vorbă, zise Saşa, trecând înspre partea lui şi luându-l de braţ. Da' cafeaua stai s-o iei cu noi?

— Am luat-o deja, însă stau. O să m-apuce soarele...
— Nu-i nimic: te trimitem cu trăsura.
În cerdac, la umbră, Turică aduse cafeaua, zâmbind bucuros lui Matei.
— Poftiţi cafeaua, cuconaşule?
— Nu, mulţumesc.
— Că doar e făcută de cuconiţa noastră "în prisoană".
— Ştie cuconaşu, zise Saşa iritată; lasă tava pe masă şi du-te de-ţi caută de treabă.
Turică zâmbi cu supunere şi se retrase.
— E supărător cu prostiile lui; toată ziua îndrugă la radicale. Alaltăieri era furios pe bucătăreasă că nu ştie să facă "ardevruri" tocate. De unde i-o fi intrat în cap că pătlăgelile tocate sunt hors-d'oeuvre.
Apoi întorcându-se spre Matei, cu graţia ei senină:
— Zău, nu vrei să iei nimic?
— Bine, să iau ceva, ca să-ţi fac plăcere, dar ce?
— Orice vrei.
— Doar poate miere, zise el.
Râdeau amândoi aducându-şi aminte de data trecută. Matei se uita la ea încântat de îndemânarea cu care se mişca. Ea purta o rochie de fular alb cu o cingătoare de panglică, ce-i cădea pe o parte, în două lungi capete. Când trecea pe lângă dânsul, stofa îl atingea peste genunchi, cu mlădieri parfumate. I se părea că nu văzuse nici o rochie mai bine croită şi mai simpatică. Ar fi vrut să puie mâna pe capătul panglicei şi s-o mângâie. Saşa se aşeză jos în faţa lui.
— Mary, adu tablele, te rog.
Fetele se repeziră amândouă s-aducă cutia cu tablele.
— Nu ştii cât semeni cu o floare!... zise Matei deodată.

— Vai, vecine, ce compliment!
— Adevărat; ar fi fost mai bine să tac, însă mi-a venit aşa de firesc! Semeni în adevăr cu o floare. Hainele par astăzi că au crescut pe dumneata, cum cresc florile crinului din el însuşi.
Ea se făcuse roşie de plăcere şi se opri din pregătirea cafelei, împingând uşor ceaşca departe de dânsa. Apoi se plecă în jos şi se uită la rochie.
— Îţi place? E simplă nu-i aşa?...
— Minunată!
Fetele se întoarseră cu cutia cu table şi se puseră să-şi bea cafeaua în linişte.
Saşa întinse tablele pe masă şi-i arătă cum se aşează pietrele, cum se aruncă zarul, cum umblă jocul, cu înlesnirea unui adevărat stâlp de cafenea. Dar ochii ei adânci aveau o privire atât de preocupată, încât se vedea, din genele lor, ce se mişcau gânditoare, că mintea e în altă parte. Gura zâmbea, umedă de fericire. Mâna stângă, cu care arunca zarul, tremura. Cuburile săltau afară din cutie, iar Matei se pleca să le adune. Ea le trecea în mâna dreaptă, dar nici cu aceasta nu izbutea mai mult.
— Pardon!... Nu ştiu să mai arunc...
După un minut iar sări zarul, căzând pe scânduri.
— Da' ce faci, maman? zise Mary, uitându-se la ea cu mirare.

Ea, disperată, îşi duse mâinile la ochi, roşie şi respirând
cu greutate. Părea că râde, însă batista-i se udase de lacrămi.
Fetele se uitau una la alta, neliniştite, iar Matei zâmbea,
fără să priceapă ce e. Saşa se sculă de pe scaun şi, grăbită,
intră înăuntru. Surorile ei se luară după dânsa. Ea intră în
odaia ei, unde căzu pe o sofa, cu batista tot la ochi, plângând.
— Maman dragă, ce ai? Victorio, adu flaconul de pe masa
mea. Maman, ţi-e poate prea cald?... ce ai?...
121
Binişor, ea îşi luă mâinile de la ochi şi respiră din plin.
— N-am nimic, dragă... Am ameţit. Poate că mi-e prea
cald. Du-te, te rog, de stai cu Matei. Victoria o să mă ajute să
mă schimb.
— Să chem pe Manda?
— Nu, fetiţo.
Mary ieşi, nesigură, şi veni în cerdac, la Matei. În urma
ei, Victoria intră repede la Saşa, gâfâind şi gata să plângă şi
ea. Saşa sta tot jos, uitându-se drept înaintea ochilor.
— Ţi-a trecut, maman dragă?
Glasul fetei era atât de mişcat, încât soră-sa păru a reveni
la cele dimprejur.
— Mi-a trecut, fetiţo. Vino-ncoace.
Victoria se aşeză în genunchi lângă sofa, iar Saşa îi luă
capul în mâini şi i-l sărută cu o adevărată frenezie. O putere
neţărmuită de simpatie, de iubire de lumea întreagă îi răsări
în suflet, şi parcă, strângând în braţe capul fetei, mulţumea
o nevoie fizică de a mângâia pe cineva. După câteva momente
se sculă veselă râzând:
— Mi-a trecut, haidem.
În fugă, îşi netezi părul la tâmple, muie o batistă în apă
şi-şi răcori obrazul, apoi ieşi. Se duse, zâmbind, drept la
locul ei de mai-nainte. Matei se uită la ea, mirat şi oarecum
nedomirit de ceea ce se întâmplase. Ea nu îndrăznea să-şi
ridice ochii spre el.
— Sper că nu eu sunt cauza...
— Nu, nu, nu: mi-a venit un fel de ameţeală... de care nici
eu nu-mi dau seama. Poate fumul din biserică... căldura... În
sfârşit, a trecut.
Pe când ea vorbea, un docar cu doi cai frumoşi intră pe
poartă.
— Haiti! Prefectul, zise Damian, sculându-se şi voind să
fugă.
Saşa se întoarse cu privirea către poartă.
122
— Nu te speria, nu-i prefectul, zise ea râzând. Fetelor,
ştergeţi-o!... cât mai e vreme.
Fetele înţeleseră şi se făcură nevăzute.
—Tănase Scatiu, cu caii luaţi de la Otopeanu.
Trăsura se opri înaintea scării şi, în adevăr, Tănase Scatiu
se coborî, dând hăţurile în mâna vizitiului. Caii erau
minunaţi: cu picioarele dinainte înfipte departe în nisip; cu
capul sus, muşcând din zăbale; cu hamurile de argint, înhămaţi
la o trăsură elegantă: erau de un stil desăvârşit. În coada
trăsurii însă, sta un ţărănoi, încălţat cu ciubote, în spinare
cu un palton de-a stăpânu-său, ros şi ieşit de soare, iar în cap
cu o pălărie înaltă, ce-i venea până peste urechi, soioasă şi

zdruncinată ca o veche braşoveancă. Aceasta da de gol totul: se vedea că trăsura şi caii trebuiau să fie cumpăraţi la mezat, ori luaţi amanet, de la vreun om cumsecade — altfel n-ar fi fost aşa de corecţi la un stăpân care avea o asemenea prubă de vizitiu.
Scatiu era îmbrăcat cu un soi de halat de dril, care, în gândul lui, era făcut ca să-l apere de praf şi totodată să răpuie lumea de ghiduşie. Matei înţelese dintr-o aruncătură de ochi pentru ce unchiu-său îl găsea mitocan.
Tănase se aşeză pe un scaun, picior peste picior, şi începu a se freca pe frunte cu batista.
— Ptiu... da' cald e, nenişorule!... Că i-am zis lui Iorgulescu: nu te duce, Guţă... ce să ne ostenim noi caii pentru o rablă ca Panaitopulo! Dar e de un antetman, domnule!...
— Ei, l-aţi ales? întrebă Saşa.
— L-am alesără.
— Bine-aţi făcut.
— Eu unul nu eram de idee. Panaitopulo, dipotat! Un prost, un ăla! Să mai lase locul şi la alţii, că acuma e vremea tinerilor. Uite, d-nul Matei, bunăoară; eu, un altul ca mine...
— O să-ţi vie vremea şi dumitale, zise Saşa, zâmbind. Da' frumoşi cai ai.

— Vă place?
— Îmi plac mult.
— O mie cinci sute de franci. Numai hamurile fac mai mult, zise el, îngâmfat de mulţumire.
— Adevărat.
— Ei, aşa-i cu boierimea noastră; ia bani cu dobândă ca să petreacă la străinătate, şi când la plată, tufă. Noi stăm colea şi ne roadem din unghii, ca să le plătim arenzile, iar creditorii dumnealor le vând averile la mezat.
— Ia lasă, d-le Tănase, că tot dumneavoastră sunteţi creditorii.
— Coană Saşo, să mă bată Dumnezeu dacă aveam să iau un ban. Cât am ţinut moşia lui, da... nu mă dau la o parte. Aveam un samsar la Bucureşti, care, numa ce-mi da o depeşă: "Tănase Sotirescu, Vlădeni. În curând apa la moară". Emediat mă porneam la gară, şi numai aşa, ca din întâmplare, treceam pe la Fialcowsky, unde Costică Otopeanu şopăia prin toate colţurile cu cămătarii. Cum mă vedea, îmi sărea de gât. "Ce noroc! câtă plăcere!" Eu mă făceam niznai. Numa ce mă scotea afară, mă urca în muscal şi haide! N-avea lescaie în buzunar, dar muscalul, muscal. Şi numa începea vorba: "că, nene Tănase, să-mi dai cinci mii de franci". "N-am, coane Costică!" "De, găseşti dumneata la un bancher, şi să ţi-i opreşti din câşt..." "Doar aşa". Şi numa rămânea la Bolivard iar eu, nentule, vira prin Lipscani cu trăsura boierului, cumpăram mamei cele de trebuinţă, şi peste o jumat' de ceas mă-ntorceam. "Ei, ai găsit?" — "Chipurile am găsit, dar mi-e şi ruşine să vă spun cu cât". — "Cu cât o fi". — "Un afurisit de jidan din Hanul cu Tei: cere 17 la sută şi zice că la un boier ca d-voastră nu dă mai puţin de zece mii de lei... "În sfârşit, ce să mai încurc vorba, când îi eram arendaş, îl ciupeam; dar de astă dată, nimic.
După aceea tăcu şi păru a se gândi. Matei şi Saşa se uitau la el.

— Îmi pare rău.
— De ce? îl întrebă Saşa.
— Trebuia să-l lucrez mai bine.
— Nu eşti mulţumit?
— Bine, coană Saşo, nu vezi că l-au mâncat alţii... Nu era mai bine să-l pui eu în pungă, că mi-am trecut o viaţă întreagă muncind pe pământul lui?
— Tocmai de aceea, eu credeam că ar trebui să ai milă de el, tocmai fiindcă ai făcut stare pe moşia lui.
Tănase Scatiu plesni din degete şi şuieră ca un şarpe:
— Boierii, boierii, cum se apără!... Ehe! s-au dus vremurile alea. Acuma chimiru! Ai bani? eşti boier; n-ai bani? poţi să fii coborât cu hârzobul din cer, tot degeaba. Este?
Matei, căruia era adresată întrebarea, dete din cap, parc-ar fi zis "mai încape vorbă".
— Eu, neaca să-mi trăiască, urmă Scatiu, că de lume puţin îmi pasă. Moşia mea, caii mei. Când îmi vine gust de lume, pune, Costeo, caii la trăsură şi la gară, băiete. Este?
— Este.
— Ba Brăila vrei? iote-o Brăila; ba Drăgăica Buzăului vrei? iacăt-o colea; ba Bucureşti să zicem că vrei? du-te, băiete, la Bucureşti. Parale să ai, că distracţii se găsesc ele. Este?
Matei pufni de râs, dar se încercă să pară firesc, neascunzâ ndu-se de Scatiu.
— Eu nu-i spui dumneaei tot aşa?
Saşa se uită la el cu mirare, gata s-o umfle râsul şi pe ea.
— Îmi spuneai mie?!...
— Se-nţelege. Brăila vrei? uite Brăila; Bucureştii să zicem că vrei? poftim la Bucureşti. Ce atâta jale fiindcă Otopeanu şi-a vândut trăsura la mezat! Cel puţin acuma a intrat în mâna unui om care ştie ce vrea să zică trăsură şi cai.
— Este? întrebă Tănase mulţumit.

Saşa râdea, cu mâna la gură, parcă se temea să nu supere pe Scatiu. Acesta, încântat de succesul ce avea, vroi să urmeze:
— Ba poate o să mă-ntrebi de ce i-am cumpărat.
— Da' nu te-ntreb, frate, zise Matei foarte serios.
Scatiu rămase un moment cam nedumerit. Apoi, înţelegând că celălalt vrea să râdă de dânsul, se făcu roşu.
— Adică cum vine vorba asta? mârâi el.
— Ei, hai să zicem că te-ntreb.
— Am înţeles. Adică dumneata vrei să m-aduci peripizon... parcă eu sunt prost şi nu-nţeleg.
Matei se prăpădea de râs.
— Să te-aduc... ce?
— Lasă că ştiu eu.
Apoi vroi s-o întoarcă şi el pe glumă:
— Poftim de vezi ce-nvaţă dumnealor în străinătate. Diploma, domnule, să-ţi văd diploma!... Ce-mi umbli dumneata cu fanfleuri de astea.
Matei râdea din ce în ce mai tare, iar Scatiu de asemeni, părând că are şi el dreptul la râs. Saşa îşi muşcă buzele, ca să nu aibă aerul că ţine parte lui Matei.
— Domnule Tănase, vrei să iei ceva?

— O dulceaţă, cuconiţă, cu plăcere.
Îşi luă dulceaţa şi voi să plece. Matei îl ruga să-l ducă şi
pe el acasă, ceea ce Scatiu primi bucuros, fiindcă putea astfel
să-i arate caii.
Când îşi luă adio de la Saşa, aceasta îi zise încet:
— Mihai nici nu te-a văzut... Puteam să te trimitem cu
trăsura noastră...
— E prea cald, şi-ţi ostenesc caii degeaba.
— Când mai vii pe la noi?
— Când vrei; dacă nu e prea curând, şi diseară pot veni.
— Foarte bine, te aşteptăm diseară.

# XIII
Când Tănase Scatiu ajunse acasă, trase cu trăsura drept la
grajd şi propti caii în faţa unui morman de gunoi. El însuşi
stete faţă la deshămarea "harmăsarilor".
Într-o curte mare, se întindeau şireaguri de case de nuiele
lipite cu lut; şandramale de scânduri; cotineţe de găini; hambare;
două puţuri cu furcile strâmbe şi cu jgheaburile sparte,
aşa că noroiul era de-a pururi în fiinţă; o bucătărie povârnită
pe o rână; grajdul cailor, de nuiele nelipite, acoperit cu stuf;
o porumbărie într-un picior — în fine, tot felul de acarete,
făcute în pripă şi pe ieftin.
În mijlocul curţii, două perechi de boi stau cap la cap; la
umbra hambarului un buhai bătrân rumega; pe vârful gunoiului
râcâia o turmă de găini, cu un cocoş moţat; în noroiul de
la puţuri se tăvăleau trei porci; la uşa bucătăriei, o ţărancă
da de mâncare la curci. Argaţii umblau alene, de-abia
trăgându-şi ciubotele după ei. Căldura şi un ciocan, două de
rachiu mai mult îi moleşea cu desăvârşire.
Tănase intră în casă. Un miros de crâşmă îl luă de la uşă.
Într-adevăr, într-o cămăruţă lipită cu lut pe jos, mamă-sa
"boteza" rachiul. Un argat scotea spirt dintr-un poloboc şi-l
vărsa într-o curătoare, amestecându-l cu două părţi apă. Coana
Prohira, cu un tistimel dezbrobodit pe creştetul capului, cu o
rochie de stambă murdară, sta pe un scăunel de lemn, ca nu
cumva argatul să guste vreo picătură de băutură. Dumneaei
însă se credea obligată "a-şi face o idee" de fiecare hârdău de
rachiu. La fiecare gustăreală strâmba din nas şi scutura din
umeri.
— Măăă!... că tare mai e cătrănit, bată-l Dumnezeu!
— Să mai punem oleacă de apă, coană.
— Păi vorbă-i: pune apă; că le face rău dacă o fi prea tare.
Ţăranul mustăcea şi vărsa mereu la apă.

— Eu zic, coană, să le dăm mai ghine apă proaspătă, că-i
mai sănătoasă.
Coana Prohira râdea:
Bată-te Dumnezeu de beţiv, că tot catran ai vrea să bei...
— Păi cine-i ăla să lase lucru bun. Măcar şi matale, când
te apucă beteşugul, tot la lucru tare te tragi.
— Ba vezi că m-oi lăsa să mă doboare boala.
— D-apoi boala matale aş vrea s-o am eu...
— Pedepsi-te-ar Dumnezeu, dacă-i aşa...
— Ba că chiar aşa, numa leacurile să mi le dea.
— Da' ce, mă, vrei să beau dracoveniile ce aduce procopsitu

de fii-meu?... Apă de vacs, apă de Buda, apă de naiba,
tot apă şi iar apă.
— Ba ca să zici!
— Eu îmi ştiu leacul: buruienile mele... Să nu-ţi uiţi vorba,
ia du-te de mi le adu... Ştii unde sunt: sub pat, la perete.
Sunt două sticlişoare, una mai mare şi una mai mică. Pe cea
mai mică s-o aduci.
Argatul ieşi.
— Mă, mă!
Omul îşi întoarse capul spre ea.
— Să nu te împingă aghiuţă să-ţi vâri pliscul în sticlă.
— Păzească sfântu!
— Eu atâta îţi spui.
Dânsul se duse drept la clondir, şi, cum şedea în genunchi
lângă pat, cu faţa spre perete, puse sticla la gură şi supse cât
ce putu. Apoi îşi şterse mustăţile cu dosul mâinei, puse dopul
de cocean de porumb la loc şi se întoarse.
Coana Profira se uită în zare la sticlă şi apoi la argat.
— O să te fure sfinţii, Eremio.
El se făcea că n-aude. Dânsa duse sticla la gură şi dete
ochii peste cap.
— Parcă-mi merge la inimă, maică.
128
— O hi pelin, coană?
— Ce pelin! Rachiu de drojdii curat, cu oleacă de izmă,
de-ţi ia durerea de la lingurică cu mâna.
Omul nu mai zise nimic, deoarece opinia lui era deja formată,
ci aşteptă să ducă sticla la loc, cu nădejde de a se întări
şi mai mult în opinia de mai sus.
Aceasta era starea lucrurilor în cămară, când intră Scatiu.
El se rezemă cu mâinile de uşorii chilerului şi se uită
înăuntru.
— Da ce faci, mamă, azi, duminica? de ce nu te odihneşti?
— Apoi da, să mă odihnesc... Da' de m-oi odihni eu, cine
o să muncească? bagabonţii ăştia? că dumneata acuma de
politică te ţii, pentru stricatul de Panaiotopulo...
— E, e, destul. Vezi mai bine că te dă de gol sticla aia.
— Care sticlă, ce sticlă?... sticla cu doctoriile?
— Ia mai slăbeşte-o cu doctoriile, că te-ai buhăvit.
— M-am buhăvit eu?... Nu ţi-e ruşine obrazului, potca
lumei, să-mi vorbeşti mie aşa! Da' de aia te-am făcut şi te-am
crescut eu, mă?
— Da' eu îţi zic pentru binele d-tale.
— Să te ia dracu, că mai bine te făceam mort, păcătosule.
O ploaie de ocări triviale se prăbuşi din gura ei asupra lui.
El înălţa din umeri şi intră la el în odaie.
— Iar s-a îmbătat.
Dânsa ieşi în curte şi începu să strige împotriva lui, că a
pus mâna pe averea de la dumnealui, că o ţine ca pe o slugă,
că ea se duce în lume, şi câte de toate. Câţiva băieţi se uitau
la ea de la poartă, şi râdeau. Ea scuipa spre ei.
După ce batjocori pe toată lumea, intră în casă, mătăhăind,
şi se culcă.
Scatiu se dezbrăcase şi el şi se aruncase în pat.
În odaia lui, cu ferestre mititele şi cu perdeluţe de stambă
roşie, atârnau de cuie: frâie, căpestre şi biciuri de tot felul, o

129
jiletcă cu mâneci, aninată de un colţ, vreo două pistoale, o
puşcă şi o geantă; pe jos o pereche de cizme de vânătoare,
nişte pantofi cusuţi în canava — şi-ncolo, lutul udat, ce ţinea
răcoare.
Întins în pat, Scatiu se gândea la Tincuţa. Tinereţea şi
frăgezimea fetei aprindea mintea flăcăului bătrân. Ce n-ar fi
dat s-o poată lua de nevastă! Conu Dinu Murguleţ îi datora
30 de mii de lei şi părea a nu se grăbi să-i înapoieze. La ideea
banului, entuziasmul lui pentru fată părea a mai scădea. Lucrul
de căpenenie era: să pună mâna pe bani şi pe fată. O tuse
seacă îl făcu să se ridice pe un cot şi să înjure. Răsuci o ţigare,
vorbind singur, şi luă o pană după sfeşnic şi-şi frecă ţigareta;
apoi se răsturnă din nou în pat, sorbind fumul cu lăcomie.
Afară pe prispă, se auzeau glasurile mai multor ţărani, ce
vorbeau tărăgănat.
— Că nu-i, măi, hine Petreo; de la hotărnicia vechie, a lui
Mavru. El se scoală cu pritenţiele după hotărnicia cea nouă.
— A’nginerului judeţului, naş Gheorghe?
— Păi cum.
— Da’ ăla nici nu ştie să măsoare.
— Păi cică aia-i măsurătoare dreaptă.
— O hi, mă, că dracu-i meşter.
Tănase Scatiu îi auzea din pat şi turba de mânie. I-ar fi
împuşcat ca pe nişte câini, dacă nu i-ar fi fost frică de juraţi.
Se sculă binişor şi se duse să se uite la ei de pe fereastră.
Erau cei mai dârji din sat. El îşi îmbrăcă laibărul de dril şi
ieşi la ei. Clocotea de mânie, dar se stăpânea.
Ţăranii se sculară cu toţi în picioare, cu căciula în mână.
— Bună vremea, oameni buni.
— Sărutăm mâinile, boierule.
— D-apoi, ce doriţi de v-aţi sculat pe vremea asta să veniţi
la mine?
— Apoi ce să dorim, coane? sănătate dorim.
— Sănătate să dea Dumnezeu. Alta?
130
— Păi ia, hârtia asta...
Unul din ei scoase din sânul cămăşii un mototol de basma
şi, desfăşurându-l cu mâinile lui crăpăcioase, dete de o citaţie.
Tănase se făcu roşu.
— E o “cetaţie”, zise el. Nu ştiţi dumneavoastră că aşa am
vorbit: să ne căutăm fiecare dreptatea la judecată.
— Păi ghine, coane, aşa ne-a fost vorba?... zise cel mai
bătrân dintre ţărani. Noi ţi-am spus că la judecată nu mergem.
Mai ghine-ţi facem vo povară...
— Păi ce povară să-mi faceţi, oameni buni?... că dumneavoastră
nu le împliniţi nici pe cele vechi.
— He! păcatele noastre, d-apoi cine-ţi munceşte pământul,
coane?...
— Banii mei, bade.
— I-auzi, mă, zise unul, eu până azi n-am pomenit ban de
la el.
— Tacă-ţi gura, mă, Leftere, ziseră cu toţii.
Scatiu se uita la el pe sub sprânceană. Îndoi hârtia şi vru
s-o dea înapoi ţăranului de la care o luase.
— În sfârşit, luaţi-vă “cetaţia”, şi mai bine aşa: la judecată

nici eu nu vă-nşel, nici dumneavoastră nu mă înşelaţi.
Ţăranul nu vru să-şi ia citaţia înapoi.
— D-apoi parcă n-o să ne judece tot boierii.
— Corb la corb nu-şi scoate ochii, adăugă Lefter.
— Ci tacă-ţi gura, mă nea Leftere.
— A băut un păhăruţ la grec.
— Ba n-am băut nici defel, da’ ce umblă să ne ia pământul!...
— Aşa este, ziseră mai multe glasuri.
Cei din frunte, mai bătrâni, căutau s-o ia mai pe domol.
— Noi, de la hotărnicia veche n-am fost supăraţi de nimeni,
strigă Lefter, în mijlocul ţăranilor; ce vine el acuma să
ne ia pământul!
131
— Mă, da’ iute te-ai făcut, bade Leftere, zise Scatiu, roşu
de mânie, dar tot căutând să se stăpânească.
— Iute m-am făcut, că umbli să ne furi pământul,
tâlharule!
Vreo câţiva ţărani îl luară de spate şi-l deteră la o parte.
— Să nu-ţi calce chiciorul pe ogorul meu, că te zburătuiesc!
strigă Lefter.
— E băut, coane, să nu-ţi fie cu supărare.
— Lasă c-o să-l învăţ eu minte!... Ei, ce mai vreţi de la
mine?
— Apoi să nu ne iai pământurile, sărac de maica noastră,
că ne laşi copchiii pe drumuri, coane.
— Ce-o să vă fac eu, moş Stoico! Pe planurile mele de
hotărnicie aşa stă, că grindul de la Cucuieţi până la heleşteu
este al statului; eu sunt dator să apăr averea statului, că
altfel o plătesc din buzunarul meu.
— D-apoi statul de ce nu s-a mai sculat până acuşica?... el
nu ia de la noi, el ne dă, că de aia-i stat.
— O fi... Cine v-a mai băgat în cap şi asta?
— Apoi cică o să vie poruncă de la guvern să ne împartă
toate alea.
— S-o aştepţi, moş Stoico.
— Păi noi nu ştim, coane: omul fără carte e ca vai de el;
da’ aşa s-a zvonit, a venit cică de la Roșia poruncă să ne
împartă pământuri.
— Să vă împartă pământuri!... Grele vremuri am ajuns,
să-ţi spui drept! Da’ dumneata ai primi, moş Stoico, să-ţi
împartă pământul? ai primi să-ţi ia fata şi muierea; să-ţi
împartă aşternutul; să-ţi ia oala de la foc; să-ţi împartă boii
de la jug, că dumneata ai patru iar beţivul ăla care mă-njură
n-are nici unul, fiindcă i-a băut.
— Da, or am băut banii tăi, mă calicule, zise Lefter de la
o parte.
132
— Să-ţi tacă gura, hoţule, că te împuşc! răcni Tănase la el.
— Ia mai ţine-ţi gura, mă Leftere, ziseră mai mulţi. Lefter
tăcu. Scatiu, simţindu-se ascultat, urmă:
— Ţi-ai împărţi boii cu el, ha?... Dă-i şi lui doi boi, că el
n-are şi “mneata” ai patru, ha?
Scatiu se uita la el şi cu coada ochiului la cei de primprejur,
mulţumit de efectul ce făcea. Stoica îşi trecea cu
dosul palmei pe cotoarele de mustăţi:
— Păi dacă e să-i dăm doi lui Lefter, coane, eu nu am

decât patru, iar matale ai o cireadă întreagă: dă-i şi lui, săracul.
Bătrânul Stoica mustăci, pe când ceilalţi se foiau între ei, neîndrăznind să râdă.
— Eu, lui Lefter, boi?... şoricioaică, zise Tănase, având aerul de a glumi. Mergeţi cu Dumnezeu, oameni buni, şi la ziua înfăţişărei veniţi la judecată, că-i numa de formă, ca să nu m-apuce statul.
— Mai rămâneţi sănătoşi, coane, da' noi la judecată nu venim, şi nici judecata să nu calce pe la noi, că nu e bine.
Tănase intră înăuntru, cu citaţia în mână, iar ei se depărtară, vorbind şi dând din mâini.
— Ai dracului, mi-au lăsat "cetaţia"... Bre! a ajuns ţăranul mai şiret ca boierul, zise el, ca morală.
Şezu pe marginea patului şi se gândi fumând. După câtva timp intră mamă-sa, spăsită şi necăjită, şi merse de se aşeză pe un colţ de scaun, fără a zice nimic. El se uită la ea mişcat. Cât putea bădărănia lui să îngăduie sentimente înalte, ele erau pentru babă. Îi ierta toate celea, până şi beţia, fiindcă, de, "o mamă are omul".
— Ei, ce ai de te-ai supărat aşa?
Ea da din cap şi-şi frângea mâinile, zbârcind din gură ca un copil ce stă să plângă.
— L-am auzit... pe Lefter... nu l-ar mai răbda pământul...
133
— Ei!... şi de asta te-ai necăjit atâta?
— Cum să nu mă necăjesc, maică!... Auzi dumneata, ţăran obraznic!
— Era beat.
— Beat, ha?
— Apoi beţia o să puie capăt la multă lume, zise el cu înţelesuri.
— Aşa zău, beţia. Beau, bată-i mama lui Dumnezeu, de sting pământul.
— După aceea se sculă în picioare şi se apropie de el cu mare taină.
— Tănase!...
— Ei, ce-i?
— Oare să nu-şi vâre coada şi "fodulul"?
Aceasta era porecla lui conu Dinu.
— Ia tacă-ţi gura, maică.
— Iaca tac, zise ea repede, ducându-se din nou pe colţul scaunului.
— "Fodulu" dacă ar putea şi-ar plăti datoria.
— La sfântu aşteaptă. Te-a găsit pe dumneata prost şi-şi joacă calul cum îi place.
— Ce face?
— Chiar aşa. Te ţine cu vorba să-ţi dea fata. Parcă cine ştie ce mai sculă. Fete pentru dumneata câte pofteşti...
— Oleo!... Să nu mă facă, că-i vând şi cenuşa din vatră.
— Să i-o vinzi, procopsitului, că-i cu coada în sus ca o capră râioasă... Acu a mai venit şi lingoarea de nepotu-său şi nu mai încapi de ei.
— Doftorul cel mare!
— Doftor, ăla?... Nici pe Cotei din curte nu i l-aş da în seamă. Eu zic să-i pui "sifestru".

— Ba vezi că nu.
— Să-i pui “sifestru”, şi să-l văd eu venind colea la mine, şi tipărindu-mi mâinile şi pe o parte şi pe alta, şi eu să-i spui:

“Nu putem, nu putem”. Cioclovina dracului!... Că d-aia miam ros eu palmele, muncind cu răposatu tată-tău, ca să strângem bani, să le dăm lor, şi ei să ne facă mutre... Acuşi să te duci şi să-i pui “ezecuţie.”
— Ei, încet, încet.
— Ba nici un încet.
— Zi să-mi dea de spălat.
— Bate-i-ar Dumnezeu de calici înfumuraţi.
După câteva minute, intră jupâneasa Liţa, o dudană de muiere cât un munte. Ea aducea un lighean de aramă, cu ibricu de apă în mijloc, o cutie de tinichea cu o coajă de săpun, şi, pe umăr, un ştergar de ţară. După ce aşeză totul pe un scaun, îl aduse dinaintea lui Scatiu şi-i turnă să se spele.
XIV
Matei se ducea la Comăneşti mai în toate zilele. Se obişnuise aşa de mult cu drumul acesta, încât, când îşi mai aducea aminte de vorbele mame-sei şi încerca să mai puie frâu plăcerei de a vedea pe Saşa, i se părea că-i lipseşte ceva. Dar atunci îşi zicea că e dator să se ducă, tocmai ca s-o cunoască mai bine.
Într-una din aceste zile de cuminţenie, pe când rătăcea singur, călare, pe marginea moşiei, se opri la bostănăria unui lipovean.
Aşezată în mijlocul câmpului, pe malul unui iaz de moară, coliba străjuia un drum mare, întinzându-şi umbrarul deasupra grămezilor de pepeni. Lipoveanul cu femeia şi cu două fete încărcau un car cu fân. Îndată ce-l văzură, veniră la el. Omul, cu capul gol şi cu cămaşa roşie peste pantaloni, se apropie de el şi-i sărută mâna; femeile de asemenea. Apoi una din ele alergă înăuntrul colibei şi veni cu un fund curat şi un ştergar, pe când lipoveanul scotea dintr-o groapă un

pepene enorm, pe care-l tăie pe fund. Pepenele era minunat. Cu custura înfiptă în miez, lipoveanul i-l aşeză dinainte, şi apoi se dete la o parte.
El rămase singur, uitându-se pe câmp. Soarele apunea în dosul colibei, luminând pieziş miriştele roase. Cât vedea cu ochii, nu întâlnea decât pete gălbui de oarze secerate, ori suhaturi bătăturite, pe care ici şi colo rămăseseră în picioare curnuţi zgribuliţi şi tufe de târtani. Departe, pe drum, un vălătuc de praf părea că vine spre colibă, cu cine ştie ce cărăuşi în mijloc.
Un sentiment de pace neţărmurită, de oarbă supunere vremei ce trece şi îngălbeneşte pustiurile, da priveliştea locului. Parcă aşa trebuia să fie. Deprins acum cu firea ţăranilor, înţelegea mai lesne natura după oameni, decât pe oameni după natură. Fluierul drumeţului ce noaptea se întoarce acasă, şi în câteva note chinuite spune înduioşarea omului, era harfa pustietăţei aceleia; chipurile liniştite ale cosaşilor răsfrângeau lumina oarecum târzie a soarelui apunând. Şi se simţi el însuşi cuprins de descurajare, uitându-se înainte. “O fi”, această vorbă atât de românească îi veni în minte. Şi de la vorbă îl prinse gândul soartei ţăranilor: ce buni erau că o primeau

aşa cum era!... Îşi aduse aminte de hotărârea de a le face
şcoală, pe care era departe de a o aduce la îndeplinire. Înfipse
cuţitul într-o felie de pepene şi se puse a scoate seminţele din
alveolele lor îmbrumate de zahăr; ia, aşa te ia viaţa, cum ia o
apă adâncă un pai şi-l poartă domol de la un cot al malului la
un alt cot; apa curge, înceată, şi tu curgi cu ea, fără să poţi
face ceva.
Vălătucul de praf se apropia, iar el se uita liniştit la drum.
Era o trăsură cu doi cai. Când ajunse în dreptul colibei, i se
păru că recunoaşte trăsura Saşei, şi, fără să se mai gândească,
sări de unde se afla şi făcu semn vizitiului să oprească. În
acelaşi timp, de sub coşul trăsurei se ivi capul Saşei, care nu-l
136
vedea şi, mirată, părea că vrea să cunoască cauza pentru care
se oprea. Când însă recunoscu pe Matei, se dete jos repede şi
veni la el cu mâna întinsă.
— Ce te faci pe aicea, omule?
El dete din cap, neştiind ce să răspundă.
— Uite, mâncam un pepene.
— Ce bună idee! Mi-e aşa de sete...
Şi fără să mai aştepte altă poftire, se aşeză pe bancă, îşi
ridică până la vârful nasului vălul des cu care era acoperită,
şi se puse să taie bucăţi mici de pepene şi să mănânce. Era
încântătoare. Ochii, privind spre el, râdeau de fericire. Mâna,
strânsă în mănuşe, apăsa uşor şi elegant pe mânerul bietei
custure.
— Cum ai ajuns pe locurile astea?
— Uite aşa. Da' vezi ce bun pepene? nu mai mănânci?
— Mulţumesc, am luat numai ca să-mi treacă de sete...
— Da' ia spune, cum te găseşti pe aici?
— Apoi, cum să mă găsesc... îmi era urât şi am ieşit să mă
mai plimb.
— Aşa?... Va să zică la noi nu vii, fiindcă eşti ocupat, şi
pe altă parte umbli singur pe câmp, să-ţi treacă de urât.
— Umblu să-mi treacă de urât şi să-mi cunosc bine moşia.
— Da?
— Da. Apoi, "să-mi treacă de urât" e o vorbă. Eu, ca
mulţi oameni, fug de urât, dar în acelaşi timp am nevoie
câteodată de singurătate.
Ea se uită la el, clipind des şi părând că vrea să pătrundă
înţelesul vorbei.
— Asta e adevărat, zise ea, după un moment de tăcere.
— Nu-i aşa?
— Da. Dar tot ar trebui să vii la noi mai des.
— O să viu. Îţi spun drept că aş veni şi mai des, însă mă
tem să nu fiu supărător cu vizitele mele.
137
— Matei!
El ridică repede ochii spre dânsa, surprins de a o auzi
chemându-l pe nume. Saşa se-nroşise şi se uită în pământ.
— Mihai o să plece în curând, şi doreşte mult să te vadă,
adăugă ea cu anevoinţă.
— Pleacă?... O să-l însoţeşti şi dumneata?
— Păi ce să fac?...
El rămase cu mâinile încrucişate pe genunchi, gândinduse.
Saşa pleca!... Era pentru el o vorbă nouă şi aproape fără

înţeles. Se uita la dânsa lung. Ea, cu vârful umbreluţei, mişca
un pai, jos, pe pământ.
— Nu iei nişte pepeni să-i duci acasă? tot eşti cu trăsura.
— Ba da.
Lipoveanul alese ce avea mai bun în groapă. Matei îi aşeză
cu grije la picioarele trăsurei, apoi se duse să-şi dezlege calul.
— Vin după dumneata.
— Cum! vii cu mine, sper.
El stete un moment la îndoială.
— Vin, dacă vrei, dar aş fi aprins o ţigară.
— Aprinde; mie-mi face plăcere. Leagă-ţi calul lângă ai
mei şi hai să mergem, că apune soarele.
Matei voia să urmeze poveţele ei, dar nu izbutea cu nici
un preţ să dezlege căpăstrul de la gâtul calului. Saşa se uita
la el cum făcea lucruri pe care nu le învăţase şi o bufni râsul.
— De ce râzi?
— Tare mai eşti stângaci!...
Lipoveanul se repezi de unde era, şi într-o clipă desfăcu
căpăstrul şi legă calul lângă ceilalţi.
El, cu mâinile în vânt, a treabă, se urcă în trăsură râzând.
— Dacă n-am făcut niciodată meşteşugul ăsta!...
— Ştiu... de aia m-am mirat şi mă mir de hotărârea dumitale
de a rămâne la ţară... Dar, în sfârşit, bine faci, zise ea,
aşezându-se comod în colţul trăsurei.

De la o bucată de vreme drumul mare fu lăsat, şi roatele
tocară mai departe pe pământul ţelinos al câmpului. Îmbrăcase
umbra toată zarea, pregătind calea amurgului. Departe, în
marginea orizontului, soarele dispăruse, aruncându-se întrun
ocean de purpură. Raze ca de opal se ridicau pe fundul
liliachiu al cerului, părând nişte stropituri enorme. Se simţea
cum vine noaptea. O geană vânătă de lumină se închidea prelung
spre apus. Dunga dealului, pe care era satul, se îneca
încetul cu încetul în clarul obscur al amurgului.
— Ce moment încântător!... zise el. Vezi? te miri de ce
am rămas la ţară... Iată de ce.
Ea tăcea, pierdută cu ochii în pânza orizontului.
— Ce frumos e!... Nu-i aşa?
— Da, răspunse ea cu glasul tremurător.
— E aşa de frumos că te răsplăteşte de toate ostenelile
zilei. Nimeni nu poate prinde ceasul trecător. Numai soarele,
în răsărit şi-n apus, pare a-l însemna pe cer.
— Mai cu seamă în apus.
El tăcu un moment. După aceea, înţelegând ce gândea ea,
o întrebă:
— De ce?
— Aşa. În răsărit e veselie, se amestecă o idee vagă de
speranţă. Şi în fericire nu se numără ceasurile. Pe câtă vreme
în apus, sufletul întrevede un sfârşit, clipele cele din urmă
ale unui foc ce se stinge...Nu-i aşa?
— Da... În sfârşit, astăzi mi se întâmplă un lucru ce rar
se împlineşte în viaţă.
— Care?
— Acela de a vedea schimbându-se o dorinţă puternică, în
realitate, şi de a fi tot aşa de încântat de realitate cât eram
de dorinţă.

— Adică, vorbind în proză?
— Nu-i destul de limpede?
— Ba da... dar ce vrei să zici?

— Vreau să zic că, în general, nimic nu trece din lumea ideală în cea fenomenală fără să nu piardă din farmec. Astăzi mi se-ntâmplă contrariul, pentru întâiaşi dată.
Ea începu să râdă.
— Din ce în ce mai limpede. Închipuieşte-ţi că sunt foarte proastă... De ce nu vrei să spui lucrurile în bună şi curată limbă românească?
— Ba le spui. Vream să zic că de multă vreme visam la scena asta la ţară, la câmpul întins; de mult vream să mă întorc aici, să trăiesc în pământul nostru, să răsuflu din plin şi să mă arză soarele... Mi s-a împlinit dorinţa, şi sunt tot aşa de fericit acum, precum eram înainte de împlinirea ei.
— Îmi pare că e natural să fie aşa.
— E o părere. Noi nu suntem deplin fericiţi decât numai în iluzia fericirei noastre.
Ea tăcu un moment. După aceea adause timid şi încet:
— Cu toate astea mie îmi pare că sunt fericită în realitate.
— Da, se poate. Dar mă prind că dumneata eşti persoana cea mai visătoare...
— Eu?!...
— Da, dumneata. Nu visătoare în înţelesul vulgar, ci meditativă, răsfrântă înlăuntru, trăind prin propriile forţe ale sufletului dumitale şi cerând foarte puţin de la lumea din afară.
— Eu nu ştiu; ştiu atâta, că viaţa îmi pare interesantă, lumea în general bună şi, cu un ideal în suflet, aş trăi un veac fără să mă plâng.
— A!... va să zică ai un ideal?
— Negreşit... Cine nu are un ideal?
— Cine nu are... Foarte multă lume.
Ea dete din cap şi nu mai răspunse.
Începea să se cam întunece. Se auzea ropăitul cailor pe întinderea câmpului, şi nu se vedea decât linia dealului ce se apropia.

— Aş putea oare să te întreb ce ideal ai?
Ea mişcă uşor din vârful unui picior, zâmbind.
— Mă aşteptam să mă întrebi.
— De ce?
— Aşa.
— Atunci răspunde-mi.
— Nu pot să-ţi răspund.
Acum îi veni rândul lui să tacă.
— Ai dreptate, adaugă după un moment, nu aş fi îndrăznit să te întreb, dacă te-aş vedea bine.
Ea începu să râdă.
— De ce râzi?... Îmi pare rău că râzi.
Dar ea râdea şi mai tare. El tăcu cu totul. După câtva timp tăcu şi ea, şi iarăşi nu se mai auzi decât mersul trăsurei.
— Iartă-mă, zise dânsa, atingându-l uşor cu mâna.
— De ce să te iert? Nu mi-ai făcut nimic.
— Da, dar am râs prosteşte... Mă ierţi?

— Cum să nu te iert.
El îi luă binişor mâna între-ale lui şi nu mai zise nimic.
Erau atât de fericiţi amândoi, în amurgul vremii, încât ar fi dorit să se ducă trăsura mai departe şi tot mai departe fără ţel.
— Eram pe drumul arzător al confidenţelor, zise el încet şi parcă s-ar fi gândit la lumea din mintea lui. Alături de dorul meu de ţară, sta dorul de cineva, iubit dar necunoscut. Îmi părea că trebuie să te întâlnesc. M-ai însoţit întotdeauna şi peste tot şi, cu toate astea, nu ştiam cine eşti.
Ea se lipise de umărul lui, tăcută şi tremurătoare.
— Şi acum, cunoscându-te, îmi pare că eşti aceea pe care o doream, întocmai, aievea, mai dulce şi mai bună decât cum o visam...
O lungă tăcere urmă vorbelor acestora. Până acasă nu mai ziseră nimic. Plecată cu capul pe umărul lui, Saşa închidea

ochii pe jumătate şi vedea linia dealului, întunecată, pierdută, parcă ar fi fost o dungă pe cer. În ultima tremurare a luminei apuse înota o stea. Ea părea că iese din adâncul timpului şi vine, vine spre orizonturile noastre, purtătoare de veşti bune.
Trăsura se opri la poarta lui Matei. El se dete jos, încet.
— Ce rău îmi pare!...
Saşa îl strânse uşor de mână.
— Vii mâine?
— Da.
— Vrei să-mi spui, când vei veni, ce stea e aceea?...
Ea îi arătă cu mâna spre cer.
— E a speranţei şi a fericirei.
— Ştiu... pentru noi.
— Pentru noi.
— Da, pentru noi. Dar pentru lumea cealaltă?
— În apusul soarelui, în august, îmi pare că se iveşte constelaţia Fecioarei. Îţi spun mâine cum se cheamă... Noapte bună.
— Noapte bună.

## XV

El intră acasă, senin, fericit, cu o puternică notă de idealitate, ce răsuna până în straturile cele mai depărtate ale sufletului.
Saşa se dete jos din trăsură ca o păsărică. Fetele şi Mihai, care o aşteptau, stau în balcon cam plouaţi, fiindcă era târziu şi le era foame.
— Da’ ce ţi s-a întâmplat, maman? o întrebă Mihai.
— Nu mai puteţi de foame, nu-i aşa? Am plecat târziu de la Vlădeni, şi pe drum am întâlnit pe Damian, la coliba unui lipovean, de unde v-aduc şi pepeni. Hai să mâncăm.

Ei se duseră la masă şi Saşa intră un moment la ea să se scuture, şi după cinci minute veni în sofragerie cântând.
— Maman, nu ştii un lucru?... mâine ne vine sfânta de la Agapia.
— Da?
— A trecut subprefectul pe aici, şi ne-a spus că mâine, la zece, să-i ieşim înainte cu tot satul.
Turică, feciorul, cu obicinuita lui înlesnire de a se amesteca în vorbă, zise:

— D-apoi că “premarele” este chiar afară cu popa Buză-
tăiată.
— Aşa?... Zi-i să vină înăuntru.
Nu trecu mult şi un ţăran voinic intră pe uşă binişor,
călcând pe vârful degetelor. Era un om zdravăn, care, după
îmbrăcăminte, se vedea a fi chiabur.
— Sărut mâinile, cuconiţă.
— Mulţumim dumitale, primarule. Ce aud, că ne vine
sfânta?
— Apoi, cică vine... Că încă a trecut dl subprefect pe la
primărie şi a lăsat poruncă să scoatem lumea înaintea sfintei,
cu mic cu mare, doar s-o îndura Dumnezeu cu niţică ploaie,
că s-a răsucit porumbul de toată isprava.
Saşa păru că se gândeşte un moment.
— Ia ascultă, Vâlsane, da’ oare trebuie ploaie cu adevărat?
— Trebuie, cuconiţă, la porumb.
— Ştiu. Da’ ce face lumea care a rămas cu vrafurile în
arie?
— Păi, ce să facă? Că şi Dumnezeu nu ne poate mulţumi
pe toţi.
— Cei ce n-au cai au rămas în urmă.
— Cei care n-au cai or mai treiera cu chicioarele, zise
primarul.
— Da’ dacă vine ploaia?

— Păi măcar de-ar da Dumnezeu... Da’ ştii, până se mai
pregăteşte, până una alta, şi-a sfârşit rumânul ţâra de orz.
— Bine, Vâlsane. O să trebuiască vreo masă...
— Păi chiar de aia venisem, să mă rog să ne dai cele de
trebuinţă.
Pe când el vorbea, se ivi în spatele lui potcapiul popei.
Popa Vasile Buză-tăiată era cunoscut la o poştă împrejur.
Cu pulpana antereului prinsă în brâu, cu ciobotele scâlciate şi
cu burta înainte, era tipul preotului de moda veche. Glumeţ,
lacom la mâncare, scurt la slujbă, se ţinea de popie prin obicei
şi fiindcă “dacă nu curge, tot pică“, dar altfel era arendaş şi
el; lua o sfoară de pământ de la unul, cumpăra lâna de la altul,
mai da câte un ban, doi, cu camătă, şi astfel îşi ridica spuza de
copii ce avea. Saşa nu-l putea suferi, şi-l îngăduia numai fiindcă
rămăsese moştenire de la tată-său; dar adusese un al
doilea preot, om cumsecade, care ducea tot greul bisericei.
— Masă bună, taică.
— Mulţumim, părinte. D-apoi, ne vine sfânta, hai?
Popa nu răspunse nimic deocamdată, ci, unindu-şi degetele
de la mâna dreaptă, boscorodi câteva cuvinte deasupra mesei,
aruncând ochii lacomi la nişte pătlăgele împănate; după aceea
luă un scaun şi şezu, cu ochii ţintă la pătlăgele.
—Hm!... zise el, astea pe turceşte se cheamă “Imam
baildî”... Ştii, coană Alexandrino?... cică un preot de ăia deai
lor a mâncat într-o zi până a crăpat... şi de aia s-a chemat
aşa: “Imam baildî”, adicătea “a crăpat Imamul”
Mihai şi fetele râdeau să se topească.
— Nu pofteşti, părinte? zise băiatul, întinzându-i o farfurie.
Saşa se uită la el, încruntând din sprâncene.
— Maman, je t’en prie.
Până să răspundă ea, popa îşi trăsese pe taler două

pătlăgele, şi se uita curmeziş spre fecior, parcă ar fi vrut să-i ceară ceva.
144
— Ce doreşti, părinte? îl întrebă Saşa.
— M-aş ruga de un păhărel de rachiu... să le fac oleacă de drum, că, precum zice sfânta scriptură: "frunză verde de dai n-ai, iar mielu blând suge la două oi".
Turică îi aduse un păhăruţ de rachiu, pe care popa îl azvârli pe gât, de era cât p-aci să-l înghită cu pahar cu tot.
Primarul se uita la el şi zâmbea.
— Dumneata nu vrei ceva, Vâlsane?
— Sărutăm mâinile, cuconiţă.
Turică îi dete numaidecât rachiu, dar omul, foarte cuviincios, nu vru să primească. Saşa se uită la el cât era de întreg şi de cuminte, şi vru să-şi urmeze cu dânsul vorba mai departe.
— Va să zică ce crezi că trebuie?
— Apoi să vedem ce zice părintele.
Popa înghiţea dumicaturile cât pumnul, şi n-avea vreme să vorbească.
— Ce zici, părinte? îl întrebă Saşa.
— O masă, o faţă de masă, lumânări şi tămâie.
— Bine. Alta nu mai trebuie?
Popa ridică din sprâncene că nu.
— Să dăm gazdă la preot şi la maici, zise Vâlsan, şi să vedem de cai, că poate vine sfânta cu droşca.
— Bine, taică, să-i daţi, mormăie popa, că cine dă cu mâinile, aleargă cu picioarele, iar cel ce plânge pe sărac să-i poarte traista.
Primarul râdea, dar vâzând pe popă că-şi dezleagă sacul cu proverbele, îi făcu semn să se scoale.
— Hai, părinte, că te aşteaptă coana preoteasă.
— Să mergem, taică.
Mai dete duşcă un pahar cu vin şi se sculă.
După ce plecară, Mihai se puse să facă şi el ca popa Vasile, zicând proverbele pe vârful degetelor: " Frunză verde de dai n-ai".
145
— Maman, îmi dai voie să-mi rup un dinte, ca să semăn mai bine cu el?
—Ia nu mai vorbi prostii, zise Saşa râzând.
— Zău aşa, maman.
— Rupeţi-l, dacă vrei.
Ei urmară hazul mai departe, după masă, pe când Saşa se duse la ea să scrie.
Când se aşeză jos şi luă condeiul, singură, scena din trăsură îi reveni în minte cu atâta putere, încât se rezimă de spatele fotoliului şi privi drept înainte. Oare era adevărat? Ea fusese? sau o dulce închipuire de sine o făcea să urmeze, deşteaptă, un vis fericit?
Scrise două rânduri lui Matei, rugându-l să vină a doua zi şi să vestească şi pe conu Dinu de sosirea sfintei.
Pe la nouă ceasuri dimineaţa tot satul era la câmp, pe marginea drumului mare. Tăbărâţi pe şanţul şoselei, ţăranii vorbeau liniştiţi, ştergându-şi sudoarea cu dosul palmei, iar nevestele şi fetele, cu rochiile de stămbi întinse roată împrejur ca să nu le păteze, îşi istoriseau păsurile lor zilnice, parcă

nici vorbă n-ar fi fost de venirea sfintei.
La Comăneşti, Mihai şi fetele aşteptau nerăbdători pe Saşa, care nu se mai isprăvea de gătit. Victoria îi bătu în geam.
— Maman, se-ntârziază prea mult.
— Dacă sunteţi aşa de nerăbdători; luaţi trăsura şi duce-ţi-vă.
— Să ţi-o trimetem înapoi?
— Negreşit.
Ei plecară. În urma lor, Saşa se găti repede şi ieşi în balcon, aşteptând pe conu Dinu şi Matei. La ideea de a-l revedea, simţea inima bătându-i-se cu putere şi un val de căldură urcându-i-se în obraji. Intră înăuntru cu neastâmpăr; îşi aşeză pălăria mai pe frunte; îşi scoase o mănuşă, ca iar s-o puie după un minut.

Un zgomot de trăsură, în curte, o făcu să se repeadă la fereastră. Dar era numai subprefectul. Cu toate că-i era simpatic, de astă dată Saşa îl găsi venit la nevreme, şi nu ieşi.
Un argat, care văzuse trăsura ei plecând, spuse subprefectului că toată lumea era la câmp, şi-l făcu astfel să se ducă.
După puţin timp veni şi Matei. Saşa îl văzu de pe fereastră, şi se repezi la uşă să-i iasă înainte, însă inima îi bătea aşa de tare, încât fu silită să se oprească un moment pe scaun. Argatul care vorbise cu subprefectul era gata să-l trimeată şi pe el după ceilalţi, când Saşa ieşi repede, tocmai pe când trăsura lui Matei întorcea, şi-l strigă.
Cu capul plecat în pământ, din pricina soarelui, el urcă treptele, şi când dete cu ochii de dânsa, rămase locului. Ea se făcuse şi mai roşie decât era, şi, râzând, îl întrebă pe jumătate supărată:
— Ce-i?
— Nu te supăra, zise el. Eşti astăzi o minune încântătoare!
— Da?... Sunt bine?...
— Grozav de bine.
Ea făcu un pas înapoi, simţind parcă nevoia de a se depărta de complimente.
Apoi se învârti împrejurul ei însăşi.
— Îţi zic bună dimineaţa după ce mi-oi scoate mănuşa.
Rămăseseră astfel locului, uitându-se unul la altul zâmbind.
— Acuma, bună dimineaţa.
— Bonjour.
— Mergem? e târziu, ştii?
— A cui e vina?
— A mea, fiindcă n-am venit la vreme, şi a dumitale fiindcă te-ai gătit prea mult.
Ea îşi punea mănuşa la loc, uitându-se pe sub gene.
— Vream să te aştept, zise ea încet. Să mergem.
Se urcară amândoi în trăsură şi porniră la câmp.

O dată cu ei ajunse şi sfânta.
Într-o birjă cu patru cai osteniţi, veneau, în mijlocul unui vălătuc de praf, patru persoane: doi popi în fund, care ţineau icoana, şi două călugăriţe dinainte. Popii se deteră jos, sprijinind icoana cu o mână dedesubt şi cu alta de deasupra, şi începură a rosti rugăciuni. Poporul îngenunchease, pe când călugăriţele ştergeau chipul sfintei de praf. Preoţii voiau să

treacă şanţul şoselei, ca să intre pe câmp, dar tocmai în partea
aceea el era curăţit de curând şi deci cam adânc.
— Pe unde trecem, părinte Opreo? zise unul din ei, încet.
— Da' eu ştiu, părinte Ioane?
— Dă-i sfinţia-ta din Ohtoih, că eu nu mai am glas nici cât
un pui de curcă.
Se duseră astfel în sus, se lăsară în jos şi iar se întoarseră
în sus, nădăjduind să găsească un loc mai lesne de trecut. În
cele din urmă se coborâră în şanţ, cum dete Dumnezeu, dar
când fu la ridicat, pace... Unul se încurcă în anteriu, altul în
patrafir, şi dacă nu venea lumea să-i ajute, ar fi rămas acolo,
fiindcă, după regulile lor, nu puteau să lase icoana pe mâini
străine.
În vremea asta, popa Buză-tăiată îşi pusese odăjdiile şi
venea înaintea icoanei, legănându-se ca o corabie. Preoţii cari
însoţeau sfânta încruntară din sprâncene, când văzură că
aveau de împărţit plata cu alţi doi confraţi. De aceea, primiră
destul de rău pe fratele lor.
— Aşteaptă, aşteaptă părinte, să punem sfânta pe masă.
— Iaca taică, aştept.
— Nu-i treaba sfinţiei-tale să te amesteci aici.
— Pă-i vorbă-i!
— Ba chiar aşa. Dă-te la o parte.
Popa Buză-tăiată se dete la o parte, mormăind:
— Mă!... moldovenii dracului.
Apoi îşi ceru iertăciune de la Dumnezeu că pomeni pe
dracul:

— Ptiu, Doamne iartă-mă.
Celalt preot de la Comăneşti, care nu îndrăznise până aci
să se amestece, văzând icoana pe masă, îşi puse şi el patrafirul,
dar fu primit cu aceeaşi lipsă de ceremonie de cei doi
popi străini. Atunci, conu Dinu, care îi privea de un sfert de
ceas cum îşi dau arama pe faţă, pofti pe câteşipatru preoţi să
înceapă slujba, că şade ruşine, fiecăruia fiindu-i păstrată plata
ce i se cuvine. Hagiul era deja înfiinţat, cu cădelniţa gata şi
isonul la îndemână, aşteptând fericitul moment când să-i dea
drumul.
Câmpul se întindea crăpăcios şi ros de vite, până departe
în pânza orizontului. Deşi acum era pe la sfârşitul lui august,
zăpuşeala părea mai nesuferită ca în iulie.
Cu capetele goale în soare, câteşipatru la linie, preoţii se
rugau, îngenunchindu-se şi sculându-se necontenit. Ţăranii
făceau cruci mari, zicând din când în când “dă Doamne ploaie”;
femeile stau plecate la pământ. Lăcustele subţiratece săltau
în pulpanele răsfrânte ale popilor, pe când rândunelele
întârziate treceau ca săgeata printre rândurile oamenilor.
Era semn de vreme bună şi senină. O saca de apă de la curte
era înconjurată de flăcăi şi băieţi, care îşi treceau cofa de la
gură la gură.
Saşa, fetele, conu Dinu şi toţi ceilalţi stau în genunchi;
Matei cu capul gol, sta şi el respectuos, dar în picioare. Saşa
îi făcu semn să îngenunche. El se supuse şi şezu lângă dânsa.
— Trebuie să dai exemple bune, zise ea zâmbind.
Pe la sfârşitul slujbei, când apa fu sfinţită, preotul stropi,
cu mănunchiul său de busuioc, în patru părţi, rugând pe

Dumnezeu să păzească locurile acelea de cutremure, de gândaci, de secetă etc. Stropitura ajunse până la Saşa, muindu-i rochia pe umeri. Apa făcu să i se lipească stofa subţire de piele. Ea încerca să se şteargă, dar nu se putea ajunge singură. Matei îi luă batista din mână şi căută picătura s-o usuce.

— Ce loc bun şi-a ales, zise el încet, râzând.
Ea sta cu capul în pământ şi cufundată în smerenie, dar îi răspunse, fără a se uita la el şi râzând:
— Nu mai spune prostii şi stai binişor.
— Zău aşa...
După ce se isprăvi slujba, Saşa se apropie de preoţi şi de călugăriţe, să-i poftească la masă. Intrară în vorbă mai lungă: "Când aţi plecat de la Agapia", "Cine-i dumnealui, dar dumneaei", până veni rândul lui Matei.
— Dumnealui e boierul matale? întrebă unul din preoţi pe Saşa, arătând pe Matei.
Ea nu pricepu deocamdată. Conu Dinu râdea de înţelesul moldovenesc al frazei şi spuse preotului cine era unul şi cine era altul. Saşa se făcuse roşie şi se uita la vârful mănuşilor, pe când preotul, încurcat, zâmbea cu bunătate, înţelegând parcă ce se petrecea în minţile tuturor.

## XVI

Preoţii şi călugăriţele se duseră la Comăneşti, iar ceilalţi pe la casele lor. Conu Dinu spusese în treacăt lui Matei că avea ceva de vorbit cu el, şi-l rugă să-l aştepte spre seară.
Ajuns acasă, Damian prinse a se gândi la cele petrecute la câmp. Întrebarea preotului, pe care el o înţelesese foarte bine, da pe faţă o stare de lucruri firească dar nelămurită. Saşa nu mai era o copilă, pe care un tânăr o poate "compromite", cum se zice, dar era totuşi o fată tânără. Starea lui sufletească faţă de dânsa nu avea limpeziciunea pasiunilor mari. Nici vârsta lui, nici vârsta ei, precum nici temperamentul omului nu erau de natură a înflăcăra dulcea amintire ce avea pentru Saşa, până la mărimea unei hotărâtoare pasiuni. Când îi zicea că e "încântătoare", spunea un adevăr faţă de ea şi mai cu

seamă faţă de el însuşi. Firea liniştită, cumpănită întru toate, cu trebuinţa vădită de a se devota, a Saşei, răspundea minunat la aspiraţiunea ideală, ce se găseşte la mai toţi oamenii medievali, către o asemenea femeie. Dacă la această stare, pornită din cauze personale, se mai adăuga dorinţa răposatei, se poate lesne ajunge la hotărârea calmă la care ajunsese Matei, de a vorbi lui unchiu-său, conu Dinu, despre gândurile lui de a lua pe Saşa. Însă lipsa de entuziasm făcea să nu fie hotărârea cu totul desfăcută de orice părere de rău. Când un om a trăit atâta vreme singur, cu greu îşi schimbă viaţa. Trecuse aşa de puţin timp de când se întorsese acasă şi, cu toate astea, atâtea întâmplări însemnate se desfăşuraseră! Dar tocmai în ele se găsea urmarea logică a noii lui vieţi. Trebuia să se lege o dată mai mult de pământ, şi să se lege pentru totdeauna.
Conu Dinu veni, precum zisese, către seară. Matei îl aştepta, cu o vagă nelinişte în suflet. Simţea că se petrece ceva neobişnuit, că unchiu-său avea nemulţumiri. Această nelinişte a lui, pe care conu Dinu o băgă de seamă, făcu pe

bătrân să înceapă stângaci:
— Ce mai faci, băiete? Cum îţi merge casa şi Aglaia?
— Bine, nene — mai cu seamă Aglaia.
— Lucru subţire, bre!... Bietu Nae, îl legi la gard. Tot cu Caramzulea trăieşte?
— Cine?
— Iote, frate; ştiu că n-o să trăiască Nae cu Caramzulea; îţi vorbesc de dânsa. E o frişcă de muiere de n-are pereche. Să te păzeşti...
— Nu-i nici o primejdie.
— Mai bine.
După aceea îşi scoase o tabachere în care intra o boccea de tutun, şi-şi făcu o ţigară. Matei îi dete chibriturile. Bătrânul îşi aprinse ţigara, şi se duse la geam.

— N-are gând de ploaie.
— Nu prea.
— Şi sfânta ce-o să-ţi facă? Trebuie s-o chemi la vreme, zise el, uitându-se cu înţeles la nepotu-său.
Matei râdea făcându-şi şi el o ţigară.
— Anume când barometrul se coboară?
— Ei!
— Aş vrea să ştiu de ce n-a venit Scatiu, întrebă Matei.
— E o halima întreagă. N-a venit din mai multe cuvinte: întâi, fiindcă e mitocan; apoi, fiindcă zice că pe el nu l-a întrebat nimeni când s-a hotărât aducerea sfintei, fiindcă s-ar fi opus: are toată pâinea pe câmp.
— De ce?
— Trăieşte rău cu ţăranii. Îi jupoaie cu dobânzile şi procesele. Înţelegi tu că dacă ar începe ploile, îi putrezeşte grâul pe câmp.
— În fond, nici eu nu ştiu cine a adus sfânta.
— A adus-o lumea dimprejur, şi ţăranii de la Comăneşti au cerut Saşei să o treacă şi pe la dânşii.
— Atunci ce încape supărare?
— Se înţelege. Da' ce-i faci prostului? Apoi i-a intrat în cap că, de când ai venit tu, toată lumea râde de el, fiindcă-l iei peste picior faţă de Saşa.
— Eu?
— Da, a venit la mine să se jeluiască.
— Ce e drept, eu am râs într-o zi cu Saşa — dar el era de faţă. E bun băiat, dar cam ridicul.
— E ridicul, dar nu e bun. Are gură rea şi să te păzeşti, şi tu şi Saşa, că e om primejdios.
Matei se uită îngrijat la bătrân, parcă-ar fi vrut să-l întrebe lămurit despre ce e vorba.
— A venit ieri pe la mine, urmă conu Dinu; a fost de o îndrăzneală rară, şi eu, Dinu Murguleţ, care am văzut pe

tată-său slugă la noi, bătut cu opritorile la scară, n-am putut nici cel puţin să-l dau afară!
Matei îl ascultă posomorât.
— Trebuia să-l dai!
— Trebuia!... Cui o spui? Eu ştiu bine ce trebuie să fac, dar când te strâng curelele, o laşi mai domol.
Tânărul se uita la unchiu-său nedumerit.

— Tu poate nu mă-nţelegi.
Matei mişcă din umeri. Bătrânul păru a se gândi un moment.
— E mai bine să-ţi spui. Eu sunt bătrân şi poate mâine
mor. Tu rămâi părintele fetei mele. Eu am luat bani cu dobândă
de la Scatiu. Îi sunt dator trei mii de galbeni, pe care nu i-am
putut plăti la timp. Te miri, şi ai dreptul să te miri...
— Nu...
— Ba da. E de mirare, cum un om ca mine să nu poată
plăti treizeci de mii de franci la termen. Dar când vei cunoaşte
mai bine lucrurile, când vei vedea ce produce o moşie unui
proprietar, ce se cheltuieşte în casă la mine, cum se trăieşte
la Bucureşti — poate vei înţelege mai uşor. Nu zic că nu aş fi
putut să găsesc bani numaidecât; dar nu i-am căutat, fiindcă
ţiu să las moşia fetei fără ipoteci. În sfârşit, ca să nu mai
lungesc vorba, sunt dator lui Scatiu bani şi mojicul crede că
pentru asta îmi poate porunci. Asta e una. A doua: ţi-am
spus, îmi pare, că tot acest bădăran şi-a pus în gând să ia pe
Tincuţa. Mătuşă-ta ar fi gata să i-o dea. Dar e cap de femeie,
care nu vede dincolo de vârful nasului. El vrea să ia fata ca
să pună mâna pe moşie. Tot pentru asta nu primeşte niciodată
dobânda la bani, ci o adaugă la capete, şi-mi face nişte
socoteli cu dobânda la dobândă, de te sperii. Unde şi-a vârât
coada, nici praful de pe tobă nu s-a ales, şi dacă nu m-oi
scăpa de el, îmi mănâncă moşia.
Bătrânul se sculase în picioare şi se plimba neliniştit prin
casă. Nepotu-său se uita la el, părând el însuşi preocupat.

— Nene Dinule, cât eşti dator în tot?
— Da’ cine mai ştie!
Matei zâmbi fără voie.
— Cu chipul ăsta ajungi departe.
— Ştiu, dar aşa e: mi-am ţinut totdeauna rău socotelile;
însă, cum am făcut, cum am dres, nu eram dator nimănui
un ban. A venit un şir de ani răi, şi m-am încurcat. Trebuie
să fie peste patruzeci de mii de lei.
— În câţi ani?
— Într-un an şi jumătate.
— Atunci îţi ia mai mult de zece la sută.
— Se-nţelege.
— E un mişel; trebuie să ne scăpăm de dânsul.
— Ştiu — dar cum?
— Eu am nişte bani rămaşi de la mama şi ţi-i dau, zise el,
zâmbindu-i cu bunătate.
Bătrânul se oprise în faţa lui şi se uita la el ţintă. Apoi,
încet, zise:
— Eu ştiu, băiete, că ai bani şi ce bani ai, fiindcă soră-mea
îi ţinea la mine. Dar nu pentru asta îţi vorbesc de nevoile
mele. Aceia sunt bani rămaşi de la tată-tău, în bonuri, şi nu
poţi să-i atingi.
— Da’ de ce nu pot să-i ating?
— Fiindcă asemenea hârtii sunt mai bune ca o moşie.
— Le depun undeva şi iau bani.
— Poţi s-o faci, dar nu pentru mine.
— De ce, nene?
— Îmi pare rău că ţi-am vorbit, zise bătrânul trist. Dacă
m-aş fi gândit la una ca asta, puteam să iau bani de la biata

mamă-ta, fără să mai umblu prin străini; însă aceea e averea
rămasă de la tată-tău.
— Bine, dar astăzi e averea mea.
— Aşa e...

— Nene Dinule, zise Matei domol, te rog să primeşti. Eu
ştiu ce ai făcut pentru mine. Aceşti bani erau meniţi să meargă
în zestrea Tincuţei. Asta a fost dorinţa mamei înainte de a
muri.
Bătrânul se rezemase cu un cot de masă şi se uita trist
înaintea ochilor.
— Nu ai nici un drept să primeşti sau să nu primeşti. Aşa
a vrut mama, şi eu voi face aşa.
— Sărmana soră-mea!... zise bătrânul încet, cu lacrămile
în ochi.
Matei îl privea, mişcat, simţind toată curăţenia de suflet
cu care nu voia să primească banii, şi fiindcă unchiu-său
părea descurajat şi fără nici o voinţă, el îl atinse binişor
peste mână, încercând să glumească, dar în realitate foarte
emoţionat:
— Şi fiindcă vorbim de voinţele din urmă ale mamei, mai
am să-ţi împărtăşesc una, mai veselă.
Conu Dinu se şterse la ochi, aşteptând.
— Dumneaei mi-a zis, înainte de a muri, să mă însor.
Vreau să-i împlinesc dorinţa şi o să te rog să m-ajuţi.
Conu Dinu se uită la el serios, dar cam mirat.
— Te-aş ruga să vorbeşti Saşei despre asta.
— Da’ pe cine vrei să iei?
— Pe Saşa.
Bătrânul urmă a-l privi din ce în ce mai mirat.
— Va să zică era adevărat?...
— Da, întări Matei. Apoi se grăbi să adauge: Eu îţi răspund
“da” fără să ştiu ce mă întrebi.
— Scatiu a scos de mult vorba prin lume că vrei s-o iei:
nimereşte şi prostul câteodată.
Tânărul se uita în pământ, jenat.
— Mă mir cum a putut să vorbească de un asemenea lucru.
Eu nu am făcut nimic care să îndreptăţească pe Scatiu
să vorbească astfel, şi nici el, nici nimeni nu ştia ce s-a petre-

cut între mine şi mama.
— Ba eu ştiam, că asta era de mult dorinţa bietei maică-
ta. Şi faci bine: Saşa e un inger. Pentru mine nu e nici o
deosebire între Tincuţa şi Saşa...
Conu Dinu se uita lung la Matei, părând că vrea să pătrundă
în sufletul lui.
— Eşti bine încredinţat că nu urmezi numai dorinţa
răposatei, şi inima ta te îndeamnă să faci pasul acesta?...
Fiindcă trebuie să-ţi spun cum sunt lucrurile şi cum de altminteri
le vezi şi tu: Saşa şi-a legat viaţa de creşterea fraţilor
ei. Ştiu că până acum nu vrea să se mărite; dacă şi-o fi schimbat
părerea pentru tine, eu o să fiu încântat, dar tu o să devii
deodată cumnatul, tatăl a trei copii, dintre care două fete de
măritat.
— Ştiu.
— Încă o dată, Saşa e cea mai bună, cea mai dulce făptură

— atât de bună, încât, dacă ar fi fost un bărbat, i-aş fi dat pe Tincuţa. Asta însă nu împiedică adevărul celorlalte lucruri. Viaţa ta se schimbă cu totul. Ai fost deprins să trăieşti singur în lume multă; aici viaţa noastră e restrânsă. Ai pentru tine avere destulă şi poţi face ce vrei... După aceea, trebuie să nu uiţi că Saşa e aproape de vârsta ta, ceea ce pentru un tânăr, merge, dar pentru o fată... nu prea.

Tăcură un minut amândoi. Conu Dinu se sculă şi-i întinse mâna:

— Ţi-am spus toate părţile îndoioase, mai negre decât sunt. Acuma închei, zicându-ţi, că dacă eşti hotărât s-o iei şi dacă dânsa te ia, ai să fii un om fericit. Numai să cauţi să fie şi ea fericită. Vino să te sărut.

Bătrânul îl îmbrăţişe şi ieşi. Pe pragul uşei se opri:

— Bagă de seamă, eu mâine mă duc să-i vorbesc... Eşti bine hotărât?

— Da, da.

— Foarte bine. Adio.



## XVII

Preocupat şi nerăbdător, conu Dinu nu lăsă lucrurile pentru a doua zi, ci se duse drept la Comăneşti. Saşa era la dânsa în odaie, şi-l făcu să aştepte. Bătrânul se plimba în lung şi-n larg prin casă, deschizând din când în când uşa şi întrebând dacă vine. Se puse să-şi răsucească o ţigare, dând din cap şi zâmbind.

Saşa intră ca o vijelie, strângând în mână o batistă ce o scosese în fugă din cutie:

— Ce e, coane Dinule? ce s-a întâmplat? întrebă ea cu temere.

El, cam teatral, făcu un pas spre dânsa şi o luă de mână, ducând-o spre fereastră. Aci se vârî în sufletul ei, privind-o cu nişte ochi teribili, de o comicitate nespusă.

— Da' ce-ţi este, coane Dinule? întreabă ea, din ce în ce mai mirată şi începând să se roşească.

— Vino încoace, vinovato. Şezi ici lângă mine.

— Iacă şed.

Ea se aşeză lângă dânsul, pe o canapea. Bătrânul se uită din nou în ochii ei, dând din cap.

— Aşa te porţi?

— Da' zău, nu mă mai chinui şi spune-mi ce este?...

— Este... Este... Să-ţi spui?

— Te rog.

— Nu-i nimic.

— Ei asta-i!

— Dă-mi întâi o dulceaţă, tratează-mă bine, că viu împeţit.

Saşa, care se sculase să poruncească dulceaţă, se opri.

— Dacă vii pentru asta, nu-ţi dau nimic.

Conu Dinu urma a se uita la dânsa:

— Ce şireată eşti!...

— Eu, şireată? zise ea tare, dar roşindu-se.



— Ei, de ce te roşeşti? Ia şezi, lasă dulceaţa.

Ea veni din nou lângă dânsul.

— Ascultă, Saşo: viu de-a binelea împeţit.

— Se poate, coane Dinule, dar o să te duci cum ai venit.

Îmi pare că ne înţelesesem asupra peţiturilor, zise ea
redobândindu-şi tot sângele rece.
Bătrânul urma a o privi, zânbind cu bunătate.
— De ce mă priveşti? întrebă ea.
— Fiindcă aş vrea să pătrund bine în inima ta, şi să ştiu
tot ce se petrece acolo.
— Ei, vrei cam mult, zise Saşa, râzând.
El tăcu un moment, uitându-se în jos şi gândindu-se. Saşa
îl privea, la rândul ei, vroind parcă să înţeleagă jocul ascuns
al bătrânului. El îşi ridică ochii din nou către dânsa.
— Ascultă, Saşo: mă gândesc cum e mai bine să-ţi vorbesc.
Eu ştiu că tu nu vrei să te măriţi şi ţiu să nu te supăr cu
vorbele mele, fiindcă te iubesc ca pe copilul meu, ca pe Tincuţa;
pe de altă parte, persoana care mă trimite îmi este tot aşa de
dragă ca şi tine. Socot prin urmare că e mai bine să-ţi spun
lucrurile cum sunt. Tânărul care te cere este nepotul meu
Matei, zise bătrânul, ridicându-şi încet ochii spre dânsa.
În timpul cât rosti el cuvintele acestea, obrajii Saşei se
înroşiră ca purpura şi lăcrămile i se urcaseră în ochi. Printr-o
puternică încordare a voinţei, ea căută să rămână liniştită,
cel puţin în aparenţă, şi răspunse:
— Asta e altă vorbă.
Conu Dinu sări în sus, parcă întinerise cu patruzeci de
ani, şi strigă pocnind din degete.
— A, ştrengăriţo! de-astea mi-ai fost dumneata!
Apoi îi luă capul în mâini şi i-l sărută cu o adevărată
dragoste părintească.
— Ah, câtă bucurie îmi faci, Saşo!
Dânsa râdea printre lacrimi, sărutând mâna bătrânului.
El se uita la ea, neştiind ce să admire mai mult: ochii adânci

cu gene scăldate în lacrimi, sau puterea de caracter cu care
ştiuse să tacă o viaţă întreagă.
— Ei, cum te-ai hotărât tu, aşa deodată?...
— Deodată?...
— Va să zică e afacere veche...
— Nu-i nici veche, nici nouă: e de totdeauna.
— Cum aşa?... Ia spune-mi, zău.
Şi fiindcă văzu că Saşa îşi plecase capul pe o parte şi se
uita în pământ, cum avea de obicei să facă ori de câte ori era
încurcată de ceva, dânsul o mângâie pe umeri:
— Spune-mi, fetiţo, aibi încredere în mine: vreau să te
văd fericită.
— Ce să-ţi spun, coane Dinule? întrebă ea cu voce dulce.
— Spune-mi, de unde înţelegerea asta aşa de desăvârşită
între voi?
— Nu e nici o înţelegere. Din partea mea e o veche şi
copilărească credinţă că noi eram meniţi de părinţii noştri
să... ne luăm. Cel puţin asta era dorinţa cea mare a bietei
răposate.
— A soră-mi?
— Da.
— De unde ştii? ţi-a spus-o?
— Nu mi-a spus-o niciodată, dar am înţeles-o aşa de bine...
— Ai dreptate: asta se vedea cât de colo... Şi prin urmare
tu ai aşteptat pe Matei, cu credinţă şi statornicie, totdeauna?

Erai sigură de el?
— Eu?... Niciodată nu am vorbit serios de asemenea lucruri.
De altminteri sunt şapte ani de când mi-ar fi fost cu
neputinţă să-i vorbesc.
— Dar înainte?
— Nici înainte. Cât eram copii, ne jucam: când ne-am mai
mărit, ne certam, şi astfel ne-am despărţit.
— Şi pe asta te întemeiai tu?
159
Dânsa îşi ridică ochii spre bătrân, ca cineva care nu ştie
cum să spună un lucru tainic.
— Eu nu mă întemeiam pe nimic, zise rar, eu îl iubeam.
Bătrânul se uita la dânsa, întinerit parcă el însuşi de suavitatea
acelor vorbe şi, ţinându-i o mână, da din cap, gânditor:
— Dar dacă el te uita?... Ştii: străinătatea şi depărtarea
sunt duşmanii jurămintelor de dragoste.
Saşa înălţă din umeri şi închise din ochi, cu supunere
către soartă:
— Nu sta în puterile mele să fie altfel. Fiecare îşi are
steaua sa, şi ce-i e scris i se împlineşte.
— Dar el?
— El?... văd că dumneata ştii mai mult decât mine.
— Aşa este... Adică eu ştiu atât, că m-a însărcinat să viu
să-ţi cer mâna. Mai mult nimic. Mi-a zis că împlineşte o dorinţă
a răposatei maică-si...
Bătrânul se opri parcă într-adins, căutând să prindă efectul
acestor cuvinte pe chipul fetei. Ea îşi privi vârful degetelor
în tăcere.
— Ce-i răspund?... că primeşti, da?
Dânsa zâmbea cu frică.
— Da, zise ea sfioasă. Dar dacă face pasul ăsta numai din
pietate către coana Diamandula?
— Şi eu m-am gândit la asta, şi i-am zis. El m-a încredinţat
că nu.
— Dumneata ce crezi, coane Dinule?
— Îmi faci o întrebare grea, fetiţo. Eu cred că şi da şi nu.
Ce ciudat lucru! de unde mă temeam că tu n-o să primeşti,
iată-ne acum temându-ne de el.
Se opri bătrânul şi se gândi. Saşa se uita la el cu frică,
parcă soarta i-ar fi atârnat de vorbele lui.
— Eu cred că el este sincer, că te iubeşte, dar că vorba
răposatei îl înrâureşte de asemenea foarte mult.
— Atunci ce-i de făcut? întrebă ea, descurajată.
160
— Un lucru foarte simplu: să vă luaţi. Dar nu îndată. Tu
trebuia să te duci cu Mihai la Paris, nu-i aşa?
— Da.
— Eu socot că e bine să pleci numaidecât şi să spun lui
Matei că răspunsul i-l vei da când te vei întoarce.
— Da?... Dar dacă se supără?
— O să se supere şi-o să-i treacă. Cu mijlocul ăsta însă o
să poată vedea mai limpede şi mai adânc în inima lui. Înţeleg
foarte bine îndoiala ta şi împărtăşesc sentimentul de la care
porneşti. Îmi făgăduieşti că ai să urmezi astfel şi că n-ai să
dai semn de viaţă până la întoarcere?
— Îţi făgăduiesc.

— Da?
— Da.
— Atunci să pleci cât mai curând. Cu restul mă însărcinez eu.
Bătrânul porni de la dânsa grozav de mulţumit. I se părea că a pus la cale fericirea a doi inşi, care erau amândoi neştiutori de sentimentele lor unul pentru altul.
A doua zi dimineaţa se duse la nepotu-său. Frecându-şi mâinile, îi istorisi cum stau lucrurile: că Saşa primeşte, dar se teme să nu fie mai târziu o sarcină pentru el; că e bine să nu se grăbească; că poate el e înrâurit numai de vorbele mamesei; că o despărţire de câtăva vreme le va fi folositoare la amândoi; în sfârşit, că Saşa, trebuind să însoţească pe Mihai în străinătate, era hotărâtă să plece cât de curând, şi, dacă la întoarcere dânsul ar fi stăruit în ideile de astăzi, să se facă lucrul. Matei îl ascultă liniştit.
— Asta e dorinţa Saşei? întrebă el.
— Da. Ba ceva mai mult: te roagă ca până la plecare să nu mai încerci a o vedea.
Matei se uită lung la unchiu-său, părându-i greu a-l înţelege. Se făcuse palid.

— Nene Dinule, să-mi dai voie să nu te cred.
— Faci rău că nu mă crezi; e aşa, cu toate astea.
— Cum! zise el cu putere. Saşa doreşte să n-o mai văd până la plecare!... Atunci viaţa şi sentimentele nu mai au logică.
— Nu ştiu ce vrei să zici, — ştiu atâta numai, că asta e dorinţa fetei.
— Vreau să zic că astea sunt lucruri de pus în romane. În viaţa reală, când cineva îţi este drag, te duci să-l vezi, dacă poţi. Şi mie Saşa mi-e dragă.
— Dar dacă nu poţi?
— Atunci răstorni pământul, te baţi cu lumea, cumperi, vinzi, faci tot ce-ţi stă prin putinţă ca s-ajungi până la ea.
Bătrânul îl privea cu o uşoară nuanţă de ironie.
— Ce aprindere! parc-ai fi de 20 de ani.
— Nu sunt de 20 de ani, dar nu sunt nici de o sută.
Tonul acru cu care fură zise vorbele din urmă îi miră pe amândoi, pe conu Dinu mai cu seamă, care nu avea în gând decât fericirea lor. Dar egoismul omenesc e aşa de orb în toate apucăturile lui, încât bătrânul, care în realitate lucra spre împlinirea mai sigură, după cum credea el, a dorinţelor lui Matei, nu vru să priceapă că, din momentul ce sentimentele lui se dau pe faţă cu atâta putere, nu mai era nevoie a-l supune la probe. Planul lui, de a-i despărţi pentru câtăva vreme, i se părea tot cel mai bun.
— Bine, fătu meu, zise el zâmbind, încearcă şi du-te de-o vezi.
Zise vorbele astea ieşind. Matei rămase singur, lovit parcă de o desăvârşită paralizie a voinţei. Conu Dinu se ducea spre casă, trist şi el şi mirat de întorsătura ce o luau lucrurile. Îi părea rău că se arătase aşa de crud faţă de nepotu-său, care fusese aşa de bun cu el, cu toate astea, nu se putea împiedica de a găsi că el avea dreptate.

Îndoiala bătrânului se strecurase în sufletul tânărului.
Rămase pe scaun cu o nehotărâtă idee de a se supune dorinţei lui unchiu-său. De pe fereastră se vedea un şir de care trecând pe drum încărcate din greu. O impresie fugară de urât îi răsări în suflet. Dar uitându-se lung spre care şi gândinduse, imaginea lor îi dispăru din conştiinţă, unghiul vizual se scurtă şi, în loc de a străbate prin geamuri, se opri în ele, şi, ca într-o oglindă, el se privi pe sine şi lucrurile din casă.
Atunci îi răsări în minte Saşa, punându-şi o mănuşe. Chipul ei, chemat astfel de împrejurări, avu darul de a-l reînsufleţi.
Era oare cu putinţă ca dânsa să plece fără să vrea să-l vadă?
Pentru ce această încercare la care voiau să-l supună? Oare nu era el o fire destul de statornică?
Îmbărbătându-se astfel singur, ajunse la hotărârea firească de a da ochii cu dânsa şi zise să-i puie caii.
Când fu la Comăneşti, Turică feciorul îi spuse că toţi ai casei erau la Ciulniţei.
— Cuconaşul nostru pleacă în străinătate, zise Turică.
— Da?
— Cu cuconiţa.
— Când pleacă?
— Apoi cât de curând.
Matei rămase locului gândindu-se.
— Ia ascultă, Turică: aş vrea să scriu două rânduri cuconiţei, pentru o afacere — poţi să-mi dai un petec de hârtie?
— Vai de mine, cuconaşule, cum să nu se poată! poftiţi sus în "berău".
Matei se puse să scrie Saşei, arătându-i mirarea sa de cele ce se petreceau şi rugând-o să nu plece înainte de a-l vedea.
Era atât de adâncit în cele ce îi spunea, încât făcea mişcări cu mâinile prin aer, întorcea pagina neuscată, exclama singur câte un cuvânt incoherent, parcă cine ştie ce luptă uriaşe se

petrecea în fantazia lui. Pe când scria, o uşe din spatele lui se deschise binişor şi Saşa înaintă în vârful gedetelor, încetinel, până ce se apropie la un pas. Dânsul nu simţea nimic, absorbit în scrisoare. Ea mai făcu un pas şi-l atinse uşor peste umăr. El se întoarse repede, şi, văzând-o, nu putu zice decât un "Aaa!...". Apoi se sculă de la birou şi veni la ea, luându-i mâinile şi uitându-se lung la dânsa.
— Va să zică nu te-ai dus la Ciulniţei cu ceilalţi?
Ea ridică ochii spre el, zâmbind:
— Vezi bine că nu, deoarece sunt aici.
— Aşa este, dar mă aşteptam atât de puţin să te văd, încât nu sunt încă sigur de eşti dumneata sau altcineva.
Saşa râdea:
— Da, da, sunt eu.
— Ce fericit mă simt de a te vedea aici, aproape, lângă mine!
— Da?... zise ea, ridicând capul spre el, cu ochii luminaţi de bucurie.
— Da, sunt fericit, sunt omul cel mai fericit, nu simţi că sunt fericit?
— Ba da, zise ea.
Şi purtată ca de o forţă străină, îşi retrase mâinile din ale

lui şi-i aruncă braţele de gât, lipindu-se cu capul de pieptul lui. Dânsul o strânse în braţe, sărutându-i părul şi respirând lung parfumul şuviţelor moi şi bogate, ce sfârşeau, împletindu-se într-o cunună de bucle.
Nici el, nici ea nu se gândeau cum de ajunseră aşa de repede unul în braţele altuia: saturaţia sufletească era atât de desăvârşită, încât simplul fapt de a se găsi faţă în faţă trebuia să-i aducă aici.
— Tare mi-eşti dragă! dragă, ca sufletul!... Ştii!...
— Da...
— Cât se poate de mult şi de tare!...

— Da...
— Şi eşti de acum a mea... toată, întreagă, cu păr, cu ochi, cu suflet şi cu tot.
— Cu tot.
— Şi nu mai pleci.
Ea îşi ridică privirile spre el:
— Dacă vrei, nu mai plec.
Dar era ceva în ochii ei, atât de adânc, atâta mângâiere se revărsase pe chipul ei întreg, încât ideea plecării era cu neputinţă să încolţească într-un suflet aşa de fericit.
— Acuma că eşti Saşa mea pentru totdeauna, şezi colo, să vorbim. Dă-mi mâna şi spune-mi pentru ce voiai să pleci? şi mai cu seamă fără ca eu să te mai văd?...
Ea şezu lângă dânsul şi tăcu, uitându-se în pământ.
— Îţi făcusem ceva?...
— Nu mi-ai făcut niciodată nimic... decât bine.
— Pot zice numai atât, că nu ţi-am făcut rău, atunci de ce voiai să pleci?
Ea tăcu din nou.
— Ai ceva care te supără?
— N-am nimic... Voiam să plec, ca să duc pe Mihai la Paris.
— Nenea Dinu a fost pe la dumneata?
— Da...
— Şi ce ţi-a spus?
— Numai lucruri bune şi drepte.
— Da?... Şi nu se poate să le ştiu şi eu?
Ea zâmbea, neîndrăznind parcă să ridice ochii spre el.
— Eu mă prind că ideea de a pleca, fără să mă mai vezi, vine de la dumnealui...
— Da, răspunse ea, râzând şi arătându-şi dinţii albi, ideea vine de la dumnealui...
— Vezi! şi găseşti că ţi-a spus numai lucruri bune şi drepte?

— Nu în înţelesul ăsta, zise ea cam jenată. Conu Dinu ştia că eu trebuie să plec, fiindă Mihai nu poate să meargă pentru întâiaşi dată singur în străinătate; dumnealui m-a povăţuit numai să plec cât mai curând şi... fără să te mai văd.
— Pentru ce?
Ea tăcu. Dânsul se uită la raza de soare ce se oglindea în luciul parului ei, şi-i veni s-o mângâie pe cap, cu un sentiment aproape părintesc — atâta sfială era în ţinuta ei.
— Şi ai fi plecat?

— Da.
— Fără să te mai văd?
— Fără... dacă nu veneai.
— Da' de unde ştiai că am să viu?
— Eram sigură... şi ca dovadă iată că te-am aşteptat.
El urma a se uita la dânsa în tăcere şi parcă pentru întâiaşi dată pătrunse în conştiinţa lui convingerea adâncă de statornicia şi toată frumuceţea sufletului acelei femei. A o întreba şi a o descoase mai mult i se păru crud, şi emoţionat de înseşi simţirile sale, îi luă o mână şi i-o sărută cu lacrămile în ochi.
După un moment de tăcere, tot el reîncepu:
— Când pleci?
— Cât de curând... poimâine poate.
— Şi ai să-mi scrii?
— Da, în toate zilele... dar fără să ştie conu Dinu, adăugă ea zâmbind.
— Înţeleg.
— Nu-i aşa? dăm satisfacere politicei sale (fiindcă asta era politica cu care conu Dinu vrea să ajungă acolo unde noi am ajuns singuri) şi totodată ne şi scrim, da?
— Foarte bine.
Ea se sculase în picioare, veselă, şi se uita la el, plecată în jos şi parcă aşteptând ceva. El îi întinse mâinile, şi, sculându-

se el însuşi de unde şedea, îi trecu un braţ sub braţul ei, şi făcură astfel câţiva paşi prin odaie, vorbind de viitor, fericiţi, înclinaţi unul spre altul, ca doi copaci deasupra unui izvor.

## XVIII

La Ciulniţei, de când plecarea lui Mihai era hotărâtă, lumea de primprejur se aduna regulat în toate zilele. Victoria şi Mary îşi aduceau, unul câte unul, toate lucrurile de dormit, fiindcă, pe cât timp Saşa avea să lipsească, ele trebuiau să stea în casă la conu Dinu.
Cu cât vremea plecării se apropia mai mult, cu atât Mihai devenea mai tăcut. De dimineaţa până seara umbla la vânat, pe lac, mâncând în luntre sau pe iarba îmbrumată a pământului.
Primele zile ale lui septemvrie erau minunate. După ce soarele risipea cele dintâi negure ale dimineţii, valea lacului se ivea în limpeziciunea cerului de toamnă, singură, locuită numai de păsări de apă, cu căpiţe de fân pe margini şi cu câte un bou rătăcit, ce păştea pe mirişte. De la Comăneşti până la Ciulniţei "balta" (cum o numeau sătenii) ţinea o poştă.
Heleșteul de la Comănești, plin de peşte, se înfunda într-o perdea de verdeaţă, unde apa părea că încetează. În realitate însă, ea urma mai departe, ascunsă de stuf, de foi de nufăr şi de trestii. Aici se pierdea Mihai, care, de mic copil, învăţase toate cotiturile, toate cărările, şi acum se strecura cu luntrea lui peste tot, bătând coturile, oprindu-se la limpezişuri, de unde zburau, speriate, cârduri de raţe sălbatice, lişiţe şirete, găinuşi de baltă, cucove, gâşte şi câteodată chiar lebede, ce veneau de prin bălţile Dunării.
De-abia împrăştiase soarele negura, când Mihai îşi aşeza în ziua aceea puşca şi geanta în fundul luntrei. Apucând

lopeţile cu putere, se îndepărtă de la mal într-o clipă şi trase cu siguranţă drept la cărăruia din stuf, în care intră,

pierzându-se. Dar, în loc de a înainta cu grijă, ca totdeauna, oprindu-se în marginea limpezişurilor sau făcând ocolul ochiurilor, de astă dată merse tot mai departe, fără a se preocupa de trestiile ce se rupeau cu zgomot sub luntre, ori de lopeţile ce loveau apa. Cârduri întregi de păsări se sculau în drumul lui, umplând văzduhul cu răpăiala aripelor şi fulgii albi ce cădeau domol în aer. El nici nu se uita la ele. Dus de o putere nouă, mâna tot înainte, lăsând câteodată lopata, spre a se şterge pe frunte.

După două ceasuri de muncă, ajunse într-un limpeziş, unde nu mai creşteau trestii. Lacul părea a se înfunda aci, fiindcă împrejurul lui valea se închidea de toate părţile, ca un amfiteatru. Ieşise de mult din pământurile lui şi intrase pe moşia lui conu Dinu.

Oprit în marginea stufului, băiatul se sculase în picioare şi se uita pe maluri, parcă ar fi aşteptat pe cineva. În adevăr, o batistă albă fâlfâia în aer, chemându-l. Apucă lopeţile în grabă şi vâsli cu putere în partea aceea.

Când ajunse la izvor, Tincuţa (fiindcă ea era) sta în picioare cu mâinile întinse.

— Vino mai curând că nu mai pot de frică. Ce singurătate e pe valea asta!

Mihai o ajută să se urce în luntre, şi, apucând din nou lopeţile, îşi făcu vânt înapoi, spre stuf. Fata se uita în apă, roşie, mulţumită că se găseşte alături de o altă fiinţă vie, îmbătată de viaţa soarelui, de viaţa ei, de legănatul luntrei.

Ajunseră astfel în stufiş, unde Mihai intră de astă dată cu mare băgare de seamă. Tincuţa se uita la trestiile înalte cu frică, tupilându-se pe lângă cele ce se mişcau prea tare, sau apărându-se cu cotul ridicat în dreptul ochilor. Trecură repede prin două ghioluri şi se opriră în cel de al treilea.



— Ştii că am văzut un iepure? zise Tincuţa.

— Sâât!... şezi jos, dacă vrei... am pus o scoarţă întradins pentru dumneata.

Fata se aşeză în fundul luntrei, ascultătoare ca un copil, cu ochii sticlind de frică şi de emoţie. Mihai luă puşca şi rămase cu privirile aţintite spre limpeziş. Câteva rânduri de trestii îi ascundea de minune. Se făcu o tăcere adâncă. Fata îl trase de pulpana hainei, arătându-i cu degetul în aer: un bâtlan trecea pe deasupra, cu zborul lui greoi, mişcându-şi ciocul ca o cârmă de corabie. În acelaşi timp, un roi de grauri tăbărî pe vârful înspicat al trestiilor, făcându-le să se legene în toate părţile. Iar tăcere. Tincuţa văzu un peşte sărind din apă, şi făcu o mişcare către el. Tot într-un timp se ivi dinlăuntrul stufişului un cârd de răţuşte, mişcând din cap, parc-ar fi fost trase de o sfoară, urmate de o lişiţă vânătă.

Fata îşi duse un deget la gură, căutând să întindă mâna cealaltă către Mihai, dar rămânând cu ea în aer. Băiatul le văzuse şi-i făcu semn că nu trage în ele.

— Sunt lişiţe, zise el, plecându-se spre dânsa, nu-s bune la mâncare.

Un sunet uşor, ca de aripă ce-ţi trece pe la ureche, se auzi în aer, şi tot atunci apa din ghiolul din faţă fu bătută de piepturile mai multor păsări. Tincuţa văzu pe Mihai ridicând puşca. Încremenită, ea se tupilase cu totul în fundul luntrei.

O nespusă mulţumire se putea citi pe chipul băiatului: plăcerea
de a o simţi alături de el, dorinţa de a-i arăta îndemânarea
lui de vânător, emoţiunea ei, toate erau de natură a-l îmbărbăta
şi mai mult. Vroi să întinză puşca, dar o trestie ruptă îi sta
de-a curmezişul. Nerăbdător, el vru să frângă cu totul trestia,
şi, în mişcarea lui, făcu zgomot. Cele trei raţe ridicară
capul în sus. Mihai încremenise în poziţia în care se afla,
fără măcar să îndrăznească a-şi strânge braţul. Speriate, raţele
bătură apa cu aripile şi o porniră în zbor. Tincuţa, cu ochii

mari, palidă, cu sufletul la gură, se ridicase pe un genunchi,
parcă ar fi vrut să zboare şi ea după păsări — când o
detunătură de puşcă o făcu să tresară. Pentru un moment nu
se văzu nimic, din cauza fumului, dar, după o clipă, Mihai o
auzi strigând:
— A căzut, a căzut, uite-o colo!...
În adevăr o raţă căzuse. Băiatul scoase luntrea dintre trestii
şi se duseră să ia raţa. El o aruncă cu nepăsare într-un colţ al
luntrei şi căută să se întoarcă cât mai curând în ascunzătoarea
de trestii. Tincuţa mângâia penele păsării, neîndrăznind parcă
să-şi arate mai pe faţă toată dragostea şi mila ei pentru biata
raţă, de teamă să nu pară prea copilăroasă unui vânător aşa
de extraordinar. Mihai se aşeză şi el în fundul luntrei, cu
puşca pe braţul stâng, şi se puse din nou să aştepte, uitânduse
în sus, spre cer.
Nu se mai auzea nici o mişcare. Un sunet răguşit de talangă
răsuna a spart la gâtul unui bou, pe care-l gonea departe,
pe deal, un văcar, strigând cât ce putea: “Nea, haram,
mânca-te-ar lupchii!” O încântătoare tăcere se întindea peste
întreaga vale. Aerul era străveziu. Cerul se vedea până în
straturile sale albastre cele mai depărtate. Fire albe pluteau
prin cer şi cădeau pe vârfurile roşite ale trestiilor.
— Cine ştie când mai văd eu toate astea, zise băiatul,
uitându-se fără scop înainte.
Tincuţa plecase ochii în jos, răsucind între degete un fir
de papură.
— Poate chiar te găsesc măritată când m-oi întoarce...
Ea dete din cap că nu.
După câteva minute de nouă tăcere, el oftă din adânc.
— Aşa e viaţa! zise cu un accent de nespusă durere, parcă
ar fi trăit de ani şi ar fi cunoscut toate amărăciunile ei. În
acelaşi timp ochii lui înotau în lacrimi, pe când de pe obrajii
fetei cădeau picături mari pe firul de papură.

El tuşi într-aiuri, aducându-şi aminte de demnitatea lui
de vânător şi căutând să-şi stăpânească nodul de emoţiune ce
i se urca în piept.
— Uite un fir alb ţi se lasă pe frunte.
Fata ridică mâna domol, netezându-şi părul. Capătul firului
se opri de pălăria lui.
— A ajuns şi la dumneata, zise ea încet.
Mihai îşi luă pălăria şi se uită la firul ce se aninase de ea.
— Ce subţire şi moale e: parcă-i de mătase.
Apoi, desprinzându-l cu mâna de pe pălărie, şi-l lipi de
frunte, zâmbind şi uitându-se la Tincuţa.
Ea prinse a surâde, uitându-se la el pe sub genele plânse.

După aceea căută să înnoade firul ce se rupsese şi se apropie
de el aşa de mult încât barca era gata să se răstoarne.
El se mişcă de unde era şi rezemat de bancă, în lungul luntrei,
se lăsă să-i scarmene tot părul, ca să înnoade firul.
— Şezi ici lângă mine, zise el, cuprinzând-o cu braţul de
mijloc.
Ea şezu lângă dânsul, lipindu-şi capul de umărul lui.
— De ce nu vii şi dumneata la Paris, zău aşa?
— Ba viu, dacă m-o lăsa de acasă.
— Ce bine am petrece!... Ne-am vedea în toate duminicile.
— Da' Victoria şi Mary vin?
— La anul viitor... Eu aş fu corespondentul d-tale... Am
ieşi împreună să ne plimbăm.
Ea găsi foarte firesc ca un om care ia pasărea din zbor să-i
fie corespondent. Se uita înainte fără scop, şi parcă se vedea
la plimbare în mijlocul Parisului, rezemată de braţul lui,
cum sta acuma. Şi cum se uita, pierdută pe gânduri, văzu
ieşind dintre trestii o găinuşă de baltă, neagră la pene, cu
nişte picioare arămii,subţiri, mişcându-se aşa de elegant că
părea o femeie cochetă. În partea aceea nămolul se ridica

până în faţa apei. Tincuţa îl atinse uşor pe mână, ca să-i
atragă luarea-aminte. El o văzuse, dar părea că nu vrea să
tragă în biata pasăre. Se apropie de urechea fetei şi-i zise
încet:
—E păcat s-o omor... mai bine să ne uităm la dânsa.
Apoi rămase cu obrazul lipit de obrazul ei, şi, şiret din
instinct, urmă a-i vorbi de găinuşă, ca să nu prindă de veste
că o sărutase:
— Vezi ce frumos se mişcă?... Parcă eşti dumneata
câteodată...
Fata începu a râde cu hohot. El îi astupă gura cu mâna,
râzând şi el:
— Sât!... Na! ai gonit găinuşa cu râsul d-tale.
— Cum să nu râd dacă zici că seamănă cu mine.
În acelaşi timp se desfăcu uşor din braţul lui şi vru să se
dea mai la o parte; dar soarele ajungea tocmai acolo. El întinse
umbreluţa ei şi o rugă să vină din nou lângă dânsul.
— Vino lângă mine, că cine ştie când te mai văd.
Ea îl privi lung, şi după aceea veni iar.
— Dacă n-o să mă uiţi, îi zise, mângâindu-l pe mâna ce
ţinea umbrela, eu am să-ţi dau ceva.
— Da?
— Ceva de la mine... Da' să nu te desparţi de el...
Și pe când vorbea astfel, scoase din sân o bucăţică de hârtie
îndoită, în care era o şuviţă de păr, legat cu o panglică roșie.
— Vai, ce bună eşti!... zise el, sărutând părul cu înduioşare.
— Vezi?... Da' n-o să te desparţi de el, nu-i aşa?... întrebă
ea tremurând.
— Niciodată!... am să-l port cu mine cât oi trăi, oriunde
oi fi şi n-am să mă despart de el niciodată!...
Și astfel vorbind, o strângea la piept mângâind-o cu mâna
pe obraz şi tânguindu-se că pleacă.

— Ce trist am să fiu, Tincuţo!... N-am să mă împrietenesc
cu nimeni. Am să trăiesc cu gândul numai la dumneata...

şi am să mă silesc să învăţ, ca să sfârşesc mai curând...
şi când oi fi sfârşit, o să ne luăm... Da’ o să m-aştepţi?...
Ea da din cap că “da”.
— N-ai să te măriţi, până m-oi întoarce eu?
Fata răspunse încet:
— Nu.
— Îmi juri?
— Da...
— Şi eu îţi jur...
Umbreluţa îi căzuse din mână şi soarele de toamnă ardea
puternic deasupra lor. El îi făgădui să-i trimeată cărţi şi
jurnale, ca să ştie şi ea ce face şi cum trăieşte el.
— Şi să-mi scrii, zise fata, ridicând ochii spre el.
— O să-ţi scriu... dar cum?
— În vacanţa Crăciunului să-mi scrii de-a binele, acasă la
noi, că tata îmi dă scrisorile...
— Da’ până atunci?...
— Nu ştiu: o să-ţi scriu numai eu, şi dumneata să-mi
răspunzi prin Victoria că ai primit şi eşti sănătos... Are să-mi
pară vremea aşa de lungă! De ce nu se poate să fac aripi şi să
zbor către locurile depărtate unde te duci?
După aceea, uitându-se la puşcă, adause zâmbind tristă:
— Ai trage în mine?...
El dete din cap supărat:
— Ce idee ciudată îţi trece prin minte!
— Nu, nu, spune-mi, ai trage în mine?
— Cum vrei să-ţi spui?
— Să-mi spui curat, dacă ai avea curajul să tragi în mine...
Băiatul înţelese, cu intuiţiunea lui bărbătească, că era o
ciudăţenie de femeie, la care îi trebuia găsit un răspuns.
— Depinde.
— Ce fel: depinde...

— Da... Dacă ai fi o raţă sau... o gâscă sălbatecă, aş trage.
— Mersi, răspunse ea, supărată, desfăcându-se de el:
adineaorea eram găinuşă; acum sunt raţă... ba gâscă!...
Mihai se uita la ea, serios, cu o uşoară mişcare a sprâncenei,
care arăta sentimentul lui de părere de rău, faţă cu o copilărie
aşa de nepotrivită. În substratul firei ei, fata suferea: o trebuinţă
de a plânge, sau de a-l face pe el să sufere, sau de a-l
săruta se încheiase în această ciudată întrebare.
— Eu mă duc, zise ea, strângându-şi pălăria şi umbrela.
El se uita mereu la dânsa, trist şi nedumerit:
— Şi de astă dată trebuie să ne despărţim aşa?
— Te rog să mă duci la mal...
El nu mai zise nimic, ci îşi puse puşca binişor jos şi luă
lopeţile. Merseră în tăcere până ce ajunseră în dreptul izvorului.
Te rog să-mi dai şuviţa de păr înapoi...
— Ţi-o dau, răspunse el, scoţându-şi batista şi ştergânduse
pe frunte: cu de-a sila nu se poate păstra un aşa frumos
lucru.
— Dacă nu ţii s-o păstrezi, mai bine să mi-o dai înapoi.
— Eu nu ţin s-o păstrez!...
— Se vede.
Băiatul înălţă din umeri şi rămase pe bancă, lângă lopeţi,
cu batista pe genunchi. Ea se uita cu coada ochiului la el. Se

vede că era ostenit şi supărat.
— Esti ostenit?
— Cam ostenit. Dar n-ar fi nimic dacă n-aş avea încă două
ceasuri de-acum încolo.
— Da? E aşa departe?
— Da.
Tincuţa, înduioşată de vorbele lui şi gândindu-se la drumul
ce făcuse ca să vie s-o vadă, se apropie din nou de el.
— Esti supărat pe mine?

— Eu? Nu. Văd că dumneata eşti supărată. Dacă ţi-am
greşit cu ceva, te rog să mă ierţi...
Ea se uită la dânsul, zâmbind, şi, într-un avânt de generozitate,
îl luă de gât şi-l sărută.
— Nu mai eşti supărat pe mine, nu-i aşa?
— N-am fost niciodată.
— Acum mă duc.
— Mai stai puţin.
— Nu, că-i târziu. Adio.
— Dacă nu vrei să mai stai, adio.
Ea îi întinse mâna, pe care el o strânse într-ale lui. După
aceea, dânsa sări pe uscat, şi, după ce-i trimise o sărutare pe
vârful degetelor, porni la deal. El apucă lopeţile şi se depărtă
de mal, ca s-o vadă mai bine. Se uită după dânsa lung, până
ce pieri dincolo de culme, făcându-i semne cu batista.
Rămas singur, în mijlocul lacului, băiatul se simţi cuprins
din ce în ce mai mult de ideea unei atotputernice
deşertăciuni, ce înfăşură deopotrivă lucrurile materiale ca şi
pe cele nemateriale, lacul, câmpia, amorul, şi, cu o nespusă
jale în suflet, îi veni să plângă. Îşi rezemă mâinile pe genunchi
şi se uită lung pe culmea dealului, iar de acolo mai
sus, pe cer... Nu era nici o nădejde, nicăieri. Atunci îşi reluă
lopeţile şi se întoarse înapoi, în stuf, unde se opri din nou, la
pândă. Se întinse în luntre, ostenit, şi se puse să privească
vârful trestiilor. Păsăruici mititele sfârâiau din aripi, gonind
câte un gândac zburător, ori albine răzleţe îşi îndoiau
trupul pe spicul de papură. Un cârd de raţe îi trecu peste cap
şi se lăsă în limpezişul de alături înspumând apa cu aripile.
El se sculă repede şi-şi pregăti puşca. Le vedea foarte bine,
dar nu putea trage, fiindcă se coborâseră pieziş, într-un colţ.
Aştepta să se mişte şi să vină în bătaia puştei. Privindu-le,
se gândi la vorba ciudată a Tincuţei... Socotind bine, erau
mai fericite raţele. Dar ele tocmai veneau spre el. Întinse

puşca, cu eterna emoţie a vânătorului; dar pe când ochea îi
trecu prin gând ideea că şi raţele se pot socoti nenorocite, de
vreme ce omul le aţinea drumul să le omoare. Pentru un
moment îşi dezlipi capul de patul puştii şi se uita la ele, să
vadă ce mină fac în faţa morţii. Ele se mişcau liniştite, venind
mereu spre el. Atunci îşi alese un grup, în mijlocul căruia
boierea un răţoi smălţat cu albastru, şi trase... Luă răţoiul
din apă şi după aceea se puse să gonească o raţă ce era numai
rănită, şi s-o lovească cu lopata, ca s-o poată prinde. Apoi,
mulţumit, îşi scoase din geantă strugurii şi caşcavalul ce
avea cu el, şi se aşeză să mănânce. Tincuţa era departe...
Toată melancolia lui dispăruse. Tinereţea şi natura dimprejur

dărâmau necazurile clădite de iubirea lor copilărească.

XIX

După plecarea Saşei, Matei îşi întoarse privirile din nou către treburile moşiei, pe care le părăsise de câtva timp. Pe de o parte culesul porumbului, pe de alta arăturile de toamnă, apoi pregătirile la baltă pentru pescuit, în vederea creşterii apelor, erau lucruri aproape noi pentru el.

Baciul Micu era tot mâna dreaptă, cu toate că Aglaia îl ura mai mult ca oricând. Gândindu-se la duşmănia ei contra baciului, îşi zicea adesea că era ciudat ca el, stăpânul, să sufere o asemenea stare de lucruri. Cu toate astea nu se putea hotărî să se despartă de Eftimiu şi de nevastă-sa.

Raporturile lui cu ţăranii erau bune, deşi începuse să se zvonească prin sat de jelburi către guvern, spre a li se da pământ, şi de răscoale. Unchiu-său, conu Dinu, era mai furios ca oricând contra socialiştilor, şi în aceasta, se înţelegea de minune cu Tănase Scatiu; dar numai în aceasta. Încolo nu putea să-l vadă. Mulţumită lui Matei, bătrânul se liberă de



datoria ce o avea către vecinul lui, şi de atunci se uita la el de sus. Tocmai pentru asta Scatiu ţinea mai mult să ia pe Tincuţa. Coana Sofiţa îl ajuta pe sub mână, din socotelile ei femeieşti: fiindcă era bogat şi pentru că, luându-l, Tincuţa ar fi rămas lângă dânsa.

— Ei, nu-l iubeşte; da' parcă ce, numai din iubire se iau oamenii! zicea ea lui Matei, pe care voia să-l atragă de partea ei.

Matei, e drept, nu s-ar fi opus din răsputeri, dacă ar fi fost întrebat. Scatiu era incult şi cam bădăran, dar era harnic, deştept la treabă, şi, mai cu seamă, pentru el, avea o mare calitate, de a nu fi om de oraş. Ca toţi tinerii care au trăit mult în mijlocul lumii de studenţi, de funcţionari, de lume neproducătoare, fără aspiraţii, Matei prefera un om de ţară, simplu, celui mai şiret avocat.

Mai nedomirită era coana Sofiţa de opoziţia ce o făcea Aglaia. Ea n-o mai slăbea cu “familia”:

— Auzi dumneata, să intre în familia noastră feciorul unui vătaf!... Să dai dumneata, ţacă, bunătate de fată, avută, cu educaţie, unui asemenea om!...

Coana Sofiţa nu mai putea de ciudă.

— Ei, păi să nu-ţi vie să mori: ei n-au după ce bea apă, şi tot cu nasul pe sus.

Luarea-aminte a lui Matei fu mai cu seamă atrasă asupra Aglaiei, din ziua în care dânsa îi vorbi cu ponturi despre Tincuţa şi Mihai.

— Aşa partidă zic şi eu.

— Ce partidă? întrebă Matei.

— Mihai.

— Dumneata glumeşti, Mihai este un copil.

— Ei, copil, dar nu prea...

— Cum: nu prea?

— Se înţelege... Dacă-i pe aia, Tincuţa nu-i o copilă?



Da aşa copii cum sunt, ei se aveau de bine.

— Ce spui, cucoană Aglaio?

— Zău, domnule. Înainte de a pleca, s-au întâlnit la lac, s-au

îmbrăţişat şi s-au sărutat ca doi porumbei. Întrebaţi şi pe baciu Micu, dacă vreţi, că i-a văzut un văcar din sat...
Matei se uita la dânsa, ca încremenit. Apoi se porni pe un râs straşnic.
— Dumneavoastră râdeţi, zise Aglaia, roşindu-se, dar e aşa.
— Şi chiar dacă ar fi aşa, ce-ţi pasă dumitale?
— Mie? ce să-mi pese?... Facă despre mine borş dacă-or vrea.
Şi astfel zicând, ieşi, închizând uşa cu zgomot. Matei se uită în urma ei, din ce în ce mai mirat de îndrăzneala Aglaiei. Dar îşi zise că trebuie să fie ceva la mijloc, ca să ajungă ea, atât de şireată de regulă, să facă ceea ce se numeşte o scenă. Hotărî să vorbească baciului.
Trimise chiar în seara aceea să-l cheme. Matei era în odaia pe care ţăranii o numesc canţălaria boierului. Micu intră, lăsându-şi căciula în sală şi rămase în picioare lângă uşă.
— Am trimis să te cheme, fiindcă am de vorbit cu tine.
— Porunciţi, coane.
— Ia vezi cine râcâie la uşă.
Baciul deschise de-abia uşa, vrând să se strecoare afară, dar în acelaşi timp un dulău de câine, cât un urs, dete năvală înăuntru. După pieptarul cu cuie, Matei recunoscu pe Corcoduş.
— Ăsta e câinele despre care îmi vorbeai?
— Ăsta. Se ţine de mine ca scaiul, bată-l vina lui.
— Frumos e, baciule!...
— Ar hi el cum ar hi, dacă nu i-ar hi aruncat apă hiartă în cap.
— Cine?

— D-apoi... cine, coane? ia, aici la curte...
Matei se uită lung la el, fără a-i răspunde. Se putea lesne pricepe că era treabă de-a lui Eftimiu.
— Baciule, ce-ai auzit vorbindu-se despre cuconiţa Tincuţa?
Micu se uită la el cam mirat.
— N-am auzit nimic, coane.
— Nimic, nimic?
— Nimic, zău aşa. D-apoi ce s-auzi, că e numai o copchilă. S-a zvonit cică ar hi vrând s-o ia alde Scatiu; da' dor nu şi-o face vreun păcat boieru ăl bătrân să i-o dea...
— Da' altceva n-ai mai auzit, cu Mihai?
— Nu, coane.
— Că s-ar fi primblat pe lac amândoi...
— Ba despre asta am auzit. Da' ce minune e că s-au primblat amândoi?... Conu Mihai toată ziua era pe baltă.
După aceea el tăcu şi se uită şiret pe sub sprâncene la Matei. Parcă amândoi simţeau că voiau să vorbească despre altceva.
—Mă!... a dracului muieruşcă!... zise baciul, parcă ar fi fost singur. Da' cine ţi-a spus matale de coana Tincuţa, coane?
— Coana Aglaia.
Baciul dete din cap, mişcându-şi pletele voiniceşte.
— I-e frică să nu scape chilipiru din mână.
— Ce chilipir?
— Da' parcă matale nu ştii, coane?

— Nu ştiu.
— Atunci să spunem că a fost o vorbă degeaba.
— Ba nicidecum; să faci bunătate să-mi spui tot: ce chilipir?
— Scatiu, coane.
— Ce e cu Scatiu?
— Apoi nu se are ghine coana Aglaia cu el?...
179
Matei se uită ţintă la el. Îi venea să râză, dar se stăpâni şi-şi luă un aer grozav.
— Baciule, bagă de seamă la ce spui... Ştii, că şi de tine zicea lumea că te ţii cu Floarea lui Stângă.
Foarte stângaci şi cu ochii în pământ el tăcu un moment. Apoi ridică fruntea senină în sus.
— Gura lumii cine o poate înţeleni, coane?... Eu de-oi hi fost vinovat, m-am pocăit; da' eu n-am bârfit pe nimeni... Dumneaei vine acuma să se lege de-o copchiliţă... E păcat de Dumnezeu...
Matei tăcea; îşi scoase tabachera să-şi facă o ţigară, dar nu mai avea tutun. Se sculă să se ducă în odaie la el, spre a-şi lua tutun din cutie.
— Da' parcă auzisem că trăia cu Caramzulea...
— Păi dar cum: trăia cu amândoi.
— De unde ştii tu?
— Da' cum, Doamne iartă-mă, să nu ştiu. Cât ai fost matale dus, ei veneau cu schimbu, ca la "concintraţie".
— Da' prostul ăla de Nae ce făcea?
— Domnul Nae tot pe la Brăila... Îi făcea cucoana vânt.
Matei nu mai zise nimic. Aprinse o lumânare şi rămase cu ea în mână, gândindu-se.
— Aşteaptă-mă: mă duc să iau nişte tutun.
Pe când el intră, uşa de la odaia lui, ce da în sală, se închidea cu grijă. Dar oricât de cu grabă se închise, Matei recunoscu pe Aglaia. Nu mai încăpea îndoială că ascultase la uşă...
Fără a rosti un cuvânt, el se întoarse înapoi şi se puse să-şi facă o ţigară. O aprinse şi se uită în ochii baciului.
— Şi cine crezi că a aruncat cu apă fiartă în câine?
— Bucătăriţa, coane.
— De ce?
— Cine ştie?... Ca să-mi facă rău: eu fără câinele ăsta nu sunt om.
180
Simpatia lui pentru baciu îşi avea izvorul în vechile lor raporturi de băieţandri, dar mai cu seamă în fondul de poezie ce cuprindea în sine natura caldă a ciobanului. Câinele era în adevăr pentru el ca un frate.
Matei se uita la baciu, parcă ar fi vrut să-i spună vorbe bune, ca să-l mângâie de nenorocirea întâmplată lui Corcoduş.
— Şi va să zică te-ai lăsat de Floarea.
Micu dete cu mâna în vânt, parcă ar fi zis: "Cine se mai gândeşte la ea!"
— Dacă te vei lăsa de Floarea, am să te căpătuiesc. Să-ţi găseşti o fată bună şi să te însori. Îţi port eu griga: te cunun, îţi dau loc de casă şi toate înlesnirile putincioase.
—Sărut mâinile, coane... Că m-am săturat de burlăcie.
— Atunci e lucru înţeles. Mergi cu Dumnezeu, şi să vii mâine seară. Ioniţă a plecat la baltă?

— Dară.
— Omul de la Călăraşi s-a întors, ori nu?
— Trebuie să sosească acu, că-i dus de azi dimineaţă...
Rămas singur, Matei se plimbă în lung şi în larg prin odaie, gândindu-se la cele ce avea de făcut. Aglaia trebuia cu orice preţ înlăturată din casa lui. Dar în ce chip? Să vorbească lui unchiu-său nu se putea, fiindcă ar fi trebuit să-i istorisească dragostea lui Scatiu cu dânsa şi astfel să îndârjească pe bătrân şi mai mult împotriva lui Tănase. Pe de altă parte coana Sofiţa era rudă cu ea... Dar îşi aduse aminte de necazul mătuşei în contra Aglaiei, când aceasta se împotrivea la căsătoria lui Scatiu cu Tincuţa, în numele "familiei", şi-şi zise că poate să găsească un prieten de luptă împotriva Aglaiei tocmai în protectoarea ei firească. Dar cu câinele ciobanului ce avea?... Nimic alta decât că era câinele baciului, omul lui de încredere.
Astfel gândindu-se, se revolta din ce în ce mai mult împotriva ei, şi într-un moment de supărare, sună şi zise unei

femei să cheme pe Aglaia. Femeia aduse răspuns că vine numaidecât. În adevăr, peste vreo zece minute, se auzi bătând la uşă. El îi zise să intre, dar cu vocea pe jumătate, şi simţinduse mişcat, parcă ar fi fost el vinovatul. Aglaia intră foarte incet. Era galbenă de emoţiune şi aproape nu putea să vorbească. În sfârşit, izbuti să articuleze trei cuvinte:
— M-aţi chemat?
El se găsi foarte încurcat, faţă mai cu seamă cu umilinţa cu care se prezenta ea.
— Da... aş fi vrut să mai vorbim câte ceva — da' ia, te rog, şezi. Vreau să sun să ne dea câte un ceai.
— Mă duc eu să vi-l fac.
— Nu, nu, nu primesc.
— Ba, vă rog, să mă lăsaţi să vi-l fac eu.
— Nu se poate.
Şi, cum se primbla prin casă, se aşeză în dreptul uşii. Ea voia să iasă; el o împiedică. În această luptă de amabilitate falsă, Aglaia vru să apuce ivorul de la uşă, pe care îl apucase mai dinainte Matei, şi astfel îl luă de mână rugându-se s-o lase să iasă.
— Vă rog, zise ea încet, nimeni nu ştie cât ceai trebuie, ce rom să vă dea... Vin numaidecât.
Trebui s-o lase. Când rămase singur, îşi simţi pe mâna pe care i-o atinsese ea, o impresie aşa de ciudată, plăcută şi neliniştitoare, parcă o suflare caldă îi trecuse pe deasupra. Mai făcu câţiva paşi şi se opri în faţa lămpii, gândindu-se: iată cum se explicau izbânzile ei, care nu mai era nici frumoasă şi nici nu mai era destul de tânără, ca să întoarcă minţile la flăcăi tomnatici ca Scatiu şi alţii.
Peste câteva minute Aglaia reveni însoţită de femeia cu ceaiul. Matei băgă de seamă că dânsa simţise impresia ce o produsese asupra lui, şi se întorcea altfel de cum ieșise. Obrajii ei, albi de emoţiune când intrase la început, acuma se colo-

raseră de sânge, şi un zâmbet provocator îi rătăcea pe gură. Servi ceaiul cu îndemânare, mişcându-se în sus şi în jos, ca o fată mare. Sânurile pline păreau că vor să facă explozie, atât

erau de strânse în rochie. După ce îi dete ceaiul, se opri în
mijlocul odăii şi duse la ochi şorţul de mătase cu care era
întotdeauna încinsă. Matei se uita la dânsa nedumerit.
— Ce ai?
Ea îşi luă mâinile binişor de la ochi, se uită la el lung, cu
capul plecat pe umăr, şi zise încet:
— Nu ştiu nici eu...
În aceste patru vorbe era atâta alintătură şireată, iar în
modul cum îşi muşca buzele atâta senzualitate falsă, încât
Matei, care trecuse o clipă printr-o ispită primejdioasă, îşi
reveni în sine.
— Ia şezi, îi zise el, zâmbind. Ce se mai face d-l Nae?
— Tot după treabă, răspunse ea, spăsită.
— Până la ceasul ăsta?...
— Da' unde se pomeneşte să intre el vreodată înainte de
zece!...
Matei dete din cap plin de admirare, deşi ştia că Eftimiu
îşi trecea vremea jucând table cu învăţătorul.
— Şi când mănâncă?
— Când poate.
— Ce fel de vorbă!... nu-l aştepţi cu masa?
Ea se întoarse cu capul într-o parte, părând foarte scandalizată
de o asemenea bănuială.
— Eu să-l aştept cu masa!... Da' se poate să fac eu o
asemenea risipă!... Să ţiu focul şi slugile până la ceasul ăsta!
Vorba de slugă îi păru de minune şi se acăţă de dânsa.
— À propos de slugi, coană Aglaio; sunt foarte nemulţumit
de ele — mai cu seamă de bucătăreasă: are bunul obicei de a
asculta pe la uşi...
Ea clipi din ochi, des, parcă ar fi stat să-i dea lacrămile.
Dar avu puterea să se stăpânească şi să zică:

— Auzi dumneata!...
— Da, te rog să-i dai drumul chiar mâine; nu vreau să am
în casă persoane care mă spionează. Eu sunt stăpân la mine
şi ţiu să facă cum vreau eu, nu cum voiesc alţii.
— Aşa e şi drept.
— Aşa.
El sorbi din ceai şi făcu o mişcare din cap plină de convingere,
parcă ar fi vrut să întărească şi mai mult hotărârea
luată.
După câteva minute de tăcere, ea se sculă.
— Nu mai aveţi nimic cu mine?
—Nu... Dar ia-ţi ceaiul.
—Vă mulţumesc, eu seara nu iau nimic.
Astfel ieşi. După foarte puţin timp, Matei o auzi bătând
din nou la uşă. Aducea un pachet de jurnale şi scrisori, pe
care i le dase vătăşelul ce se-ntorcea de la Călăraşi. Avea un
aer cu totul natural, parcă nimic nu se întâmplase.
— Vă rog să-mi daţi voie să mă duc mâine la oraş, ca să
caut altă bucătăreasă.
El se uita la scrisori preocupat, căutând pe cea de la Saşa.
O auzi cam târziu. La gândul Saşei, toate nimicurile astea se
retraseră departe, în conştiinţă, şi-i răspunse fără nici un
interes, parcă scena de mai sus s-ar fi petrecut cu un an
înainte:

— Mai încape vorbă...
După aceea Aglaia ieşi, iar el rămase să-şi citească corespondenţa.



## XX

Trecuseră mai multe săptămâni de când plecase Saşa şi mai multe zile de când Matei primise scrisoarea din urmă. Lucrurile luau o întorsătură ciudată, care îl împiedica să urmeze mai departe planului de a se scăpa de Aglaia.
În adevăr, ultima scrisoare a Saşei cuprindea o destăinuire din cele mai mişcătoare; ea surprinse amorul băiatului pentru Tincuţa, şi, în loc de a-l privi ca pe un sentiment copilăresc şi trecător, dânsa, cu firea ei caldă, îl socotea trainic şi primejdios.
Zicea scrisoarea:
”Am ajuns la Paris, după o călătorie destul de ostenitoare. Mihai era tot trist. Se lupta cât putea să biruie jalea ce-l cuprinsese chiar de la plecare, dar nu izbutea. Eu îl observam pe tăcute şi îmi venea să plâng de mila lui: n-a închis ochii un minut. Credeam că despărţirea de ţară şi de surori îl enervase prea mult, dar speram că, odată ajuns în mijlocul lumei dintr-un oraş mare, o să-şi redobândească veselia naturală a vârstei lui. Ne-am oprit la Viena două zile. Parea că se interesează de toate, dar mai mult decât orice se interesa de mine. A-ţi spune îngrijirea fină şi delicată cu care mă înconjura, expresia cu care mă privea, iubirea cu care îmi lua mâinile într-ale lui şi mă chema “maman dragă“, îmi e cu neputinţă. Începusem să cred că ştie ceva despre proiectele noastre... şi-mi era ruşine. Se uita la mine cu atâta înţelegere, încât mă făcea să roşesc. Vedeam că are pe buze o întrebare, că se luptă s-o rostească şi că nu îndrăzneşte. De multe ori aducea vorba despre d-ta, dar totdeauna cu temere, parcă i-ar fi fost frică să nu mă supere. În sfârşit, mă întrebă... Am crezut că se cufundă pământul cu mine. Îmi bătea inima de nu mai puteam să respir. Ori de câte ori mă gândesc la momentul acela, simt că mă roşesc... Dar să-ţi spun cum m-a întrebat. Treceam printr-o câmpie lungă, între Colonia şi Strassburg; el se uita pe geam, preocupat. — “Maman, îmi



zise din nou, înainte de a ajunge la Paris, aş vrea să te întreb ceva.” — “Întreabă-mă“, îi răspunsei eu, cu glasul jumătate. Simţeam că mor. — “Aş vrea să te întreb ceva, dacă mi-ai făgădui mai întâi că nu te superi.” — “Nu mă supăr”... El mişcă din cap cu nehotărâre.
— “Maman, adevărat că nenea Matei are pentru dumneata o admiraţie aşa de mare?... că te iubeşte?” — “Ce prostii spui, Mihai!” îi răspunsei, încercând să zâmbesc. El nu râdea deloc. — “Iartă-mă, maman dragă, că îndrăznesc să te întreb un asemenea lucru; dar, dacă ar fi adevărat, eu aş fi aşa de fericit!... Mi s-ar părea că te las mai puţin singură...” Ce era de răspuns la o întrebare care arăta atâta bunătate sufletească? Nu ştiu ce i-am răspuns. Cred că îmi venea să-l sărut ca pe copilul meu. De multe ori m-am gândit la soarta ce aşteaptă pe Mihai: tremur de frică să nu fie nenorocit... De-abia ajunşi la Paris, l-am rugat să se culce. El nu prea vrea, zicând că ţine să m-ajute să deschid cuferele. Dar osteneala îl biruia. Şi, cum eram în cameră la mine, îl văd că se

întinde pe pat, de-a curmezişul, şi rămâne rezemat pe un cot, fără a mai zice un cuvânt... După câteva minute îl aud vorbind: “Tare îmi eşti dragă“. — “Ştiu că îţi sunt dragă, fiindcă eşti un copil bun.” — Atunci îl văd că se ridică: “Ce-am zis, maman?” — “Ai zis că-ţi sunt dragă... “Era aprins la faţă cum e focul. — “Maman, sunt foarte ostenit”; şi, fără ca eu să-l mai rog, trecu în camera lui şi se culcă. Din acel minut a început să aiureze. Două zile şi două nopţi eu n-am închis ochii. Am chemat numaidecât un doctor care a stat lângă dânsul o jumătate de oră fără să se rostească. Temperatura era la 40 de grade; delirul nu se mai oprea. După o jumătate de oră doctorul îmi zise că nu poate diagnostica cu siguranţă; era sau tifos, sau friguri efemere, ce se nasc de prea multă osteneală şi în care temperatura se ridică foarte repede. Dacă delirul continua era semn rău, dacă, dimpo-

trivă, înceta, era speranţă că bolnavul să adoarmă, şi după o bună odihnă să se scoale sănătos. Din fericire, delirul încetă, somnul veni, iar Mihai al meu dormi 30 de ceasuri fără întrerupere. Doctorul era încântat, eu fericită. Se părea că cel mai nenorocit dintre noi era tocmai Mihai. Şi, aici vine explicarea acestei lungi scrisori, precum şi a cauzei pentru care mă ocup atâta de fratele meu: în delir venea adesea un nume pe care la început nu puteam să-l înţeleg, dar pe care apoi îl ghicii: numele Tincuţei. Mihai o iubeşte. Eu, proasta, nu m-am gândit niciodată la putinţa unui sentiment între Mihai şi Tincuţa. Ei erau pentru mine doi copii, deşi Tincuţa are astăzi peţitori. E o nenorocire că sunt prea apropiaţi cu vârsta şi Mihai e prea tânăr. Tincuţa are să se mărite, iar el are să sufere. Are să sufere, fiindcă noi suntem o familie atinsă de o infirmitate ciudată, aceea a statorniciei sentimentale: ceea ce odată a intrat în sufletele noastre, rămâne acolo. Dar unde şi cum a început iubirea lor?... Nu ştiu. Probabil peste tot şi nicăieri. Ochii mei egoişti vedeau numai pentru mine. Întâmplările din zilele din urmă îmi umpleau închipuirea de un singur lucru: fericirea mea. Eram atât de fericită, sunt încă atât de fericită, încât îmi pare că, dacă aş putea vorbi lui Mihai, i-aş încălzi şi inima lui...

Acum e bine. Începe să se intereseze de noua lui viaţă. I-am găsit o familie unde să-l aşez deocamdată, un librar, la a cărei mamă şezuse şi tată-meu în pensiune. Cred că are să fie îngrijit bine. Iubirea lui o să-i rămâie în suflet neştearsă. Are să fie pentru dânsul o cauză de tristeţă zilnică, dar poate şi un refugiu de partea urâtă a acestui oraş. El a înţeles foarte bine că eu am surprins secretul lui, dar nu mi-a zis niciodată nimic. Ba, dimpotrivă, aducând eu vorba de Tincuţa, dându-i o foaie ce căzuse din portofelul lui, şi pe care era o poezie, el a plecat ochii în pământ şi a luat foaia, zicând încet: “prostii, maman”. Eu însă l-am rugat să-mi dea foaia, şi ţi-o trimit aci:

S-aud pâraiele cum curg
În pacea palidei lumine;
Se umple valea de amurg,
Iar eu mă duc, gândind la tine.
S-aude clopotul la schit,
Merg pustnicii să se închine;

Luceafărul a răsărit,
Iar eu mă duc, gândind la tine.
S-aude buciumul în munţi
Înfiorând cu lungi suspine
Tăcerea codrilor cărunţi:
Eu mă tot duc, gândind la tine...”

Astfel urma mai departe scrisoarea.

Mişcat şi singur, fără să poată cere poveţe de la nimeni, Matei rămase pe gânduri. Mihai, care întotdeauna îi fusese simpatic, îi deveni deodată drag, atât pentru amorul lui, cât şi mai cu seamă pentru vorbele ce ziseră Saşei.

Dar starea lucrurilor cu Aglaia se complica. El nu mai putea vorbi mătuşe-sei despre relaţiile Aglaiei cu Scatiu, fără să dea naştere la tot felul de explicaţii şi mai cu seamă fără să amestece pe Tincuţa în intrigile lor. Se hotărî să aştepte.

Era într-o duminică de octombrie. Timpul se schimbase: ploua şi noroiul umplea drumurile de la un capăt la altul. Matei avea la dânsul pe Scatiu, cu care era în vorbă să-i cumpere caii şi cabrioleta de la Otopeanu — când, uitându-se pe fereastră, i se păru că vede pe Micu, legănându-se beat mort. Nu zise nimic către Scatiu, care şedea în fotoliul lui de la birou, luându-şi cafeaua, ci se uită la omul de pe drum ca să se încredinţeze de era în adevăr baciul ori nu.El era. Matei îşi muşcă buzele de ciudă şi aşteptă să plece Scatiu ca să



poată da ochii cu Micu: îi venea să-l bată. Auzi! să se îmbete, el, omul în care îşi pusese toată încrederea!...

De îndată ce Scatiu plecă, îşi trase o pereche de cizme lungi, îşi luă căciuliţa şi desprinse din cui un haramnic, cu care tată-său, în tinereţe, bătea caii nărăviţi. Astfel, se duse la arman, drept la lăptărie. Aci, nimeni: uşa era închisă cu lacăt. Trecu alături, la casa văcăriţei. Şi aci părea că nu-i nimeni, dar uşa nu era închisă. Se uită pe fereastră şi văzu pe Floarea, care se pieptăna. Ea, îndată ce-l văzu, se acoperi pe cap cu un ştergar şi-i ieşi înainte.

— Da’ nu-i nimeni la lăptărie?

— Sărutăm mâinile, cuconaşule, nu-i nimeni, că flăcăii sunt la oi.

— Unde-i baciul?

— Da’ cine-l vede, vai de mine!

Matei era încredinţat că Micu era înăuntru.

— Cine-l vede! L-am văzut eu, beat mort. Am să-l dau afară, şi pe el şi pe tine, să sparg gaşca asta de ţiitori şi de ţiitoare!

— Să nu-ţi faci păcatul ăsta, cuconaşule, că dacă o hi băut o ţiră mai mult e din supărare, că i-au otrăvit câinele, nu i-ar răbda Dumnezeu!

— Care câine?

— Câinele ăl mare, cuconaşule.

— Pe Corcoduş?

— Păi dar cum.

Şi Floarea îşi duse mâna la gură, dând din cap şi căinându-se.

Matei, care venise furios împotriva baciului, se întoarse acasă tăcut, întrebându-se de nu cumva era şi aci mâna Aglaiei.

Acasă îl aşteptau alte isprăvi de-ale baciului. Rezemaţi de stâlpii porţii, doi ţigani râcâiau cu băţul în noroi. Dumitrache Brabovete, fierarul, şi cu fiul său Stoica, ieşit proaspăt

din armată, venea să se plângă că-i bătuse Micu la cârciumă.
Ţiganii îndrugau o istorie fără de sfârşit, dându-se la o parte unul pe altul şi zicându-şi: “taci tu, să spun eu”. Matei îi trimise acasă, făgăduindu-le că are să le facă dreptate. Era nerăbdător să afle cum se petrecură lucrurile, şi chemă numaidecât pe grecul de la han.
Grecu istorisi că Micu venise de dimineaţă la cârciumă, văitându-se că i-au omorât câinele hoţii. Era bun teafăr, dar plângea ca o muiere şi striga în gura mare că de-acuma moare şi el. După aceea se puse să bea rachiu, şi bău până se îmbătă turtă. În vremea asta se afla la cârciumă şi Dumitrache ţiganul. Cum şi ce fel, nu se ştie, Micu dete o palmă ţiganului de-l ameţi.
— Aşa faci, nea Micule?... zise ţiganul ieşind... Lumea râdea de bietul ţigan, care, furios, se duse la fiu-său, să se tânguiască. Fiu-său, Stoica, se întoarse numai de puţină vreme de la oaste, şi era fodul de nu-l mai încăpea pământul. Când auzi el că s-a găsit un “rumân” care să îndrăznească să dea în tatăl lui, al lui, soldat întors tocmai atunci de la regiment, se făcu foc. Luă pe bătrân de mânecă şi-l aduse din nou cu el ca cârciumă.
— Care-i ăla, mă, care a dat în tata?
Oamenii râdeau şi făcură cu ochii la baci. Stoica veni la el.
— Mă nea... ăsta, tu ai dat în tata, mă?
— Păi!
— Ia mai dă una, mă! zise el rânjind, ca şi cum ar fi vrut să vadă dacă îndrăzneşte un aşa lucru în faţa lui.
Micu se sculă în picioare cât era de lung, şi când aduse din nou o palmă lui Dumitrache, văzu ţiganul stele verzi. Stoica se dase la o parte, încruntat.
— Ia mai dă una, mă!
Micu era gata: cârpi din nou pe Dumitrache. Atunci Stoica, supărat, luă pe tată-său de mânecă şi-l scoase afară, zicându-i:

— Hai, tată, acasă; nu vezi că-i beat mort?
În urma lor era un hohot în tot hanul. Huiduielile şi cârâieturile însoţiră pe bieţii ţigani până pieriră din ochii lumii.
“Şi-aşa a muncatu trei scatolţi în locu de una”, zise grecul, ca morală.
Matei făcu haz de istorisirea grecului, pe care o auzise de prin snoave. Dar asta nu explica pentru ce baciul, care nu bea niciodată, se îmbătase, şi, mai cu seamă, cine-i omorâse câinele. Aşteptă cu nerăbdare până a doua zi, să dea ochii cu el.
În adevăr, a doua zi, prima persoană pe care o văzuse, ridicând perdeaua, fu Micu. El aştepta în curte, rezemat de scară. Matei îi bătu în geam şi-l chemă sus la el. După câteva minute, uşa se deschise şi baciul intră inăuntru.
— Cu multă plecăciune, bade Micule. Te-ai trezit?
El plecă ochii în pământ, lipit de uşă, şi nu răspunse nimic.
— Frumoase lucruri faci dumneata! te îmbeţi ca cel din urmă ticălos, şi te pui să baţi oamenii, ha?!
Micu tăcea.
— Bine mi-am ales eu în cine să-mi pui încrederea!...

Da’ n-ai gură să răspunzi?
— Ce să răspund, coane?
— Să răspunzi pentru ce te-ai îmbătat.
El tăcu din nou. Matei, supărat, îl dete afară:
— Hai, lipseşti din ochii mei.
Baciu se întoarse încet şi puse mâna pe ivor să iasă.
Dar, pe când ieşea, zise încet, parcă-i era frică:
— M-aş hi rugat la matale de o vorbă.
— De ce vorbă? întrebă Matei răstit.
— Păi, eu m-aş hi rugat să-mi dai drumul, coane.
— Te-ai supărat dumneata?
— Dară! să mă supăr, zise baciul domol: eu ştiu că sunt
vinovat.
191
— Atunci ce vrei de la mine?
— Nu pot sluji, mi-au omorât câinele, s-a isprăvit şi cu
mine.
Era un accent de aşa adâncă descurajare în vorbele acele,
încât Matei se uită lung la el.
— Închide uşa, îi zise. Cine ţi-a omorât câinele?
— Nu pot să ştiu.
— Pe cine bănuieşti?
— Nu bănuiesc pe nimeni: nu pot să-mi vâr sufletul în
păcate.
— Unde l-au omorât?
— L-am găsit mort la uşă, coane. A venit de la târlă până
la lăptărie, ca să mă caute, săracu de el şi a murit la uşa
mea...
Aici Micu îşi înghiţi nodul de supărare ce i se urca în gât
şi-şi trecu mâneca sumanului peste ochi. Matei se uita la el,
mişcat.
— Și unde-i câinele? aş vrea să-l văd şi eu.
— D-apoi l-am îngropat, coane... L-am îngropat la capătul
târlei, că măcar că nu-i suflet de creştin, da-i făptura lui
Dumnezeu şi el.
— Era împuşcat ori lovit cu ceva?
— Nu, coane, eu zic că era otrăvit, că se umflase săracu
cât nişte foale...
Şi tot chipul lui, de om cu mintea întreagă, era parcă
întors pe dos, de milă şi durere. Matei se îmblânzi detot.
— E foarte cu putinţă să fi fost otrăvit: să cercetăm cine a
putut să-l omoare şi-ţi făgăduiesc să răzbun pe bietul Corcoduş.
Micu da din cap, tăcut. Părea sceptic, cum sunt toţi ţăranii,
când e vorba de dreptatea boierului.
— Ce fel, n-ai încredere în vorba mea?
— Ba am, coane — da’ de-acuma pentru mine totuna este.
— De ce?
192
— Aşa; mi-a murit câinele, mor şi eu.
Matei se uită lung în ochii lui: era treaz şi tocmai de aceea
expresia de durere şi descurajare ce se citea în ei îl atinse
mai mult.
— Micule, vino-ţi în simţiri. Ce are a face moartea unui
câine cu viaţa ta?
— Coane, are a face, că eu îl crescusem de mititel. Mi-l
adusese bietul boier, Dumnezeu să-l ierte, de la nişte mocani

din Bărăgan, de când n-avea nici ochi... Şi eu m-am trudit cu
el, l-am hrănit cu linguriţa ca pe un copil, l-am tămăduit de
câte alea toate, şi-l făcusem hiară sălbatică, nu câine. Când
l-am dat la lup, alergam cu el în urma hăiticului, ca să-l
deprind, până cine ştie unde, de era să ne mănânce într-o
iarnă, pe mine şi pe el. Apoi, când i-am pus cheptarul, piii...
omora lupul din fugă, coane; că de se izghea cu cheptarul în
el, îl da la pământ şi îl umplea de sânge cu cuiele... Mare
lucru am cherdut, coane, mare lucru!... Încaltea despre mine,
ce să mai zic? Că eu mă duceam cu el şi-n gură de şearpe, şi
când era Corcoduş la oi, nu mai aveam grije de nimic. Că de
m-aş hi culcat în mijlocul pădurii, ori cu uşa vraişte, eu
habar n-aveam, că el, crişu, făcea de patrulă.
Îşi ridicase fruntea în sus, ca un om care istoriseşte
izbânzile unui erou. Când se opri, gâfâia de oboseală şi de
inimă rea:
— Acu, făr' de câine, ce mă fac eu?...
— Creşti un altul.
— Dară!... să mai găsesc eu un câine ca el! Şi vorba “ca
el” părea că se raportă la un căpitan mare sau la un frate
iubit.
— Da cum să nu găseşti! Îţi port eu de grijă: o să mă duc
la Irimia Mocanu, la Şindrilita; şi ţi-aduc unul, c-am auzit că
are o prăsilă de câini, de s-a dus vestea.
Baciu da din cap, nemângâiat.
— Crede-mă, Micule. Să vii cu mine să ţi-l alegi tu singur.

— S-a sfârşit cu mine, coane: mi-a omorât câinele, mă duc
şi eu.
Ideea asta fixă nu i-o scotea nimeni din cap. El părea că se
supune unei fatalităţi oarbe, care legase soarta lui de viaţa
câinelui.
— Bine, baciule, da' începi să fii copil: gândeşte-te că
chiar de ar fi îmbătrânit la uşa ta, tot el era să moară înainte
şi tu pe urmă, că aşa e lăsat de Dumnezeu, ca omul să trăiască
mai mult şi câinele mai puţin.
Micu nu mai zise nimic, ci rămase tăcut lângă uşă, ca mainainte.
Matei se gândea în ce chip să-i vorbească mai bine ca
să-l convingă că nu are dreptate. Se uită la el mai lung, dar
trebui să se încredinţeze că nu era de scos la cale cu baciul.
— Şi ce vrei de la mine, Micule?
— Apoi m-aş ruga de matale să-mi dai drumul, coane.
— De ce, măi băiete?
El îşi mototolea o pulpană a sucmanului, parcă i-ar fi venit
mai greu decât orice să se despartă de stăpânul lui.
—Eu ştiu c-o să mor în curând, coane, şi aş vrea să-nchid
ochii la bârlogul nostru.
Matei se foi pe scaun, nemulţumit, şi după aceea se sculă
în picioare şi începu să se primble prin casă. Apoi s-apropie
de el şi-l atinse cu degetul de braţ.
— Ia ascultă, Micule: eu poate m-oi fi iuţit vreodată la
vorbă şi te-am supărat fără să vreau. Dar socot că tu mă
cunoşti bine, şi de acum şi de altădată. Suntem tovarăşi
vechi, bre, şi mi-ar veni greu să mă despart de tine... Mai
gândeşte-te până mâine. De ţi-o fi de ducă cu hotărâre, vino,
de mă vezi şi-om pune lucrurile la cale cum e bine.

XXI
După ce baciul ieşi, Matei se gândi să se ducă la Irimia Mocanul şi să aducă un căţel lui Micu, ca să-l îmbuneze. Aşa şi făcu. Zise să-i puie caii şi, cu tot noroiul ce era, porni la Şindrilita. Pe drum se gândea la vorbele baciului; ce înrâurire aveau chiar asupra lui!... Oare ce să fi fost la mijloc? O simplă rătăcire a unui suflet plin de credinţe greşite, sau intuiţiunea unui fapt posibil, a cărui împlinire se lega de oarecare împrejurări din viaţa reală?... Oare să nu fi fost vreo temere ascunsă de Stângă, bărbatul Floarei, sau de niscaiva ciobani, sau de Eftimiu? Atâtea întrebări ce rămâneau fără răspuns. Poate din toate era câte ceva adevărat. Moartea câinelui părea că apropie împlinirea unei nenorociri inevitabile. Dar timpul trecea fără ca bănuielile baciului să se împlinească.
Tăcut şi tot cu inimă rea, Micu se înduplecase să rămâie la Matei; dar părea că nu mai era omul de mai-nainte: petrecea serile de iarnă în tinda lăptăriei, la un foc de vreascuri şi tizâc, rezemat de perete şi cântând alene din fluier. Căţelul adus de Matei, pe care negreşit că-l chema tot Corcoduş, dormea pe o mână de fân, lângă el. Începea să-i fie drag, ce-i drept, dar nici nu se încerca să-l apropie în minte de celălalt: “departe-i griva de iepure”, zicea molcom, celui ce l-ar fi întrebat. Copilăria lui Corcoduş, răposatul, era plină de legende extraordinare: Corcoduş nr.1 muşcase de deget pe un cioban încă de când n-avea dinţi; Corcoduş nr.2 era un căţel liniştit, cam tontolog, cu labe late, care nu se zdruncina cu firea decât când vedea strachina cu lapte. În toate zilele îi deschidea botul, ca să vadă dacă are negru sub cerul gurii; avea negru, dar ce folos, că nu era rău deloc...
Cu Floarea, lucrurile mergeau mai greu; i se făcuse silă de ea, şi nu-i mai vorbea decât când avea câte ceva de cusut ori de dres. Ea ofta, când mai avea vreme şi smântânea putineele

cântând cu viersul ei piţigăiat: “las’ să vie, domnul ştie, calea-n trandafiri să-i fie”, şi oprindu-se în mijlocul vorbei ca să dea într-un câine: “to, cotei, ’ză-te focul!”
În împrejurările astea trimise Matei pe baciu la Călăraşi să cumpere nişte leţuri, ca să facă din nou perdeaua oilor. Baciul plecase cu carul cu patru boi, de cu noaptea, ca să aibă vreme să se întoarcă chiar în seara aceea. Matei, ca să nu-l trimită singur, poruncise ca unul din argaţi din curte să-l însoţească.
Până a doua zi dimineaţa, carul nu se întoarse. Neliniştit, Matei întrebă de numele argatului care era la drum cu Micu, dar nu-l putu afla.
Tocmai atunci îi aduseră o scrisoare de la Saşa, prin care dânsa se ruga de el să nu se supere că întârziază atâta: Mihai se deprindea greu cu Parisul şi ea nu putea să-l lase singur aşa de repede. Şi în această scrisoare, ca în toate, îi vorbea de fericirea ei, deplină, desăvârşită, de planurile ei, cum avea să schimbe casa; îl întreba, glumind, de dulcea Aglaia, de conu Dinu, de surori, şi, mai cu seamă, de Tincuţa; ce zicea Tincuţa? Cum trăia Tincuţa? era tristă?... Matei îşi mărturisi că nu prea se gândise la asta, şi îşi făgădui să observe pe fată mai de aproape. Se puse să răspundă Saşei, şi astfel veni

vremea namiezului, fără să se mai ocupe de baciu şi de carul cu leţuri. Dar, cu toate că mintea lui era prinsă de imaginea Saşei şi de viaţa lor viitoare, pe al doilea plan al conştiinţei tremura grija de ceea ce se putuse întâmpla lui Micu. Când se uită la ceasornic şi văzu că era aproape unu, sări de pe scaun şi se duse singur să întrebe de sosise baciul. Aglaia părea şi ea foarte mirată de această întârziere, pe care nu şi-o putea explica.
— Să fi băut undeva, la vreo cârciumă... parcă nu-mi vine să cred, zise dânsa.
— Da' de unde! baciul nu bea, răspunse Matei preocupat.

Dânsa îl privi pe sub sprâncene, zâmbind ironic. El pricepu înţelesul râsului ei, dar îi fu silă să mai lungească vorba. Chemă pe un vătaf şi îi zise să încalece numaidecât şi să plece spre Călăraşi, înaintea baciului. Omul plecă pe loc, iar el, neliniştit, ieşi pe jos şi se duse la arman.
Printr-o pornire firească se gândi la Floarea. O găsi trebăluind prin casă, îmbrăcată cu un cojoc fără mâneci, sprintenă şi parcă chiar cam înghimpată. De îndată ce-l văzu se spăsi şi-i ieşi înainte.
— Floareo, s-a întors baciul?
— Da' gândesc că s-a întors, coane, că-i plecat de ieri de dimineaţă. Nu-i la curte?
— Nu-i.
— D-apoi o veni el.
— Trebuia să se-ntoarcă de aseară.
— I-auzi, bată-l crucea; i-a abătut de dârdora însurătorii...
Vorbele astea fură zise într-un chip aşa de ciudat, încât dezvăluiră în mintea lui Matei o întreagă stare de lucruri: cum baciul prinsese vorba lui de a-l însura în nume de bine, cum, sătul de Floarea, îi zisese se vede să-l lase în pace, cum femeia îl cicălise şi îi spusese că boierul vrea să-l însoare, şi aşa mai departe, o mulţime de secrete sufleteşti se dau pe faţă printr-o vorbă. Matei se uită la dânsa, cum se rezemase de un stâlp al prispei şi privea într-aiuri pe câmp.
— Ei, şi dacă s-o-nsura, ce-ţi pasă ţie...?
— Da' însoară-se, dare-ar dracu-n el, că doar nu i-oi mai coase zdrenţele...
— Vezi bine, tu ai bărbatul tău şi nu se cade să coşi zdrenţele la alţii.
— Da' gândeam să-i fac un pustiu de bine.
— Prea mult bine nici lui Dumnezeu nu-i place, Floareo.
— Păi, adevărat, coane.
Tocmai atunci trecea pe drum un cioban străin, călare pe un măgăruş, atât de mic, încât omul lovea cu picioarele de

pământ. El se opri în dreptul porţii şi făcu semn cu bâta să vină cineva spre dânsul. Floarea alergă la poartă. Matei, nerăbdător, se luă după dânsa. Ciobanul istorisea că a întâlnit pe drumul Călăraşilor o căruţă cu leţuri, dejugată, ce sta acolo din zori de ziuă, când trecuse el de la stăpânu-său, şi până acum, când se întorcea. Îl întrebară dacă n-a văzut şi pe baciu Micu, pe care trebuia să-l cunoască. Ciobanul răspunse că n-a văzut pe nimeni. Şi îşi căută de drum.
Matei se duse în grabă acasă şi zise să-i puie caii. Sări în

trăsură chiar de la grajd şi porni pe drumul Călăraşilor. Deşi
caii se duceau în goană, lui i se părea că nu se mişcă. Fel de
fel de gânduri îi veneau în minte: ba că l-au omorât hoţii; ba
că s-a întâlnit cu Stângă, bărbatul Floarei, care-i purta de
mult sâmbetele; ba că prepusurile lui asupra Aglaiei şi a lui
Nae se împlineau tocmai acum... În sfârşit, după vreo trei
sferturi de ceas, ajunse la căruţă. Aci toate lucrurile erau în
şartul lor; leţurile legate cu două frânghii, aduse până la
inima carului, erau la loc, fără să lipsească unul; boii, dejugaţi,
avuseseră câte o mână de fân; nu lipsea nimic, nu se vedea
nici o urmă de luptă... Atunci, ce se întâmplase? Toţi înălţau
din umeri. Vătaful, care venise călare, căina bieţii boi, că nu
fuseseră adăpaţi de o zi şi jumătate, şi îi înjugă să pornească
înainte: de om nici un interes.
— A fugit, bată-l Dumnezeu...
Părerea asta o împărtăşi şi vizitiul şi în curând toată lumea
din curte nu mai vorbea decât de asta. Unii istoriseau că a
furat bani de la boier, alţii că se apucase de beţie, iar alţii că
înnebunuse:
— Vezi dumneata, ceasul rău: de nu-i murea câinele, el
nu-şi lua lumea în cap, zicea o ţărancă din bucătărie.
Matei era cel mai impresionat dintre toţi. El ştia bine că
nici bani nu-i furase baciul, nici nebun nu era, ci că sufletul
lui, înzestrat de natură cu putere de simţire ce trecea peste
starea lui umilă de slugă, fusese zdruncinat din temelii prin

moartea câinelui. Firea lui meditativă, fatalistă, ca a tuturor
ciobanilor ce au copilărit cu oile pe vârful munţilor, văzuse
în moartea celui mai bun al lui prieten, un semn rău, şi, ca să
scape de urmărirea gândurilor triste, plecase în lume. El era
sigur că, dacă nu murea undeva, era să se întoarcă.
După câteva zile de aşteptare şi de căutare, fără vreun
spor, se puse să scrie toate acestea Saşei, istorisindu-i de
demult, cum venise baciul la dânşii; cum trăiseră ei, băieţandri,
împreună: câte amintiri îi legau; cât era de cinstit; ce
suflet de mare poet pusese natura în forma aceea umilă. Şi,
scriind, îi curgeau lacrămile şiroaie, şi trebuia să-şi ţie batista
deasupra scrisorii ca să nu o umple de picături. După
moartea mame-sei, aceasta era a doua mare durere a lui.
Chipul cum plecase Micu, fără o vorbă, fără un semn de părere
de rău, îl indigna ca pe un copil; dar tot el singur se îmbuna,
zicându-şi că poate nu avusese curaj să-i vorbească despre
asta. Şi cu cât se gândea mai mult, cu atât mai dragă îi era
firea baciului, modestă, blândă, cu aplecare către tot ce era
tainic şi depărtat în natură. Îşi aduse aminte de noaptea ce
petrecuse cu dânsul, pe vârful şirei de paie, precum şi de
vorbele lor rostite cu faţa la cerul stelat, şi rămase cu condeiul
în mână, prins de iluzia depărtării luceafărului, pe care
baciul i-l arăta înecat în fundul spaţiului. Apoi îşi aminti de
mustrarea ce i-o făcuse din pricina legăturii lui cu Floarea,
şi îi veni un dor ciudat de a vedea pe văcăriţă. Încheie scrisoarea
rugând pe Saşa să se întoarcă mai curând, fiindcă el
se simţea singur, din cale afară trist. După aceea ieşi şi se
duse să vadă pe Floarea.
Când ajunse la arman, ea tocmai punea lacătul la lăptărie.
— Ce faci, Floareo?

— Sărutăm mâinile, coane, ia, cu treabă.
— Ai zor mare?
— Ba n-am nici un zor.
199
— Ia deschide, te rog.
Ea deschise din nou şi intră cu el înăuntru. Matei ştia foarte bine ce rămăsese pe urma baciului, dar, ca să mai vorbească de el, şi ca să vorbească cu ea, se uită cu de-amănuntul la toate. În tinda încăpătoare stau de-a lungul pereţilor putinici cu brânză şi teancuri de caşcavaluri, peste care erau aruncate scurgători, şervete de pânză groasă, un căuş, nişte teascuri.
— Floareo, da' asta nu îngheaţă iarna aici?
— Ba or îngheţa, coane...
— Unde le ţinea Micu?
— Apoi, ştii matale, când îi om viu în casă, mai dezgheaţă pereţii; dar într-o casă pustie, ce-i faci?... El le mai ţinea şi în gârliciul beciului.
— Să le punem şi noi tot acolo.
— Cum îi porunci matale.
Matei se mai învârti prin tindă şi apoi rămase locului, încrucişându-şi braţele, dând din cap:
— Cum m-a lăsat el pe mine!
Floarea îşi găsise de treabă şi se puse să răsucească o putină, ca s-o ducă la loc.
— Tu n-ai auzit nimic de el?
Ea, cu ochii în fundul putinei, răspunse:
— Să-l ia dracu!...
Dânsul, mirat de vorbele ei, o întrebă din nou:
— Da' parcă voi eraţi dintr-un sat — de ce vorbeşti aşa de el?
— Dintr-un sat suntem noi, d-apăi...
— D-apăi, ce?
— Ia, îi abătuse de însurătoare, coane, se îmbuibase de ghine, şi s-a dus să-şi vâre capul la stăpân. Las' c-o vedea el pe dracu!...
— Şi-a luat lucrurile ce le-avea la mine?
— D-apăi parcă ce avea! Două, trei zdrenţe şi iţarii de pe el.
200
— Da' ce făcea cu banii?
— Banii, mult puţin ce avea, îi trimetea la alde maică-sa, să-i plătească dările pământului şi să trăiască şi ea.
— Are pământ?
— Avea o corhană stearpă şi vreo cinci iede, d-apăi cine ştie ce s-o hi ales de ele.
Toate acestea erau zise cu căutătura în pământ şi cu un aer serios şi trist. Matei ar fi vrut s-o vază mai sentimentală, mai aprinsă, cum citise el în cărţile ce se ocupă de ţăranii noştri.
— Bine, ţie nu-ţi pare rău c-a plecat?
— Şi de-mi pare şi de nu-mi pare, tot atâta-i.
Şi mai mult nu fu cu putinţă să scoată de la dânsa.
"Ce fiinţe ciudate şi totuşi interesante! gândi el, şi cât sunt de departe de felul cum le-au zugrăvit nuveliştii noştri!"...
Se întoarse de la Floarea înapoi cu un sentiment de descurajare

sufletească, de gol, pe care vremea de-afară, cu pomii
desfrunziţi şi cerul împodobit de nori, îl mărea şi mai mult.
Intră acasă. În odaia lui, focul se stinsese. Se aşeză într-un
fotoliu, şi rămase astfel cu mâinile duse la gură. Frigul îi
şerpuia prin vine, dar parcă nu se simţea în stare să se scoale
şi să cheme. Îşi aduse aminte de o cameră rece dintr-un otel
de la Pisa şi i se păru că vede apa turburată a Arnului
curgându-i pe dinainte. Cum trece timpul!... Ce-o fi făcând
Saşa!... Începea să se întunece... O muscă bâzâi greoaie prin
aer şi se izbi cu capul de oglindă. El văzu, ca prin vis, un
punct negru căzând, dar dincolo de faţa oglinzii, şi tot acolo,
spaţiul din odaie, reprodus în slaba lumină a zilei. Ce departe
i se părea un cadru de perete văzut în oglindă! Albul şi negrul
din el alcătuiau un cap de călugăriţă. Dacă închidea ochii mai
mult, călugăriţa se prefăcea într-o biserică gotică; când îi
deschidea, biserica redevenea călugăriţă. Şi aşa, un freamăt

de memorie îi cânta în minte rugăciunea celor patru popi, în
mijlocul câmpului, când cu venirea sfintei. Dar picătura de
aghiazmă de pe gâtul Saşei!... Ce încântătoare era Saşa în
ziua aceea, aşteptându-l. În clarul obscur al odăii, i se păru
că o vede, gingaşe şi surâzătoare cum era atunci; vedenia
aceea lua forme hotărâte, venea spre dânsul, i se aşeza pe
braţe şi îşi lipea capul pe umărul lui. Ce fericit se simţea!...
O femeie intră cu o lampă aprinsă şi cu o depeşă. Saşa se
întorcea.

## XXII

De la plecarea ţăranilor din bătătura lui Tănase Scatiu,
când cu citaţia, se urmaseră mai multe înfăţişări la tribunal,
în care obştea sătenilor se apăra cu disperare împotriva
pretenţiilor arendaşului. Dar judecata procesului se amâna
mereu. Tribunalul hotărâse “o descindere la faţa locului”; ea
fusese fixată, la-nceput, mai pe vară, dar fusese amânată din
cauza morţii unui judecător. Acum, în fine, venise vremea să
se împlinească “descinderea”.
Tănase Scatiu trecuse prin multe judecăţi; el ştia rostul
proceselor pe dinafară. Nu-i dase Dumnezeu “gură“, zicea el,
că altfel nu-i mai trebuia lui avocaţi. Dar, ca oamenii care nu
au încredere în doctori când sunt sănătoşi, iar când îi doare
un deget cheamă patru, Scatiu aştepta pe judecători cu avocatul
lângă el.
— Nu doar că el ştie mai mult decât mine, da’ ia aşa, deo
parigorie.
Avocatul lui venise de cu seară şi trăsese în gazdă la el,
aducându-i în acelaşi timp şi o trăsură încărcată cu mezeluri,
icre negre, salamuri, şunci, limbi, ţuică, făină, un vin... mă
rog, un vin de Golul Drâncei, şi s-a isprăvit. Avocatul cam

mirat, aduse toată băcănia asta dar îi spunea că nu crede că
judecătorii să tragă la el şi mai cu seamă să întindă masă
mare, în împrejurările în care veneau. Tănase îl privi spanchiu,
ca cineva care ar zice: “Câţi am păscut eu ca d-ta!”,
apoi trimise de chemă pe primar.
Avocatul fu foarte mirat când văzu intrând un fel de
omuşor păros, scund, piţigăiat, cu o barbă neagră tăiată roată
împrejur, îmbrăcat nemţeşte, cu tocuri duble la încălţăminte,

ca să pară mai înalt, şi vorbăreţ, şi isteţ...
— Bună seara, d-le Aronovici.
— Bună seara, d-le Tănase.
— Ce mai e nou?
— Apăi... tot alea şi iar alea: noroi, ploaie, — mizerie goală.
— Ce se mai petrece prin Europa?...
Scatiu, care trata pe Aronovici cam peste picior, făcu din ochi către avocat.
— Ce să se petreacă?... Burghezimea se îngraşe pe spinarea săracilor. Am citit că irlandezii vor să înzestreze pe Parnell al lor; aşa martir m-aş face şi eu.
— Vrei o dulceaţă?
— Vă mulţumesc, cu plăcere.
— Ştii că d-l primar este socialist, zise Scatiu către avocat, când nu se poate duce la Brăila să-şi facă chefurile. Ia şezi. Mă duc să zic să-ţi aducă o dulceaţă.
El îşi puse pălăria în vârful unui baston strâmb şi o rezemă de un scaun. Apoi scoase tabachera de tinichea şi făcu o ţigară.
— Aşa mă supără d-l Tănase. D-nul este un "aucat" în procesul cu obştea?
— Da.
— Îmi pare bine... A ajuns ţăranul să ţi se urce în cap. Mă rog, acu eu, că trăiesc cu ei de atâta vreme, pot să-ţi spun, că ţi se urcă în cap. Ţi se urcă în cap, d-le!...

Scatiu intră repede, strângând din umeri.
— Ia ascultă, primarule, ştii că mâine te calcă judecata?
— Apoi atâta "ni" mai lipseşte... "Ni"-a spus "vătau"!
D-l Aronovici nu prea se avea bine cu unele cuvinte româneşti; mai cu seamă trăia rău cu litera "v" între două vocale.
Domnia-sa se sculă de unde se afla şi veni spre Scatiu înălţând din umeri.
— N-am sfanţ!...
— Asta n-ar fi nimic, că ţi-aş da eu, dar socotesc că e prea mare "deranj" să întinzi masă mare pentru cheful tribunalului.
— Ba de ce? Numai să am ce le da, că altfel...
El auzise pe Scatiu că i-ar da el parale, şi nu ştia cum s-o dreagă, ca să ciupească ceva.
— Ia ascultă, zise Scatiu, parcă era vorba să te duci la Brăila.
— Cu ce dracu să te duci?...
— Ce-ţi pasă, numai să te duci mâine în zori.
— Plec chiar acu.
Şi se sculă, cu un gest comic, parcă ar fi fost gata să se urce în vapor chiar atunci. Scatiu îl chemă într-o odaie alături să-i dea ceva parale, şi pe drum îi zise:
— Spune şi ajutorului dumitale să nu găzduiască pe tribunal, că nu-i dator... Tribunalul să-şi aducă merinde, dacă îi trebuie.
După ce Aronovici plecă, Scatiu se întoarse în odaie la avocat, se apropie de el, închizând din ochiul stâng şi zicându-i:
— Înţelegi dumneata!... Ăsta-i primarul ales de mine. Ce-a băut şi ce-a mâncat!...
Apoi începu să istorisească toată pătărania lui Aronovici:

cum fusese sergent în armată, cum se încurcase c-o femeie măritată şi o despărţise de bărbat, cum venise la un peticel de moşie ce-l avea acolo, cum era veşnic fără lescaie etc.

— Mi l-am ales primar... Mă ţine vreo mie de franci pe an, dar halal!... Ehe! Dumneavoastră gândiţi că numai aşa se face agricultura!... Trebuie muncă, domnule! Să ştii să chibzuieşti toate, că ţăranul în ziua de azi e mai şiret decât boierul.
Avocatul păru a zice în sine că e greu, mai ales cu asemenea prubă de boier — dar se mulţumi a zâmbi şi a nu răspunde.
După câteva minute intră şi cârciumarul, un japlan de om până la podele.
— Bună seara, Chirule.
— Sărutăm mâinile, naşule.
— Te chemasem la socoteli, dar văd că astă-seară n-avem vreme. Mai ai din ale băcăniei?... ori s-a dus tot?... că parcă primiseşi puţin lucru.
Tănase îi vorbea întors spre el cu spatele, dar finu-său, Chiru, care fusese hoţ de cai ( şi se bănuia că şi acum se mai ocupă cu astfel de afaceri), îl plănuia după întrebări şi pricepu unde vrea s-o aducă “alde naşu-său”.
— Apăi, ce să mai am, naşule, că o litră două de pastramă, cât am adus, s-a mâncat în casă.
Tănase începu a râde şi a clipi din ochi avocatului.
—Ad-o mai domol. Chirule, că nu te-ai fi făcut papistaş să mănânci carne în postul Crăciunului.
Chiru mustăci şi se foi în zăbun.
— Da’ bate-i-ar Dumnezeu de băcani, că dacă ai căuta ghine, nici nu dai de carne în pastrama lor, aşa-i de uscată şi de slabă.
Scatiu se prăpădea de râs.
—Zi: pastramă de post?
— Apăi, ce mi-e caracateţa, ce mi-e pastrama lor...
— Zi, nu mai ai...
— Nici o crestătură.
— Da’ de-ale mâncării, altminterea?

— N-am fir de nimic.
— Zi, de-o veni tribunalul, tufă?
Chiru înălţă din umeri a gol. Tănase păru a-şi lua aerul grav şi a se gândi:
— Apoi bine. Chirule. Rămânem înţeleşi aşa: dumneata n-ai nici unele... Tribunalul să-şi caute de mâncare în altă parte.
Pe când deschidea uşa să iasă, Chiru, zise:
— Aş avea o vorbă cu matale.
Scatiu se sculă numaidecât şi se luă după el în sală.
— Cum te duci matale mâine la câmp? îl întrebă încet şi misterios cârciumarul.
— Da’ ce ce?
— Apăi... eu aş zice: matale să nu te dai jos de pe cal.
— Da’ ce este?
— Nu-i nimic... da-i mai bine aşa.
Scatiu, care ştia ce vrea să zică o vorbă de-a lui Chiru, îi făgădui să nu se dea jos.

— Şi mai mă rugam de nişte belerturi, zise Chiru.
— Da' ce-i? întrebă Scatiu, a mai căzut ceva?
Chiru se scărpină în cap.
— Apăi tot mai chică câte o gloabă. Au venit nişte flăcăi despre Râmnic cu juncani.
— Du-te la primar, până nu pleacă, şi spune-i că vii de la mine, să-ţi dea trei bilete. Haide!...
Cârciumarul ieşi, iar Tănase se întoarse în casă.
Şiretenia biletelor era următoarea: de când Chiru se lăsase de a mai fura vite, în urma unei straşnice bătăi ce mâncase de la ţărani, se îndeletnicea cu vânzarea vitelor furate de alţii, de prin alte judeţe. Pentru aceasta însă îi trebuia bilete de la primărie, cu care să poată duce pe la "bâlciuri" caii furaţi. Aronovici îşi avea partea lui de zeciuială, iar Scatiu, care multă vreme luase şi el de-a dreptul parte la câştig, se

mulţumea acuma numai cu câte un cal ori un bou, pe care îl plătea un galben ori doi, îl înfiera cu fierul lui şi-l trimitea la suhat ori la herghelie.
Astfel se puseră lucrurile la cale pentru a doua zi.
Pe la vreo 11 ceasuri dimineaţa, sosi, în adevăr, a doua zi, o birjă cu patru cai, în care preşedintele şi supleantul tribunalului, însoţit de ajutorul de grefier, se transportau la faţa locului. Birja se opri în faţa primăriei, unde erau deja adunaţi mulţi locuitori, care, cu căciulile în mână, stau pe prispă în picioare.
Magistraţii se deteră jos, zgribuliţi de frig, plictisiţi de drum şi morţi de foame. Ajutorul de primar veni în fugă să deschidă "canţelaria", dar oamenilor legii nu le ardea de formalităţi. Ei întrebară de "ceva de mâncare". De mâncare, tufă. Preşedintele era bărbat în vârstă, însurat, cu tabieturi, fiu de oameni de rând, ajuns prin munca lui. Supleantul era tânăr, fost prin străinătate, de familie bună, dar îmbrăcat cam pirpiriu. Pe când d-l preşedinte de-abia se foia într-o şubă de-a lui socru-său, moşier din Călăraşi — junele supleant strângea din spete în paltonaşul său de bonjurist, şi tot întindea o tabachere de argint ajutorului de grefă, care apuca ţigara cu vârful unghiilor sale de copist de carieră, sprijinindu-şi manşetele în degetele resfirate. După o scurtă chibzuire, preşedintele spuse ţăranilor să plece la câmp, iar el se sui în trăsură, împreună cu supleantul şi ajutorul, şi se duseră la cârciumă să îmbuce ceva. Caii birjarului de-abia mai mişcau trăsura prin noroiul din sat. Birjarul speră să tragă la arendaş, ca de obicei, unde găsea orz degeaba pentru cai, mâncare şi vin bun pentru el; de aceea bombănea pe capră, înjurând. La cârciumă, Chiru primi pe domnii magistraţi foarte cu supunere, dar fără fir de mâncare, "că ştii matale, în post, noi trăim cu fasole, cu una, cu alta, cum dă Dumnezeu", dar pofti pe boieri să tragă la curte. Magistraţii

iar se chibzuiră. Preşedintele, cu mai multă experienţă, n-ar fi vrut să se ducă la arendaş, deoarece era "parte interesată", dar supleantul, mort de foame, se îndreptă repede spre trăsură:
— Ia lasă, mon cher; ce, o să-mi vând eu conştiinţa pentru un dejun! Hai să mâncăm la el, şi dacă n-o avea dreptate, îl radem.

Această argumentare a unei conştiinţi curate (şi a unui stomac gol) birui frageda rezistenţă a preşedintelui. Birjarul se îndreptă spre curtea arendaşului (şi de astă dată caii dau mai bine în ham) şi astfel mezelurile aduse de avocatul lui Scatiu îşi găsiră fireasca lor întrebuinţare.
Magistraţii mâncară cu măsură şi destul de repede, dar mâncară la Tănase, parte împricinată; ieşiră la câmp fără el, dar în trăsura lui şi cu avocatul lui. Cât despre Scatiu, el venea în urma trăsurii, călare pe bidiviul cu care făcea curte Tincuţei, încălţat cu nişte botfori ce-i treceau de genunchi, şi pe cap cu o căciuliţă de pielicică de oaie, foarte tâlhărească. Era radios şi din când în când făcea cu ochiul avocatului. Acesta, om de omenie, întorcea capul, fiindcă simţea că judecătorii erau jenaţi.
Pe drum întâlniră mai multe pâlcuri de ţărani, care nu se prea dau la o parte. Vizitiul lui Scatiu mâna bine, dar era noroi şi zgomotul trăsurii nu împiedica glasurile ţăranilor de-a ajunge până la preşedinte. Ei, după cum spuseseră de cu vară, nu voiau să calce judecata pe pământurile lor. Astfel, între grupuri de săteni nemulţumiţi, trăsura ajunse la o viroagă, plină de apă, peste care era un podeţ. Aci, la capătul podului, vreo zece oameni stau înaintea cailor. Vizitiul strigă la ei să se dea la o parte.
— Nu se poate, domnilor!... ziceau ei. N-are ce căuta judecata pe locurile noastre.
Preşedintele se sculase în picioare şi căută să le vorbească; dar, pe când parlamenta din trăsură, Scatiu trecu ca fulgerul

pe lângă ei, repezind calul asupra ţăranilor cu atâta furie, încât rupse rândurile şi trecu, iar vizitiul dete bici cailor. În urma lor, locuitorii strigau şi ameninţau, alergând cât ce puteau. Gluma se îngroşa.
Când ajunseră la movilă, unde era locul în contestaţie, îi aştepta jumătate satul. Cei ce alergaseră în urma trăsuri soseau şi ei gâfâind. Preşedintele se dete jos şi se duse în mijlocul ţăranilor cu pasul sigur şi cu capul sus.
— Bună vreme, oameni buni.
Lumea se dete la o parte, dar nimeni nu răspunse.
Preşedintele se învârti împrejur, ca un actor, şi se uita spre cei sosiţi.
— Ce este? întrebă el; ori credeţi că am venit cu execuţie la dumneavoastră?... Liniştiţi-vă: noi venim numai ca să vedem de partea cui este dreptatea.
— Dreptatea o să hie de partea ciocoilor, zise Lefter, cel cu ura împotriva lui Scatiu.
— Păi aia-i ştiută, adăugară mai multe glasuri deodată.
— Să nu-i calce chiciorul pe locurile noastre! strigă Lefter.
— Să plece de-aici hoţul! întăriră alţii.
Preşedintele voi să mai vorbească, însă fu repede înconjurat de toate părţile.
— Domnule judecător, să poftiţi în trăsură.
În acelaşi timp, mai multe braţe îl luară pe sus.
— Să nu puneţi mâna pe mine, strigă preşedintele. Atunci Scatiu, care sta la o parte, repezi din nou calul în ţărani, dar Lefter dete cu băţul în capul calului, de-l făcu să sară în două picioare. Lumea se dete la o parte, iar preşedintele putu să se

urce în trăsură singur. Scatiu răspunse la lovitura lui Lefter
pocnindu-l cu sfârcul biciului peste ochi, de-i luă văzul. Lefter
aruncă cu ciomagul în el, înjurând, dar Scatiu se tupilă şi
băţul îi trecu peste cap. Calul se mişca cu o nespusă îndemâ-
nare; se retrăgea cu câţiva paşi, sărea într-o parte şi într-
209
alta, se învârtea printre oameni aşa de repede încât nimeni
nu putea să puie mâna pe el. Iar biciul plesnea în dreapta şi
în stânga şi pe cine-l ajungea îi crăpa pielea. Scatiu sta
ghemuit, cu căciula îndesată pe ochi, cu dârlogii strânşi în
mâna stângă, înfipt în şea ca un drac. Lefter, cu mâna la cap,
se ţinea după el şi, când îi veni bine, îl lovi o dată cu bâta
peste ţârloi de-l secă la inimă
Toate acestea se petrecură într-o clipă. Cearta devenea
revoltă pe faţă. Preşedintele striga din răsputeri lui Scatiu
să s-astâmpere. Când lumea se mai dezmetici, puse mâna pe
pietre, pe bulgări îngheţaţi, şi începu să arunce în Tănase. O
piatră îl ajunse în obraz şi-l umplu de sânge. Numai atunci
se hotărî s-o rupă la fugă. Întoarse calul împrejur şi-i dete
drumul pe câmp... Săreau bulgării de pământ din copite de
parcă la fiecare pas cădeau bombe ca din senin. Un “huideo”
prelung îl urmări până se făcu nevăzut.
În vremea asta domnii din trăsură o vârâseră pe mânecă.
Vizitiul voise să dea bici cailor şi s-o şteargă şi el, dar
preşedintele se împotrivise. Atunci, vizitiul, profitând de un
moment de învălmăşeală, sări de pe capră şi o rupse la fugă.
Când se deşteptară ceilalţi, el se făcuse nevăzut.
După ce Scatiu dispăru, lumea se întoarse către judecători,
ameninţătoare.
— Acuma, domnule judecător, să vă mai judecăm şi noi o
dată! zise unul dintre ţărani; aţi mâncat şi aţi băut la ciocoi,
ha!...
Preşedintele încercă să le mai vorbească:
— Fraţilor!... Oameni buni!... noi nu suntem vinovaţi...
— Jos! Ia-l, mă!
Un ţăran se ridică pe la spatele trăsurii şi puse mâna în
părul avocatului. Acesta începu a plânge şi a se tângui că are
nevastă şi copii, să le fie milă...
De pe movilă se auzi un glas:
210
— Staţi, măi creştini, ce faceţi?
Era bătrânul Stoica, cel ce venise pe vară cu citaţia la
Scatiu.
— Ce vă legaţi de oameni!... Ce v-a făcut dumnealor?
— Nu, că de ce au mâncat la hoţu!
— Fraţilor, zise preşedintele, ce era să facem? n-am găsit
de mâncare nicăieri...
— Dă-te jos, tâlharule, care vrei să ne sărăceşti, zise Lefter
avocatului.
— Mă, Leftere, pesemne ţi s-a făcut de puşcărie, mai zise
Stoica.
Gălăgia se ridică până în slava cerului. Nimeni nu băgă de
seamă că pe drum venea un şir de vreo trei trăsuri, ce mergeau
spre gară, care era la vreo jumătate de oră depărtare.
Cum era firesc, cea dintâi trăsură se opri, iar celelalte se
opriră după dânsa. Era Matei cu fetele, Tincuţa şi coana Sofiţa.

Ei mergeau înaintea Saşei, care tocmai venea din străinătate.
Matei, care era în trăsura de la Otopeanu, cumpărată de la
Scatiu, lăsă hăţurile vizitiului şi se dete jos. Lumea se mai
liniştise. Câţiva ţărani îl cunoşteau, fiindcă, de când trăiau
rău cu Scatiu, munceau adesea pe moşia lui.
— Da' ce este, oameni buni? întrebă el mirat.
Unii îşi scoaseră căciulile, alţii se deteră la o parte.
Matei îşi aruncă ochii către nenorociţii din trăsură.
— Cine sunt dumnealor?
— Ia, judecătorii sunt, de au venit să ne despoaie, zise
unul mai hărţăgos.
Matei nu ştia ce să creadă. Toţi erau încremeniţi — ţăranii
cam ruşinaţi, judecătorii moleşiţi de frică.
Avocatul îşi îndrepta părul în cap şi-şi ştergea ochii. Lui
Matei i se făcu milă.
— Oameni buni, dacă înţeleg bine, dumnealor au venit la
vreo constatare.
211
— Au venit cu "izicuţie", îl întrerupse unul din cei mai răi.
— Nu este adevărat, am venit în "descindere la faţa locului",
zise preşedintele.
— Ei, şi cu ce drept vă legaţi dumneavoastră de nişte
judecători, care vin să-şi îndeplinească o datorie?...
— Păi aşa spui şi eu, coane, zise bătrânul Stoica, ce-s vinovaţi
dumnealor. Boierul nostru e câinos, da' dumnealor...
— Cine-i boierul dumneavoastră?
— Alde Scatiu.
La numele lui Tănase, Matei rămase un moment pe gânduri,
fiindcă i se păru că trebuie să fie vreo pehlivănie la mijloc.
— Căutaţi-vă de treabă, oameni buni, şi lăsaţi pe dumnealor
să meargă cu Dumnezeu.
— Parcă ăsta nu-i tot ciocoi, zise unul care nu cunoştea
pe Matei.
El se întoarse încet, şi se uită la ţărani liniştit.
— Eu nu sunt ciocoi, bade, dar văd că dumneata eşti
obraznic. Nu ţi-e ruşine să te legi de oameni nevinovaţi...
— Haidem, mă, zise Stoica.
Cei mai mulţi se luară după bătrân, şi se-ndrumară spre
sat. Dar Lefter şi cu alţii mai colţaţi stau pe loc.
— Ia ascultă, bade, zise Matei către Lefter, eu te povăţuiesc
prieteneşte să-ţi cauţi de treabă că altfel ai să putrezeşti în
puşcărie. Dumnealor sunt judecători, şi fiindcă dumneata teai
sculat cu putere în contra judecăţii, ai să vezi mâine cum
o să te lege călăraşii cot la cot...
— Apoi, tot atâta e de mine.
Românul era încăpăţânat. Atunci Matei se duse drept la
el. Era cu un cap mai înalt decât Lefter.
— Şi ce pofteşti?
Ţăranul se muie.
— Apoi să se ducă de pe locurile noastre.
— Aicea aveţi dreptate: să se ducă... dar lăsaţi-i să plece.
212
— Nouă nu ne trebuie judecată, că la judecăţi tot ciocoii
câştigă.
— Aşa este: duceţi-vă la treaba dumneavoastră, iar
dumnealor să se întoarcă de unde au venit.

— Păi aşa, cucoane. Iaca, noi ne ducem, da' să nu le mai calce chiciorul pe pământurile noastre, că se întâmplă lucru mare...
Şi astfel, şi aceşti din urmă porniră după ceilalţi.
Fetele din trăsură se uitau mirate spre grupul în care era Matei, fără să priceapă ce se petrecea acolo. Judecătorii plecau capetele unul pe după altul, să vadă cum se sfârşea "revolta".
Începuseră să mai prindă curaj, de când văzuseră trăsurile pe drum. Ajutorul de grefă ţinea hăţurile. Cât despre avocat, mâna ţăranului ce i se plimbase prin păr îi paralizase orice voinţă: singura lui aspiraţie, pentru moment, era de a rămâne pe loc, viu.
Situaţia, din primejdioasă, devenea comică. Judecătorii nu voiau să se întoarcă acasă la Scatiu, ca să nu mai treacă prin mijlocul sătenilor. Şi cu toate astea trebuiau să se întoarcă, fiindcă birja lor era acolo. Avocatul se ruga de Matei să nu-i lase.
Nehotărât, Matei stete un moment la gânduri: îi părea rău să nu se ducă înaintea Saşei, dar pe de altă parte nu putea să părăsească în voia întâmplărilor pe nişte nenorociţi.
Se duse la mătuşi-sa şi îi spuse cum stau lucrurile, rugându-o să meargă cu fetele la gară, că el trebuia să se întoarcă înapoi.
Puse pe preşedintele şi pe supleant în trăsura lui, iar el se urcă pe capră, în trăsura lui Scatiu, în care era avocatul şi ajutorul de grefă, şi astfel porniră înapoi, dar nu la Scatiu, ci acasă la Matei.
Pe când aceştia veneau la Ciulniţei, Tănase ajungea la tactul subprefecturei, unde starea lui producea cea mai mare impresie. Fără a sta mult la îndoială, subprefectul telegrafie

la prefectură că ţăranii din comuna Balta se puseseră în revoltă în contra autorităţii judecătoreşti; el făgăduia că se duce la faţa locului.
Ştirea provocă în capitala judeţului o vie indignare. La tribunal, mai cu seamă, era fierbere mare, fiindcă se ştia că preşedintele era dus în cercetare, în persoană. Depeşi peste depeşi se urmară, între prefect şi procuror pe de o parte şi subprefect pe de alta, asupra soartei magistraţilor. La început, subprefectul răspundea că nu ştia ce s-au făcut. Toate inimile erau pline de groază. Procurorul şi judecătorul de instrucţie hotărâră să plece numaidecât la faţa locului, insoţiţi de poliţai şi de vreo 30 de călăraşi.
În vremea asta, judecătorii şi avocatul se încălzeau la Matei, stând tăcuţi la gura sobei. Supleantul încerca să mai istorisească câte un caraghioslâc, dar nimenea nu-i răspundea.
Avocatul mai cu seamă era plouat detot. El se uita melancolic la cărbuniii aprinşi, urmărind crâmpeie de gânduri. Când femeia îi dete dulceaţă, bău paharul de apă rece cu o nespusă voluptate, parcă s-ar fi simţit fericit de a fi încă viu, de a putea gusta un lucru bun, de a putea înghiţi. Fusese aşa de aproape de moarte, încât cele mai neînsemnate lucruri din viaţă căpătau importanţă.
Ei prânziră şi trecură noaptea la Matei, iar a doua zi porniră la Călăraşi cu aceeaşi birje cu care veniseră, chemată la Ciulniţei de un vătaf.
În urma lor, Matei aştepta cu nerăbdare să se poată duce

la Saşa. În vremea asta văzu trăsura lui unchiu-său intrând
în curte. Conu Dinu ieşi din şubă cu oarecare anevoinţă, ajutat
de Aglaia, şi urcă scările în grabă.
— Ce s-a întâmplat, frate? Ce-i? întrebă el pe când Matei
îi ieşea înainte.
— Nu-i nimic...
— Cum nu-i nimic? Unde-s judecătorii?
214
— Au plecat pe la casele lor.
— Ştii bine?
— Cum să nu ştiu!... dacă i-am pus eu în trăsură...
— Atunci nu-i adevărat că i-au bătut ţăranii de i-au omorât.
Matei explică bătrânului cum se petrecură lucrurile cu o
zi înainte. Conu Dinu îl ascultă pe gânduri, dând din cap cu
înţelesuri. Când nepotu-său isprăvi de istorisit, el rămase cu
mâna la gură, neştiind parcă ce să facă.
— Tot tâlharu ăla de Scatiu e pricina răutăţilor! La mine
de ce nu se mai răscoală nimeni, măi frăţioare?
Matei îl rugă să intre înăuntru să se mai încălzească. El
nu primi.
— Ia ascultă-mă, hai cu mine la Balta.
Tânărul stete un moment la îndoială.
— Aş fi vrut să văd pe Saşa...
— Ai dreptate... şi eu vreau să mă duc s-o văd...
Rămaseră faţă în faţă, uitându-se amândoi în pământ.
—Ştii ce? tu du-te la Comăneşti, că viu şi eu, zise conu
Dinu. Deocamdată vreau să dau o raită pe la Balta, c-am
auzit că se petrec grozăvii mari.
— Da? atunci merg şi eu.
— Haide.
Şi săriră amândoi în trăsura lui conu Dinu. Pe drum,
bătrânul îi explică ceea ce auzise vorbindu-se printre ţăranii
din sat, că veniseră nişte zbiri din Călăraşi, care puseseră
lumea la chinuri. Drumul desfundat de ploi le păru fără sfârşit.
Când ajunseră la Balta traseră de-a dreptul la primărie.
Aici nimeni. Un bătrân care cunoştea pe Dinu, îi ieşi înainte
şi-l rugă să le vie în ajutor, că tot satul era pus la muncă
silnică, la Scatiu acasă. Conu Dinu porunci vizitiului să meargă
la Scatiu.
Porţile de la ogradă erau închise, când ajunseră ei la curtea
boierească, şi păzite de un călăraş. Conu Dinu şi Matei se
deteră jos din trăsură şi voiră să intre, însă călăraşul îi opri.
215
O slugă, care tocmai ieşea, îi recunoscu şi zise soldatului să
le dea drumul înăuntru.
Pe prispa caselor lui Scatiu stau grămădiţi vreo 20 de
ţărani, unii puşi în fiare, alţii liberi, păziţi de vreo câţiva
călăraşi. Din fundul curţii, unde era o fânărie ascunsă între
grajdul de nuiele şi hambar, se auzeau gemete, pocnete, parcă
cine ştie ce s-ar fi petrecut acolo.
Conu Dinu se apropie de ţărani; ei se sculară în picioare
şi-şi scoaseră căciulile.
— Bună vreme, oameni buni. Da' ce-i cu dumneavoastră?
Deocamdată nimeni nu răspunse. Conu Dinu recunoscu pe
un bătrâm.
— Ce-i cu tine, Stoico?

— Ia, rău, cocoane.
— Ce-aţi făcut?
— Păi ce să facem... ia, pustia aia de judecată.
— V-aţi pus împortiva stăpânirii. Rău, fătul meu.
Cu toate că ştia de ce fel de judecată era vorba, boierul bătrân nu putea admite această răzvrătire în contra ordinei.
Matei, nerăbdător, plecase înainte către fânăria din care veneau gemetele. Unchiu-său se luă după el.
Aci, priveliştea era şi mai tristă. De trei gârneţe desfrunzite, erau legaţi trei ţărani, supuşi la tortura "vârtejului", ca să spuie: pe de o parte unde erau judecătorii, iar pe de alta cine fusese capul revoltei. Fiecare om era legat de braţe şi lipit cu spatele de trunchiul copacului. Un domn numai în cămaşe, cu nişte mustăţi teribile, cu un chip buhav de beţie, trecea un restei de corn între funie şi copac, şi începea să învârtească. Pieptul şi braţul nenorocitului chinuit pocneau. El urla de durere, pe când călăul său înjura ca un surugiu, cerându-i să mărturisească adevărul. În acelaşi timp doi călăraşi întinseră la pământ pe un alt ţăran şi-l băteau pe pielea goală cu două opritori.
216
Era o scenă dezgustătoare. Soldaţii, cari n-aveau nici o ură personală împotriva ţăranilor — din contra — păreau nişte călăi, atât erau de aprinşi de băutură şi excitaţi de propria lor răutate. Când, osteniţi, isprăveau de a-l bate, îi mai dau una cu tocul cizmei în coaste ca să-l ajute să se scoale.
Matei rămase înmărmurit. Un sughiţ de indignare i se urcă în gât. Se rezemă de un stâlp şi-şi duse mâna la ochi.
Unul dintre ţăranii legaţi recunoscu pe conu Dinu şi începu a striga:
— Săi, cucoane, că ne-au omorât tâlharii!... Fie-ţi milă de zilele noastre şi nu ne lăsa.
Ivirea celor două obraze necunoscute păru că intimidează pe chinuitorul oamenilor; dar impresiunea aceasta nu fu de lungă durată; el văzu în cei doi străini doi arendaşi, prin urmare doi buni prieteni, şi răspunse la strigătul de desperare al ţăranului, dându-i un ghiont în fălci. Acesta, tânăr şi voinic, încercă să dea cu piciorul în el, dar nu-l ajunse. Atunci bătăuşul, furios, se repezi la un gârbaci. Conu Dinu încercă să-l apuce de o mânecă:
— Domnule, domnule, ia ascultă...
Înainte de-a găsi vreme să-l asculte, el lovi pe ţăran peste obraz de mai multe ori. Flăcăul gemea, îndesându-şi capul în piept. Conu Dinu îl apucă de braţ şi-l scutură bine:
— N-auzi ce-ţi spui eu?... Nu mai chinui lumea degeaba, că judecătorii sunt vii, nevătămaţi la Călăraşi, ori eşti surd?...
Subcomisarul (fiindcă zbirul acesta era subcomisar) se uită urât la conu Dinu:
— Da cine eşti dumneata?
— Cine sunt, cine nu sunt, nu e treaba dumitale. Atâta îţi spun, să nu mai chinuieşti lumea, că ai să înfunzi puşcăria. Uite, dumnealui de colo a scăpat pe d-nii judecători.
Matei se mişcă încet de unde era şi veni până lângă subcomisar.
217
— În adevăr, aşa este, zise el domol. Dă drumul oamenilor

de unde i-ai legat.
Glasul lui strâns de emoţiune, figura palidă, statura înaltă, avură oarecare înrâurire asupra subcomisarului. Dar, făcându-şi curaj singur, beţivul se îndârji:
— Ia slăbeşte-mă, domnule. Eu sunt agent auxiliar al parchetului.
Fără cea mai mică pauză, o palmă uriaşă căzu pe obrazul agentului auxiliar al parchetului. Încremenit, ridicând mâna să şi-o ducă la cap, subcomisarul păru că se dezmeticeşte din buimăceala furioasă în care se găsea.
— Dă drumul oamenilor şi hai cu mine la procuror.
Nimeni nu îndrăzni să zică ceva, nici subcomisarul cel puternic, nici soldaţii înarmaţi — ci cu toţii se supuseră: atâta se potrivea de bine actul acesta de autoritate cu propria răspundere din conştiinţa lor amorţită de vin.
Dezlegară pe ţărani de la trunchiuri. Braţele lor erau ca moarte. La unii degetele înţepeniseră. Cel bătut cu biciul peste obraz avea pielea crăpată şi plină de sânge. Cel bătut la spete sta grămadă pe un colţ de gunoi ud, fără să se poată mişca.
În culmea indignării, Matei, urmat de unchiu-său şi de subcomisar, intră în casă la Scatiu.
Aici, în odaia lui Tănase, sta la o masă poliţaiul din Călăraşi, cu o coală de hârtie şi o sticlă de vin dinainte. El lua interogatoriul la trei nenorociţi, care trecuseră prin mâinile subcomisarului şi acum gemeau rezemaţi de ziduri.
Scatiu, cu capul îmboborojit în basma, făcea pe victima şi totodată ajuta pe poliţai în anchetă. Când văzu pe Matei, şi mai cu seamă pe conu Dinu, rămase foarte nedumerit. Se sculă stângaci de unde se afla, încurcându-se în scaune şi voi să poftească pe noii veniţi în odaia de alături:
— Poftiţi, vă rog, dincoace, să fumăm câte o ţigară, că aici se face ancheta.

— Unde-i domnul procuror? întrebă Matei, fără să-l asculte. Dumneavoastră sunteţi d-l poliţai? zise el adresânduse domnului de la masă.
— Da, răspunse acesta.
— Unde-i domnul procuror?
— Dumnealui e la tactul subprefectului cu domnul judeinstructor.
— Şi dumnealor v-au dat ordin să chinuiţi lumea asta?
— Ba nu... Da’ cine chinuieşte lumea?
— Cum: cine chinuieşte lumea; da’ ăştia ce sunt? zise el arătând pe oamenii dinăuntru; da’ ăsta ce e? da’ ăsta? da’ ăsta?
Şi pe măsură ce întreba, apuca pe oamenii ce-l urmaseră până în sală şi-i vâra înăuntru.
— Ăştia sunt capii revoltei.
— Capii revoltei?! Da’ ăştia ce sunt? dar cei de-afară? dar satul întreg? Judecând după torturi, toată lumea e cap.
— Păi se înţelege: toţi sunt deopotrivă vinovaţi, până neor declara pe adevăraţii instigatori... Da’ mă rog, d-voastră cine sunteţi?!
Matei se uită ţintă în ochii lui. Era palid şi de-abia îşi putea stăpâni furia.
— Eu cine sunt?... Ai dreptate, domnule, să mă întrebi.
Sunt un nesocotit care am lăsat lumea civilizată şi m-am

întors în ţara mea, ca să văd asemenea sălbăticii... Asta sunt.
Şi spre deplina d-tale satisfacere, află că mai sunt un martor
care am să strig până la cer împortiva zbirilor ce chinuiesc
lumea, şi că n-o să m-astâmpăr, până nu vă voi vedea, pe
dumneata şi pe beţivul acela de colo, cu lanţurile de gât, în
locul lor...
Poliţaiul muiase nasul în pământ. Matei urma a se uita la
el cu scârbă.
— Asta sunt!
219
— Ia du-te de-ţi vezi de treabă, domnule, zise el în cele
din urmă. Călăraş, pentru ce ai lăsat să intre lume străină
aici?
— Porunciţi, d-le poliţai.
— Să nu mai laşi pe nimeni să intre în curte. Ai înţeles?
— Am înţeles, să trăiţi...
Şi pe când Matei şi cu unchiu-său se urcau în trăsură, ca
să caute pe procuror la tactul subprefecturii, poliţaiul se aşeză
placid la masă; aprindea din nou o ţigară şi-şi mai vărsa o
picătură de vin, părând a-şi urma procesul-verbal mai departe.
După ce Scatiu însoţi până la trăsură pe conu Dinu, se
întoarse înapoi la poliţai şi începu să înjure pe Matei şi pe
toţi coconaşii, ca un surugiu. Poliţaiul îl asculta cam pieziş,
lăsându-l să-şi verse focul în pace. Când isprăvi de înjurat,
poliţaiul îl luă de braţ şi trecură într-o odaie vecină.
— Ia ascultă, nene Tănase, m-ai vârât în belea...
— Ce belea, “domle”!... Te sperii’ mneata de vorba unui
nebun? Păi ăsta-i nebun; nu-l vezi?
— Ei... nebun, nebun; dacă m-o da la jurnale aşa-i c-am
păţit-o?...
— Ce “jornale, domle”!... Parcă eu nu cunosc “jornalişti”
câţi pofteşti! Ia să vezi, când mă duc la Bucureşti, câţi stau
împrejurul meu... Dacă-i vorba pe aia, să-l dăm noi pe el.
— Ba, mă rog să-ţi cauţi de treabă.
— Atunci ce-ţi pasă?
— Îmi pasă, că mă dă afară din slujbă, şi mă dă şi-n judecată.
— Răspund eu, “domle”, pentru ’mneata.
Poliţaiul rămase pe gânduri. După aceea ridică ochii domol
spre el.
— Dacă e aşa, să-mi dai înscris că dumneata ai poruncit să
puie lumea la vârtej.
— Îţi dau şi înscris şi poliţă dacă pofteşti... Nu fi copil,
omule, şi vino-ţi în fire!
220
Şi Scatiu voi să-l ia de braţ şi să-l întoarcă la lucru. Poliţaiul
se desfăcu de el şi luă un scaun.
— Ei, neică Tănase, nu merge aşa. Ce mi-ai făgăduit?...
— Gata...
— Scoate.
— Păi n-am asupra mea.
— Du-te la casă...
— Cum o să umblu la casă cu oamenii de faţă?
— D-apoi pe oameni îi dăm noi afară.
Tănase dete din cap:
— N-ai ’mneata încredere în mine!...
— Ba am, da’ văd că umbli cu momeli.

— Zău, nene Ghiţă, îţi dau; pre legea mea...
— Vorbe, Tănase băiete... Eu ţi-am dovedit dumitale că-ţi sunt prieten; iacătă lumea pusă la regulă. Pe mine poate să mă dea în judecată, poate să mă spânzure, — ce-ţi pasă; la dumneata oamenii au să fie de-acum ca mieii. Dovedeşte-mi acuma că-mi eşti prieten...
Scatiu se scărpină în cap.
— Ei, al dracului!...
În acelaşi timp scoase din buzunar o pungă de mătase cu inele şi, răsturnând partea în care era aurul începu să numere în gând.
— N-am de ajuns.
— Cât ai?
— Ia, vreo doisprezece poli.
— Dar în partea cealaltă?
— Acolo-i argint.
Poliţaiul păru că stă la gânduri...
— Dă punga-ncoace, şi restul mi l-ai da altă dată.
— Apoi cu argint cu tot?
— Ei, acuma să mai stai să numeri argintul...
— Ba nu, da' ştii că mărunţelele trebuiesc la moşie.

Să-ţi dau nişte bumăşti în locul lor.
— Bine, neică, numa scoate mai multişoare. Parcă adineaorea n-aveai?...
Scatiu răsturnă argintul în palmă şi numără, dupcă cu dupcă, până la cel din urmă ban. Se făcu în tot 68 de lei şi nişte gologani. Scoase din buzunarul unei jiletce cu mâneci, un plic soios, iar din plic trase binişor trei bilete de câte 20 de lei şi le dete poliţaiului.
— Mi-ai mâncat şi aici opt lei, neică Tănase.
— Dumneata să fii sănătos, nene Ghiţă, că auru are baş.

## XXIII

Ieşind de la Scatiu, conu Dinu şi Matei luară drumul subprefecturii, tăcuţi, amărâţi, parcă s-ar fi întors de la o înmormântare. Începuse să plouă cu zăpadă. Vizitiul opri caii să ridice coşul trăsurii. Un moment, Matei avu percepţiunea limpede a singurătăţii şi pustiului fără capăt, ce se desprindea din întinderea câmpului. Bulgări negri pe arătură; bălării plouate; ţelina suhaturilor pe care putrezeau târtani răsuciţi de vânt. El îşi îndesă pălăria pe ochi şi se vârî mai adânc în fundul trăsurii.
Bătrânul simţi ce se petrece într-însul, şi-l atinse cu mâna peste umăr.
— Cam uşurică pălăria ta.
Matei se uită la unchiu-său, preocupat de gânduri. Conu Dinu adăugă:
— Ar fi bine să-ţi iei o căciulă.
Matei dete din cap, zâmbind.
— Da, da. Trebuie să te faci ca noi, om al nevoii. Să te îmbraci de ploaie, să te îmbraci de soare şi să-ţi oţeleşti sufletul în necazuri, ca să ştii pune preţ pe bunurile vieţii. Sus ini-

ma!... că eşti tânăr şi te aşteaptă norocul... Ei!... Dă-mi anii tăi, şi-ţi dau tot...
Drumul trecea pe lângă casele lui Matei.

Conu Dinu, în loc s-o ia spre subprefectură, zise vizitiului
să intre în curte.
— Lasă pe mine, că ştiu eu cum să le vorbesc. Dumneata
să mi te găteşti ca de ginere — precum şi eşti — şi s-o porneşti
la Saşa, că nu se cuvine s-o faci să aştepte mai mult.
Şi fiindcă Matei vroia să protesteze, bătrânul se făcu serios.
— Aibi încredere în mine. Sunt până în suflet scârbit de
ceea ce am văzut. Intră, băiete, în curte la conu Matei, zise
vizitiului.
După ce trăsura se opri la scară, bătrânul adause:
— Eşti cam iute din fire. Palma aceea năstruşnică de pe
obrazul beţivanului, ce e drept, mi-a răcorit sufletul, dar
putea să aibă urmări displăcute... Da, da. Trebuie să te
gândeşti, că toată mulţimea asta de puşlamale e aşa crescută.
Tu nu vezi, bre, că toată lumea face politică şi toţi ăştia de la
noi, care ţin politica în mână, fac gheşefturi?... O palmă!...
Ce-ai îndreptat cu o palmă?... Dar du-te că te plouă. Şi spune
Saşei că viu şi eu... Intreab-o ce mi-a adus de la Paris...
Haide, băiete...
Matei urcă scările zâmbind. Ce idealist ciudat mai era şi
unchiu-său în felul lui!... Cu încetul, oroarea celor văzute îi
reveni în minte, şi se simţea nefericit, mic la suflet, că nu
făcuse mai mult pentru bieţii nenorociţi. Dezbrăcându-se de
blană, se uita în oglindă şi vedea mişcarea ciudată ce o face
braţul când iese din mânecă; dar percepţiunea faptului nu
ajungea până la conştiinţă. Oare la ce lucru plăcut se gândea
când era în trăsură? Şi, fiindcă nu şi-l putea aduce aminte,
repetă întru sine toate cele ce vorbise cu unchiu-său, sperând
să poată da peste faptul ce-l interesa.

Intră astfel în odaie la dânsul. Aici îl aştepta o surprindere
plăcută: pe o masă din faţa uşii, un portret mare al Saşei,
rezemat de două sfeşnice, părea că vrea să-i vorbească. El se
apropie de masă, se plecă binişor spre portret şi se uită lung la
dânsul... Ce transparenţă sufletească în ovalul obrazului acela!...
Luă portretul în mână şi veni la fereastră. I se părea că
niciodată nu văzuse aşa de aproape pe Saşa. Pentru întâiaşi
dată băgă de seamă ce păr minunat avea. Fotografia reproducea
toate cutele bogate cum se împleteau unele după altele, ca
o coroană, împodobindu-i capul cu o găteală naturală.
Aglaia, care de la un cârd de vreme se hotărâse să pară
foarte fericită de căsătoria lui Matei, întră în vârful picioarelor
şi-i spuse că Saşa venise s-o vadă de dimineaţă, că-i adusese
un dar preafrumos, un “necessaire” de argint, şi că tot ea, cu
mâna ei, aşezase portretul pe masă, pentru el.
Matei zise să-i puie caii, şi porni la Comăneşti.
Deşi ploua când intră în curte, Victoria şi Mary începură
a striga în gura mare că vine nenea Matei, şi ieşiră înaintea
lui în cerdac. Saşa se luase după ele, fără să-şi dea seama de
ce face.
Matei se coborî din trăsură, şi urcă scările repede, ducânduse
drept la dânsa, cu braţele întinse. Saşa îşi ridicase mâinile
până în dreptul gurii şi parcă şi le ţinea strânse una întralta,
ca să le împiedice de a se duce către el cu prea mare
grabă: fetele erau de faţă. Roşie, râzând într-aiuri, îl scutură
de mână cu o nespusă emoţie, pe când Mary sărea voioasă

înainte, iar Victoria venea zâmbitoare în urmă.
— Să deshămăm caii, coane? întrebă vizitiul.
— Ba nu, să aştepţi.
— Ba nu, să-i deshame, zise Victoria: nu dejunezi la noi?
— N-am lăsat vorbă acasă, dragă.
— Zi-i să-i deshame, întări Saşa, dând din cap cu autoritate.

El începu a râde:
— Deja?...
— Da, deja.
Apoi cu un aer comic de supărare:
— Je voudrais bien voir ça... Sunt aici de ieri, şi dumneata vii de-abia după 24 de ore, şi chiar atunci ai vrea s-o ştergi numaidecât...
El începu a râde. Ea părea foarte necăjită.
— De ce râzi! îi zise, bătând din picior.
Victoria tocmai se întorcea.
— Fetiţo, fii bună, şi spune din capătul cerdacului, vizitiului meu, să nu deshame caii, ci să se întoarcă acasă, că eu vin cu nenea Dinu.
Fata ieşi, sărind de bucurie că venea la masă şi conu Dinu. Mary se luă după dânsa în vederea gravului eveniment al dejunului.
Ei rămaseră amândoi, unul în faţa altuia. Saşa plecase ochii în pământ.
— Deja?... zise el din nou, zâmbind.
Ea ridică ochii către el, dând din cap.
— Îmi scriai să viu mai curând... ca să nu loveşti pe la mine decât din an în Paşte?
— N-am putut, zău aşa.
— Ştiu, am auzit că s-a întâmplat o revoltă cu ţăranii — dar, de ţineai la mine cât de puţin, ai fi găsit un minut să vii să mă vezi... Dacă în locul meu soseai dumneata, iar în locul dumitale aşteptam eu, desigur că n-ar fi fost putere în lume care să mă împiedice de a veni la gară...
El rămase uitându-se la dânsa nedumerit; îi trecu prin minte, ca un fulger, că toate femeile, chiar şi cele mai alese, sunt mici la suflet, când amorul lor propriu este în joc. Dar forma şi accentul cu care spusese cum ar fi făcut totul ca să-i iasă întru întâmpinare, dacă ar fi venit el, i se părură atât de

sincere şi de duioase, încât îi luă o mână într-ale lui şi i-o mângâie, mişcat până la suflet.
Saşa părea că aude tot ce se petrece în conştiinţa lui. Ridică privirile către dânsul şi zise zâmbitoare:
— Nu-i aşa?
— Ba-i aşa.
— Atuncea zi-mi pardon şi te iert.
În acelaşi timp ridică mâna-n dreptul gurii lui. Matei îi dete mâna uşor la o parte.
— Cum!... nu te simţi fericit de o aşa mare cinste?
Vorba ei purta intenţiunea unei mirări comice, dar nu ascundea destul de bine umbra unei păreri de rău adevărate.
— Ia să ne înţelegem, mă rog: au oare eu n-am venit cândva din străinătate, şi era toată lumea la gară, numai... cineva nu? zise el.

Această aducere aminte plăcu Saşei mai mult decât oricare
răspuns. Ea rămase în picioare uitându-se drept înainte.
— Într-adevăr, zise ea. Dar eu nu puteam veni.
— Ca să nu rămâie biata mamă singură?
— Ca să nu rămâie singură, da, şi ca să nu afli dumneata
prea curând ceea ce vroiam să ascund şi ceea ce totuşi ai aflat
foarte repede.
Zise vorbele acestea în fugă, ca cineva care vrea să se
descarce deodată de tot ce are pe suflet.
El se uita la ea lung... Fără a mai rosti un cuvânt, îi luă
capul în mâini şi o mângâie pe păr, lipind-o de pieptul lui. Ea
se desfăcu încet de el:
— Cum ai găsit portretul?
— Minunat... Nici nu ţi-am mulţumit... Unde l-ai făcut?
— La Nadar, îţi place?
— Foarte mult.
— Da?...
— Da.

— Atunci stai să-ţi mai arăt unul.
Ieşi repede şi se întoarse numaidecât, cu o cutiuţă în mână.
— Ţi-am adus ceva...
În acelaşi timp scoase din cutie un lanţ de ceasornic cu
două capete. De o parte atârna un creion şi o boabă de cristal.
Matei se uită la el cu mare interes, îl admiră cât putu de
mult şi făgădui să-l poarte toată viaţa.
— Va să zică îţi place? întrebă ea.
— Foarte mult... Da' boaba asta de cristal ce e?
Saşa râdea.
Dacă ajungeai să fixezi într-un anumit mod globuşorul de
sticlă, se vedea portretul Saşei. De asemenea creionul avea o
ferestruie, pe unde se vedea iarăşi portretul ei.
— A trebuit să mă duc de trei ori la fotograf, ca să-ţi pot
aduce lucrurile astea. E cea din urmă modă... pentru logodnici.
El se uita la ferestruia creionului, închizând un ochi şi
privind cu celălalt chipul încântător al Saşei, talia ei elegantă.
Fără să-şi dea seama, îi era mai dragă acolo, în
depărtarea iluzorie a unei sticle, decât în realitatea de alături,
deşi chiar în realitate îi era foarte dragă; aşa cum era acolo,
semăna parcă mai mult cu acea din mintea lui, senină şi nespus
de dulce; pe câtă vreme cum era aici, era în partea ei
omenească şi reală.
Saşa pierdu răbdarea şi-l atinse binişor peste braţ.
— Ce-ai găsit acolo aşa de interesant?
— Tare mai eşti frumoasă! zise el fără a o privi.
— Da?... Şi seamăn?...
— Foarte mult... Eşti încântătoare!... îmi pare că ai să te
mişti acuma şi ai să vii către mine, ca într-o feerie... cu o
frază din Glück şi două versuri din Homer aş crede că te văd
sosind din pământul fericit al câmpiilor Elysée, unde primăvara
eternă încinge trunchiul copacilor cu iederă verde şi...
— Vin fetele!...

El îşi lăsă mâna în jos cu încetul:
— Ei şi?
— Nu-i nimic, dar... nu mai aiura.

Se făcuse roşie de fericire, îl luă de braţ şi se lipi cu capul
de umărul lui, uitându-se pe fereastră:
— O să ningă.
— Da, o să ningă.
— Ce fericiţi o să fim după... când... mă vei lua. N-o să ne
ducem nicăierea, nu-i aşa? Am să-ţi cânt câte ceva, seara,
aici în casa noastră, singuri la foc...
— Da...
— N-are să fie tocmai ca în câmpiile Elysée, dar o să fim
fericiţi, nu-i aşa?
— Da...
— Acum să mergem dincolo. Pune lanţul la ceasornic, şi nu
uita că mă ai în boaba de cristal, în creion şi în... realitate.
Când veni conu Dinu, îi găsi jucând tablele, foarte liniştiţi.
Bătrânul îmbrăţişă pe Saşa din toată inima; dete mâinile fetelor
să i le sărute, ca un mitropolit; bătu pe Matei pe spate şi
se aşeză jos. Se vedea bine că era preocupat de cele ce auzise
de la judecători. I se spusese că ţăranii se răsculau sistematic
în diferite părţi ale ţării, îndemnaţi de agenţi străini, ce
cutreierau satele. El zicea că nu crede în asemenea poveşti,
dar totuşi nu era liniştit.
La masă, cu ajutorul lui Dumnezeu şi a unui vinişor de
Odobeşti, începu a i se descreţi fruntea. Miss Sharp (care se
întorsese de demult) plăti cu amorul său propriu buna
dispoziţie a lui conu Dinu: ea făcea chestiune personală din
toate sosurile şi conservele englezeşti ce o înconjurau şi de
care râdea bătrânul.
Pe la sfârşitul mesei veni coana Sofiţa cu Tincuţa, şi mai
în acelaşi timp cu ele sosi şi Tănase Scatiu, oblogit la cap.
Tincuţa intră în fugă, râzând să se topească de mutra lui

Scatiu. Acesta ofta şi ridica ochii în podele, parcă ar fi fost
victima cea mai nevinovată a nedreptăţii omeneşti.
— Ce mai faci, domnule Tănase? îl întrebă Saşa.
— E!... ştie Dumnezeu!...
— Da' ce ai la cap? ce ţi s-a întâmplat?
— Suferim... suferim mult...
Privirile fulgerătoare ale englezoaicei se plimbau de la
Mary la Victoria şi înapoi, fiindcă erau umflate de râs la
vederea caraghiosului cap al lui Scatiu. Guvernanta avea un
dispreţ ascuns pentru Tincuţa, fiindcă aceasta nu era pregătită
la lupta vieţii după principiile din "Vanity Fair".
După masă, conu Dinu chemă pe Matei şi pe Saşa într-o
odaie vecină, unde-i spovedi ca un duhovnic asupra planurilor
lor de căsătorie, şi, fiindcă amândoi erau nestrămutaţi în
hotărârile lor, se întoarse cu ei unde erau ceilalţi şi, serios,
zise către cei de faţă:
— Ascultaţi la mine: ştiţi că Saşa este fata mea, fiindcă
tată-său, Dumnezeu să-l ierte, m-a lăsat cu limbă de moarte
părintele ei sufletesc. Acuma vine dumnealui, Matei Damian,
nepotu-meu, şi mi-o cere de legiuită soţie, — iar eu i-o dau.
Saşa se făcuse roşie ca un măr. Conu Dinu se apropie de ea
şi, luându-i mâna, o puse într-a lui Matei. Toţi se sculară în
picioare.
Această solemnitate improvizată făcu pe conu Dinu să nu-
şi mai găsească cuvintele ce pregătise. Îi veni în minte un

psalm al lui David, din psaltirea pe care de atâtea ori o cetise
la biserică, şi se puse să rostească tinerilor, ţinându-le mâinile
unite:
“Luaţi aminte norodul meu la legea mea, plecaţi urechea
voastră spre graiurile gurei mele.
Deschide-voi în pilde gura mea; spune-voi vorbele cele din
început.
Şi s-au ridicat mărturii întru Iacov, şi lege au pus întru
Israil.

Câte au poruncit părinţilor noştri, ca să le arate pe ele
fiilor săi.
Ca să cunoască alt neam: fiii cei ce se vor naşte, şi se vor
scula, şi le vor spune fiilor săi.
Ca să-şi puie întru Dumnezeu nădejdea lor, şi să nu uite
lucrurile lui Dumnezeu şi poruncile lui să le caute.”
— Asta este: să umblaţi în poruncile Domnului şi să fiţi
norociţi, voi şi copiii voştri!... zise bătrânul ca încheiere la
cuvântarea sa.
El sărută pe Saşa şi pe nepotu-său, foarte mişcat, şi
bătându-l pe umăr îi mai zise:
—Iar dumneata, logofete, să nu te mai mişti de pe
pământurile astea... m-ai înţeles? că aici ai găsit fericirea
cea adevărată!...
Îmbrăţişările şi sărutările împiedicară pe Matei de a
răspunde...
*
După câteva luni, o sanie mergea în fuga cailor, de la
Comăneşti la Ciulniţei, pe pârtia sclipitoare de zăpadă. Matei
şi Saşa, de când fetele plecaseră cu conu Dinu la Bucureşti,
ieşeau în toate zilele, singuri, bătând câmpiile întinse, pe
luciul cărora orizontul se făcuse parcă mai larg. Amândoi se
uitau departe, în zarea albă, căutând un înţeles personal firii
aceleia măreţe, şi amândoi se întorceau unul către altul,
găsindu-l în sufletele lor. Saşa, roşie de frig, cu o dantelă
răsucită deasupra căciuliţei, zâmbea din ochii ei de femeie
fericită, iar el, serios, îi strângea mâna într-ale sale. Totul
părea aşezat pentru o lungă viaţă, calmă, limpede, căreia
naturile lor puţin expansive îi dau o uşoară umbră de ideal.
Când trecură pe lângă armanul de la moşia lui, Matei zise
vizitiului să oprească şi se dete jos să aprindă o ţigară la
Floarea. Ea veni să sărute mâna Saşei.

— N-ai mai aflat nimic de Micu, Floareo? o întrebă Matei.
— Dară... Ce să afli, boierule... că s-a dus în lume.
— Păcat de el.
— Apăi... cum e scris omului, coane.

## TĂNASE SCATIU
### I
Pe drumul desfundat de ploi, înainta o trăsură cu greu.
Câmpul era totuna de apă. Se lăsa noaptea, şi frigul începea
să amorţească crestele bulgărilor de noroi, iar bălţile prindeau
o pojghiţă subţire de gheaţă — ceea ce făcea drumul şi
mai anevoios. Caii, asudaţi, mergeau prin şleau, sunând din
telencele lor monotone: erau patru înaintaşi, toţi tineri,
deprinşi cu vremea rea şi cu noroaiele, fiindcă erau născuţi

în herghelie, la ţară. Văzuseră ei multe, de când erau la grajd: pripoare, zăpezi, ape mari, şi mai cu seamă ţăpoiul lui Stoica vizitiul; aşa că greutăţile de acum nu i-ar fi oprit din mers, dacă nu-i opreau hăţurile.
În adevăr, Stoica, beat mort, ca să-şi ţină cumpăna pe capră, se rezema în hăţuri. Atunci trăsura se oprea.
La fiecare popas, se auzea stăpânul înjurând:
— Mă beţivule, mă, nu te-ai mai trezit!?... Mă!
Şi la fiecare "mă", răsuna câte un ghiont în spinarea vizitiului, dar fără nici un câştig: pe dinafară cojocul gros, pe dinăuntru rachiul tare, îl puneau mai presus de pumnii "boierului".
În cele din urmă, Tănase Scatiu pierdu răbdarea. Când se mai opriră caii încă o dată lângă crâşma din drum, el ieşi de sub coşul trăsurii. Scăpărau înjurăturile de mânios ce era.
—Dă-te jos, boule, dă-te jos. Trebuie să mă urc eu pe capră, că de-aia am vizitiu...
Stoica se foia să se dea jos, bolborosind printre dinţi:
— D-apoi să-mi dai simbria, că eu mă duc...

— Bată-te Dumnezeu, nevoiaşule, că de douăzeci de ani te duci şi tot nu mai pleci. Măcar de te-ai duce dracului!...
— Parcă-c eu de vină, dacă-s caii stătuţi de drum...
În acelaşi timp voi să sară în noroi. Stăpânu-său îl apucă de ceafă:
— Ce faci, mă!... Vrei să sari în noroi şi apoi să te sui în trăsură, ca un porc?
— Poi ce să fac?
— Să te ia dracu, asta să faci. Nu poţi să te cobori de pe capră în trăsură?
Stoica se uită cam urât la priporul ce se întindea din vârful caprei. Se simţea în ce hal era şi nu-i venea deloc la îndemână să încerce. Pe când el se lupta să intre sub coş, caii mişcară trăsura. Vălătuc, Stoica se rostogoli în noroi.
— Na!... avu el vreme să rostească.
Furia lui Scatiu nu mai cunoscu margini. Crucile, dumnezeii şi toţi sfinţii părinţi îi trecură prin gură, ca la un surugiu.
Fără a mai sta mult la gânduri, dete bici cailor şi plecă, lăsându-şi vizitiul în noroi.
Când ajunse în oraş, se înnopta de-a binele.
Casele lui erau aşezate în mijlocul unei curţi mari. Le cumpărase, ca pe tot ce cumpăra, de ocazie, de la un boier scăpătat, Costache Merişescu, şi le schimbase, le meremetisise, astfel că erau acum cele mai frumoase din târg.
De îndată ce se auziră clopotele cailor, slugile ieşiră toate, ca de obicei, întru întâmpinarea boierului.
Când îl văzură singur, fără vizitiu, cu faţa înnorată, nu îndrăzniră să-i zică nici pis, ci se apucară să deshame caii în tăcere şi să ia lucrurile din trăsură.
El, cu o şubă până în pământ, peste care era încins cu cureaua de la revolver, urcă scările, intră în sală, unde îl aştepta fetiţa cu bona, pe care se făcu că nici nu le vede, apoi trecu în seră, unde răsturnă vreo două-trei glastre cu flori,

după aceea în sufragerie, apoi iar înapoi, până ce dete cu ochii de nevastă-sa:

— Da’ ce, nu-i nimeni în casa asta?
Tincuţa se grăbise să-i iasă înainte, dar nu ajunse la timp.
— Ba cum să nu fie. Uite, suntem toţi în păr. Da’ ce ţi s-a întâmplat?...
—Ia nu mă mai descoase. Unde-i Costea?
Feciorul se ţinuse după el de la scară.
— Da’ ce-aştepţi, măi băiete? Te-ai făcut şi tu boier, ha? Numai boieri în casa asta. Toată lumea-i boier, numai eu am rămas mojic. Mojicu să care, că de aia-i făcut el. Cum o să te dau afară, păcătosule!...
Feciorul sta înaintea lui smirna.
— Trage de ici, boule, ce te uiţi la mine, parcă nu m-ai mai văzut.
Costea îl desfăcu de catarama revolverului, îl ajută să-şi scoată şuba şi după aceea îl întrebă:
— Poftiţi dulceaţă?
— Adu-mi pantofii întâi, prostule: tot nu te-ai mai învăţat cu slujba?
Nevastă-sa se apropie de el binişor:
— Tănase, treci la tine că ţi-am pregătit tot ce-ţi trebuie, nu te descălţa aici.
— Ia slăbeşte-mă dumneata cu învăţăturile. Să înveţi pe cine ai mai învăţat, nu pe mine.
Feciorul aştepta.
— Adu-mi, băiete, pantofii.
Tincuţa se uită la dânsul, de sus în jos, fără să zică nimic; apoi luă fata de mână şi voi să treacă într-altă odaie. El chemă fata înapoi:
— Zoiţico, să stai aici.
Fata nu prea vrea. Mamă-sa o ruga binişor să rămână.
Ea rămase, dar fără voie.

— Nu vrei să stai cu tata? încercă el să zică, cu glas blând.
— Nu, răspunse fata, gata să plângă.
— Atunci, hai, marş!
Fetiţa se întoarse spre uşă, cu mâna la gură, neîndrăznind să iasă, dar în acelaşi timp nevoind să rămână.
— Marş! Să nu te mai văd în ochii mei, urâto.
Fata izbucni în plâns. Mamă-sa, care o aştepta la uşă, o luă în braţe şi trecură dincolo. Bona dispăruse deja.
—Neam al dracului! zise Scatiu.
Dar lacrămile fetei părură că răcoresc aerul, ca o ploaie binefăcătoare. Tănase se mai lumină la chip, întrebă pe fecior dacă a venit cineva în lipsa lui, apoi, sub cuvânt că acolo nu era destul loc, că să nu pară că ascultă de vorba nevestei, se duse la el în odaie să se schimbe. În acelaşi timp, Tincuţa, mângâind fata, îşi revărsa trebuinţa de a înbrăţişa pe cineva, de a auzi o vorbă bună, ea, care avea atâta nevoie de mângâiere. Stăteau amândouă, una lângă alta, de vreun ceas, când intră Scatiu.
— Mă rog, mâncăm astăzi?
Tincuţa urma a spune fetei o istorioară. Se întrerupse un moment şi-i zise:
— Sună, te rog.
Apoi continuă mai departe vorba cu fata.

El sta rezemat de sobă, căutând un mijloc de a se amesteca
în vorbă. Îşi răsuci o ţigară şi zise fetei să-i dea chibriturile.
Fetiţa îi dase chibriturile şi veni repede la loc.
— Bree!... zise el lung.
Tincuţa se uită la dânsul, ca cineva care înţelege ce i se
cere, dar stă la îndoială dacă trebuie să dea sau nu. În cele
din urmă se hotărî să-l întrebe.
— Dar ce ţi s-a întâmplat?
— Ce să mi se-ntâmple: ia, vizitiul cel procopsit de la
d-voastră.

— De la noi!... Te aud că-l ai de vreo 20 de ani.
— Îl am. Dar cine mi l-a colăcit: tatăl dumitale.
— Se înţelege: tot tatăl meu e de vină...
Ea se sculă să iasă, vrând să înlăture o nouă furtună ce se
pregătea, când tocmai intră feciorul şi-i pofti la masă.
Era în postul Crăciunului şi din întâmplare se potrivise să
fie tocmai într-o miercuri. Aburul de la supă se ridica până
la lumina lămpii, umplând camera de miros de bucate. Fiecare
se aşeză la locul său, madama, fetiţa, Tincuţa, Tănase în
capul mesei şi la un colţ d-l Nae, care acuma devenise îngrijitorul
Ciulniţeilor, numai un loc rămase gol.
— Ai chemat pe coana mare? întrebă Tincuţa pe fecior.
— Am chemat-o, cuconiţă.
Tănase dete duşcă pe gât o sticluţă pântecoasă de ţuică,
din care ar fi băut trei inşi, şi după aceea o puse pe masă cu
zgomot, pocnind din limbă. Apoi luă cu degetele două măsline,
pe care le aruncă în gură, una după alta.
— Da' nu vine mama, Costeo?
— Vine, boierule. Chiar acuşica am poftit-o.
Tănase se sculă de la masă şi vru să iasă, dar tocmai atunci
intră coana Profira.
— Haide, bătrâno, haide, că cei tineri nu aşteaptă.
Groasă, buhavă, murdară, coana Profira se mişca din greu,
cu un testemel înnodat sub barbă, cu buzele tremurând, cu
ochii suri de bătrâneţe. Ea veni încet la loc şi căzu pe scaun
ca o momâie.
— M-aţi hi aşteptat, maică... Dacă nu m-a chemat nimeni.
Feciorul nu îndrăzni să zică nimic, ci numai dete din cap
cu înţelesuri.
Scena aceasta se repeta în toate serile, amărând sufletul
Tincuţei, prin aceea că Tănase se scula de câte două şi trei ori
ca s-o aducă la masă. Când se scula Tincuţa s-o cheme, era şi
mai rău, fiindcă bărbatul său devenea ironic, aşa cum ştia el.

— Nu vă deranjarisiţi, vă rog... să nu vă piară pofta de
mâncare.
Când toţi fură la masă, Tănase se uită prin talerele tuturor,
să vadă cine mănâncă de post şi cine de dulce. După
aceea sorbocăi de câteva ori din supa lui de linte şi apoi întinse
talerul feciorului.
— Na, mă!... Să spui bucătăresei că o să i-o torn pe gât.
Asta ciorbă de linte e?
Şi, întorcându-se către bătrână:
— Dumneata ce mănânci, mamă?
Baba nu înţelegea şi se uita cu ochi stupizi la toţi.

— Ce mănânci? Ai ce mânca? întrebă el mai tare.
Ea îşi clătină umerii şi zbârci gura ca de râs.
— Cum, Doamne iartă-mă, să n-am!... Că doar toate sunt din belşug.
— Şi de post şi de dulce, ca la otel, zise el. Că de aia nu mai plouă la vreme.
Tincuţa tuşea din când în când, o tuse seacă, urâtă. La fiecare observaţie a bărbatu-său, îşi pleca ochii în farfurie: se ţinea cât putea să nu răspundă, ca să nu provoace scene de faţă cu lumea, şi mai cu seamă cu slugile. Dar toate erau în zadar.
— Băiete, dă-mi nişte oloi de in, să pot mânca mazărea asta bătută, că-i făcută de-o săptămână...
— Tănase, nu mai mânca oloi de in, că iar te îmbolnăveşti, zise Tincuţa.
El se uită ţintă la dânsa, cu o privire rea, gata parcă să-i sară în cap. Ea adăugă liniştită:
— Degeaba te uiţi la mine aşa: mazărea e făcută de astăzi într-adins pentru dumneata.
— Eu nu sunt păgân, să mănânc carne miercurea în post. Aşa am trăit toată viaţa şi mi-a mers bine. N-o să mă înveţi ce să fac.

— Nu te învăţ nimica, te rog numai să nu mănânci lucruri care-ţi fac rău.
— Adu-mi oloi, băiete.
Nu mai zise nimeni nimica. Se auzeau furculiţele în farfurii, glasul fetiţei care vorbea încet cu bona în nemţeşte, tusea Tincuţei şi lingura lui Tănase care bătea mazărea.
La al doilea fel de bucate, Tănase băgă de seamă că şi cucoana Profira mânca de dulce.
— Da' ce faci, bătrâno, zise el zâmbind.
Baba scăpă furculiţa din mână, speriată.
— A, bată-te potca, mai mare spaima îmi fu...
— Mănânci carne, ha?
— Poi de, măiculiţă, adăugă ea miorlăindu-se din nou, ce să fac, dacă aşa vrea Tincuţa.
— De ce nu laşi lumea în pace, omule, zise Tincuţa. Aşa este, am rugat-o să mănânce carne, fiindcă mi-a zis doctorul.
Lucrul păru că face plăcere lui Tănase. Baba era, ca şi mai înainte, rea, beţivă, nevoiaşe, dar fiindcă tot "o mamă are omul", îi împlinea toate poftele şi orice atenţiune către dânsa era bine primită. Tincuţa suferise mult din pricina bătrânei, mai ales în primii ani după căsătorie, dar, de la un cârd de vreme, i se făcuse milă de ea, fiindcă era bolnavă.
Cu această lumină adusă în convorbire de împrejurări, frunţile se mai descreţiră. Tănase istorisi, în fine, ce i se întâmplase pe drum, cum lăsase pe vizitiu în noroi, ce nenorocire mai sunt şi slugile astea pe capul stăpânilor, şi astfel, fără să bage de seamă, o dete şi el prin carne. Nimeni nu zise nimic, fiind toţi deprinşi cu firea lui sucită. Tot ce spusese până atunci era numai la adresa Tincuţei, şi cu religia, şi cu economia. Zgârcit şi fanfaron în acelaşi timp, îi plăcea să vadă casa bine ţinută, ca să se ştie că era bogat, iar pe de altă parte îl durea inima de banii risipiţi.
Fusese deja deputat în două legislaturi, cu guvernul căzut,

şi acum era ales pentru a treia oară, cu noul guvern. De-a
238
pururi în majoritate, vorbea de miniştri parcă ar fi fost cel
mai de aproape prieten al lor; tutuia pe toată lumea în convorbirea
lui imaginară cu oamenii de la putere; istorisea cum
a îndemnat pe "fleacu" ăla de general să mute regimentul Iiu
de la Slobozia, şi fleacul l-a sătisfăcut; întrebuinţa cuvinte
pe care nu le putea rosti; încurca "bugetul ţării" cu "politica
vamală" şi "milioanele de la fortificaţii" şi "socialism de stat",
într-o frazeologie imposibilă, din care nu se putea înţelege
decât un singur lucru: că în ţara românească nu mai era de
trăit de când mizerabilii de ţărani se ridicau cu pritenţii împotriva
"boierilor".
În cercul lui de provincie era un tiran în politică, cum era
tiran în casă, în ale vieţii zilnice. Când vorbea lui Nae Eftimiu,
ori vreunui alt îngrijitor de la moşie, sau vreunui biet
datornic, ori postulant, nu se uita niciodată în faţa omului,
ci tot pieziş, sau se plimba prin casă cu mâinile în buzunar,
repetând vorba "mă înţelegi" de mii de ori şi nespunând nimic.
De astă dată era treaba pe greu: în vacanţa Crăciunului
venea ministrul de interne în inspecţie şi trebuia primit în
gazdă la cineva. Toţi deputaţii şi senatorii districtului fuseseră
unanimi să lase o asemenea cinste pe seama lui Scatiu: cu
acest chip, fiecare se scăpa de răspundere şi de cheltuială, şi
în acelaşi timp erau siguri că ministrul era bine primit.
Scatiu se lăsase cam greu de la început, dar în cele din
urmă înţelese şi el că "nimeni nu era în stare să-l primească
în mod convenabil". Se tânguia la toată lumea de beleaua ce-i
venea pe cap, iar acum, la masă, era rândul lui Nae să-l asculte.
— Astea sunt isprăvile domnilor dipotaţi şi senatori ai
noştri. Le-am zis, mă-nţelegi, să contribuim fiecare cu partea
noastră, şi să-i oprim odăi la hotel. Nu, că nu se poate la
hotel. Ei, atunci să-l primească d-l Alexandriu. Ba nu, că nu
se poate. Mă-nţelegi?...
239
Nae Eftimiu da din cap, zâmbind.
— O să primiţi o decoraţie...
— Taman! zise Scatiu, râzând. Da' prost eşti, Nae!... Apoi
eu, dacă vream, mă-nţelegi, decoraţii cât pofteşti pentru
mine... Da' eu umblu pentru alegători, dacă-i vorba.
— Mai vine cineva cu ministrul? întrebă Tincuţa; fiindcă
ştii bine că loc mult nu avem.
— Poate să vie cu flecuşorul nostru de Mihai.
— Da?...
— Da' ce-i domnu Mihai? întrebă Nae.
— L-am numitără noi la ministrul de interne şef de cabinet...
Un fel de scriitoraş...
Tincuţa începu a râde:
— Ce mai vorbeşti degeaba, Tănase: tu nici nu te-ai mişcat
pentru Mihai.
— Da, nu m-am mişcat! Pentru rudele dumitale niciodată
nu mă mişc destul...
— Rudele mele!... Slavă ţie, Doamne, că n-am nici o rudă,
că altfel mi le-ai scoate pe nas de câte o sută de ori pe zi.
— Adevărat. Puţine ai, da' bune.
— Se-nţelege. Sper că pe nenea Matei nu-l pui în slujbă,

pe tata de asemeni nu. Astea sunt singurele mele rude
adevărate.
— Da!... Nenea Matei al dumitale e cu stea în frunte. N-ai
chip, domnule, să te mişti în casa ta de neni-su Matei. Parcar
fi Poriu împărat, mă-nţelegi dumneata. Ia, un zevzec, şi
nimic mai mult, cum sunt toţi ai dumitale...
Tincuţa se uita la el lung. Tot sângele i se suise în obraz
de mânie. Stete un moment cu gura întredeschisă, gata să-i
spuie că e un modoran fără pereche, dar se stăpâni şi de astă
dată. Îi dăduseră lacrimile şi, încet, îşi scoase batista şi se
şterse la ochi.

## II
Într-o odaie mare, pierdut într-un jilţ bătrânesc, sta conu
Dinu Murguleţ, cu picioarele acoperite într-o şubă. Albise de
tot, se micşorase, îi crescuse barba în neregulă, fiindcă nu se
mai putea rade singur şi nu suferea să-l radă alţii. Bolnav de
reumatism, petrecea ceasuri întregi singur, în nemişcare, cu
capul rezemat de spatele fotoliului, cu ochii pe jumătate
închişi, mistuit de durere, de necazuri şi de ură.
După ce măritaseră pe Tincuţa, coana Sofiţa murise,
lăsându-l numai pe el să se bucure de fericirea fetei. Stătuse
o bucată de vreme la Ciulniţei. Vara o petrecea mai toată la
Saşa; dar iarna, când nepoată-sa se muta la Bucureşti, înnebunea
de urât. Cu vremea se bolnăvi şi vrând-nevrand, trebui
să vină la ginere-său.
Scatiu pândea de mult ocazia să pună mâna pe moşie.
De la aşezarea lui în oraş, conu Dinu nu mai avu zi albă:
pe de o parte boala, pe de alta suferinţele Tincuţei, care în
zadar căuta să-i ascundă adevărul, îl doborâseră. Erau aproape
doi ani de când nu vrea să mai dea ochii cu ginere-său. Şi cu
toate astea, simţea trebuinţa să-l batjocorească, să-l insulte,
să-i spuie că e mojic şi bădăran, oricât ar fi de deputat. La
ideea să Scatiu se făcuse stăpân pe moşia lui, îi venea să
strige, să dea cu puşca. Dar nici nu striga, nici nu împuşca
pe nimeni, ci îşi rodea zăbalele singur, mulţumindu-se a-şi
vărsa focul către Tincuţa.
— A venit nebunul?... Trebuie să fi venit, că am auzit
trântind uşile... Ce ţi-a mai făcut?... Iar ţi-a mai zis ceva,
iar ne-a ocărât... Spune adevărul, nu te-ascunde de mine, că
eu văd toate, văd toate, parcă aş fi de faţă...
Tincuţa se uita la dânsul cum se rezemase cu capul de
scaun şi închisese ochii, ca şi cum ar fi voit să-i dovedească
ceea ce afirma. Îi era milă şi câteodată chiar silă de neputinţa
în care se zbătea...

— Ei, şi?... Ce-am câştigat dacă ţi-oi spune?
Bătrânul deschidea ochii mari, se muncea să se scoale.
— Îl împuşc!... îl împuşc... Hoţu!... care mi-a mâncat
averea!... m-a adus în halul ăsta... Aoleu, aoleu!... Îl împuşc...
Şi iar cădea în fundul fotoliului.
Tincuţa căuta să-l liniştească, încredinţându-l că bărbatusă
u nu-i zisese nimic. El se uita lung la dânsa, cu privirea
blajină, aproape rugătoare.
— Doctorul nu mai vine... m-a părăsit şi el...
— Doamne, tată, cum poţi să zici una ca asta... Doctorul

a fost ieri; mâine vine iar...
— De ce ţi-s ochii roşii?
— De nimic.
— Iar ai plâns.
— N-am plâns. Poate de fum... Am vrut s-aprind focul la
Zoiţica...
Privirea lui se fixă din nou pe obrazul ei palid — lung,
îndelung, — ca şi cum ar fi căutat urmele Tincuţei de altădată,
şi plecându-şi capul pe o parte, întinse mâinile spre ea, o lipi
cu fruntea de umărul lui şi îi sărută părul. Pieptul i se umplea
de un nod de durere, ce-l îneca. El ofta şi se tânguia:
— Ce-am făcut!... ce-am făcut!... Cui te-am dat, sărăcuţo
de tine!... Atât copil am avut, şi ăsta e nenorocit...
După aceea îşi ridică mâna sus pe frunte şi urmă:
— Ia-mă, Domnule!... Strânge-mă, Domnule... Cheamă-
mă la tine, să nu mai văd!...
Tincuţa rămase un moment cu capul rezemat de umărul
lui, parcă s-ar fi simţit bine acolo, ca sub o aripă caldă. Un
moment se lăsă şi ea pradă descurajării şi o podidiră lacrămile.
Îşi lipi mâna lui tată-său de obraz şi tăcură amândoi.
Pe când ei se aflau astfel, uşa se deschise încet. Zoiţica
întrebă cu sfială:
— Se poate? Pot să intru, tată mare?...

Tincuţa îşi şterse repede ochii, iar conu Dinu se aşeză în
scaun ca de obicei. Fata rămase în mijlocul odăii, nedomirită,
uitându-se când la unul, când la altul: simţea că se petrece
ceva, dar nu înţelegea ce.
— Unde ai fost? o întrebă Tincuţa.
— La madama...
— Şi ce-ai făcut?
— Nimic.
— Cum nimic? Ai învăţat lecţia de mâine?
— Ba nu, că era acolo şi Mariţa...
— Ei, şi dacă era?
— Săraca, plângea că nu mai vine Stoica...
Tincuţa înţelese că fata era gata să istorisească pătărania
vizitiului, şi astfel se înfurie din nou pe conu Dinu împotriva
lui bărbatu-său.
— Foarte rău face madama că stă de vorbă cu slugile, şi d-ta
faci şi mai rău că asculţi... Stoica e un nărăvaş, şi aşa i se
cuvine.
— Da' ce-i? ce s-a întâmplat?... se grăbi să întrebe conu
Dinu.
— Nişte prostii... Ia mai bine spune lui tata-mare povestea
Cotoiului încălţat.
Fata se sui pe braţele bătrânului şi începu să istorisească
minunile ce cetise de curând. Tincuţa îi lăsă împreună şi ieşi.
Atâta bucurie avea conu Dinu în iernile cele lingi petrecute
în singurătate. Zoiţa făcea din el ce vrea.
— A!... tată-mare, că tare eşti zbârlit astăzi!
— Dacă sunt zbârlit, piaptănă-mă.
— Vrei?... Zău aşa... Eu am învăţat în părul lui Muţili.
— Cine-i Muţili?
— Aşa, că parcă matale nu ştii...
— Nu, zău... Uite pieptenii colo.

— Fata se dete jos să ia pieptenii.
243
— Păpuşa mea este Muţili.
— Taci, frate! Şi o smulgi bine? —...
Zoiţica se uită la el, indignată.
— O pieptăn, nu o smulg. Am învăţat să-i fac părul în
hârtie; ştiu să-i fac conci ca la cucoane; ştiu să-i cos rochii...
— Da?...
— O grămadă de lucruri...
— Atunci foarte bine. Vino colea şi piaptănă-mă.
Fata se sui din nou pe genunchii lui.
— Dacă vrei, fă-mi şi mie păru-n hârtie.
— I... tată-mare!... matale eşti domn, doar nu eşti cucoană!
Stai mai bine să-ţi aleg cărarea. Să nu te mişti!
— Nu mă mişc.
Ea începu să dărăcească prin părul lui conu Dinu, parc-ar
fi tras dintr-un caier.
— Vezi tată-mare!... ai zis că nu te mişti.
— Bine, fetiţo, da' mă cam doare...
— Ei!... Cum se poate? că eu dau încet... Măcar de-ar da
madama aşa în cap la mine!
Conu Dinu râdea pe îndesatele, cu părul tras pe ochi,
aproape înăbuşit de greutatea corpului fetei, care acuma se
ridicase în picioare, că să potrivească şi mai bine cărarea.
— Dar ce s-a întâmplat, fetiţo, cu Stoica?...
Zoiţica se lăsă pe genunchii bătrânului. Era gata să-i spună
ce se întâmplase vizitiului, când, deodată, cu priceperea precoce
a copiilor crescuţi între părinţi ce nu se înţeleg, fata
schimbă vorba.
— Ai mătreaţă, tată-mare.
— Am. Da' parcă tu nu ai!...
— N-am, zău. Ia uite-te.
Şi Zoiţica se plecă cu capul sub nasul lui conu Dinu, care
se făcu că-i răsfiră părul. Bătrânul însă se gândea cum să
descoase pe fată, ca să afle adevărul. El simţea fondul de
244
imoralitate ce se ascundea în fapta lui, dar, cu cruzimea
bătrânilor bolnavi, voia să-şi ajungă la scop.
— Zoiţico, ia caută colo pe fereastră, sub hârtii.
Fata se dete jos de pe braţele lui şi se duse să caute pe
fereastră.
— Aicea, tată-mare?
— Da. Ai găsit o cutie?
— Da, am găsit o cutie de rahat.
— Ad-o încoace.
Zoiţica o aduse, conu Dinu o deschise cu greutate, făcând
să îzbucnească o pulbere fină de zahăr şi un miros plăcut de
vanilie. După aceea scoase o bucată de rahat şi o rupse în
două întinzând aluatul ca o beltea legată.
— Cască gura.
Zoiţica căscă o gură cât o şură. Ochii ei se aprinseră de
pofta lucrului dulce. Conu Dinu se opri.
— Îmi spui ce s-a întâmplat cu Stoica?
Fetiţa se uită o clipă în ochii bătrânului, apoi închise gura
încet, muie capul în pământ şi se înroşi. Dar bucăţica de
rahat, ce atârna în aer, birui instinctul moral al fetei. Ea

ridică din nou ochii către bătrân şi zise încet:
— Îţi spui.
Însă, în clipa aceasta, conu Dinu îşi reveni în fire. El lăsă rahatul în gura fetei, o sărută pe păr şi îi zise să bea apă din paharul de pe masă.
— Şterge-te la gură frumos, să nu te vadă maică-ta, şi dute de te joacă. Mi-i spune altă dată ce s-a întâmplat, cu Stoica. L-a bătut tată-tău...
Fata se şterse binişor la gură, şi, fericită că nu mai era silită să primească schimbul ruşinos de dulciuri şi de destăinuiri, închise din ochi cu taină şi dete din cap:
— Nu l-a bătut... L-a lăsat în noroi, la cârciumă. Era beat mort, şi se rezema de hăţuri, când înainte, când înapoi, când înainte, când înapoi.

Şi, maimuţărind astfel pe Stoica beat, cum se legăna pe capră, se duse să se joace.
În urma ei, conu Dinu se adânci din nou în gânduri. Stoica era cam beţiv, dar lui îi răsărea în minte cum fusese cu 20 de ani înainte: flăcău voinic, supus la vorba stăpânului, harnic la treabă. I se părea că-l vede, pe el, şi pe vataful Taftă, alergând de colo până colo în curtea de la Ciulniţei, gata să sară la cel mai mic ordin al lui, al lui conu Dinu, adevăratul şi singurul proprietar al moşiei. Cu lipsa de însemnătate cu care se înfăţişează prezentul pentru bătrâni, lui Dinu Murguleţ, toate actele din urmă ale vieţii i se păreau vremelnice şi neserioase: măritişul Tincuţei, impotranţa ce o luase Tănase în lume, venirea sa la oraş, prefacerea caracterului fie-sei, trecerea moşiei în stăpânirea lui Scatiu, toate acestea îl neliniştеau şi-l supărau. Mai cu seamă moşia. Era cu putinţă să-l fi înşelat toată lumea, când cu facerea foii de zestre? El dăduse Tincuţei o parte din venit, păstrându-şi pentru el, în mod expres şi solemn, proprietatea şi administrarea moşiei. Şi, ca să se încredinţeze o dată mai mult că aşa grăiau actele, voi să recitească copia contractului dotal, ce era sub perna de la căpătâi, cu alte hârtii vechi. Dete să se scoale şi puse un picior în pământ, fără să se gândească, că iarna picioarele îi erau umflate şi nu se putea mişca. Durerea îl ţintui pe fotoliu. Atunci uită deodată hârtiile şi-şi aduse aminte de boală. Nimeni nu se îngrijea de el. Trase un scaun de paie ce era alături, îşi întinse piciorul cel bolnav pe el şi, cu mare greutate, îşi scoase pantoful. După aceea încercă să-şi scoată ciorapul, lucru aproape cu neputinţă pentru dânsul. Gemând, blestemând, întinse mâna pe o măsuţă, luă o pereche de foarfece şi-l tăie pe de-antregul. Apoi aşeză o lumânare pe scaun şi începu să se pipăie. Carnea, albă şi moale, părea dospită. El apăsa cu degetul peste tot, ca să găsească locul unde-l durea. Dar nu-l durea nicăierea. Atunci de ce era umflat? Poate că-l strângea ciorapul. Încercă astfel

să puie piciorul pe pământ, şi i se păru că umbla mai uşor. Îşi aduse aminte de hârtii şi întinse mâna sub pernă să le ia. Pe cand însă le lua, se gândea mereu la ciorapi: desigur, erau prea strâmţi. Asta era adevărata cauză a durerii. Nici nu putea fi altfel: încălţămintea lui de acum, când avea picioarele umflate, era făcută pe măsura de totdeauna. Negreşit.

Fiică-sa nu se mai ocupa de el: nimeni nu se mai gândea la dânsul, şi el le dăduse tot pe mână, averea lui întreagă!...
În momentul acela, conu Dinu ura pe toată lumea, pe Tincuţa deopotrivă cu ceilalţi. Furios, se sprijini de pat, de masă, şi ajunse până la scrinul cu rufe, pe care îl deschise, îl răscoli, până ce dete de teancul de ciorapi, aşezaţi cu îngrijire şi legaţi cu o panglică de mătase. El nu văzu şi nu pricepu nimic din dragostea cu care erau toate aşezate la locul lor, ci smuci teancul de ciorapi şi se puse să-i taie cu foarfecele.
După ce stârpi toată încălţămintea din scrin, reveni la loc cum putu, îşi întinse cu mare greutate piciorul din nou pe scaun, îşi căută ochelarii, ce-i atârnau totdeauna peste halat în sân şi se puse să răscolească actele...
Când intră Tincuţa să-şi ia noapte bună de la el, îl găsi cu capul ciutură, căzut de pe rezemătoarea fotoliului, cu ochelarii intraţi în obraz, răsuflând cu greutate şi horcăind cu zgomot, de părea că se îneacă la fiecare înghiţitură de aer. De la piciorul gol, la ciorapul căzut jos şi tăiat, de la actele răsfoite pe scânduri, la scrinul întredeschis, ea înţelese ce se petrecuse cu bătrânul. O milă nespusă o cuprinse faţă de trupul acela doborât de suferinţă şi cu sufletul lui necăjit. Îl acoperi pe picior cu un tartan şi neîndrăznind să-l deştepte, luă şi ea un scaun şi şezu lângă el. Însă gemetele, horcăitul, greutatea cu care dormea, îi făceau rău. Se hotărî să-i ridice capul mai sus şi să-i ia ochelarii de pe nas. Conu Dinu se deşteptă.
— Ce este? zise el sperios, uitându-se roată împrejur şi neînţelegând nimic.
247
— Nu-i nimic, tată: ai dormit pe scaun cu piciorul gol.Mă tem să nu răceşti.
— Am adormit. Dorm rău noaptea.
— Culcă-te de-a binele. Ia să-ţi strâng hârtiile astea şi să-ţi ajut să te dezbraci. Mâine dimineaţă vine doctorul...
— Vine?
— Da. Ţi-am cumpărat şi o duzină de ciorapi noi, de lână moale, largi, cum îţi plac dumitale.
La vorba asta, bătrânul îşi aduse aminte de vandalismul din scrin, şi şezând pe marginea patului, începu să plângă.
Tincuţa se făcu că nu-l vede. El se uită după dânsa cum se mişcă prin odaie, punând cu îndemânare la loc tot ce el răsturnase în drumul lui.
— Va să zică ţie tot ţi-e milă de mine!
— Doamne, tată, ce vorbă!
— Ia vino-ncoa.
Ea se apropie de el şi şezu din nou pe scaun.
— Ştii ce-am făcut?...
— Ce?
— Am tăiat toţi ciorapii din scrin.
— Bine-ai făcut: îţi erau strâmţi.
— Va să zică nu mă ocărăşti?
— Eu să te ocărăsc?!... Da' cu ce drept?...
El se uită în ochii ei şi deocamdată nu zise nimic. Apoi intră cu greutate sub plapumă şi se întoarse cu faţa spre perete. Fiică-sa îl înveli bine peste tot şi se aşeză pe scaun lângă patul lui. După câteva minute se întoarse către dânsa.
— Am căzut în copilărie, nu-i aşa?

Ea se uită la dânsul, zâmbindu-i cu bunătate.
— De ce vorbeşti aşa, tată?
— Eu înţeleg toate, toate le înţeleg, parcă aş fi în gândul tău... În loc să mă ţii de rău, că am făcut o faptă rea, tu găseşti că am făcut bine...
248
— Ei, Doamne! Apoi nu ştiu încotro s-o mai dau cu matale.
— Vezi, vezi! Asta-i, am căzut în copilărie.
— Nu, tată dragă, ai făcut cu lucrul dumitale ce ţi-a plăcut.
— Aşa?... De ce nu spui drept ceea ce gândeşti?... Nu era mai bine să dăruieşti ciorapii la un sărman?
Tincuţei i se muiară mâinile, şi, neputând să facă altceva, începu să râză:
— Ei, Doamne!... Bine era şi aşa.
— Vezi?
Măgulit că i-a ghicit gândurile şi mai ales văzând-o că râde, se îmbună şi el, fără măcar să-i treacă prin minte că râsul ei era semn de adâncă descurajare. Închise ochii, mulţumit, pe când Tincuţa se uita la el, cu obrajii aprinşi, ostenită şi singură.
III
De la patru ceasuri, dimineaţa, Tănase se deştepta şi începea să tuşească. Răsuna odaia la glasul lui de trâmbiţă răguşită, şi toate vietăţile de primprejur se mişcau. Îl auzea până şi conu Dinu din partea cealaltă a caselor, şi-i striga prin zid: "Jaba!... Tignafesu!..."
După ce bocăia un ceas, două în pat, se scula să se îmbrace, fără nici o grijă de nevastă-sa, care dormea în patul de alături. Printre picături se şi închina: făcea o cruce, tuşea, înjura şi iar se ruga, cu "Doamne, iartă-mă" la fiecare vorbă urâtă cu care cinstea pe Dumnezeu. Câteodată, opintirile lui seci erau aşa de supărătoare că Tincuţa sărea din pat să nu-l mai audă.
— Frate, ia ceva, pentru numele cerului, că-ţi prăpădeşti pieptul.
— Te turbur din somn!... Castelana!... A cetit toată noaptea la romane, şi dimineaţa ar vrea să doarmă... Să te culci
249
ca mine la 9 ceasuri, şi să te scoli la 4, după treabă. Aşa am fost eu deprins la mama mea, şi mi-a mers bine.
Tincuţa îşi pierdea răbdarea:
— Se poate, dar eu n-am fost deprinsă aşa, la a mea.
— De aia sunteţi plini de brânză.
— Eşti un mojic, îi zicea Tincuţa între dinţi şi se ducea în odaia fetiţei să-şi urmeze somnul în pace.
El trecea în cancelarie, unde şi focul şi lampa erau aprinse de cu noapte, şi începea să se plimbe de colo până colo, până feciorul îi aducea ceaiul. Atunci, cu un mănunchi de chei ce atârna o ocă, deschidea casa de fier şi scotea o sticlă de rom, o cutie de tutun şi un pămătuf de pene. Din sticla cu rom vărsa în paharul cu ceai cât putea să încapă, şi apoi o ducea la gură, gâlgâind din fugă, cum făcea şi coana Profira când gustărea rachiul oamenilor.
Apoi, pocnind din limbă şi scrâşnind din dinţi, îşi alegea o pană să-şi cureţe ţigareta, mişcând din când în când linguriţa din pahar. În cele din urmă începea să soarbă cu zgomot din ceai şi-şi aprindea ţigara, din care trăgea fumul cu o poftă

nespusă.
De cum se făcea ziuă, primea lume.
Cel dântâi ce se înfăţişă fu domnul Bănică, sau mai scurt, “don Nică“, îngrijitorul de la vie, care nu îndrăznea să intre, şi se plimba pe la uşa cu geamuri de la biroul “boierului”.
Tănase chemă pe fecior.
— Cine-i afară, Costeo?
— Don Nică, de la vie, boierule.
— Să intre.
Toţi îngrijitorii săi de pe la moşii erau aleşi pe sprânceană: unul mai pehlivan decât altul. Bănică, în oraș, purta căciuliţă pe ochi, ștrengar nevoie mare, cu o fişcă vârâtă în carâmbul cizmei din dreapta, cu guler de astrahan la scurtătură; aci, în faţa lui Tănase, părea umilit şi bleg, stând în picioare

lângă uşă şi aşteptând să-l întrebe, ca să deschidă gura. Scatiu îl ştia că nu era cel mai din urmă cu talente de administra-ţie; de aceea ciuli urechile. Îi dete bună dimineaţa fără a-l privi, întors pe o parte şi făcându-se că ceteşte Monitorul Oficial. După câteva minute îşi ridică ochelarii de pe nas şi se uită la el.
— Ce-i, Bănică?
— Bine, boierule.
— Ce te-aduce?
— Păi, ce să m-aducă; ia, mai venisem după nişte parale...
Tănase se sculă de pe scaun şi începu să se plimbe, ca de obicei, grav şi încruntat, ori de câte ori era vorba de bani.
— Parale! iar parale!... Ai primit cam mult anul ăsta, Bănică.
— Am primit, dar ce-am primit e scris. Doar nu le cer pentru mine, că eu, cum dă Dumnezeu.
— Știu, da’ n-am.
Bănică tăcu şi se uită în pământ.
— Cât mă costă pârnojia asta de vie, numai să fie în sufletul lui socru-meu, că el m-a procopsit cu dânsa. De la anul o dau dracului, o arendez, îi fac ce-i fac...
— Arendaţi-mi-o mie, domnule Tănase.
— Taman! Te-am şi găsit bun de plată!
Bănică râdea încet, fără să se supere, sceptic în fond, ca unul care ştia toate cotiturile vorbei lui Scatiu. După câteva minute adause:
— Veniseră nişte oameni de la Gurgueţi să ia bani pe muncă.
— Mulţi?
— Păi gândesc că tot aş face vro 200 de zile. Măcar de-aş găsi cui să dau, să îmbrac toată via.
— Ce le dai pe zi?
— De pomană, boierule: unu, unu şi zece, unu şi douăzeci, când în primăvară se urcă la trei şi la patru.

Scatiu păru că se gândeşte. După un minut scoase pumnul de chei şi deschise casa de bani.
— Doar să-ţi dau din altă parte.
Şi, zicând astfel, luă cinci fişicuri de argint dintr-un coş de sârmă, şi le puse pe masă. Apoi desfăcu o condică lungă şi însemnă cu scriitura lui chinezească: “daţi lui Bănică, itidentul

de la vie”.
Bănică luă fişicurile, se uită la ele socotind în gând, şi
apoi rămase privind spre Scatiu.
— Cât îmi daţi, boierule?
— Tu nu vezi: 500
— Ba văd, da’ sunt cam mulţi. Să tot dau peste 200 de
zile, că românul simte el că-şi vinde mintea pe nimic, dar nare
ce-şi face capului de sărăcie.
— Da’ ştii tu cum să-i aduci: vin sărbătorile Crăciunului
şi oamenii au trebuinţă de bani.
Bănică mustăcea, uitându-se pe furiş la stăpânu-său.
— Şi matale râmâi făr’ de parale...
Tănase începu să râdă.
— Zău, mă Bănică: am luat banii din altă parte. Aştept pe
Nichitachi să i-i dau. Iacătă-l că vine.
În adevăr, o birje, cu două mârţoage de cai şi cu un jidan
vizitiu, intră din noroiul de pe stradă în curtea pavată cu
pietroaie a lui Scatiu. Bănică tot sta la îndoială. Stăpânu-său
îi făcu vânt:
— Hai, cară-te.
— Mă rugam să-mi dai şi mie nişte parale...
— N-am, mă.
— Că vine Crăciunul, şi n-am nici de unele..
— Ei, al dracului!...
— Zău, boierule.
— Măăă!...
Şi jumătate râzând, jumătate supărat, Tănase deschise
din nou casa de bani şi scoase un pumn de argint, din care

numără 50 de lei, însemnând în catastif “daţi lui Bănică itidentul
în leafa lui”.
— Cară-te odată!
— Cam puţin, boierule.
— Cară-te odată!
Bănică, ieşind, se întâlni cu Nichitachi. Acesta îl cunoştea,
de la alegeri, unde, beat de dimineaţă până seară, Bănică era
în elementul lui.
— Ce mai faci, Bănică?
— Sărut mâna, coane Iorgule.
— Acasă-i Tănase?
— Poftiţi că-i acasă.
Pe când Nichitachi intra, Tănase, fără a se uita la el, sări
de pe scaun în urma îngrijitorului:
— Mă! să dai banii la oameni din mâna primarului, cu
contract, m-ai înţeles?
— Da’ lasă, boierule, că doar n-am îmbătrânit de drumul
bisericii...
— Că altfel nu mai vezi nici banii, nici munca, zise Tănase,
întorcându-se către Nichitachi.
— Păi, dar cum! zise acesta, râzând: ia oaia pielea de pe lup.
Tănase râdea cu hohot, în faţa celuilalt, care şi el râdea.
Se priviră un moment ca doi buhai.
— Lesne ţi-e ţie: ai cumpărat case, ţi-ai pus banii la dobândă
şi chef, neneaco, cu banii băbachii!... Ia şezi.Iei un ceai?
— Păi să iau, dacă-mi dai.
Iorgu Nichitachi era ca şi Scatiu, deputat, însă de opoziţie.

În parlament părea că merge cu liberalii, dar bine nu se ştia cum vota. În judeţul lui îşi păstrase oarecare popularitate, prin neoboseala cu care alerga după trebile alegătorilor. Între el şi Scatiu se încheiase un soi de înţelegere tăcută, de a se ajuta unul pe altul spre a se alege sub toate guvernele. Scatiu fiind mai incult, mai bogat şi mai fălos, nu se sfia a se declara
253
pe faţă liberal, conservator sau junimist, după cum bătea vântul. Celalt era mai strâns: îi jucau ochii în cap după toate combinaţiile, după toate afacerile, după toate gheşefturile, dar avea pudoarea de a nu le da pe faţă.

De astă dată venea la Scatiu pentru a-i recomanda pe un jidan, care voia să ia antrepriza zidirii unui spital.

Nervos, spânatec, şiret ca o vulpe, căuta prilejul să intre în vorbă cu îndemânare, fără ca celalt să ghicească interesul ce-l aducea. Se învârtea prin casă de colo până colo, înspectând mobilele, punând mâna pe hârtia de pe ziduri, privind tavanul.

— Mă Tănase, bună treabă ai făcut tu cu casele astea! Om cu noroc.

Pe când el vorbea, intră femeia cu o cutie de lemne, din care aşeză binişor câteva pe foc. Nichitachi se întrerupse din vorbă, uitându-se lung la dânsa, fiindcă era curăţică şi frumuşică. Pe la spatele ei, făcea semne de admirare lui Scatiu, învârtind mâna prin aer.

— Ia mai pune lemne, fetică... Pune lemne că nu-i cald la toată lumea ca la stăpânul dumitale. Lui văd că are cine să-i ţie de cald.

— Ci tacă-ţi fleoanca, mă Iorgule, zise Tănase podidit de râs, dar vrând să facă pe demnul.

Femeia ieşi cu mâna la gură, ruşinată de tot. În urmă, cei doi boieri făceau un haz nespus, uitându-se unul la altul, urâţi şi libidinoşi ca doi satiri.

— Bată-te Dumnezeu de caraghios!... zicea Scatiu măgulit de o aemenea bănuială, nici la bătrâneţe nu te mai astâmperi, mă?

— Mare şiret mai eşti, mă Tănase! Să-ţi spun drept, bine le alegi. Ce zice cucoana de aşa marfă?

— Taci, bre, din gură, că te-o auzi cineva.

— Lasă că te lucrez eu în ochii d-ei... Da' îmi dai ceaiul ăla, ori ba?
254
Scatiu sună ce sună, apoi se sculă el însuşi să vadă de ceai. Când se întoarse, Nichitachi îl luă de la uşă:

— Ia ascultă Tănase, am venit la tine cu două trebi: una mă priveşte pe mine, alta te priveşte pe tine.

— S-auzim.

— Am, bre, pe afurisitul ăla de jidan cu spitalu, care mi-a pus în spinare toate neamurile...

Scatiu se uita în jos. El ştia că evreul era bogat şi că Nichitachi nu umbla degeaba pentru el.

— Iese ceva, Iorgule?

— Ce să iasă, bre?... Alergătură şi alta nimic.

— Să fii tu al dracului?

— Zău aşa, Tănase! Fă-mi treaba asta, şi am şi eu pentru tine...

— Să vedem.

— Îmi făgăduieşti?... N-ai decât să scrii băiatului, lui
Comăneşteanu, s-aprobe licitaţia...
— Bine, să vedem.
— Ba nicidecum: trebuie să-mi făgăduieşti.
— Bine, frate...
— Când scrii?
— Nu scriu, vorbesc eu, când m-oi duce la Bucureşti.
— Aşa vezi. Acuma pentru tine. Asta-i locmà mare; tânărul
Comăneşteanu s-a pus pe trai şi are nevoie de bani.
— Mihai? întrebă Tănase, neputându-şi ascunde mirarea
şi bucuria.
— Nu ştiu bine de se cheamă Mihai... Cumnatul lui Damian.
— Da, da.
— El. A venit ieri la mine Isidor zaraful; are în mână o
poliţă iscălită în alb.
— Taci, frate!
— Zău aşa. Caută vreo 15 mii de lei cu dobândă după om.

Bufniră amândoi în râs, uitându-se unul la altul.
— Eu i-aş fi dat numaidecât: vindeam nişte hârtii şi făceam
suma. Da' m-am gândit la tine, zise Nichitachi, clipind din
ochii lui şireţi; tu ai mult interes prin partea locului: ai moşia
ta, ai luat şi pe-a lui socru-tău, şi poate intri şi-n a Comăneştenilor.
Tănase se gândea, fără a mai asculta pe celălalt. El vedea
deodată ce câmp larg de exploatare pentru el şi de umilinţă
pentru nevastă-sa i se deschidea, dacă ar fi avut în mână
poliţa lui Mihai. Cu toate astea însă un rest de inexplicabilă
ruşine îl împiedică de a primi numaidecât târgul. Chipul senin
al Saşei, care întotdeauna îi insuflase respect şi admirare,
îi răsărea în minte. Un moment avu pornirea de a spune
că nu primeşte, dar, samsarul biruind în el licărirea de omenie
ce-i insuflase amintirea Saşei, zise:
— Spune jidanului să vie la mine.
În clipa când el se gândi, Nichitachi îl străbătea din ochi,
neputând să-şi explice înţelesul acestei tăceri.
— Credeam că ai înnebunit, zise el tare.
— De ce?
— Să stai tu la-ndoială când îţi cade aşa locmà în mână!
Tănase se sculă în picioare, pocnind mâinile una într-alta
şi învârtindu-se de colo până colo.
— Cum se poate, domnule!... Nu-i ajunge cât are, păcătosu!
Auzi dumneata, poliţă la jidani, cu iscălitura în alb, un om
cu aşa avere!... Ptiu, ruşinea dracului!
— Are avere frumoasă?
— Cum să n-aibă, domnule! Au Comăneştii, care-i cât o
ţară-ntreagă, au case în Bucureşti, au o moşie la Teleorman,
are Suliţa, la munte, care-i numai a lui, rămasă de la unchiul
său, colonelul.
— Cu atât mai bine, zise Nichitachi: poţi să-i dai 15 şi să
pui în poliţă 30.

Dar Scatiu nu se liniştea. Pe lângă instinctele lui negustoreş
ti şi ura omului care a muncit şi a adunat împotriva celui
ce risipeşte, un sentiment ciudat de demnitate, ce-şi avea
obârşia în faţa lui, îl făcea să-i pară rău de-a binelea de împrumutul
lui Mihai. Legătura de rudenie cu conu Dinu şi indirect

cu Comăneştenii, pe care, ca toţi parveniţii, o despreţuia
faţă de nevastă-sa, îl măgulea în fundul inimii şi o trâmbiţă
pe toate drumurile: o familie mare, cu nume istoric, fără
pată, impunea fiului de vătaf, şi la umbra ei i se părea că
creşte propria lui umbră.
Cum risipeşte, domnule, banii?
— Ei, asta-i! Tinereţe nu-i? Aud că are o franţuzoaică de
la Paris care-l toacă.
— Aşa!...
— Da.
Scatiu se mai învârti prin odaie, neliniştit, şi sfârşi prin a
spune lui Nichitachi să-i trimită a doua zi pe Isidor zaraful.
Nichitachi se sculă să plece.
— Nu mă uiţi, Tănase, cu spitalul?...
— Bine, frate; o vorbă are omul.
IV
De îndată ce ieşi deputatul din opoziţie, Tănase chemă pe
fecior şi-l întrebă de Bănică:
— A plecat ori e aici?
— Ba e aici, boierule; îmbucă ceva.
— Zi-i să vie la mine.
După câteva minute, îngrijitorul era din nou înaintea
stăpânului său.
— Ia ascultă, Bănică, cunoşti pe Haim, jidanul, din strada
mare?

— Ăla de la Cavalerul de modă?
— Ce cavaler de modă, mă prostule!
— Ăla de umblă după spital, boierule.
— Ăla. Ce are a face cu Cavalerul de modă?
— Păi nu ţine tot el şi prăvălia de galanterii!...
— Aşa?...
— Păi dar cum: şi prăvălia de galanterii, şi acsizele şi
jugăritu...
— Să te duci numaidecât la el să-i spui să vie la mine,
astăzi, neapărat, m-ai înţeles?
— Prea bine.
— Să-i vorbeşti la o parte, mă...
— Da' lasă, boierule...
— Haide, pleacă.
Bănică ieşi. În urma lui, Tănase prinse a gândi din nou la
Mihai. Bucuria de a împărtăşi Tincuţei, el cel dintâi,
întâmplări extraordinare, pe care le istorisea în felul lui, cu
“mă-nţelegi? aud?”, de astă dată era fără margini; avea în
sfârşit, cu ce s-o umilească şi despre partea lui “neni-su Matei”.
Sări de pe scaun şi se duse la nevastă-sa.
Tincuţa se îmbrăca cu uşa încuiată. El dete buzna să intre,
dar, găsind uşa încuiată, se opri. Ori de câte ori se lovea de
câte un fapt, foarte firesc pentru lumea cealaltă, dar cu care el
nu era deprins, devenea bănuitor. Ce putea să facă Tincuţa, cu
uşa încuiată? Să lăcătuiască uşa numai ca să se îmbrace, nu-i
părea lucru curat; el se îmbrăca parcă ar fi fost în mijlocul
câmpului, cu toate odăile vraişte, punându-şi pantalonii în
anticameră, surtucul în salon, după cum i se potrivea.
Bătu la uşă tare. Tincuţa se pieptăna.
— Cine-i? întrebă ea, supărată de modul cum bătea.

— Eu sunt. Nu te supăra, domniţo.
Dânsa, fără a mai răspunde, se duse să-i deschidă. El intră încet, deschizând uşa mare, solemn şi prost ca un car gol.
— Vă faceţi frezurile?
258
— Nu mai vorbi prostii. Ce vrei?
Când erau în patru ochi, Tincuţa i le tăia scurt. El, văzând că nu i se prinde ironia şi nefiind nimeni de faţă să-i asculte spiritul, se domoli.
— Ia ascultă, nevastă: nu ştii una, lată detot...
— Ce este?
— E lată...
Dânsa nu mai zise nimica, cunoscându-i firea sucită, ci-l lăsă să spuie de bun placul lui.
— A fost Nichitachi pe la mine... şi mi-a spus una de n-o s-o crezi...
Dânsa tăcea.
— Asculţi ori ba?
— De cu noapte a luat-o.
El se trânti pe un scaun supărat:
— Tai cheful omului, când îi e lumea mai dragă...
— Şi ce ţi-a spus Nichitachi?
— Închipuieşte-ţi, dragă, că Mihai e plin de datorii...
La numele lui Mihai, Tincuţa se uită prin oglindă la bărbatu-său. Fără voia ei, simţi că i se bate inima, ca unuia ce aşteaptă o nenorocire şi vede venind împărţitorul cu depeşa.
Căută să se stăpânească şi se întoarse spre el cu mirare:
— Mihai!...
— Da, Mihai al dumitale.
Ea încercă să zâmbească dând din cap.
— Al meu!...
— Da, Mihai. E plin de datorii: a luat bani de la toţi jidanii din Bucureşti, pe ipotecă, pe amanet, cu gir, fără gir, cum a putut. Acum umblă pe la ovreiaşii de la noi: Isidor zaraful are o poliţă a lui, iscălită în alb. Caută 15 mii de lei şi e gata să se oblige pentru 40, ca să-şi ţie madama de la Paris.
Tincuţa, ascultându-l, se făcuse albă ca hârtia.
259
Din nenorocire, se isprăvise de pieptănat. Luă cutia cu pudră şi se albi şi mai tare.
— Zor, zor, dă-i cu făină pe obraz!...
Ea se întoarse spre el, binişor, scoase batista şi se şterse pe ochi.
— Ce vrea să zică “o poliţă iscălită în alb”?
— O poliţă iscălită în alb? Nu ştii atâta lucru?
— Nu.
— O poliţă ştii ce înseamnă?
— Da, cam vag.
— Măăă! proastă femeie am. Dacă s-ar întâmpla să mor eu, dragă, pe tine te mănâncă toţi din toate părţile. Vino încoace...
Şi fericit că-i putea arăta superioritatea lui în ceva, o luă de mână şi o trecu prin mai multe camere până la birou, unde deschise casa de fier, scoase un portofoliu lung şi îngust, cu o mulţime de despărţituri, şi-i întinse pe masă mai multe foi

de poliţe, unele iscălite şi umplute, altele neiscălite.
— Asta se cheamă poliţă. Cel ce ia bani cu împrumut se
obligă prin foaia asta a-i plăti la cutare dată, şi scrie aici
suma primită şi aici data sau scadenţa, iar dedesubt iscăleşte,
precum vezi în astelalte.
Tincuţa descoperi spre marea ei uimire, că mai toată lumea
din oraş datora bani lui bărbatu-său. El urmă:
— O poliţă iscălită în alb vrea să zică o foaie de astea, în
care un găgăuţă ca d-l Mihai îşi iscăleşte numele fără să puie
suma ce a primit. Cine iscăleşte asemenea poliţe, mai bine să-şi
lege o piatră de gât şi să se dea pe gârlă. Ai priceput?
—Da.
El închise la loc casa de fier şi trecură din nou la Tincuţa.
Tănase se aşeză pe un scaun, gândindu-se. Ea îl observă cu
coada ochiului.
— Nu ştiu ce dracu să fac, zise el nehotărât.
260
— Cu ce?
— Cu poliţa fleacului ăsta de Mihai.
Ea se întoarse repede către dânsul:
— Cu ce?
— Cu poliţa lui Mihai.
— E în mâinile tale?
— Ba nu, dar n-am decât să zic jidanului să mi-o aducă.
Tot stau şi mă gândesc ce să fac: s-o las, intră pe mâna vreunui
cămătar, care şi dă 15 mii de lei şi pune în poliţă 40.
Da' tot mai bine s-o iau: îl scap de camătă... şi-l am la mână.
Tincuţa, în vreme cât el vorbea, se uită la dânsul cu ochii
pe jumătate închişi, cu gura pornită pe un surâs amar şi
batjocoritor, cu o infinită expresie de dispreţ, gata să-i zică
un cuvânt teribil. El nu vedea nimic.
— Tu ce zici?
Ea se stăpâni cât ce putu.
— Eu zic să n-o iai.
— Vezi bine: dumitale nu-ţi convine să ştii că am la mână
pe unul de-al lui "neni-tu Matei".
— De ce vorbeşti aşa, Tănase?... Tu singur zici că n-ai
vrea să superi pe Saşa...
— Am zis aşa ca să fie vorbă...
— Foarte rău dacă ai zis numai aşa.
— Parcă am uscat rufele pe o frânghie cu dumneaei!...
— Ce urât vorbeşti!...
— Se poate; aşa ştiu eu să vorbesc, şi-mi merge bine.
D-voastră, care vorbiţi frumos, vă mâncaţi averile ca păcătoşii.
— Te rog, Tănase: gândeşte-te că şade ruşine să afle lumea
că faci camătă.
— Da' ce se potriveşte!... Obrazul cel subţire al cucoanei
se roşeşte... Ia mai dă-i cu făină, că-ţi trece...
Ea, în adevăr, se făcuse roşie şi se uita la dânsul cu ochii
aprinşi.
— Ia ascultă, Tănase, nu mai vorbi aşa, că mă faci să te
261
urăsc... Gândeşte-te ce lucru dezgustător e pentru mine să
afle Saşa că noi am dat bani fratelui ei, bani cu camătă!
— Am înţeles... zise el, vrând să se scoale şi să iasă.
Tincuţa sări la uşe şi o încuie. Râdea şi tremura.

— Nu te las, până ce nu-mi vei făgădui...
El se scutură o dată şi o azvârli cât colo de la uşă.
— Ia fugi, femeie, şi nu te amesteca unde nu-ţi fierbe
oala!...
Apoi ieşi repede şi trânti uşa cu zgomot. Ea se lovi de
scaun şi rămase alături, grămadă.
— Mizerabil!... Mi-ze-ra-bil! strigă ea, scrâşnind din dinţi
şi plângând.
Rămase acolo câteva minute, ţinându-şi degetul la care se
lovise, cu mâna cealaltă. După aceea se sculă, luă o batistă de
pe masă şi-şi şterse ochii. Apoi rămase în mijlocul odăii,
gândindu-se. Ce era de făcut? Numele bancherului evreu îi
răsări în minte: Isidor! I se părea un nume groaznic, de jidan
cu mâinile lungi şi hrăpitoare. Îl vedea în faţa lui bărbatusă
u, târguind poliţa lui Mihai. Şi ea ştia toate astea, şi nu
era în stare să facă nimic. Nimic! Se putea să nu facă nimic?...
ce să facă?
Îi veni în minte să-i scrie Saşei. Şi numaidecât se îndreptă
spre salonul ei, că caute hârtie şi cerneală. Însă, după câţiva
paşi, se opri, gândindu-se la scandalul ce ar fi produs scrisoarea
ei. Cum ar fi judecat-o Mihai? Se întoarse înapoi şi se
văzu în oglindă, cu ochii roşii, cu pudra mototolită pe obraz:
era urâtă. Urâtă!... Îmbătrânea înainte de vreme, îşi rodea
sufletul alături de mizerabilul ce o chinuia făr' de milă, pe
dânsa şi pe tată-său. Îi veni să plângă din nou, şi şezu pe
acelaşi scaun pe care o aruncase cu un minut mai înainte,
ducându-şi batista la ochi, fără nici o putere...
După câtva timp se sculă. Îşi aduse aminte că era urâtă cu
pudra pe obraz, pe care nu o pusese decât ca să-şi ascundă
paliditatea, şi se spălă, îşi muie chipul în apă şi se răcori.

După aceasta deschise o fereastră, ce da spre grădina tristă
şi se uită pe gânduri în mijlocul zării: nimic.
Cu toate astea, aerul rece păru a-i da oarecare energie. O
idee îndrăzneaţă îi trecu prin minte: să se ducă în persoană
la jidan, înainte ca acesta să dea poliţa lui Tănase. Dar cine
era Isidor zaraful? unde şedea? Nu se gândea la nimic. Zise
să-i puie caii, se îmbrăcă şi peste un sfert de ceas era în
trăsură. Spuse vizitiului s-o ducă la magazinul obicinuit " să
cumpere nişte ciorapi pentru boierul cel "bătrân"; simţea astfel
nevoie să explice pentru ce se ducea în târg.
În poartă se întâlni cu Bănică, care aducea pe Haim evreul,
ca un jandarm. Mulţumi pentru închinăciunea lor, fără a-i
vedea. Însă, după un moment, barba evreului îi răsări în
minte fără nici o cauză. Începu să bănuiască: dar dacă o fi
Isidor zaraful? Şi cu cât se gândea, cu atâta se întărea mai
mult în ideea că era el. Ba chiar i se păru că mâna cu care
Haim îşi scoase pălăria era lungă şi hrăpitoare ca mâna
închipuită a bancherului. Se mişcă să oprească pe vizitiu, dar
se simţi jenată ca şi cum acesta ar fi înţeles ce se petrecea
într-însa. Totuşi îl opri:
— Întoarce, am uitat ceva.
Alături de biroul lui Scatiu era o cameră goală plină cu
dulapuri. Tincuţa îşi lăsă pălăria ce avea în cap şi, sub cuvânt
de a-şi scoate căciuliţa de iarnă dintr-o cutie, intră singură
în odaia de garderobă.

În dreptul uşii ce da în birou, sta un dulap. Ea îşi lipi
urechea de uşă şi ascultă.
Haim de-abia intrase. Vorbeau de lucruri fără înţeles, de
comerţ, de daraveri, pe care Tincuţa le pricepea numai pe
jumătate. În cele din urmă auzi pe Tănase zicând evreului:
— Te-am chemat, domnule Haim, ca să te întreb dacă ţii
mult la antrepriza spitalului... fiindcă au venit mai multe
persoane să mă roage să stărui la Bucureşti pentru publicarea
unei noi licitaţii.
263
— Mai multe pursoane!... Ha?...
— Da, mai multe persoane.
Jidanul bolborosea o limbă ca vai de ea, cu "iu! vei! pursoane!";
Scatiu urmă indiferent:
— Ţineam să ştiu dacă ai vreun interes...
— Iu am interes, mă rog, cum să n-am...
— Ce sumă se cheltuieşte cu clădirea?...
— O sută zece mii, mă rog.
— Şi dumneata ce ofertă ai făcut?
— Iu?...
— Da; cât ai lăsat sub deviz?
— Iu ai lăsat 3 la sută sub duviz.
— Trei la sută? Minunată afacere!... Nu mai erau alţi
concurenţi?
— Mai erau, mă rog, da iu am mulţumit pe dumnealor cu
dispighibeala.
— Aşa?... Apoi uite că vin alţii şi cer să nu se aprobe
oferta dumitale.
— Oferta!...
— Da, oferta.
Evreul părea a se gândi, fiindcă Tincuţa nu-l mai auzea.
Apoi iar o luă:
— Şi iu vii să rog pe dumneavoastră să faceţi atâta bunătate
de stăruiţi să se aprobe.
— O să-mi vie cam greu: trebuie alergătură, pierdere de
vreme...
— Eu înţeleg, mă rog: unu la sută pentru cine aduce contractul
iscălit... şi încă unu pentru cine stăruieşte să se primească
zidirea când este gata.
— Ia ascultă, domnule Haim, dai două mii de lei să-ţi
aduc contractul la mână?...
— Zău, domnu Sotirescu, este mult... Aşa să n-am parte
eu de cuptii a meu, dacă nu este prea mult...
264
Şi astfel îi ascultă câteva minute încă, ciorovăindu-se ca
ţiganii, unul mai dând o sută, altul mai lăsând una, până ce
căzură la învoială.
Dezgustată de bărbatu-său şi mai mult, de era cu putinţă,
dar fericită că evreul acesta se chema Haim iar nu Isidor,
Tincuţa ieşi din nou în trăsură.
În magazinul în care intră să cumpere ciorapi lui conu
Dinu se ţinu bine, vorbi liniştit şi, la ieşire, întrebă foarte
firesc de adresa lui Isidor. Se mira ea însăşi de atâta
îndrăzneală. Băieţii din prăvălie săriră s-o însoţească până
la bancher, fiindcă era la doi paşi. Ea mulţumi şi se duse
singură.

Comptuarul d-lui Isidor era instalat într-o boltă veche,
despărţit cu zăbrele de lemn în trei părţi: într-una, un jidănaş
cu pistrui, cu părul roşcat, cu urechile blegi, murdar, aduna
la coloane de cifre; într-alta un bătrân cu barba albă, cu un
crâmpei de ţigară de foi, care-i ardea mustăţile, număra nişte
gologani şi-i punea în fişicuri; în a treia despărţitură nu era
nimeni. Pe jos noroi ca în stradă; în aer miros rău.
Tincuţa întrebă de d. Isidor. Jidanul cel mititel chemă pe
cel bătrân.
— Ce poftiţi, mă rog?
— Aş vrea să vorbesc cu d-l Isidor bancherul: eu sunt
doamna Sotirescu.
Evreul se dete numaidecât la o parte, deschizându-i portiţa
de lemn, şi o rugă să intre într-o cameră din fund:
— Poftiţi, mă rog, aista este fiul meu, eu sunt părintele
lui.
Tincuţa se găsi în faţa unui om tânăr, care, ca şi ceilalţi,
făcea la socoteli. El o rugă să şadă, şi ieşi să vorbească cu
tatăl său. După câteva minute se întoarse foarte respectuos.
Nu semăna deloc cu cel închipuit, nu avea mâinile lungi, nici
aerul hrăpitor, ci părea serios, era miop şi stângaci.

— Cu ce vă pot servi, mă rog?
Tincuţa se simţea cu sufletul la gură, ca la pension, când
venea profesorul de la stat să pună întrebări. Zâmbea şi se
uita la bancher fără să-l vază.
— Aş vrea să vă fac o rugăminte... Eu sunt doamna Sotirescu,
rudă cu d-l Comăneşteanu...
— Da?!
— Aveţi o poliţă a sa neiscălită...
— Neiscălită?...
— Nu. Vream să zic iscălită în alb...
Greşeala aceasta o făcu să se roşească şi mai tare.
— Mă întrebi un lucru la care meseria noastră ne împiedică
a răspunde. Cu toate astea, fiindcă sunteţi rudă cu d-l
Comăneşteanu, socot că pot să vă spun că aşa este: avem o
poliţă a d-sale, iscălită în alb, şi suntem autorizaţi de corespondentul
nostru din Bucureşti s-o negociem pentru 15 mii
de lei. Noi n-am voit s-o luăm pe socoteala noastră fiindcă nu
avansăm bani decât numai la comercianţi şi pe termen scurt.
El păru a se gândi. Apoi adause:
— Mă mir însă că d-l Comăneşteanu caută bani în oraşul
nostru, mic şi fără capitaluri, când ar putea să găsească aşa
de uşor la Bucureşti.
Tăcu şi păru a se gândi din nou. Tincuţa, încetul cu încetul,
se linişti. El iar urmă:
— Afară numai dacă n-o fi vrut să nu-l afle familia...
— Da, dar iată că noi tot am aflat.
Bancherul înălţă din umeri, ca şi cum ar fi avut nevoie să
se dezvinovăţească:
— Ce să fac!... Eu bani n-am: trebuia să-i caut la cineva.
Aici în oraş, afară de boierul d-voastre şi alţi doi-trei, toţi
sunt datori...
— Da?
— Da. Averi sunt, dar lumea s-a învăţat rău: un an face

bucate bune, le vinde şi le mănâncă; la anul nu se face nimic,
sau grâul n-are căutare şi intră în datorii... Sunt puţini boieri
la noi cuminţi, cum este al d-voastră... Aşa că eu, neputând
să merg la dumnealui după bani, am mers la d-l Nichitachi.
— Şi la altcineva n-aţi mai fost?...
— La nimeni, pe cinste.
— Atunci vă rog să trimiteţi poliţa înapoi... Se poate?
Dânsul se gândea, uitându-se în pământ:
— Se poate... dar pierdem comisionul.
— Eu nu înţeleg mult din asemenea afaceri, zise Tincuţa
însufleţită, dar vă rog, dacă se poate să restituiţi poliţa,
restituiţi-o, şi mă veţi îndatora foarte mult... La orice nevoie,
voi fi gata să vă servesc pe lângă bărbatu-meu...
Evreul cel tânăr ieşi să se înţeleagă cu cel bătrân, şi Tincuţa
îi aizi în cealaltă odaie. După câteva minute intrară amândoi.
Bâtrânul, cu un aer mai de cămătar şi mai umilit, se înduioşă
în faţa Tincuţei şi-i făgădui să trimită poliţa înapoi, dar o
rugă numaidecât să stăruie pe lângă bărbatu-său ca să facă
totul să nu se aprobe licitaţia spitalului. Intră în detaliuri de
preţuri, invocă interesul oraşului, pleda ca un avocat,
acuzând pe Haim că era un “jidan impisibil”. Tincuţa se uita
la el, gândindu-se în ce straniu mod se încurcă iţele intereselor,
cum intră cineva din senin în intrigi, cum începe să
mintă şi să se prefacă, fără nici un gând. Îi rugă s-o ierte
(aducându-şi aminte de cele ce auzise din colţul dulapului) că
de astă singură dată nu putea să le fie de nici un folos, deoarece
apucase şi făgăduise altora... şi astfel avu aerul în faţa lor că
se amestecă în treburile bărbatului său, ea, care niciodată nu
se gândise la astfel de lucruri.
Bătrânul se uită lung la celălalt, şi după aceea făgădui
Tincuţei că înapoiază poliţa. Ea surprinse cu mirare o expresie
de nespusă tinereţe în ochii evreului bătrân când privea
spre fiu-său.

— Aista nu cuptiul de jidan, zise el, bătându-l pe umăr.
Dacă nu ar semăna la mine, aş zice că nu este al meu... Dar
are inima de la mamă-sa, Dumnezeu s-o ierte.
Şi bătrânul luă, cu mâinile lui, galbene de ţigară, mâna
Tincuţei, şi-i istorisi până la uşă cât era de bună răposata
“soţie a meu”; cum trimise pe tânăr să facă şcoala de comerţ
din Bucureşti, ca să devie bun “rumun”, şi aşa mai departe.
Tincuţa ieşi mişcată de vorbele evreului, şi se urcă în
trăsură, uşoară, fericită, deplin încredinţată că scăpase pe
Mihai de la mare pericol.

## V

Tincuţa iubea pe Mihai de mult. După ce el plecase în
străinătate, ea îi scrisese la început, cum se învoiseră la cea
din urmă plimbare în luntre, fără teamă şi fără înconjur.
Dar după prima venire a lui Mihai în vacanţe, cei doi copii,
ce se despărţiseră jumătate plângând, jumătate râzând, se
regăsiră schimbaţi. Fiecare se miră de prefacerea ce luase
celălalt: lui începuse să-i crească mustăţile, să i se accentueze
liniile, să i se îngroaşe vocea; ei i se micşorase talia, i se
umpluse pieptul, îşi schimbase pieptănătura. Tincuţa găsea
că Mihai îşi păstrase prea mult din graţia de adolescent crescut
între femei, ce o avea la plecare; el, de asemenea, că

Tincuţa devenise de o sensibilitate supărătoare, era distrată, plină de amor propriu.
În adevăr, fata trecuse prin criza prin care trec toate semenele sale, când, între 16 şi 20 de ani, încep a fi luate în băgare de seamă, mai cu seamă dacă sunt frumoase şi au zestre. I se împlineau toate dorinţele, i se deschideau uşile, i se arăta lumea pe latura petrecerilor. Fusese la Bucureşti, cu Saşa, mersese la teatru, la două-trei baluri; plăcuse tinerilor;

jucase până noaptea târziu, îmbătată de farmecul valsurilor; gustase, în fine, din amăgitoarea fericire a tuturor fetelor tinere, şi adusese în liniştea ei de acasă umbra nehotărâtă a unei vieţi nouă.
Iar acasă întâlnea aceleaşi chipuri: pe subprefect, doi-trei prieteni bătrâni, pe Tănase Sotirescu, poreclit Scatiu, şi atâta tot. Astfel că, negăsind în nici unul asemănarea cu aceea ce începuse să viseze, îşi făurea o lume primejdioasă de iluzii; citea cu nesaţiu romane fantastice, din care sărea pagini întregi de descrieri, fiindcă numai amorul o interesa. O închipuire de sine nesănătoasă lua locul naivităţii de până aici, ceea ce făcea să găsească pe ai săi şi casa lor plicticoasă. Era viaţa, care-şi cerea drepturile sale. Coana Sofiţa, la fiecare nemulţumire a fetei, revenea cu aceeaşi vorbă:
— Mărită-te. Du-te la casa ta, şi fă cum îţi place.
Ea ţinea mai mult ca oricând să dea pe fiică-sa lui Scatiu. Vechea ei teamă de moarte o îndemna să închidă ochii asupra cusururilor ginerelui: “e cam bătrâior; da’ e om de ispravă, harnic, bogat, — ce mai vrei?” Conu Dinu înălţa din umeri, dar mărturisirea ce i-o făcuse nevastă-sa, că-i era frică de moarte, că nu se simţea bine, îl impresionase. Scatiu, scos mereu înainte de coana Sofiţa, azi cu daruri, mâine cu o nouă cumpărătură de moşie, începuse să fie tolerat.
În sufletul fetei, dorinţa de a trăi de sine, de a fi stăpână în casa sa, de a vedea şi primi lume, se amesteca în mod nehotărât cu chipuri noi din Bucureşti, cu chipul lui Scatiu, cu viaţa la oraş. Calităţile solide ale firii sale păreau deocamdată că sunt puse deoparte, şi numai frivolitatea vârstei plutea la suprafaţă. Imaginea lui Mihai îi turbura câteodată planurile, însă era imaginea unui copil, pe când ea era acum fată de măritat.
Când auzi că băiatul se întoarse din străinătate, avu câteva bătăi de inimă şi mai cu seamă o nespusă curiozitate de a

vedea cum era acum Mihai. Iar când îl văzu, devenit aproape om, cu vocea puternică, cu mustaţa înfiripată de-a binele, şi totuşi zicând Saşei ca mai-nainte “maman”, cu graţie şi măsură în toate, dânsa se simţi oarecum umilită. El de asemeni o găsi schimbată, cam pretenţioasă, gata să se supere la fiecare glumă, şi numai după ce Saşa îi spuse despre planurile de măritiş ce se făceau pe socoteala Tincuţei, înţelese, în parte, noua ei fire şi tăcu.
Astfel iarna, după întâia venire a lui Mihai, fata se mărita după Scatiu.
De la cea dintâi zi până în momentul când o întâlnim ieşind de la zaraf, viaţa Tincuţei fu o luptă neîntreruptă cu necazurile. La un an după căsătorie i se născu fata, la doi ani muri

mamă-sa, mai pe urmă conu Dinu căzu la pat, — iar în tot lungul vremii acesteia, lupta zilnică cu mojiciile lui bărbatusău şi cu răutatea soacră-sei. Negreşit toate iluziile lunatece din înaintea căsătoriei se împrăştiară ca norii la vânt. Le luă locul o viaţă de provincie, placidă, monotonă, cu scene dezgustătoare de-ale coanei Profire, cu satisfacţii de amor propriu rău alese, precum rochii bogate ca să n-o mai întreacă alta, chefuri şi chiolhanuri când venea vremea alegerilor, iar restul timpului economii supărătoare.Falǎ în toate, casă mare, două pianuri, reviste străine, seră cu flori etc., dar interdicţie pe toată linia de a se folosi cineva de ele. Mai cu seamă a cânta la piano şi a ceti, sau a învăţa limbi străine şi a le vorbi erau pentru Scatiu lucruri nesuferite.

Astfel, de la început chiar, calităţile statornice ale Tincuţei, care fuseseră întunecate un moment de nebunia trecătoare a vârstei, îi fură de mare folos, ca să poată răbda viaţa mai departe.

După alţi doi ani, revăzu pe Mihai, jenată, tremurătoare, vorbind puţin, de teamă să nu-i pară provincială. El era



sufleteşte acelaşi. Soră-sa îi spusese de traiul Tincuţei, şi el căuta s-o mângâie, tihnit, limpede la minte, fără nici o amintire de altădată, dând lui Scatiu o importanţă serioasă. Trecură astfel la ţară două luni, care părură Tincuţei fermecătoare. Mihai plecă din nou, pentru a-şi termina învăţăturile.

După a doua lui plecare, Tincuţa rămase singură, atât de singură şi de nefericită cum nu se simţise niciodată. Viaţa ei cu bărbatu-său îi părea o monstruozitate. Îl privea dusă pe gânduri, încremenită, cum ai privi o prăpastie adâncă în care a căzut cineva. Din norocire, Scatiu se alese deputat şi se duse la Bucureşti, de unde nu venea decât la o săptămână ori două. În lipsa lui, dânsa trecea nopţile albe, cetind tot ce-i cădea în mână, rămânând ceasuri întregi cu cartea căzută pe pat şi cu ochii ţintă pe un punct din aer. Cel mai mic lucru o făcea să plângă. Când adormea, somnul îi era plin de visuri. Visa totdeauna pe Mihai, în fel de fel de împrejurări, că zbura, că murea, că se plimba cu dânsa la Paris, cum vorbiseră în luntre, că-l rănea cineva — şi se deştepta tremurând, înfiorată toată ca de friguri. După ce se linişteа, întorcea perna pe partea cealaltă, îşi ridica părul moale de pe frunte şi se gândea la dânsul. Îl iubea? Acesta era amorul? Ea nu ştia. Simţea numai că ochii ei îl caută prin întuneric, prin lumină, aproape sau departe, peste tot, şi că o neînfrântă dorinţă de a-l strânge la piept ca pe un copil, de a-l încălzi, de a-i face bine, ca o rândunică unui pui, îi frământa toată firea. Saşa, care îi fusese totdeauna simpatică, îi era acum dragă. Se uita la dânsa lung, fiindcă în privirea ei adâncă găsea aduceri aminte de dânsul; o oprea câteodată din râs şi-i zicea încet: “ia mai râzi, e aşa de frumos!”... ceea ce făcea pe Saşa să râză şi mai tare.

Dar Saşa se ducea la Bucureşti, iar ea trebuia să vină acasă. Petrecu o iarnă pustie, fără o mângâiere de la nimeni.



Tănase începea să dea în pârtia politicei, şi o înnebunea cu gogomănii prinse ici şi colo prin coridoarele Camerei. Soacră-

sa o revolta prin simpla ei fiinţă, buhavă şi trivială. Nimeni
n-o înţelegea.
Şi era un noroc că n-o înţelegea nimeni, fiindcă numaidecât
ar fi ghicit secretul ce cu atâta dragoste îl ascundea în suflet.
După câteva luni de la a doua plecare a lui Mihai, se deprinse
cu această nouă formă de trai. Nu mai dormea şi slăbea,
dar era mulţumită: viaţa ei avea un ţel, inima ei bătea fiindcă
bătea inima lui.
Când în toamna anului viitor se întoarse Mihai definitiv,
ea îl aştepta la ţară, cu toţi ceilalţi, liniştită, dusă pe gânduri
în zarea în care călătoreau cocorii. Numai Matei părea a bănui
ceva, dar cu firea lui bună nu îndrăznea să ridice capătul
vălului ce acoperea toate. Odată, pe când şedeau amândoi în
cerdacul de la Comăneşti, Tincuţa, dusă cu ochii în gânduri,
— Matei se uită lung la dânsa, îi mişcă binişor o viţă de păr
de pe tâmple şi, atingându-i fruntea cu degetul, îi zise:
— Ce se petrece aici?
Ea îl privi zâmbind:
— Cine ştie!...
În sfârşit, Mihai sosi.
Erau din nou cu toţii la gară, ca la întoarcerea din
străinătate a lui Matei. Dar, desigur, nici atunci şi nici acum
nu palpitase o inimă mai nerăbdătoare în pieptul cuiva cum
palpita inima Tincuţei. Când îl văzu coborându-se din vagon,
se strânse de braţul Victoriei cu putere, iar când fata se
repezi să îmbrăţişeze pe frate-său, ea se retrase cu un pas
înapoi. Întinse mâna lui Mihai zâmbind, dar cu ochii înotând
în lacrămi, pe care însă într-o clipă bucuria şi căldura lăuntrică
le absorbi.
Petrecură toamna văzându-se aproape în toate zilele.
Tincuţa era fericită; îl ştia aproape de dânsa şi nu dorea mai
mult. Nimeni nu ghicea starea sufletului ei. Saşa cunoştea

nevoile Tincuţei, în viaţa cu Scatiu, şi-i respecta tăcerea. O
vedea de câtva timp mai slabă, dar i se părea şi mai senină.
Se deprinde omul cu toate în lume când are voinţă şi demnitate,
gândea Saşa.
O singură dată se simţi Tincuţa în primejdie. Venise spre
seară la Comăneşti şi nu găsise pe nimeni: Saşa şi fetele erau
la plimbare pe jos. Ea sta în cerdac, singură. Îşi scoase pălăria
şi se uita în apusul soarelui, când văzu pe Mihai intrând pe
poartă, călare. El veni drept la dânsa, mirat de tăcerea ei, şi
o rugă să se ducă împreună după fete. Ea nu prea vrea. Găsea
că era cam târziu. Se uită la el, zâmbind. Mihai îi luă pălăria
de pe masă şi i-o puse în cap, cu grige şi temere să nu-i strice
pieptănătura. Ea se sculă încet, coborî scările şi porni alături
de el, tăcută. Dânsul vorbea repede, istorisea glume, căuta s-o
înveselească şi să îndepărteze jena ce o stăpânea. Turică le
sări în drum să le spună încotro apucase fetele. Vreo câteva
radicale de-ale lui fură binevenite. Mihai făcu haz.
— Toate se schimbă în lumea asta, numai Turică nu.
După aceea tăcu şi el, mergând domol lângă Tincuţa. Se
păru că vremea din urmă îl prinde şi pe dânsul, cu melancolia
celor ce au fost şi nu mai sunt. Dar îşi reveni în sine
numaidecât. Se întoarse către dânsa râzând:
— Ce teribili suntem!... Ia să grăbim pasul...

Şi luă mâna Tincuţei, o trecu sub braţul lui şi începu să meargă mai repede.
— Minunată vreme! Dacă ar ţine aşa mai mult, să nu fim siliţi să plecăm curând la Bucureşti!
Ea tăcea. Ieşiseră din sat şi se îndreptau spre heleşteu.
Mihai se opri deodată.
— D-ta nu zici nici o vorbă. Poate că nu voiai să vii la plimbare... Să ne întoarcem.
— Să ne întoarcem, zise ea, ridicând ochii spre el. Aş fi dorit să mergem spre malurile heleşteului, însă cred că e târziu.

Şi, însufleţindu-se, îl sili să se întoarcă, dar se rezemă cu încredere de el. Soarele apusese detot. Amurgul punea un fond de argint liniilor satului, ce se tăiau cu putere în faţa clarului obscur.
— Cum trec toate, nu-i aşa?... zise ea tremurând. Mă gândesc la drumul dumitale pe lac... de-acum cinci ani.
El îi luă mâna şi se plecă binişor spre dânsa, căutând parcă să nu-i deştepte amintiri triste. Ea îi făgăduise, în plimbarea de care vorbea, să nu se mărite.
— Şi eu m-am gândit adeseori, zise Mihai, şi mă gândesc încă... Ce a fost frumos în viaţa noastră trebuie să ne rămână în suflet. Mai mult nu putem cere de la firea omenească, ale cărei meniri sunt aşa de nesupuse nouă.
Tincuţa simţi un val de căldură că i se urcă de la inimă spre tâmplă. Îşi rezemă capul de umărul lui şi se opri.
— Te rog... Nu pot să mai umblu... Lasă-mă pe prispa unui ţăran şi du-te de-mi adu trăsura.
El voi să trimeată pe cineva în locul lui şi el să stea lângă dânsa, însă ea nu primi. Îi strângea amândouă mâinile în mâinile ei zicându-i mereu:
— Du-te!... Te rog!... Te rog să te duci, să nu asculţi mâinilor mele!...
Şi el se duse, îi aduse trăsura, o aşeză binişor într-un colţ şi se despărţi de dânsa. Astfel trecu acest val primejdios. Şi trecură încă doi ani.
Dar fiecare an săpa o dungă mai adâncă în inuma ei. Vara, când putea trăi aproape de dânsul, înviora. Restul timpului se necăjea cu bărbatu-său, pirotea de frig în pustiul luxos de acasă, fără nici o speranţă.

## VI
Veneau sărbătorile Crăciunului, şi cu ele se apropia sosirea ministrului şi prin urmare a lui Mihai. Tincuţa alerga de colo până colo, ca toate să fie la locul lor, îngrijite şi curate. Prefăcu o parte din casă, găti odăile musafirilor, puse cu mâna ei câteva lucruri neînsemnate în camera lui Mihai, între care un portret al mamei lui, şi aştepta.
Când se gândea la ce făcuse, ducându-se la evreul cu poliţa, se ruşina singură. Dar pe de altă parte era încântată; scăpase pe Mihai din ghearele lui barbatu-său. Scatiu aşteptase pe Isodor a doua zi, însă în locul lui venise Nichitachi să-i spuie că "au pierdut locmaua, deoarece junele găsise bani la Bucureşti."
Tănase nu mai pomeni nimic Tincuţei. Însă din vorba lui

cu nevastă-sa, rămăsese în mintea ei expresia brutală “să-şi
ţie madama de la Paris”. Va să vică Mihai avea o amantă. Era
oare cu putinţă? Era cu putinţă ca el, omul cel mai delicat,
cel mai fin, în jurul căruia mintea ei vedea numai senin, să
se asemene cu Nichitachi sau cu bărbatu-său, care la Bucureşti
făceau tot felul de necuviinţe?... Se tot gândea mereu. O
durea capul gândindu-se. Ar fi voit să întrebe pe Tănase,
însă se temea să nu deştepte bănuieli.
Într-o dimineaţă, împărţitorul aduse o scrisoare, care amărî
inima Tincuţei.
După ce ea ieşise de la Isidor zaraful, tânărul bancher se
ţinuse de cuvânt şi inapoiase numaidecât poliţa, însoţind-o
cu o explicaţie confidenţială către corespondentul lui din
Bucureşti, în care îi povestea cum venise d-na Sotirescu, ce-i
zisese şi pentru ce o ascultase. Corespondentul arătase lui
Mihai cele cuprinse în răspunsul zarafului din provincie.
Deocamdată Mihai rămase foarte mâhnit: era încredinţat
că lucrul pornea de la Saşa. Negreşit, el se ascunsese de dânsa,

şi ea, la rândul ei, se ascundea de el. Atunci firea lui dreaptă
îl duse în faţa soră-si, căreia îi spuse pentru ce îi trebuiau
banii, lăsându-i să înţeleagă, cu glume şi vorbe bune, că îşi
da bine seama de ce făcea, şi că, deşi poliţa era în alb,
instrucţiunile banchirului erau limpezi, dobânda fixată şi
celelalte. Saşa râse de dânsul, îl încredinţă că nu pricepea o
iotă din toată încurcătura asta şi îl ajută să ia banii de la
bancă.
Mihai nu mai înţelegea nimic nici el. Atunci scrise Tincuţei
o scrisoare, jumătate glumeaţă, jumătate ironică, care ar fi
trecut cum ar fi trecut dacă n-ar fi curprins sfârşitul, în care
zicea că, pentru cauze neprevăzute, e silit să nu mai însoţească
pe ministru.
Tincuţa care era deprinsă de mult cu toate, cu asta nu se
putu deprinde. Răspunse lui Mihai cu violenţă, spunându-i
adevărul, scurt, şi rugându-l să nu mai adauge la cupa de
amărăciuni cea din urmă picătură. În aceeaşi zi se îmbolnăvi.
El, primindu-i răspunsul, rămase încremenit. Cât rău îi
făcuse fără voie!... Ce prăpastie era în sufletul ei!.. Îi era
necaz şi ruşine de cele întâmplate, mai ales de ironia din
scrisoare. Umblă câteva zile fără căpătâi, trist, căutând să
uite.
În vremea asta Scatiu se da de ceasul morţii. Se întrunea
în toate zilele cu deputaţii şi senatorii din majoritate, la el
acasă, unde venea şi prefectul, câteodată şi unul sau doi
subprefecţi mai isteţi, spre a pune la cale primirea ministrului.
Primarul oraşului umbla din prăvălie în prăvălie, ca pe
vremea alegerilor, rugând lumea să iasă la gară cu mic cu
mare. Negustorii erau invitaţi să cureţe stradele, fiecare până
la jumătate ca apoi “serviciul municipalităţii” să ridice noroiul.
Unii zâmbeau la auzul acestei pompoase calificări, deoarece
“serviciul” în chestiune se compunea din două cărucioare
desfundate, care mai mult murdăreau decât curăţau uliţele.

Se luară măsuri să se umple cu pietriş toate gropile şi
hârtoapele din drumul ministrului; se hotărî trăsura care va
avea să-l aducă de la gară, şi neapărat se alese “carâta d-lui

Sotirescu”, o cloşcărie de când lumea, cumpărată la mezat şi
dată acum, în vederea evenimentului, pe mâinile lui Ferenz
caretaşul; se ordonă subprefecţilor să aducă de primprejur
ţărani chiaburi, şi altele. Mare neînţelegere asupra persoanei
care trebuia să se urce în trăsură cu ministru: prefectul ori
primarul? Unii ziceau prefectul, alţii primarul.
— Mă rog, pardon, ia să ne înţelegem, zicea d-l Alexandriu,
partizanul prefectului: cine reprezintă pe onoratul guvern?
— Ia slăbeşte-mă, nene cu onoratul guvern! D-l ministru
vine aici în casa noastră; or mandatarul este d-l primare.
— Ba pardon, să mă iertaţi: d-l ministru vine el oare în
oraş sau în judeţ?... Aud? Vine în judeţ. Atunci cine reprezintă
interesele judeţului faţă cu onoratul guvern?
— Consiliul judeţean, zise unul: să se urce în trăsură cu
toţi consilierii.
Un râs general însoţi propunerea. Alexandriu se înfurie:
— Ia, mă rog, să nu facem comicării. Eu nu sunt de ieri,
de alaltăieri scos la lume ca dumnealui; că am văzut când a
primit Napoleon al III-lea pe împăratul Rusiei, şi pe Vodă
când a primit pe marele duce Nicolae, şi când a strigat Gambetta
“Vive la Turquie, monsieur!”
— Floquet, Floquet, coane Tudosie: a strigat “Vive la
Pologne”, nu “Vive la Turquie”, zise prefectul.
— Floquet, Gambetta, tot un drac.
Scatiu râdea mai tare decât toţi ceilalţi de bofonatele
bătrânului Alexandriu, aşteptând roşu şi enervat, să vadă
lui ce rol îi dau.
În sfârşit, hotărâră să-l însoţească prefectul, până la palatul
prefectului, iar primarul să-i ţie un speech la gară; când o fi

să meargă acasă, să-l însoţească Scatiu. Acesta se apăra cu
gura jumătate, încurcând fraze fără rost... “că mi s-a
îmbolnăvit nevasta tocmai acu, mă-nţelegi dumneata, când
îmi ard călcâile de treabă, cu afurisita asta de enfluenţă“.
În adevăr, de când se îmbolnăvi Tincuţa, el umbla forfota
de colo până colo, trântind uşile, înjurând slugile, dând dracului
pe toată lumea. Alerga de la grajd, unde vizitiii frecau
alămurile, până la sofragerie, unde Costea freca argintăria,
făcând din treacăt observaţiuni caraghioase, cu privire la
putinile de la streşini sau la curcanii ce umblau prin curte. I
se auzea vocea până în vecini, strigând argatul:
— Ioane! Ioane! da’ n-auzi, mă afurisitule!
Omul sărea din bucătărie, cu căciula în mână:
— Porunciţi, coane.
— Nu vezi curcanii ăia cum se plimbă prin curte?
— Păi ce să le fac?
— Să te ia dracu şi pe tine şi pe ei!... Cotineaţă n-ai mă,
să-i închizi?...
— Ba este, boierule... Iacă mă duc să-i închid.
— Da’ putinile alea de ploaie?... Le-aţi întins pe toate
acuşi, când vine ministru!...
— Păi ce să le fac, coane?... doar să le închid şi pe ele cu
curcanii.
— Nu, boule, să le pui în şură la locul lor...
“Acuşi, când vine ministru” era lozinca cu care lovea în
cap pe cine întâlnea. De se întâmpla să-i ceară cineva ceva,

răspundea totdeauna cu aceleaşi cuvinte:
— Acuşi ţi-ai găsit şi tu, când vine ministru?
Se chibzuise el că un fecoir singur nu ajunge, şi chemase
pe teleliţă să-i aducă încă unul, vremelnic. Costea se simţea
insultat de această lipsă de încredere, şi, de la cea dintâi
întâlnire, se ciocni cu adversarul său, dându-i o sfântă de
bătaie de-l umplu de sânge. Tănase se înfurie ca un balaur,

bătu pe Costea şi-l dete afară, iar în locul lui aduse pe celalt.
Feciorul cel nou n-avea haine. Atunci Tănase porunci madamei
să scoată o veche giubea de frac ce-o avea el de când
pământul, şi-l îmbrăcă. Când dete Tincuţa cu ochii de el,
vârât în fracul lui bărbatu-său, ca un câine cu valtrap, sări
din pat, bolnavă cum era, chemă pe Tănase şi-l rugă să aducă
pe Costea înapoi, că altfel se făceau de ocară. Dânsul strigă,
înjură, blestemă, dar trebui să se supună, fiindcă n-avea
încotro. Porunci din nou madamei să ridice fracul din spinarea
feciorului, îi dete 2 franci şi-l trimise să se plimbe, aducând
iarăşi pe Costea.
Când venea seara, cădea de osteneală şi se culca de la 8.
Între o înjurătură şi o glumă, istorisea Tincuţei cele petrecute
în adunarea de cu ziua, încercând să repete vorbele lui
Alexandriu, pe care nu le brodea deloc. Încurca pe Gambetta
cu împăratul Rusiei; pe Floquet îl chema "ăla, de, care era la
Paris când cu trecerea ruşilor". Auzise ceva, dar nu putuse
ghici înţelesul cuvintelor franţuzeşti:
— Ăla, cum dracu-i zice...
— Cine omule?
— Ei, asta-i!... Dacă nu-ţi aduci aminte nici atâta lucru,
la ce-ai mai învăţat franţuzeşte!...
Tincuţa, prinsă de friguri, se uita la el cu ochii mari,
căutând să pătrundă încurcătura din mintea lui sucită.
— Dar cu spiciul!... Auzi spici!... Să-i dai o palmă grecoteiului
boierit, să se ducă de-a vândălacu!
Bănuia el că speech înseamnă discurs sau aşa ceva, dar
vorba i se părea atât de caraghioasă, încât chiar a doua zi,
când se îmbrăca, o mârâia mereu printre dinţi:
— Spici!... Auzi dumneata, spici!...
Între două accese de tuse, mai făcea câte o cruce, mai
trăgea o cizmă, şi iar se lega de Alexandriu şi de Floquet:
"cum dracu-i zice, frate!"

În sfârşit, ziua cea mult dorită sosi.
Scatiu se sculă de dimineaţă, dete o raită pe la grajd să
cerceteze starea sufletească a cailor celor mari, din care unul
era cam nărăvaş; sculă pe vizitiul de oraş, precum şi pe Stoica,
care se puseră numaidecât să se radă unul pe altul; inspectă
"carâta" mişcându-i roatele; inspectă cerul. Toate
păreau în bună stare, afară de aceasta din urmă, care ameninţa
cu ploaie.
Se duse sus şi se puse să se îmbrace. Ministrul sosea la 1
după 12. Scatiu încercă redingota cea nouă, aşteptând ora
cuvenită spre a îmbrăca fracul. Dejună la 10 jumătate, ca să
rămână vreme pentru slugi a se găti. La 12, se urcă în "carâtă"
cu Costea pe capră. Vizitiul era îmbrăcat în haine negre, cu
legătură albă, de vară, ale cărei capete fâlfâiau pe umeri, cu

un joben de al lui Tănase pe cap, ce-i cădea pe urechi. Frigul
îl strângea între umeri, dar trebuia să rabde.
Când s-o ia de la scară, Forgaş, harmăsarul din stânga,
începu să sară în două picioare. Gură, bici, nimic nu se prinse.
Tănase se dete jos, începu să înjure, lovi cu piciorul în burta
calului, dar totul fu zadarnic. Atunci veni Stoica, care cu o
fluierătură, îl făcu să o ia din loc. Stăpânu-său se aruncă din
fugă în trăsură, iar vizitiul de oraş, gătit pentru ministru,
rămase să vină cu "droşca".
La gară erau toţi în păr: Alexandriu, Panaitopolu, Vasilică
Sobor, Iancu Mânzu, Boteşteanu, precum şi senatorii Vispescu,
Cralea, şi polcovnicul Stamate; apoi directorul prefecturii
cu toţi subprefecţii, primarul, consilierii judeţului şi ai
comunei, poliţaiul în mare ţinută, comisarii şi subcomisarii,
directorul arestului, şeful garnizoanei; apoi cetăţenii alegători,
devotaţii partidului, negustori de toată mâna, cu decoraţiile
atârnate pe piept; protopopul, chemat de când cu reforma
bisericească, "domnul protoereu"; directorul liceului, profesori,
institutori, ţărani — în fine, tot aparatul administra-

tiv. Judecători nu prea erau mulţi, ceea ce făcea pe unii să
creadă că a intrat "ceva bizbiu" între ministrul de interne şi
ministrul de justiţie. Afară din gară, ipocomisarii călări stau
pe la răspântii, aţinând drumul oamenilor ce veneau cu carele
la încărcat; călătorii de la tren erau duşi la hambarul de
mărfuri, în jurul protestanţilor celor mai ţanţoşi; câţiva gură-
cască priveau la măturătorii primăriei, care pregăteau o
manifestaţie impunătoare, dar până una-alta se inglindiseau
la cârciuma de la colţ.
La ceasul hotărât, trenul intră în gară, domol, solemn,
parcă ar fi ştiut ce înaltă chemare avea el pe lume. La o
fereastră sta prefectul, care se dusese întru întâmpinarea
ministrului, rotind nişte ochi teribili şi făcând semn deputa-
ţilor să se urce în vagon. Aceştia se urcară, surâzători, îmbulzindu-
se care să ajungă mai întâi.
Când se coborî ministrul din tren, toţi cei de faţă se aliniară
de-a lungul zidului, strânşi de comisari, iar prefectul
făcu semn ministrului să se oprească. Atunci primarul se
apropie de el, scoase dintr-un buzunar o hârtie şi începu:
"Domnule ministru!", apoi se opri căutându-şi ochelarii, pe
care şi-i aşeză în aşa chip, încât îl strângeau de nări, făcându-i
să vorbească pe nas. Şi iar începu: "Domnule ministru!" Vântul
îndoia foile pe care era scris discursul; ochelarii alunecau;
câteva picături de ploaie întindeau cerneala, spălând vorbele;
afară din gară era un chiloman de nu se mai auzea nici în cer
nici în pământ. Cu chiu, cu vai, logosul se sfârşi. Prefectul
prezentă în fugă câţiva cetăţeni marcanţi şi trecu înainte, pe
covorul ce era întins de la clasa I-a până la ieşire. Aci, zarva
era la culme. Pietrişul aruncat de curând făcea să hârşie
roatele trăsurilor, ipocomisarii călări pe bidivii plini de noroi
strigau la birjari să ţie rândul, feciorii chemau pe vizitii,
călăraşii dau cu pumnul în capul cailor.
Când se iviră prefectul şi ministrul, trăsura lui Scatiu era
la scară, cu caii neastâmpăraţi, ce o smuceau din loc la fiecare

moment. Costea ţinea uşa cupeului deschisă, dar ministrul

nu brodea clipa când să intre fără a se lovi. După oarecare
chibzuială, marele demnitar al statului se aruncă deodată la
voia întâmplării şi căzu pe perne. Prefectul făcu şi el tot
astfel, iar Costea se urcă pe capră. Când însă s-o ia din loc,
pace. Forgaş sărea în două picioare ca la circ, sforăia, muşca
zăbalele, până ce prefectul, pierzând răbdarea se dete jos.
Scatiu turba de mânie: ar fi dat cu cuţitul în cal, de nu i-ar fi
fost ruşine. Atunci, furios, strigă la Stoica să vie numaidecât.
Vizitiul de oraş trebui să renunţe la gloria de a purta pe
ministru, iar cravata lui de mătase trecu din nou în slujba
droşcei de toate zilele. Stoica, liniştit, cu vorba lui lătăreaţă,
pofti pe prefect să se urce fără teamă, că, "aşa se joacă băiatul:
mă rog, cal tânăr nu-i?"
Şi astfel se înşirară trăsurile una după alta, în goana cea
mare, către palatul prefectului. La aripa din dreapta a trăsurii
ministrului, venea poliţaiul oraşului, călare, de-abia ţinânduse
pe cal, zguduit şi frământat ca vai de el, căci, deşi era
aprig la chip, în fond era un biet creştin, care nu avea alte
aptitudini spre a deveni, "prefect de poliţie", cum îşi zicea
el, decât nevoia de slujbă.
Pe drum, Tănase, în trăsură cu Panaitopolu, îşi vărsa focul
pe socru-său, care-l pricopsise cu Stoica:
— Mi-a învăţat caii cu nărav, domnule!... Cine crezi că mi
l-a colăcit? Tot socru-meu.
Apoi se mira că nu văzuse pe Mihai.
— Nu înţeleg de ce n-a venit văru-meu...
Panaitopolu se uita la el cu coada ochiului, gata să-l umfle
râsul de rudenia cu Comăneşteanu, dar Scatiu sări iar la Stoica.
— Al dracului ţigan, domnule: vezi dumneata cum a învăţat
el calul să sară în două picioare când mână altul, şi să fie
blând ca un miel când ia el hăţurile!
— Pui de hoţ de pe Bărăgan, măi Tănase!... Ştii tu ce
alegi.

Panaitopolu era un grecotei, îmbogăţit ca şi Scatiu, şi
mofturile la el nu se treceau. Râdeau amândoi, uitându-se
unul la altul.
De la prefectură, ministrul trecu la primărie; de la
primărie, la spital; de la spital la arest. În vremea asta, regula
hotărâtă mai dinainte, cu însoţitorii, rămase baltă, de vreme
ce ministrul ceruse să-l urmeze prefectul peste tot. Tănase
venise acasă şi aştepta.
Tincuţa, rămasă singură, după plecarea bărbatului său la
gară, se sculase binişor din pat, se gătise cum putuse, uitânduse,
tristă, la umerii transparenţi de slăbiciune şi se aşezase
pe o canapea. Ea spera să vadă în curând pe Mihai. Când
dete cu ochii de bărbatu-său, încruntat şi solemn, înţelese
numaidecât ce se petrecuse. Dânsul povesti isprăvile cailor,
frângându-şi mâinile că l-au făcut de râs: înjură pe Stoica şi
pe cine i l-a dăruit; bătu din picior la dânsa că şi-a găsit să fie
bolnavă tocmai în aşa momente grele; batjocori pe Mihai că
nu venise. Ea îl privea lung, cu lacrămile în ochi; i se părea
un nebun, scăpat de la balamuc. Nu zise nimic, ca de obicei,
lăsându-l să se potolească singur.
Din nenorocire, tocmai atunci intră pe poartă cupeaua,
fără ministru. Acesta se săturase de săriturile harmăsarilor,

şi rugase să i se dea o birjă.
Când văzu Scatiu că i se întoarce trăsura goală, pricepu dintr-o clipă ceea ce se întâmplase. Atunci, în adevăr, păru că înnebuneşte. Galben ca un mort, fără a rosti un cuvânt, se repezi la revolver, ieşi afară şi împuşcă pe Forgaş, înhămat cum se afla, descărcând câte şase focuri în el.
— Na, na, na, să te înveţi să mai sari altă dată!
După aceea aruncă revolverul şi se năpusti asupra lui Stoica. Acesta crezuse că-l omoară şi pe el, şi de frică o luase la goană spre fundul curţii, sperând să poată încăleca peste zid şi să fugă. Dar Scatiu îl ajunse din urmă, îl înhăţă de chică

şi-l duse târâş până în curte, unde îl bătu hoţeşte. După ce răsuflă bine, îi lăsă pe toţi grămadă şi se urcă sus.
Stoica se sculă din noroi, fără a zice un cuvânt; îşi îndreptă părul în cap, din care scotea viţe întregi smulse de stăpânusău, şi se apropie de cal. Acesta căzuse din ham într-un lac de sânge, îşi întinse capul pe pământ şi trăgea de moarte. Ochii lui limpezi se uitau la Stoica, fără viaţă. Gemea câteodată din fundul plămânilor, ca un om. Carnea tremura pe el, ca înfiorată de durere.
La vederea calului murind, Stoica se aruncă la pământ, lângă botul lui, şi începu să se bocească ţigăneşte:
— Calule, sărmanule, te-a mâncat fript stăpânu-tu, darar Dumnezeu să i se usuce mânuşiţa cu care te-a împuşcat!...
Săriră slugile celelalte să ridice leşul, să deshame calul rămas şi să pună trăsura la loc, dar nu fu cu putinţă să scoale pe Stoica de pe botul lui Forgaş. Atunci Bănică şi cu argaţii îl luară pe sus; aduseră o droagă în care puseră calul împuşcat, îl acoperiră cu paie şi-l duseră la câmp; spălară petele de sânge de pe jos şi astfel totul păru reintrat în ordinea de mainainte.
De la o fereastră, Tincuţa văzuse începutul scenei cu revolverul, şi leşinase. Şezu căzută jos mai bine de un sfert de ceas, şi se deşteptase singură, fiindcă nu venise nimeni. Se sculă binişor de pe covor şi se apropie de canapea. O durea capul grozav. Ceea ce văzuse era oribil. Bărbatu-său nu-i mai apărea, ca până acum, numai mojic, ci nebun furios. Pentru întâiaşi dată îi fu frică de dânsul. Dar încetul cu încetul, se linişti: înţelegea că amorul propriu al omului ridicol din născare, care pricepe câteodată că e ridicol, e mai teribil decât al altuia. Tot gândindu-se, îşi aduse aminte de tată-său: o fi auzit focurile de revolver sau nu? Poate că nu, fiindcă odaia lui era de cealaltă parte a caselor. Se sculă cum putu şi se duse până la uşa lui, pe care o deschise cu grije; conu Dinu

dormea în fotoliu. Se retrase încet, aproape fericită; el cel puţin nu ştia nimic din mizeriile ce dânsa îndura.
În vremea asta, Scatiu sta singur în birou, aprinzând ţigară după ţigară; acţiunea lui de nebun îi descărcase sufletul de neliniştea pe care o grămădise cu încetul toate faptele neobişnuite din urmă şi din ziua aceea. Acum se simţea bine, parcă şi-ar fi dezbrăcat o haină care-l strângea. Îşi aruncă ochii pe fereastră, tocmai când ridicau calul să-l ducă la câmp şi, instinctiv, voi să se repeadă la uşă spre a porunci argaţilor să-i ia pielea. Dar un sentiment grosolan de ruşine îl opri pe loc. Se aşeză din nou pe scaun şi se puse să se gândească:

pierduse o mie de franci, preţul calului! Dacă în loc să-l
împuşte l-ar fi vândut, se scăpa de el şi nu păgubea nimic.
Făcuse o prostie. Şi cu cât se gândea mai mult, cu atât îi părea
mai rău; o mie de franci!... Auzi, de aia e bine să nu se pripească
omul. Şi cel puţin, dacă l-ar fi împuşcat dintr-o dată,
numai cu un glonţ! Dar nu, îl ciuruise cu şase gloanţe. Cu
toate astea, după un sfert de ceas, chemă pe Bănică şi îi zise să
trimită pe cineva la câmp numaidecât să ia pielea de pe cal.
Pe când acestea se petreceau la Scatiu, ministrul îşi
isprăvise inspecţiile şi venea spre casă cu prefectul.
Înaintea trăsurii alerga un gardist călare, iar pe capră era
un dorobanţ. Când să iasă trăsura pe uliţa armenească, gardistul
fu oprit de un pâlc de oameni şi în urma lui trebui să
se oprească şi birja ministrului. Se munceau agenţii puterii
publice să facă drum trăsurii printre mulţime, dar fară folos:
erau vreo sută de ţărani ce se grămădeau spre ministru,
cu o hârtie în mână. Acesta făcu semn birjarului să se oprească,
întebând pe oameni ce voiau; ei, cu căciulile în mână, vorbeau
toţi deodată, aşa că nu se înţelegea nimic. Prefectul le
luă hârtia şi le făgădui să le dea dreptate — dar căută să
pună jalba în buzunar. Ministrul însă, care nu pricepea nimic,
voi s-o cetească...

Era o reclamaţie a ţăranilor de la Ciulniţei. Sătui de angarele,
de nelegiuiri, de dobânzi, oamenii veniseră, disperaţi,
să se plângă ministrului. Nu mai cereau nimic decât să le dea
înapoi pe boier, pe conu Dinu, care din moşi-strămoşi stăpânise
pe la vetrele lor. Se formase cu încetul legenda că ginerele
secfestrase pe socru.
Ministrul se simţi pentru moment umilit că trebuie să
meargă tocmai în casa lui Scatiu, şi, cu toate lămuririle prefectului
că ţăranii erau puşi la cale de un avocăţel din opoziţie,
se gândi să telegrafieze numaidecât la Comăneşteanu, care,
fiind rudă cu Dini Murguleţ, putea să-l lumineze. Ceea ce şi
făcu.

## VII

La Scatiu acasă erau pregătite două mese: una pentru
ministru şi lumea aleasă în sofrajeria cea mare; alta pentru
"ciurucuri", într-o odaie de jos. Planurile lui Tănase erau
măreţe detot: el voia să dea ministrului un banchet de 50 de
persoane, cu vinuri ravac, trase şi gustărite de Bănică în
persoană, dar se lovise de Tincuţa, care, din camera ei, ţinea
toate din scurt. Ea ştia că cea mai mică petrecere din casa lor
se sfârşea cu beţie, cu lăutari şi chiloman, şi socotea că ar fi
mai cuminte să nu dea ministrului priveliştea acestor scene.
El urlă, blestemă, se tângui că dânsa nu se gândeşte decât la
ale ei, fără a ţine seama de alegători, de popularitatea lui.
Simţea că ea avea dreptate, dar, ca să nu aibă aerul că se
conduce de un cap de femeie el, dipotatul enfluent, hotărî să
împartă invitaţii în două tabere. Ideea era necuviincioasă pentru
cei ce intrau între ciurucuri, dar era practică. De altfel,
subcomisarii, agenţii electorali, unii negustoraşi chiar erau
mulţumiţi să mănânce departe, în tihnă, cu "sfânta agheasmă"
la-ndemână, decât să se piţigăiască la masa ministrului.

O baratcă de scânduri lega sufrageria de sus cu cea de jos,

iar muzica militară era aşezată tocmai la mijloc ca să se poată
auzi din toate părţile.
Ministrul intră în sala de mâncare cam înnorat. Scatiu nu
ştia nimic de ce i se întâmplase pe drum, şi socotea că aşa se
cade să fie un om mare.
Prânzul merse bine, — ce-i drept, cu diferite soiuri de
înjurături la adresa lui Costea, mârâite printre dinţi. Muzica
militară cânta corect, cu d-l capelmaistru în mare ţinută,
întors cu spatele spre muzicanţi şi cu faţa spre banchet,
uitându-se ţintă în ochii colonelului. Când veni vremea toasturilor,
se mai încurcă treaba — însă toţi se ţineau la locul
lor. Unii râvneau la masa de dincolo, unde limbile se amestecaseră
chiar de la al doilea fel de bucate.
De-ndată ce se sfârşi prânzul ministrului, unii dintre cei
mai nerăbtători se repeziră la ceilalţi. Colonelul, care nu prea
bătea cu apa făcu stânga-mprejur şi se rezemă lângă un şip
cu nişte "pustiu de profir" (cum zicea domnul protoereu) de
s-arunci culionul în câini şi mai multe nu.
Mai întru târziu deteră soldaţilor să mănânce, închiseră
uşile bărătcii ce dau spre casele de sus, şi astfel zgomotul
păru a se linişti. Pe la miezul nopţii, ministrul, ostenit de
drum, se retrase. Toţi răsuflară.
Când însă s-adoarmă, muzica militară începu din nou. Chip
era ea ascunsă într-o odaie de jos, dar te joci cu tromboanele
şi cu piculina!... Mai ales era un afurisit de solist cu cornul,
care pusese mâna pe o doină; şi ţi-o freca, şi ţi-o învârtea, de
gândeai că-şi dă duhul în trâmbiţă. O lua de jos, lung,
tărăgănat, şi se urca la deal ca un hain, şi iar o mai ţinea, şi
iar se urca, până prindea două note ascuţite, pe care le
sfrichidea un ceas.
Bietul ministru se foia în pat, îşi trăgea plapoma pe ochi,
îşi înfunda capul în perne, nădăjduind că doar l-o ierta
Dumnezeu să adoarmă. Când însă să-l fure somnul, cornistul

se întorcea cu trâmbiţa tocmai în partea aceea, iar cele două
note de sus străbăteau văzduhul ca două săgeţi nevăzute, şi
se înfigeau în urechile ministrului. El se scula pe marginea
patului, uitându-se jos fără nici o nădejde:
— Ei, bată-te de om!... zicea el.
În vremea asta, boierii de sus se duseră la cei de jos şi
beţia se întinsese în toată strălucirea ei. Încredinţaţi că nimic
nu ajungea până la ministru, urlau şi schelălăiau ca într-o
menajerie. Fiecare dăduse drumul firii sale. Revizorul şcolar
se dezbrăcase de haină şi, bot în bot cu protopopul, cântau
bisericeşte, dând cu pumnul în masă ca să ţie măsura.
— Pe glasul al 7-lea, popo!...
Răguşit de atâta zbierat, protopopul de-abia mai cârâia,
scoţând câte o notă de cocoş cu ţâfnă, cu capul plecat spre
izvor şi cu degetul lângă nas, bătând tactul.
— N-auzi, popo: pe glasul al 7-lea!...
— Am răguşit detot, măi frate.
— Bea agheasmă, afurisitule!...
Popa mai turna în el câte un pahar, şi iar se vâra în sufletul
celuilalt, cu degetul la nas.
Fiecare îşi avea ticul său. Lângă popa cu degetul, venea
colonelul. Descheiat la tunică până jos, el se uita posomorât

la muzicanţi, cu ochii împăienjeniţi, cu mâinile amândouă
întinse în văzduh, parcă să se apere de un duşman nevăzut.
La fiecare întorsătură a doinei, scrâşnea din dinţi şi gemea
de ţi s-ar fi părut că i se rupe inima de jale; în fond însă era
numai beat, dar beat criţă.
Când venea treaba la schimbat cântecul, era vai de lume;
nu se potriveau doi la gust. Primarul, care râdea mereu,
călare pe un scaun, încerca să fie dulce la vorbă:
— Mă rog matale, puiule, dom'le capelmaistru, să ne cânţi
“frunză verde, bâr, oiţă“.
Alexandriu vrea Mascota. Se ducea în faţa şefului muzicii,
mătăhăind:

—Mon cher, te rog, partea aia din Mascota, ştii, unde
cântă curcanii, golu, golu, golu...
Panaitopolu îi făcea vânt din drum:
— Ia slăbeşte-mă cu golu-ul dumitale, amice. Mă, dom'le
capelmaistru, să-mi zici valsul lui Ivanovici, ti-ra-ra-ri...
Şi, ca să spuie ce vals voia, da drumul unui glas argăsit de
spirturi, care hămăia fără nici un rost. Capelmaistrul nu
pricepea. Atunci Panaitopolu chema pe poliţai, care în
tinereţile dumisale cântase din flaut.
— Nică! Nică!...
Şi fiindcă celalt n-auzea, începea să-l poreclească:
— Mă ţopârlane! Mă şurupelniţă! Mă bocciule, da'
n-auzi!...
Poliţaiul, ciupit de vărsat, cu nişte favorite serbezi, slab
şi costeliv ca vai de el, era nebiruit la chef: ar fi fost în stare
să bea o vie întreagă fără să se cunoască. Sări de unde se afla
şi veni lângă Panaitopolu.
— Porunciţi, mă rog.
— Ia un flaut, şi zi valsul lui Ivanovici.
El puse mâna pe un flaut de la un soldat, îşi titiri gura pe
îmbucătură şi începu să ţâfnească, chisc, chisc, până o prinse
din loc. Atunci dete drumul la nişte tereremuri straşnice, pe
cari Panaitopolu le însoţea cu glasul lui spart, ti-ra-ra-ri,
învârtind mâna prin aer şi lăsându-se pe spate.
Dar în mijlocul lor sări deodată Tănase Scatiu. El până
atunci stase de o parte, fluierând o chindie pe care vrea să şi-o
aducă aminte. Puse mâna pe şeful muzicii şi-i zise:
— Asta!...
Apoi îşi întinse buzele să spuie ce voia, dar nu înnemeri.
— Ptiu, bat-o Dumnezeu, că până acuma o cântai!...
Capelmaistrul, ca să-i facă plăcere, puse pe soldaţi să
încerce toate chindiile pe cari le ştiau. Era o ticăloşie, o
zăpăceală, de nu se mai auzea nici în cer, nici în pământ.
— Nu-i asta, nici asta.

În sfârşit, la a patra, părură că-i dau în pârtie:
— A ha, ha, zise Scatiu, asta!
Atunci se dezbrăcă de frac, scoase cizmele, îşi puse mâinile
în şolduri, şi începu... Ceilalţi se făcură roată în jurul lui,
privindu-l cum pisăgea pământul în vârful picioarelor, dând
cu călcâiul în scânduri, strâmbându-şi gleznele, când afară,
când înăuntru, lăsându-se pe genunchi, sărind în sus, de parcă
intrase aghiuţă în el. După ce se munci aşa vreun sfert de

ceas, căzu pe un scaun:
— Vezi, domnule!... Astea sunt ale noastre, nu valţuri şi dănănăi de-alea de-ale d-lui Alexandriu... Auzi “golu, golu”, parcă ia hapuri!...
În vremea asta, polcovnicul Stamate, care sta întins pe jos ca un tumurug, puse mâna pe pantofii lui Tănase, şi, foarte liniştit, îi umplu cu mezeluri de pe masă. Alţii jucau prin colţuri, fiecare pe seama lui. Unii dormeau pe sub scaune. Doi-trei negustoraşi, simţind că se apropie vremea de ducă, puneau câte o mandarină în buzunar.
Spre zori, începură să-i care trăsurile pe la casele lor, ca pe nişte saci, şi astfel sărbătoarea se sfârşi, spre deplina mulţumire a lui Scatiu, care socotea că e o necinste să iasă lumea trează din casa lui.
Cât despre ministru, zgomotul roatelor pe caldarâmul colţuros îl făcu să sară din somn, buimac, întrebându-se în gând de se cutremura pământul ori sosise sfârşitul lumii...

## VIII

A doua zi, pe când Scatiu, informat de Bănică, plecase la Ciulniţei să reguleze pe ţărani, Mihai sosea de la Bucureşti. Tincuţa, care toată noaptea nu închisese ochii, dormea când veni el.



Mihai fu introdus numaidecât la ministru. Acesta îi istorisi întâmplarea cu jalba oamenilor, rugându-l să-i spuie ce se petrecea între Scatiu şi socru-său. El nu ştia nimic. Auzise ceva despre neînţelegerile dintre socru şi ginere, dar nu le dase importanţă. Făgădui să cerceteze lucrurile mai de aproape şi să-l informeze. Ministrul plecă din nou cu prefectul în inspecţie.
Mihai ceru să vadă pe Tincuţa, dar ea dormea. Atunci se gândi să se ducă de-a dreptul la conu Dinu.
Bătrânul, aşezat ca de obicei în fotoliul lui, cetea. Când intră Mihai, el se uită lung la dânsul, peste ochelari. Îl recunoscu, dar parcă fără grabă, şi plecă ochii în jos.
— Sărut mâna, nene Dinule. Ce mai faci?
— Bine...
Mihai, crezând că nu prea aude, ridică glasul:
— Uite, am venit să te văd... Eşti sănătos?
— Mă bucur că-ţi mai aduci aminte de mine. Eu sunt sănătos... Tincuţa nu prea e bine.
— Da’ ce are?
El ridică mâinile în sus şi înălţă din umeri:
— Cine poate să ştie!...
După aceea se uită la dânsul lung.
— Semeni cu tată-tău... Să-i semeni că era om de ispravă.
— Îţi mai aduci aminte, nene Dinule? Îţi aduci aminte când am mers la gară cu toţii, să primim pe nenea Matei?...
El plecă ochii în pământ şi nu răspunse... Mihai se uita la el, mirat de adânca schimbare ce o luase. Căută să-l însufleţească cu ceva, şi îşi aduse aminte că Saşa îi dase o pereche de pantofi pentru dânsul.
— Nene Dinule, maman îţi trimite nişte pantofi... Mă duc să ţi-i aduc.
Şi ieşi să-şi caute valiza. Când să ajungă în capătul coridorului, cam întunecos, i se păru că o uşă de la o odaie

lăturalnică era întredeschisă. Voi să treacă mai departe, dar
cineva îl chema. Se opri să asculte.
— Mihai, bună dimineaţa.
El nu pricepea bine cine-i vorbea.
— Bonjour... Cine mă cheamă...
Prin crăpătura uşii se strecură mâna Tincuţei. El o recunoscu
şi se apropie de dânsa, sărutând-o.
— Ce va să zică asta? când ai venit?
— Acuma. Ce faci?... Am auzit că nu prea eşti bine...
— N-am prea fost bine... Dar când ai venit?
— E un ceas de când am venit... Am fost la nenea Dinu...Mă
duceam să-i caut nişte pantofi, de la maman...
— Ce ciudat lucru!... Eu ştiam că ai venit, fără să ştiu...
Ce face Saşa?
— E bine.
— Dar fetele?
— Bine, toată lumea. Da' de ce nu ieşi la lumină?
Ea râdea, ascunsă după uşă.
— Nu se poate... Tot ce pot să fac este să-ţi dau mâna din
nou, dacă te mulţumeşti...
Şi-i întinse iarăşi mâna, prin deschizătura uşii, cu braţul
până la cot. El îşi lipi gura de pielea netedă, sărutând-o pe
tot lungul, de jos până sus.
— Eşti supărată pe mine, Tincuţo, şi ai cuvânt să fii
supărată...
— Destul... fii cuminte... nu sunt supărată.
Se zărea, în întunericul odăii, obrazul cu ochii strălucitori.
— Închipuieşte-ţi că ştiam că ai venit, şi nu-mi spusese
nimeni... Du-te la tata... destul. Am să trimit să te cheme...
Îşi retrase binişor mâna şi strânse uşa:
— Să vii numaidecât.
— Viu.
Fericit că o vedea veselă şi că nu era supărată pe el, Mihai

alergă în odaia lui, scoase pachetul din geamantan şi se
întoarse la conu Dinu.
— Uite, nene Dinule, maman îţi trimite pantofii ăştia de
iarnă... Doreşte să te vadă... Nu vii la Bucureşti?...
— Nu pot să viu... Spune Saşii că o doresc mult. N-am
văzut-o de doi ani.
— Nu te mai duci la moşie?
El învârtea pantofii în mână. Întoarse ochii lung şi se uita
la Mihai.
— La care moşie?
— La Ciulniţei.
Bătrânul ridică din umeri.
— Ce copil eşti!... Tu nu ştii că eu nu mai am moşie...
Conu Dinu se plecă spre el, cu privirea încruntată, îl apucă
de braţ şi-l zgudui cu putere.
— Eu nu mai am moşie!... Moşia mi-a luat-o tâlharul...
Tâlharul, banditul care îmi omoară fata!... Şi Cel-de-sus îi
cunoaşte nelegiuirile, îi înţelege gândurile, şi nu-l trăsneşte!...
şi nici nu mă cheamă pe mine la dânsul, ca să nu mai văd!...
După aceea, muie vocea, şi cu mare tristeţe zise:
— Îmi pare rău că o să mor blestemând: nu mai este

dreptate omenească, iar Dumnezeu şi-a întors faţa de la mine...
I se strâmbaseră toate liniile obrazului, vorbind astfel. O
descurajare adâncă se întipărise pe chipul lui, descurajarea
omului revoltat, care nu speră în nimic. Lui Mihai i se făcu
milă.
— Nene Dinule, ne te turbura aşa, că tot mai e dreptate în
lume; uite, ţăranii vor să te aibă din nou.
El dete din cap.
— Ce să-ţi facă ţăranii, împotriva câinelui ăstuia!...
— Cine ştie!... poate să-ţi facă ceva: au reclamat prefectului.
Conu Dinu se ridică pe braţele fotoliului.

— Au reclamat prefectului!... Se vede că i-a schingiuit
detot...
— Mă rog, dumneata ai dat toată moşia de zestre?
— N-am dat nimic! El a luat... A pus mâna pe tot, fără să
mă întrebe: zice că eu sunt bătrân şi neputincios, că mă fură
toţi din toate părţile... Vezi bine; aşa, mă fură numai el, mă
fură şi mă vâră în pământ, şi pe mine şi pe Tincuţa... Şi ce
vor ţăranii?
— Vor să te întorci dumneata la ei.
Conu Dinu se uită la Mihai lung.
— Sărmanii oameni! Dar crezi că-i lasă el să facă ce vor?
Mă prind că acuma, când noi vorbim despre asta, nebunul e
la moşie. Ia sună, numai a minune să vezi...
Mihai sună. După câteva minute veni o slugă cu ochii
umflaţi, cu părul vâlvoi. Conu Dinu o întrebă binişor:
— Acasă-i domnul?
— Nu-i acasă, cucoane: a plecat la moşie...
Bătrânul dete din cap către Mihai, iar sluga ieşi.
— Vezi? s-a dus, a lăsat pe ministru şi tot, numai ca să-şi
răzbune pe lume... Auzi, el, om să primească un ministru!...
Cine şi-a făcut păcat să-l trimeată în casa asta? Mă crezi
când ţi-oi spune că toată noaptea au băut ca nişte năuci? Ai
văzut în ce hal sunt slugile... Asta e viaţa noastră: când e
treaz, e biciul lui Dumnezeu; când e beat, îl legi... Un asemenea
om duce interesele judeţului şi ale ţării, — vai de ea, de
ţară!...
După aceea tăcu, clătinând trist din cap. Apoi rugă pe Mihai
să-i dea hârtiile de sub pernă, ca să-i arate foaia de zestre.
Incepu citania din fir în păr a tuturor actelor. Bătrânul se
oprea la fiecare frază, la fiecare vorbă, cerând explicarea cuvintelor
noi, întrebându-l de nu era dreptatea de partea lui.
Ar fi urmat astfel toată ziua, de nu venea femeia din casă
să spună lui Mihai că îl cheamă Tincuţa.

Mihai ieşi, iar conu Dinu rămase cu hârtiile în braţe. Tot
interesul documentelor dispăru deodată, şi în mintea lui se
ivi o idee nouă, întoarcerea la ţară. Cum avea să se ducă, cine
era să-l îngrijească puţin îi păsa. Să plece cu trăsura lui Scatiu
nu se mai putea, fiindcă singura slugă credincioasă, Stoica
vizitiul, se dusese în lume. Atunci îi veni în gând altceva:
să fugă...
Pe când planurile acestea munceau pe conu Dinu, Mihai
intra la Tincuţa.
Întinsă pe canapea, cu o rochie de casă pe dânsa, ale cărei

cute, de mătase aurie, cădeau bogate pe covor, cu o blană
albă pe picioare, Tincuţa mişca uşor degetele pe o carte. În
faţa ei era un fotoliu, alături de o măsuţă, cu un vas subţiratec,
elegant, din care se lăsa spre dânsa o roză înflorită în grabă
şi sfioasă; în atmosfera salonului, o căldură binefăcătoare în
care surâdea o minunată fotografie a d-nei Vigée Le Brun,
ce-i semăna.
Când intră Mihai, ea zâmbea. Părea că simte toate mişcările
lui, chiar când nu-l vede, că ştie când vine, ce doreşte, ce are
să zică.
— A!... domnule Mihai, iată-ne în sfârşit!
El dădu din cap, mulţumit şi cam stângaci, luîndu-i mâna.
— Aş fi venit de ieri, dar mi-era ruşine... după o scrisoare
aşa de proastă...
— Şezi. Uite, vezi? asta este...
Şi zicând astfel, scoase din carte scrisoarea lui.
— Dă-mi-o, te rog, s-o arunc în foc...
— Ţi-o dau, însă cu condiţie: să nu mai scrii asemenea
lucruri.
— Nu mai scriu niciodată.
— Şi să aibi încredere în mine, fiindcă îţi vreau binele.
— Da.
Ea îi dete scrisoarea, pe care el o aruncă în sobă. Amândoi
295
se uitau la hârtia ce ardea, îndoindu-se şi lăsând să se vadă
literele negre pe fondul cenuşiu. Tincuţa dete din cap.
— Ăsta-i drumul pe care-l iau toate cele omeneşti.
El nu zise nimic, ci numai se uită la dânsa lung. Era albă
ca hârtia pe care o ţinuse în mână, diafană, de o tinereţe
candidă. Numai ochii păreau că ard, cu o viaţă proprie, ca
diamantele.
Mihai se simţi mişcat ca de o poezie, în care durerea
porneşte din straturile cele mai adânci ale sufletului rănit,
dar cuvintele rămân simple. Ea de asemenea îl privea şi părea
că înţelege ce se petrece într-însul. Plecă ochii în jos şi nu
zise nimic. După aceea, uitându-se iarăşi la cenuşa scrisorii,
îl întrebă:
— S-a stins?
— Da.
— Apropie-ţi scaunul de mine şi şezi.
El mişcă fotoliul spre dânsa.
— Te rog, întâi închide uşa că vine frig.
El o închise. Umbla încet, ca într-o odaie în care s-ar ruga
cineva. Veni iar lângă dânsa, privind-o cu sfială.
— Şezi, te rog... Ştii că azi-dimineaţă m-am deşteptat din
somn, cu credinţa nestrămutată că ai venit. De ce ai venit?
— Fiindcă m-a chemat ministrul.
— Altfel nu veneai?
— Ba aş fi venit, dar mai târziu.
Ea îl privi în tăcere, după aceea încercă să zâmbească.
— De câtăva vreme a început să-mi fie frică de ceva necunoscut;
mă tem să nu mor. E drept că nu prea am cuvânt
să mă îngrozesc de moarte, fiindcă nu sunt fericită. Însă de
câţiva ani mă lega de viaţă o simţire nouă şi puternică. Să ţi-o
spun?...
El se apropiase şi mai mult, şi-i luase mâna într-ale lui.

— Dacă nu e prea greu, spune-mi-o.
296
Tincuţa se rezemase cu obrazul de spatele înalt al canapelei
şi-l privi cu ochii gânditori:
— Îmi era drag cineva, atât de drag, atât de scump, încât
credeam că o să pot trăi şi să mă pot bucura de simţirea mea
nouă. Dar se vede că nu se poate...
Mihai, mişcat până la lacrimi, încercă s-o oprească.
— Te rog, Tincuţo, de ce vorbeşti aşa?...
— Vino mai aproape. Ţi-aduci aminte de copilăria de pe
lac? Copilărie, ce dulce copilărie!... Ascultă-mă: aş vrea să-ţi
dau ceva. M-am pregătit să-ţi dau un inel. Vrei să-l primeşti?
De ce să nu-l primeşti? Sau dacă vrei să-ţi dau altceva...
Se uită la el zâmbind şi-i atinse fruntea cu degetul.
— Mă înţelegi?
— Te înţeleg de mult...
Ea îi acoperi gura cu mâna.
— Ştiu...
— Şi dacă vrei să-mi dai ceva, primesc; însă nu poate să
fie nimic mai frumos decât asta.
Şi, vorbind astfel, scoase ceasornicul din buzunar. Tincuţa
se uita la el nedomirită.
— De la cine îl ai? întrebă cu temere.
— De la soră-mea. Ia deschide-l.
Ea deschise un capac, dar nu găsi nimic extraordinar.
— Deschide şi dincolo, sau să ţi-l deschid eu...
Pe sticla albă era o viţă de păr, legată cu o panglicuţă
roşie.
— O cunoşti? întrebă Mihai.
Obrazul ei se coloră de sânge, un val de căldură îi umplu
ochii de lacrămi şi fără ştire îşi aruncă braţele de gâtul lui. I
se umplea pieptul de aer, de prea mult aer; se îneca de
emoţiune. Încet, pe nesimţite, i se lăsară braţele grele, capul
ei căzu pe spate, şi rămase galbenă, ca moartă. El voi să se
scoale de pe covor, speriat de paliditatea ei, dar o uşoară
297
mişcare a braţelor, ce se rezemau încă de dânsul îl făcu să se
oprească. Ea îşi duse mâna binişor la frunte, mişcă braţele în
sus şi deschise ochii.
— Mi-a trecut. Nu te speria. Nu sunt mai urâtă... E o
impresie fugară, pe care nu ştiu de o înţelegi: viţa asta de
păr a păstrat un parfum, pe care-l regăsesc în toate lucrurile
mele vechi. Când îl simt, îmi pare că vremea n-a trecut, sau
că a trecut atâta vreme, încât eu, cea de atunci, am murit,
iar eu, cea de acum, sunt alta. Şi îmi pare aşa de rău că nu
mai sunt cea de atunci! Poate, poate ar fi altfel...
După aceea întinse mâna în aer, cu o mişcare atât de uşoară,
dar atât de fără speranţă, încât spuse o lume de durere. Se
uită un moment înainte-i, apoi se ridică ceva mai sus pe canapea,
şi iar zâmbi.
— Şezi pe scaun... Te visez aproape în toate nopţile. Te
văd aievea cum te mişti, cum priveşti câteodată cu ochii în
gânduri, şi puterea visului e aşa de mare, că a doua zi îmi
aduc aminte că priveam şi eu tot acolo. Ştiu tot ce faci, unde
te duci, la ce te gândeşti. Ştiu când eşti trist, când îţi aduci
aminte de mine. E o nebunie care mă încălzeşte, îmi odihneşte

spiritul. Doctorii socot că sunt bolnavă de nervi. La început
le spuneam că visez toată noaptea. Mi-au dat fel de fel de
doctorii, care mă făceau să dorm ca o piatră. Le-am lăsat la o
parte şi m-am întors la visurile mele.
Îşi plecă fruntea pe o lature şi se uită la el.
— Dacă nu te-aş mai visa, aş muri.
Mihai o asculta, cu inima sfâşiată. Îi era frică să se mai
apropie de dânsa, ca nu care cumva suflarea lui s-o înece.
Părea că nu mai ţine de pământ prin nici o legătură. Se întinse
pe covor şi-şi rezemă capul de blana albă de pe picioarele
ei, pe care o sărută în ascuns.
Ea păru că se gândeşte...
— Ce stranii lucruri îţi spun!... Şezi bine. Reazămă-ţi
capul de picioarele mele. Vino mai aproape dacă vrei.

El veni lângă dânsa, aproape detot. Tincuţa îi puse mâna
pe frunte, mângâindu-l. Voi să urmeze, dar sângele i se urcă
din nou în obraz.
— Eşti prea aproape, zise ea, încurcată, râzând, cu o tremurare
o glasului ce o împiedică să vorbească.
El nu zicea nimic, ci se uita la dânsa, rătăcit ca într-un vis.
— Aş vrea să te ţiu aproape de mine, dar mi-e frică...
Îmi bate inima aşa de tare! Şezi colo.
Mihai se supuse.
— Îţi spun lucruri ciudate. Dar e adevărat. Trăiesc numai
fiindcă trăieşti dumneata... Aş vrea să te întreb ceva: dacă s-ar
întâmpla să-ţi fie dragă o altă femeie, cât aş mai fi eu în
lumea asta, mi-ai spune-o?... Nu, nu, nu vreau protestări
zadarnice.
— Ţi-aş spune.
— Crezi că s-ar putea?
— Nu cred.
Ea zâmbi, trist. Îl privi cu ochii pe jumătate închişi,
cerându-i parcă socoteala în tăcere de ce spuse. Dar se îmblânzi
repede.
După aceea, ceru lui Mihai să-i istorisească despre viaţa
lui de toate zilele, ce lucra, ce planuri avea pentru viitor, de-l
interesa politica. Îi făgădui să vină la Bucureşti, la Saşa, ca
să fie aproape de el. Voia să-i vadă camera de studiu, să-i
atingă lucrurile de pe masă. Închidea ochii cu o plăcere
copilărească, gândindu-se la cele ce spunea.
Petrecură astfel mai toată ziua împreună. Când se întoarse
ministrul acasă, Tincuţa dori să-l vadă. Îl primi cu o graţie
atât de măsurată, cu atât tact îi vorbi, încât omul, copleşit
de preocupări prozaice, se simţi ridicat deodată într-o atmosferă
senină, simpatică. Ieşind de la dânsa, se miră cu Mihai
de nepotriveala dintre bărbat şi femeie.

— Cum se poate să se piardă o asemenea fiinţă în mijlocul
lumii acesteia, plină de zizanii şi de meschinării?... Sunteţi
rudă, da?
— Da.
— Ar trebui s-o îngrijiţi. E păcat: îmi pare bolnavă.
Mihai se opri, uitându-se la şeful lui cum se plimba preocupat.
Vederea Tincuţei lăsase în spiritul omului rece, melancolia
faptelor nobile, uitate sau neuitate. Părea cu dinadinsul

zdruncinat de vedenia călătoare ce-i trecuse pe dinaintea
ochilor. Surprinse într-o clipă adâncul lucrurilor şi părea că
le leagă cu cine ştie ce umbră din propria lui viaţă. Se opri în
faţa lui Mihai, vorbind încet, cu vocea gravă:
— Natura e câteodată de o nedreptate revoltătoare. Faţă
cu noţiunile noastre morale, e imorală, oarbă. Cu drept cuvânt
au făcut grecii, din destinul lor, un fiu al Chaosului şi al
Nopţii.
Graiul lui străbătu departe în sufletul tânărului. El rămase
pe loc, uitându-se în pământ.
Nici nu mai avură nevoie să vorbească despre conu Dinu
şi despre ginere-său. Ministrul pricepuse, din tot ce-l înconjura,
drama ce se petrecea sub aparenţe ridicole. Îi fusese
destul să vadă câteva minute pe Tincuţa, ca să i se lumineze
şi mai bine ţesătura ascunsă a aparenţelor.

## IX

Dar Tincuţa era fericită. Seara, după ce toţi se duseră să
se culce, ea rămase singură.
În odaia ei ardea focul. Puse lumânarea pe scrin şi făcu
doi paşi spre oglinda cea mare. În lumina încrucişată a focului
şi a lumânării se văzu în mijlocul camerei, cu haina de
mătase lungindu-se în penumbră, ca o fantezie uşoară.
Mânecile îi cădeau bogate de pe umeri, cu capete negre de



dantelă. Se mişca în dreapta. Nevinovata închipuire de sine o
făcea să se creadă de partea aceea înaltă. Cine ştie de ce. Era
ostenită. Pianul era deschis. Şezu pe scaunul lui şi-şi aruncă
ochii pe note. Erau nişte litere mari, albe, cu un pervaz negru.
Luă caietul în mână şi-l întoarse spre lumină: Sonate Op.
27, nr. 2. Der Gr*ä*fin Julie Guicciardi gewidmet. I se păru că
aude pentru întâiaşi dată numele acesta. Julie suna aşa de
frumos! Cine o fi fost?... Se sculă din nou şi se apropie de
oglindă; apoi se depărtă cât putu şi se uită numai la rochie.
Era alta, într-o altă lume, într-o lume caldă de poeţi şi de
muzicanţi, în azurul căreia se vedeau ramuri înflorite. Îşi
aduse aminte de lucruri vechi, de un brocart rămas de la
maică-sa, cu flori de crin. Se aplecă pe covor şi ridică o batistă.
Apoi veni lângă scrin. Se rezemă cu coatele de marmoră şi se
uită la portretul lui Mihai. Era un portret vechi. Îl privi
lung, atât de lung, că i se părea câteodată că nu-l mai cunoaşte.
Îi trecu prin minte începutul unui vals de Chopin şi mişcă
degetele pe piatra rece, ca pe piano.
Se dezbrăcă încet, rămânând mititică. Intră în pat binişor,
îşi rezemă capul pe pernă şi se uită la flacăra ce de-abia mai
pâlpâia pe vârful cărbunilor. Gândurile ei se prindeau în
mreaja somnului. Din când în când i se părea că pune mâna
pe momentul precis în care adormea! “Acuma, acuma”, şi
dormi, în adevăr, cu cunoştinţa limpede despre trecerea de la
o stare la alta.
Întru târziu se deşteptă. Focul se stinse cu desăvârşire. În
odaie era frig, dar ea asuda. Scoase batista de sub pernă şi şi-o
trecu pe frunte. Simţi că-i tremură mâna şi că tremură toată.
Visase, ca întotdeauna, pe Mihai, — îl visase că pleacă fără so
vadă, pe ascuns, ca să n-o turbure. Îşi lăsă mâna în jos şi
ascultă. Un huruit de trăsură ce se pierdea pe uliţă o făcu să
ridice capul de pe pernă şi să asculte. I se părea acum că-şi

aduce aminte exact de momentul când ieşise din curte —

momentul când ea se deşteptase. Tocmai de aceea se deşteptase, de zgomotul roatelor. Atunci se sculă pe un cot ca să asculte mai bine: nici o mişcare. Plecase.

Palidă, cu inima bătând să-i rupă vinele, sări jos din pat, aprinse lumânarea, îşi îmbrăcă în fugă rochia, încheind-o ici şi colo şi ieşi. Trecu prin coridorul cel lung şi prin salonaş, şi se duse drept la camera lui Mihai, pe care o deschise, trântind uşa de perete. Era cuprinsă de o dorinţă neînfrântă de a şti adevărul, de a-l constata în partea lui materială, dând de patul nedesfăcut şi de camera goală.

Când colo, Mihai dormea la locul lui, somnul omului tânăr, care a trecut o noapte în drumul de fier — iar odaia era plină de lucruri aruncate peste tot.

Tincuţa rămase încremenită, şi tocmai atunci i se păru că se deşteaptă din halucinaţia ce o stăpânise cu atâta putere. Era să scape sfeşnicul din mână. Dete înapoi, retrăgându-se cu grijă, fericită că nu o simţise nimeni, nimeni şi intră la ea, se dezbrăcă repede şi se culcă din nou.

Când îşi regăsi căpătâiul cald şi închise ochii, i se păru că o cerească mână se coboară din aer şi îi ridică de pe frunte pâcla visurilor rele, limpezându-i gândurile. Mihai era acolo, sub acelaşi acoperământ cu dânsa. Ce mai putea dori?

A doua zi dimineaţa, pe când ea se îmbrăca, femeia din casă îi spuse că Mihai vrea s-o vadă.

Se găti numaidecât şi se duse drept la el. Bătu la uşe.

— Intră, îi răspunse vocea lui dinăuntru.

Ea intră, încet, râzând, pe când el o privea cum inainta cu paşi măsuraţi, ca într-un menuet. Mihai îşi strânse lucrurile şi sta într-un colţ pe canapea, cetind. Felul vioi cum se înfăţişa Tincuţa îi păru atât de îmbucurător, încât nu se sculă şi nu o întrerupse. Dânsa veni până lângă el, şezu şi, luându-i mâna, îi zise lung, cu ochii în ochii lui.

— Bună dimineaţa. Cum ai dormit astă-noapte?

— Am dormit foarte bine, răspunse el, sărutându-i mâna.

— Cu visuri, fără visuri?

— Fără. De ce?

— N-ai simţit nimic? n-a venit nimeni la dumneata?

— Nu.

— Da’ bine dormi! Vrei să-ţi arăt cum dormi? Uite aşa.

Şi-şi strâmbă capul pe o pernă, rezemându-şi capul în piept, ca cineva care cade de somn. Mihai râdea:

— Da, da; aşa dorm. De unde ştii?

— Asta-i treaba mea.

Apoi se uită împrejur.

— Dar prin casă, ce neorânduială păgânească!... Una aruncată într-o parte, alta într-alta, de ţi se părea că-s hainele a patru persoane, nu ale uneia singure.

El era din ce în ce mai mirat:

— De unde ştii toate astea?

Ea se sculase şi se uita la lucrurile lui de pe masă, scoţândule de prin tocuri, dând sticluţele pe la nas, învârtind foarfecele în mână.

— Ce-i asta?

— Ăsta este un cuţit şi o furculiţă, care se îmbucă una
într-alta, ca să nu ruginească.
— Dar asta? A!... un puf! Dai cu pudră?
— Nu dau. După cum vezi, este o colecţie de tot felul de
instrumente de ras, între care şi puful pentru cine pune pudră.
— Ce fel de ras. Cuţit şi furculiţă...
— Nu... Astea sunt aruncate în valiză de slugi, din altă
parte. Dar spune-mi, zău, cum de cunoşti modul meu de a
dormi!
Ea se uită lung, cu privirea bună.
— Să-ţi spun: astă-noapte am visat că plecai, fără să-ţi iei
rămas bun de la mine. M-am deşteptat. Tocmai atunci trecea
o trăsură pe stradă. Văzusem lucrurile cu atâta luciditate,

încât nimeni din lume n-ar fi putut să mă încredinţeze că nu
era aşa. M-am sculat, m-am îmbrăcat în grabă şi am venit să
văd camera goală. Îţi spun: eram atât de sigură că ai plecat,
încât am intrat de-a dreptul fără să mai bat la uşă. Când
colo... nu plecasei.
— Se putea să plec fără să te văd!
— Ştiu, — dar e aşa.
Povestind cele întâmplate, se sculase în picioare. Obrajii,
de regulă palizi, erau coloraţi; ochii, care totdeauna ardeau,
de astă dată aveau privirea senină. Mihai o luă de mână şi o
apropie de fereastră.
— Ce este? întrebă ea mirată.
— Nimic: te găsesc astăzi foarte bine.
Ea plecă ochii în jos, apoi îi ridică spre el, zicând încet:
— Eşti aici. Sunt fericită... Nu pleci încă.
— Mă duc cu ministrul la Slobozia şi ne întoarcem deseară.
Tocmai de asta voiam să te văd. Trăsura e gata.
Ea îl privi în ochi:
— Da?...
Apoi îl luă de mână şi-l trecu repede în salonaşul ei.
— Aşteaptă-mă aici.
După câteva minute Mihai văzu uşa deschizându-se, iar
Tincuţa venind la braţul ministrului. Ea se mişca încet,
legănându-se, venind ca o umbră în urma lui. Se uita la Mihai
râzând. Ministrul părea ceva cam încurcat, dar se reculese
repede.
— Uite, Mihai, doamna doreşte să rămâi aici; eu doresc să
vii cu mine... Ce alegi?
Tincuţa se întoarse repede spre el:
— Dacă doriţi dumneavoastră, eu nu mai doresc nimic.
— Veţi vedea: nu-i aşa că alegi să rămâi? iar pe mine mă
laşi să mă duc singur?
Mihai se uita la amândoi, nedumerit. Ministrul îl bătu pe
umeri, prieteneşte:

— Rămâi, rămâi. Noi ne vedem la Bucureşti în toate zilele.
Apoi ieşi, însoţit de Mihai până la trăsură.
Când se întoarse înăuntru, Tincuţa îl aştepta în mijlocul
salonului, veselă. Îi făcu o reverenţă adâncă, trimiţându-i o
sărutare pe vârful degetelor.
— Nu-i pentru cine se găteşte, ci pentru cine se nemereşte.
— Îţi sunt foarte recunoscător; dar... ce a zis ministru?

— Recunoscător... ştii, cam aşa.
— Te mai poţi îndoi?
— Da?
— Desigur că da. Nimai să nu i se pară ciudat...
— De ce? Eu te văd aşa de rar... El te vede în toate zilele, cum prea bine a zis. Ajută-mă să şed. Dă-mi blana. Pune-mi-o pe picioare şi stai lângă mine.
Mihai se supuse, o ajută să se rezeme bine de braţele canapelei şi se întinse şi el pe covor.
Dar n-apucase să s-aşeze bine, când văzu pe Tincuţa privind cu luare-aminte în aer, parcă ar fi ascultat ceva. În adevăr, se auzeau clopotele unui poştalion: Tănase Scatiu se întorcea.
Ea ridică ochii şi mâinile spre cer, ca o mută protestare împotriva soartei. Mihai pricepu ce se petrece într-însa, cu atât mai mult că trăsura intra în curte. Se sculă şi făcu semn Tincuţei că se duce în odaia lui. Ea îşi strânse lucrurile împrejur şi aşteptă.
După puţin timp, uşa se deschise, lovindu-se de perete, şi Tănase intră, îmbrăcat în şubă, cu revolverul la brâu, ca de obicei.
— A! v-aţi sculatără!... Mă bucur.
Apoi se cotrobăi prin şubă, rupse un nasture, înjurând, şi scoase o hârtie din buzunar, pe care o aruncă Tincuţei:
— Să dai asta lui tat-tu s-o iscălească.
Tincuţa, mai nerăbdătoare decât altă dată, se uită la el pieziş:

— Dacă intri plin de noroi în casă, închide cel puţin uşa.
— Ia slăbeşte-mă, că n-am poftă de vorbă.
Şi ieşi.
Dânsa deschise foaia de hârtie şi prinse că citească. Era slova lui Nae de la Ciulniţei. Părea un fel de declaraţie din partea lui conu Dinu, către ministru, că nu vrea şi nu poate să se ducă la moşie, că nu încuviinţează cererile ţăranilor, că are toată încrederea în ginere-său, etc. Tincuţa se trudea să prindă înţelesul acestui act, dar nu izbutea. Îl ceti şi-l receti fără să-l priceapă. Atunci sună şi zise feciorului să poftească pe boier. După câteva minute, Tănase se ivi în uşă, numai în pantaloni şi-n jiletcă.
— Ce este?
— Vino-ncoace. De ce umbli numai în vestă: te-o întâlni cineva. Ştii că-i Mihai aici.
— Ei, şi! Sunt în casa mea.
— Tocmai de aia... Ce este hârtia asta?
— Dă-o s-o iscălească şi nu mă mai descoase.
— O dau, dar explică-mi, să ştiu ce spun...
El se lepşi pe un scaun şi lovi cu pumnul în masă.
— Bine, nenorocito, nu simţi cum mă strâng duşmanii din toate părţile! N-ai auzit cum mă reclamă ţăranii dumneavoastră, de la scofala de moşie ce am luat de zestre!...
Tincuţa se mişcă pe canapea şi ridică glasul.
— Nu ştiu nimic.
— Nu ştii nimic, ha? Da' pe ce lume trăieşti?
Bătu-o-ar Dumnezeu de zestre s-o bată, că mai bine îmi rupeam gâtul decât mă însuram!

Ea se uită la dânsul, lovind nervos cu vârful degetelor pe hârtie.
— Vorbeşte încet, că e lume alături.
El se smuci furios către dânsa:
— Vrei, se vede, să zic ceva lumii de alături...

Dânsa, înţelegând că nu-i de scos la cale cu el, făgădui să vorbească lui conu Dinu.
— Să te duci numaidecât la el, m-ai înţeles?
Ea dete să se scoale.
— Iacă mă duc.
Scatiu ieşi. În urma lui, Tincuţa rămase pe marginea canapelei, gândindu-se. Ce era de făcut? Să se ducă la tată-său, ştia mai dinainte ce ură groaznică avea bătrânul împotriva lui Scatiu, din pricina moşiei. Să nu se ducă, ar fi înnebunit-o bărbatu-său. Între ei doi, nu găsea nici o scăpare. Se uita în pământ, clătinând din cap.
— De ce nu mă ia Dumnezeu?...
Se simţi părăsită de toată lumea, fără putere, fără speranţă când deodată, îi răsări în minte imaginea lui Mihai. Da, asta îi era singura mângâiere. Avu pornirea de a se duce spre el, însă, ca oprită de voluptatea de a spera, rămase locului; apoi se îndreptă către tată-său.
Spre marea ei mirare, conu Dinu făcea exerciţii de mers în picioare, se ţinea copăcel, trecea de la pat la masă, ca un copil.
— Da' ce faci, tată?
El se uita la dânsa, placid, cu o sprânceană ridicată în sus, de parcă era pusă în cui, şi urmă să-şi caute echilibru. După câteva momente de tăcere, se întoarse spre dânsa:
— Merge, merge. Trebuie să mă mai mişc, că altfel îmi amorţesc picioarele.
Multă vreme el fusese de altă părere; nu atinsese pământul luni întregi, ca să nu se ostenească. Acum era de părere contrarie.
Se uită iar la Tincuţa.
— Tu eşti mai bine? Ce ai acolo?
— Am o hârtie... pe care te rog s-o citeşti şi s-o iscăleşti.
Conu Dinu se rezemă de masă, îşi puse ochelarii şi ceti în fugă cuprinsul actului lui Scatiu. Apoi plecă ochii în jos, pieziş, şi se uită la fiică-sa peste ochelari:

— Ce face!?
Tincuţa luase un scaun şi şedea, cu mâinile pe genunchi.
El urmă a o privi.
— Şi tu ai vrea să mă vezi iscălind un asemenea act?
— Eu nu vreau nimic.
— Atunci pentru ce mi l-ai adus?
— Fiindcă mi l-a dat să ţi-l aduc.
— A!... ţi l-a dat să mi-l aduci!... De ce nu vine dumnealui?... Să poftească aici la mine, să i-l arunc în obraz, neruşinatu! Vrea să-l iscălesc?... Poftim iscălitură.
Şi zicând astfel, rupse hârtia cu furie în bucăţi.
Tincuţa sări de pe scaun.
— Tată, ce faci!
Bătrânul bolocănea ochii furios, vorbind îndesat cu degetul în aer.

— Să poftească aici la mine!... Să vie la mine, nebunu, să-i dau eu iscălitură de act!... Vrea act, ha? ca să mă pună sub epitropie de toată isprava?... Şi tu îndrăzneşti să-mi ieşi cu asemenea păcătoşii, tu, fata mea, pe care te-am crescut ca pe o floare, să nu te bată vântul, să nu te arză soarele, ha?...
Tincuţa se uită la el înlemnită.
— Ce să fac?
— Să nu primeşti asemenea lucruri pentru mine, pentru tatăl tău... Şi să mă aperi, nu să mă pui să iscălesc pentru el!
— Bine, tată, ce să fac? Dumneata îmi eşti părinte, el îmi este bărbat...
— Vezi bine. Şi dumneata te duci după bărbat...
— Da' ce să fac?
Conu Dinu se uita la ea şi da din cap. Tincuţa urmă, încet:
— Au venit sătenii noştri să-l reclame la prefect.
— La ministru, nu la prefect. Să-l reclame la ministru, şi la vodă, şi la Dumnezeu, că i-a jupuit ca un tâlhar. Pe mine de ce nu m-au reclamat la nimeni?

— Dumneata erai din cale afară bun cu dânşii...
— Aşa?!
— Cum a venit un om cu voinţă s-au supărat.
— Va să zică, eu n-aveam voinţă? Frumos.
Tincuţa se duse la el să-l mângâie.
— Nu, tată, nu te supăra.
El o îndepărtă de la dânsul.
— Fugi, fugi, că mă mâhneşti.
— Te rog, tată... Ce să fac?... El mă goneşte, dumneata mă goneşti... Sunt aşa de nenorocită!
— El te goneşte!?... Te goneşte!...
Şi zicând astfel, voi să se repează spre uşă, cu ochii injectaţi de sânge, dar se încurcă, se împletici şi căzu. Tincuţa sări să-l ajute, însă de-abia se ţinea ea însăşi pe picioare. Chemă slugile, îl ridicară de jos şi voiră să-l pună pe pat. Se zdătea să se scoale şi să plece. Cu mare greutate îl liniştiră şi-l făcură să-şi ia locul în fotoliu.
Tincuţa, ieşind de la el, era cu desăvârşire nimicită. Stete un moment în coridor şi se gândi. Ce să facă? Nu mai avea nici cel puţin hârtia neiscălită.
Atunci, prinsă de un fel de curaj, păru că-şi regăseşte calmul obişnuit: întâmple-se ce se întâmplă. Astfel, reintră în salonaş şi aşteptă.
După puţin timp, veni Scatiu. El aflase de la slugi despre starea lui socru-său, şi clocotea de manie. Se plimba de colo până colo, ca o hienă, fără a zice o vorbă. Deocamdată se opri în faţa Tincuţei.
— N-a vrut să iscălească, aşa-i?
Tincuţa înălţă din umeri.
— N-a vrut. Lasă că-i arăt eu!...
Apoi se învârti prin casă, şi iar veni în faţa ei.
— Să ştii că mâine cer de la tribunal să-l puie sub epitropie. Dacă e nebun, nebun să fie...
— De ce vorbeşti aşa? E tată-meu.

— N-ai mai fi avut parte de el!
Şi zicând astfel, se apropie de dânsa în începu să strige:

— Nu-l vezi că-i nebun!... E nebun de legat!... Sunteţi cu toţii o casă de nebuni, şi el, şi tu, şi tot neamul vostru!
Tincuţa se sculă binişor şi voi să iasă. El îi tăie drumul.
— Unde pleci? Ai să stai aici să m-asculţi.
Ea se opri în loc şi se uită la dânsul:
— Vrei să-mi scurtezi viaţa detot.
— Da' lasă că eşti neam al dracului, nu pieri cu una cu două. Am să mă duc la tribunal...
Pe când el începea din nou, se deschise o uşe, şi Mihai intră. Tănase, care uitase cele ce-i spusese Tincuţa, rămase cu gura căscată.
— Bină ziua, domnule Tănase.
El îşi muie glasul detot:
— Da' de unde ieşişi, măi nenişorule?
— Eram aici. Te rog să mă ierţi c-am auzit fără voia mea cele ce spuneai Tincuţei... Ministrul mi-a vorbit de întâmplarea asta, însă fără să-i dea importanţă. Dacă vrei, vino la mine să-ţi explic...
Şi trecură amândoi în camera lui Mihai.

X

După ce Tănase ieşi, Tincuţa răsuflă. Se duse în odaia ei, şi rămase la geam, uitându-se în grădina desfrunzită.
O asemenea viaţă era cu neputinţă de suportat.
Încotro se întorcea cu mintea, vedea numai prăpastie: bărbatu-său îi era odios, se revolta împotriva societăţii care-l tolera, împotriva lui Dumnezeu care-l ţinea pe picioare; tată-său devenise egoist, copilăros, stăpânit numai de gândul moşiei. Îi trecuse prin cap ideea despărţeniei, însă groaza de scandal o făcuse să dea înapoi înfricoşată. Ce era de făcut?

O lega de lume fata şi, cu un simţământ mai personal, Mihai. Însă amândoi stau oarecum în partea nestatornică a vieţii. Acolea, lângă dânsa, nu era decât necaz şi chin.
Ideea morţii îi încolţise în minte de mult. Se simţea bolnavă şi nădăjduia că poate să moară curând. Dar, tinereţea lupta, şi moartea venea încet.
Scena din urmă cu bărbatu-său o revolta, o exaspera. Mihai auzise cum era tratată în casa ei, şi în loc să-i fie recunoscătoare că pusese capăt injuriilor, se simţea umilită, înjosită; cât putuse să sufere ea singură, fără ca alţii să ştie, suferise; dar să fie batjocorită aproape în faţa lui Mihai, în auzul lui, i se părea cu neputinţă de răbdat.
Deschise geamurile şi respiră cu putere. Îi era cald. Se desfăcu la gât şi-şi puse coatele pe marginea ferestrei, gândindu-se. Ce fără de şart mai era şi lumea asta! Cine e fericit într-însa? Violenţii şi apoplecticii. Cei blânzi şi fără voinţă sunt victime. Dar, fiindcă înţelegea că e aşa, de ce nu-şi schimba şi ea firea? Însă poţi să-ţi schimbi firea?
Ce-ar fi fost oare, dacă s-ar fi despărţit de bărbatu-său? Scandal. Ei, şi? Se cuvine să pui în cumpănă fericirea ta cu opinia lumii? Şi prinse a gândi cum s-ar fi dus la Saşa, cum ar fi trăit aproape de Mihai, cât i-ar fi fost de devotată. Dar conu Dinu? cui să-l lase? Era hărţăgos, crud, copilăros, dar îi era tată. De câte ori lua lucrurile mai aproape, i se făcea milă de el. Şi pe dânsul împrejurările îl aduseră în halul în care era, împrejurările şi lipsa de voinţă. Lipsa de voinţă. Ce

vorbă şi asta! Cine era vinovat de lipsa lui de voinţă? Natura, Dumnezeu. Dar nu Dumnezeu care face asemenea lucruri nedrepte e o fiinţă imorală. Atunci la cine să-ţi mai întorci ochii? La nimeni. La pământ. La nefiinţă.

Logic, aşa părea. Însă îi era drag Mihai. Ce drag îi era!

Se simţi cuprinsă de frig, dar urmă cu încăpăţânare să se gândească la Mihai. Pe al doilea plan al conştiinţei se ivea



umbra morţii. O dedublare a personalităţii sale morale o făcea să aspire cu o parte către fericire, iar cu alta către moarte.

Pe când se gândea la Mihai, ideea că ar putea să răcească desfăcu rândurile planului întâi al conştiinţei şi răsări luminoasă înaintea tuturor. Ce bine ar fi fost! Să moară de moarte bună, dar repede; să înceteze de a mai suferi.

Uşa se deschise încet şi Zoiţica intră. Ea rămase în mijlocul odăii, strângând din umeri. Tincuţa închise geamurile cu grabă şi chemă pe fată la dânsa. Se uită la ea lung, gândinduse într-o clipă la o infinitate de lucruri. Cu cine seamănă? Ar fi putut să semene cu tată-său. O mişcare nervoasă o făcu să dea pe Zoiţica la o parte şi repede, iar s-o apropie de dânsa.

Fata simţi obrazul mame-sei rece, mâinile reci.

— Eşti îngheţată de frig, mamă. Ai fost afară?

— Nu, dragă; am deschis fereastra să mai schimb aerul.

Fetiţa se duse la sobă, luă cu mâinile ei micuţe un lemn şi-l puse pe foc, mai puse unul şi încă unul; apoi strânse portiţa şi se strecură pe vârful degetelor, cu gravitate.

Tincuţa o privea dusă pe gânduri. Ochii ei păreau a zice copilei: “care va fi şi soarta ta! pe ce mâini vei încăpea!”

Atunci ideea morţii o înfioră. Chemă fata, o luă în braţe şi o sărută, strângând-o la piept cu o nespusă milă.

Când reîntâlni pe Mihai, se simţi stângace, încurcată. Nu îndrăznea să-l privească ca să nu vadă ochii lui compătimitori. Ideea umilinţei se împletea în mintea ei, ca o maşinărie complicată, cu atâtea roate şi roticele sufleteşti, ce o făceau să sufere. Ceea ce părea amor propriu rănit era numai o blândă închipuire de sine; voia să se păstreze, în imaginile lui, curată, desfăcută de orice legătură trivială. Şi cuvintele lui bărbatu-său, zise în auzul lui Mihai, o pătaseră.

A doua zi, ministrul şi Mihai plecară.

Tincuţa, de la geam, se uită lung în urma lor.



Când ei pieriră în zare, ea rămase în colţul ferestrei, privind departe în văzduhul fumuriu, fără nici o legătură între ea şi lume. Îi răsări în minte o imagine bizară: Julie Guicciardi, şi o cută misterioasă de rochie: rochia ei din oglindă...

## XI

La o lună după cele întâmplate până aici, Mihai cu soră-sa şi cumnatu-său călătoreau din nou spre Tincuţa, de astă dată însă ca s-o ducă la groapă.

O depeşă a lui Scatiu, cu două zile înainte, îi chema şi-i ruga să aducă doi doctori, cei mai mari din Bucureşti, “fără a se uita la preţ”; o altă depeşă, iscălită “cel mai nenorocit om”, îi vestea că “totul s-a sfârşit”.

Era prin luna lui ianuarie. Gerul înlemnise toată calea. Uliţele pustii scârţâiau sub picioarele rarilor trecători. Câte o sanie goală, cu doi bouleni piperniciţi, mergea spre barieră.

Niciodată nu văzuse Mihai firea tristă a lucrurilor într-o
lumină mai potrivită. Grămădiţi câte trei în sania lui Scatiu,
tăceau. Fiecare se simţea apăsat de apropiata înfăţişare a
morţii.
În adevăr, se vedea de departe poarta lui Scatiu îmbrăcată
într-o învelitoare neagră monumentală. Câteva birji intrau
şi ieşeau fără rost, goale sau cu lume necunoscută.
Cea dintâi persoană de care deteră fu coana Profira. La
sunetul clopoţeilor, ea ieşi din odaia ei de jos şi începu să se
bocească. Îi sărută pe câtetrei pe amândoi obrajii, cântând
aceeaşi melopee cadenţată: “Tincuţo, mamă! — Tincuţo,
mamă!”
Când dânşii se duseră sus, ea chemă pe Costea la dânsa,
puse mâinile în şolduri şi începu să-l judece:
— Da’ ăştia ce mai caută?
— Or fi venit pentru moartea cuconiţei.

— Pentru moartea cuconiţei, ha? da’ locantă nu e în târg
— ducă-se la locantă! Ce caută pe urechile lui fii-meu? Tot
el, sireacu!
Slugile fiind ocupate, iar Tincuţa moartă, coana Profira
pusese mâna pe chei; astfel toată ziua era beată.
Pe când Mihai şi Saşa se urcau sus, Scatiu le ieşi înainte.
Roşu, cu genele umflate, cu gulerul cămăşii în negru, părea
mai hidos decât de obicei. Se aruncă de gâtul lui Matei, şi,
cât era de lung şi de bleg, începu să se bocească şi el, ca
mamă-sa, cu glas mare şi cu radicale:
— Am pierdut-o, vere Matei, am pierdut-o! S-a dus de la
noi, verişoară Saşa! M-a lăsat singur, m-a abandonat, nenorocitul
de mine!
Şi cu ochii închişi, cu pumnul la frunte, scrâşnind din dinţi,
merse înaintea lor, ducându-i spre salonul în care era moarta.
La vederea chipului Tincuţei, ridicat sus pe pernă, alb,
senin, cu majestatea morţii întipărită în toate liniile, Mihai
simţi un val de durere că i se urcă în piept şi că-l podideşte
plânsul, cu hohot. Rămase lângă uşă, cu ochii în batistă,
plângând fără să se mai poată stăpâni. Saşa luase un scaun şi
se aşezase în faţa răposatei, pe când Matei se uita la dânsa.
Intrată în stăpânirea liniştei de veci, s-ar fi zis că Tincuţa
nu murise, ci numai trecuse în lumea ei cea dreaptă. Cu mâinile
strânse pe piept şi cu flori în jurul capului, părea că adormise
gătindu-se. Făcliile ce ardeau şi vârful pantofilor noi, ce ieşeau
de sub rochie; mirosul de tămâie; batiste înmuiate în apă de
colonie; aerul de groază al celor dimprejur, înjosorau oarecum
recea frumuseţe a morţii. Viaţa ei chinuită se stinsese
încet, prelung, fără să lase în formele de acum decât întipărirea
celui din urmă moment al conştiinţei, că încetează de a suferi.
Dânsa murise cu noţiunea clară a fericirii de a nu mai fi.
Şi când acestea se citeau pe chipul ei, Tănase se credea
dator s-o căineze că a murit. După ce mai da o raită pe la

cumpărături, unde număra lumânările aduse din târg, intra
în salon şi începea să geamă:
— Ah, nevastă, de ce m-ai lăsat tu pe mine!
Apoi văzând pe Zoiţica cu ochii plini de lacrămi alături de
Saşa, îndemna să plângă:

— Plângi, plângi, nenorocită orfană! Mamă ca a ta, puţini
au avut în lumea asta...
Şi acolea pe loc, se întoarse către femeia de la capul moartei
şi-i zicea, lung şi tărăgănat:
— Mario, rupe feştila de la făclia aia, că pătează covoru.
Cei doi-trei oameni cu sufletul la locul lor, ce erau de
faţă, se simţeau dezgustaţi de atâta nesimţire şi prefăcătorie.
El ieşea liniştit, se ducea în birou, unde deschidea casa de
bani, scotea sticla cu rom şi bea din plin, ca să-i treacă de
inimă rea.
În mijlocul celei mai mari tăceri se auzi deodată glasul lui
Scatiu strigând:
— Fugi! Să nu te văd înaintea ochilor, cobe! Luaţi-l! daţi-l
afară!
Matei ieşi în vârful degetelor să vadă ce se petrecea.
În faţa lui Scatiu, care urla furios, un om bătrân, căzut în
genunchi, se ruga de el să-l lase să intre. Matei recunoscu pe
Stoica ţiganul, fostul vizitiu al lui conu Dinu. Se duse la
Scatiu şi-l luă de braţ, trecând cu el într-o odaie vecină.
Stoica intră plin de zăpadă, îşi lăsă căciula la uşă, se apropie
de moartă sughiţând, şi-i sărută mâna. Apoi se uită la
dânsa, clătinând din cap. I se înnodau lacrimile în barbă. El
nu putea rosti decât un singur cuvânt: "Stăpânică, stăpânică".
Se retrase şi se făcu nevăzut.
Cât despre conu Dinu, nimeni nu se îngrijea de el. Părăsit
în voia slugilor, singur, neputincios, pirotea în scaunul lui,
străin parcă de cele ce se petreceau împrejur. Numai când
văzu pe Saşa, ieşi din nesimţirea lui aparentă şi începu să

plângă ca un copil. Se încleştase de mâinile ei, rugând-o să-l
ia dânsa:
— Să nu mă laşi, fetiţo, să nu mă laşi, că mă omoară şi pe
mine.
O adevărată teroare îl cuprinsese, din ceasul când văzuse
pe Tănase intrând la dânsul cu vestea că Tincuţa murise.
Gemetele, urletele, blestemele lui înfricoşară pe conu Dinu
mai mult decât ştirea ce-i aducea.
Saşa căuta să-l liniştească, făgăduindu-i că se va întoarce
peste puţine zile şi-l va lua cu dânsa la Bucureşti. Bătrânul o
privi disperat:
— Va să zică mă laşi...
Ea încercă să-i dovedească că nu era cu putinţă să-l ridice
numaidecât din casa lui Scatiu, fără să-i dea bănuieli. Conu
Dinu nu mai răspunse nimic, ci rămase cu ochii în pământ.
Nepoată-sa îl privea în tăcere, gândindu-se ce era de făcut.
Se vedea bine că bătrânul învârtea ceva prin minte. Ea se
temea să nu-şi pună şi el capăt zilelor. Căută din nou să-l
încredinţeze că nu se duce la Bucureşti decât ca să-i pregătească
odaia. El tăcu.
Înmormântarea Tincuţei se petrecu în aceleaşi condiţiuni
de solemnitate şi declamare. Totul era bogat, dar totul ţinea
de reclamă şi de fală. În urma carului funebru mergea Tănase,
între Matei şi Mihai. La fiecare răspântie, Scatiu se credea
dator să sperie lumea cu gemetele. Îşi pusese în minte, fiindcă
aşa îi convenea, să facă răspunzător de moartea Tincuţei
pe un biet doctor jidan. Îşi cânta vorbele pe nas, ca un ţârcovnic:

— Unde o duceţi!... Să nu o treceţi pe sub ferestrele mişelului!... Bănică! Nae! Vasile!
Numele îngrijitorilor de pe la moşii erau astfel invocate la fiecare colţ de uliţă, ca mărturie a durerii ce-l copleşea, în fond însă pentru ca să se vadă puterea şi bogăţia lui.
316
La coborârea sicriului în mormânt, Scatiu păru că înnebuneş te. În fantezia lui, excitată de alcool şi de plânsetele sincere ale celorlalţi, acest act al punerii în pământ, în adevăr cel mai mişcător din toate, i se înfăţişa într-un mod atât de ciudat, încât nu-şi mai putea stăpâni urletele. Era conştiinţa soartei noastre comune, care revolta viaţa vânjoasă şi violenţa din el.
Matei enervat îl strânse de braţ:
— Nu mai striga aşa!
Glasul lui poruncitor păru că sugestionează pe Scatiu. El tăcu deodată: luă o mână de pământ îngheţat şi o aruncă în groapă. Când totul se sfârşi, plecă repede spre sanie, încovoiat şi tăcut. Se înveli cu tartanul pe picioare, dând din cap:
—S-o ia dracu viaţă!...
Apoi, adresându-se vizitiului:
— Haide, băiete.
XII
De la vestea ce i-o adusese Mihai, că ţăranii lui reclamaseră ministrului, conu Dinu nu mai avea pace. Era pe jumătate olog, astfel că nu putea să iasă în târg şi să plece de acolo drept la moşie.
În luna din urmă, pe când Tincuţa era bolnavă, conu Dinu trimisese într-o zi să-i cheme un birjar. Îl tocmise cu 30 de lei să-l ducă la Ciulniţei.
Făcu această încercare pe faţă, sperând că Scatiu nu va îndrăzni să-l oprească. Dar se înşelă: Scatiu îndrăzni, ba dete şi o pereche de palme birjarului.
De atunci bătrânul se concentră în sine şi deveni mai blând. După moartea Tincuţei, ceru să vadă pe ginere-său. Îl rugă binişor să-i trimită un croitor ca să-şi facă haine negre. După
317
câteva zile, iar voi să-l vadă. Îi vorbi despre fetiţă, rugându-l s-o trimită la Bucureşti, la Saşa. Scatiu îi împlini toate gusturile, sau îi făgădui să i le împlinească, dar totdeauna cu aceeaşi condiţie: să nu mai încerce să plece.
Într-o dimineaţă, conu Dinu îi ceru sania să se ducă la baie.
— Bucuros.Vrei să-ţi dau şi pe Costea să te ajute?
— Cum vrei.
— Ba nu: cum vrei dumneata.
Bătrânul se gândi. N-avea nici o nevoie de Costea, dar ţinea să nu deştepte bănuieli.
— Doar să mă ajute să mă urc în sanie. La baie m-o da jos un om.
— Va să zică nu-ţi trebuie.
— Nu.
Tănase porunci să înhame caii. Conu Dinu îşi puse o pereche de pantofi groşi, îşi luă şuba şi căciula, dete femeii să-i aşeze în sanie peria de cap şi prosoapele, şi astfel, ajutat de fecior, plecă.
De multă vreme nu ieşise el din casă. Aerul rece îl însufleţi.

Vorbi vizitiului cu interes de tot ce întâlnea în cale, dar vizitiul răspundea numai cu gura jumătate: era dăscălit de Scatiu.
La poarta băilor stau câteva birji. Sania lui conu Dinu intră în ogradă, el se dete jos cu mare grijă, şi intră înăuntru. Sania întoarse şi se puse să-l aştepte.
Dar peste puţin timp bătrânul deschise uşa şi chemă pe vizitiu.
— Ia ascultă, fă bunătate, te rog, dă o fugă până acasă şi adu-mi briciurile: cere-le de la Maria şi, aici dă-le îngrijitorului, pentru mine.
Vizitiul porni numaidecât. El îl pândi până ce se depărtă; apoi spuse băiaşului că are puţină treabă în târg, îl rugă să-l urce într-o sanie de birje şi să primească briciurile în numele lui, că se întoarce.

De îndată ce fu singur cu birjarul, îi zise:
Mai băiete, tu eşti stăpînul saniei?
— Eu, cucoane.
— Ai cai buni?
— Buni detot.
— Poţi să înhami numaidecât şi pe ceilalţi doi şi să mă duci la Ciulniţei?
— Numai cât te-i şterge la ochi cucoane.
— Câte parale vrei?
Birjarul se gândi.
— E cam departe… sunt două poşti bune… vrene de iarnă…
— Scurt, scurt, cât vrei?
— Să-mi dai doi poli, boierule.
— Bine. Mişcă-te.
Bidiviii o rupseră la fugă. După cinci minute intrau într-o curte jidovească, plină de zăpadă bătătorită. Birjarul scoase alţi doi căluşei, îi înhămă înaintea celorlalţi şi porniră.
Conu Dinu îşi ridicase gulerul de la blană peste cap, ascunzîndu-se de teamă să nu-l cunoască cineva.
Când fură afară din oraş şi dete cu ochii de întinderea lucie a câmpului, i se păru că întinereşte. De doi ani îl ţineau închis! De doi ani nu mai răsuflase la lumina largă a şesului! Drumul pe unde mergeau îl cunoştea din copilărie; ştia numele tuturor satelor, al tuturor popasurilor; copacii erau desfrunziţ i şi trişti — şi totuşi lui îi părură toate noi, toate frumoase.
— Ia ascultă, birjar: ştii să mâi?
— Ştiu, cucuoane.
— Dacă ştii, să te văd. Am zis 40 de lei: îţi dau 50.
La aşa vorbă duioasă, biciul învăluia dintr-o dată pe rotaşi pe înaintaşi, iar sania zbura pe pârtia drumului.
Cu cât mergeau mai repede, cu atât emoţiunea lui conu Dinu creştea. I se părea că-l ajunge Scatiu de pe urmă. La fiecare minut se uita îndărăt.

Şi avea dreptate să se teamă.
Vizitiul, venind să ceară bricile, dăduse oarecari bănuieli lui Scatiu, fiindcă el ştia că socru-său nu se mai rădea de mult şi îşi tăia barba cu foarfecele; cu toate astea nu zise nimic. Se mulţumi să întrebe pe vizitiu dacă în adevăr îl lăsase la baie.

Acesta, sigur de sine, se întoarse după vorba lui conu
Dinu şi dase pachetul în mâna îngrijitorului; apoi se pusese
să aştepte. Însă, după vreun ceas, răzbit de frig, se coborâse
din sanie şi se preumbla de colo până colo izbindu-şi mâinile
de umeri. Câteodată îşi arunca ochii înăuntru, doar l-o vedea
cineva. Şi în adevăr, intendentul băilor, ştiind că nu e nimeni
înăuntru, ieşi la el şi-l întrebă pe cine aşteaptă.
Când înţelese el că conu Dinu fugise, sări pe capră şi plecă
în goana cailor.
— Tiii! e rău de mine!
Intră pe poartă ca un năuc, lăsă hăţurile şi se duse la
stăpânu-său într-un suflet:
— Cucoane, boierul cel bătrân a fugit!...
Scatiu sări în sus.
— Unde a fugit? Cum a fugit?
—Nu ştiu, vai de maica mea! L-am lăsat la baie... şi am
venit după brice. Când m-am întors înapoi, eu ţineam că-i
înăuntru... De unde să ştiu eu?
Scatiu îl privi o clipă chiorâş, apoi se repezi la el şi-l luă la
bătaie:
— Te-ai vândut lui, mişelule!... Stai că te învăţ eu minte.
Stăpânul da ca un orb, iar sluga se apăra cu amândouă
mâinile duse la cap.
— Iartă-mă, boierule, c-am greşit... nu-s vinovat.
— Să înhami caii numaidect, ticălosule! Pe câtepatru, m-ai
înţeles?
Vizitiul se repezi la grajd, iar Scatiu se duse să-şi ia blana,
parcă nimic nu se întâmplase între ei.

După zece minute ieşeau pe poartă ca o vijelie. În goana
lor nebună peste câmp, treceau văi, dealuri, gârle îngheţate,
alergând după sania lui conu Dinu. La fiecare cinci minute,
Scatiu se ridica în picioare sau îşi întindea gâtul în vânt, ca
un copoi, să prindă urma fugarilor. Lumea de pe la cârciumi,
care văzuse trecând cele două sănii, ca două vârtejuri, se
uita mirată după ele.
Înainte de a ajunge la Ciulniţei, conu Dinu se opri o clipă
în satul Balta, cu ai cărui locuitori avusese Tănase altădată
proces şi cu care nici acum nu trăia bine, şi le spuse în fugă
să vie la curte. Prin satul lui de asemenea se opri la două-trei
case şi chemă pe oameni.
În vreme de iarnă, ţăranii robotesc primprejurul casei,
mai dreg câte ceva, mai stau la cârciumă, după cum se
întâmplă. Vestea se răspândi prin sat ca fulgerul.
Nae Eftimiu şi Aglaia rămaseră încremeniţi când deteră cu
ochii de conu Dinu. Alergară să-l coboare din sanie, uitându-se
unul la altul.
— Da' ce-i asta, unchiule?
Bătrânul le aruncă o privire încruntată.
— Ce să fie nepoate: ia am venit la mine acasă.
Îl urcară sus, îl duseră în vechea lui odaie, care acum
devenise odaia lui Scatiu, îi aprinseră foc. Aglaia îi dete dulceaţă,
ca şi cum ar fi fost cei mai supuşi ai lui slijitori.
Conu Dinu zări pantofii lui Scatiu, de marginea patului.
Fără a zice o vorbă, îi ridică de jos cu bastonul şi-i aruncă în
foc. Aglaia îl privea cu ochii holbaţi:

— Da’ ce faci, unchiule?
— Asta-i treaba mea. Fă bunătate şi schimbă patul, scoate plapuma, şi salteaua, şi mindirul, să iasă mirosul de mitocan, m-ai înţeles?
Aglaia înţelesese că n-avea încotro. Se supuse, dar cu mânie.
Aglaia era stăpâna de curte. Vechea prietenie cu Tănase se

urma şi acum sub ochiul binevoitor al d-lui Eftimiu, şi în virtutea acestei prietenii dânsa făcea ce vrea.
Bătrânul ceru să-i aducă un fotoliu, se dezbrăcă de şubă şi şezu la o masă, gândindu-se.
— Aşa!... zise el cu mulţumire.
Odată ajuns la moşie i se păru că a intrat în împărăţia lui: aici nu se mai temea de Scatiu.
În vremea asta, toată lumea din curte era în mişcare. Nimeni nu înţelegea ce se petrecea, dar fiecare se simţea în nelinişte. Vătafii vechi fuseseră înlocuiţi cu alţii, oameni de încredere de-ai lui Tănase, care aduseseră pe săteni la disperare.
Leşile erau prefăcute, după ideile noului stăpân; hambarele mutate din loc; până şi argaţii nu mai erau aceiaşi.
Pe când slugile lui Tănase se adunau să vadă ce se petrece, ţăranii intrau pâlcuri, pâlcuri în curte, vorbind între dânşii:
— A venit boierul, mă?
— A venit, mă.
— Mare scofală!...
— Da’ nu Scatiu, mă.
— D-apoi cine?
— Boierul nostru.
— Conu Dinu?
— Păi cum. Vezi răclămaţia noastră?
— Da de unde ştii tu, măi Tudosi?
— D-apoi că l-am văzut, măi băiete.
Oamenii nu prea vreau să creadă, fiindcă ştiau că-l ţine zălog Scatiu la oraş.
Pe când ei vorbeau astfel între dânşii, se auziră clopoţeii de la o sanie de pe drum: ajungea Tănase în goana cailor.
De îndată ce intră în curte, el înţelese cum stau lucrurile.
Era galben-verde de mânie. Se ridică în picioare şi se uită la săteni.
— Ce vreţi dumneavoastră, oameni buni?

Ei îşi scoaseră căciulele şi se apropiară domol de dânsul.
— Bună vremea, coane.
— Ei, ce-i?
— Păi ce să hie... Ia, mai veniserăm pe la curte şi noi... c-am auzit c-a sosit boierul cel bătrân.
— A sosit, da-i cam bolnav. Veniţi mai spre seară.
Şi sări din sanie ducându-se sus.
Cum intră în casă, îşi dezbrăcă blana şi dete năvală la socru-său.
— Cu multă plecăciune, boierule.
Conu Dinu sta tot la masă. Cum îl văzu îşi întoarse privirile în altă parte şi răspunse pe acelaşi ton:
— Mulţumim dumitale.
Tănase încuia uşa. Bătrânul începu să strige:
— Nu-ncuia uşa! nu-ncuia uşa!

— Nu urla aşa, c-avem de furcă amândoi.
— Nu-ncuia uşa!
— Mi-ai fugit de-acasă, ha?
— Nu-ncuia uşa!
Ochii bătrânului stau să-i iasă din cap. El striga cât îl lua gura, repetând aceleaşi cuvinte: “Nu-ncuia uşa”. Scatiu fu silit să descuie uşa.
— Pentru ce mi-ai plecat de-acasă, boierule?
Conu Dinu păru că se liniştise.
— Pentru că aşa am vrut.
— Aşa ai vrut?
— Da.
— Aşa? Stai că te-nvăţ eu minte.
Şi zicând astfel, se sculă şi chemă pe Nae.
— Spune lui Chiru să vie-ncoace cu Ilie — şi să schimbe caii.
Nae îl luă la o parte şi-i şopti ceva la ureche. Tănase se repezi afară, la oameni, furios.
323
— Măi fraţilor, vreţi, se vede, să m-aduceţi la disperare. Ce căutaţi în curtea mea!... Duceţi-vă la ministru!
Unii dintre săteni plecară; alţii nu.
— Pe noi ne-a chemat boierul nostru.
Scatiu începu să zbiere.
— Boierul vostru!... Chivule, Ilie, daţi-i afară! afară!
Vătăşeii luară lumea mai cu bine, mai cu rău şi o scoaseră afară din curte, închizând porţile. Scatiu se întoarse la socru-său, urmat de cei doi inşi.
— Acuma, tată socrule, să ne răfuim amândoi. Puneţi mâna pe el, mă.
Bătrânul văzuse de pe fereastră cum îl părăsiseră ţăranii, şi, neavând nici o putere, îşi plecase capul pe masă şi plângea.
Cei doi vătafi puseră mâna pe el. Scatiu poruncea:
— Daţi-i şuba şi aduceţi un curmei.
Vătafii aduseră blana şi frânghiuţa.
— Legaţi-l!
Chiru îl înfăşură în blană şi-l legă cu frânghia pe deasupra.
Apoi îl luară pe sus să-l puie în sanie. Caii însă nu erau gata. Aşteptând, ei putură vedea, cu toţii, peste gard, că sătenii nu se risipiseră, ci aşteptau. Atunci Tănase porunci celor două slugi să-şi aducă puştile.
Când sania fu gata, aşezară pe bătrân, ca pe un sac, întrun colţ. Scatiu se sui alături. Chiru pe capră, lângă vizitiu, iar Ilie în coadă. Astfel, porniră.
Însă în loc să iasă pe poarta cea mare, sania trecu pe sub leşi, în fuga cailor, şi se îndreptă spre poarta de la arman.
Sătenii, care aţineau drumul, înţeleseră gândul lui Scatiu şi o porniră în goană în partea aceea. Cei mai sprinteni ajunseră la timp şi deteră să apuce caii înaintaşi de dârlogi, dar caii, tineri, se feriră, speriaţi, şi se strecurară printre lume.
Oamenii blestemau şi mai alergau în urma săniii, doar să-şi verse focul — când, de departe văzură venind înaintea fugarilor alţi oameni, din alt sat: erau ţăranii din Balta.
324
Scatiu, care înţelese primejdia, zise lui Chiru să tragă un foc în vânt, iar vizitiului să dea gură cailor. Însă sperietura

puştii, în loc să le fie de-a bună, mai rău le strică. Băltenii aţinură drumul cailor, strigând. Scatiu apucă hăţurile din mâna vizitiului şi voi s-o ia peste câmp — dar unul din înaintaşi, dând în şanţul şoselei, căzu. Atâta fu destul ca să pună mâna oamenii pe el. Calul se sculă, târî pe un flăcău prin zăpadă, însă fără spor. Repede, sania fu înconjurată din toate părţile. Scatiu sări jos, luă puşca din mâna lui Chiru şi dete să se apere. O lovitură de ciomag peste braţ, venită ca din cer, îl făcu să scape puşca şi s-o rupă la fugă. Lumea după el. Fu ajuns şi culcat la pământ, fără să se ştie de căzu singur sau îl răsturnară ceilalţi.

Ce se petrecu atunci nimeni nu-şi putea da seama. Într-o clipă, îl făcură fărâmele, fără zgomot, fără vaiete.

Ancheta judecătorească găsi în creierii lui turtiţi, pietre, cuie, o basma ruptă, pe care furia poporului le adusese ca o apă mare.

Pe când oamenii se întorceau să judece pe vătăşei, doi dintre dânşii reveneau la cadavrul lui Scatiu, aprinşi de ură, şi-i dau cu tocul cizmei în cap. Unul era Lefter, din procesul băltenilor, altul Stoica, ţiganul din Ciulniţei. Unul avea de răzbunat bicele de pe obraz; altul moartea lui Forgaş.

Iar conu Dinu rămase să trăiască mai departe, olog şi singur, însă stăpân ca mai înainte pe pământ, pe pământul care-i fusese atât de drag, în care se născuse, pe care trăise şi în care avea să se odihnească pe veci, cu credinţă că acolo îi va fi bine, că în această gÖ-mŇthr[1] va găsi, ca cei vechi, nemurire, răsplată şi pedeapsă.

[1] Ghe-meter (gr.) — pământ-mamă.



Clădită pe încetul, dar pătrunsă de o unitate de concepţie, opera lui Duiliu Zamfirescu merită o cercetare de totalitate şi o situare cu atât mai necesară cu cât scriitorul a suferit nedreptatea soartei. ă...î

Deşi face parte din generaţia următoare lui Eminescu, adică din generaţia lui Caragiale, Delavrancea, Vlahuţă şi Coşbuc, intraţi în plină lumină, Duiliu Zamfirescu e încă în umbră şi în indiferenţa publicului (în 1911 n. e.) mai întâi din faptul că scriitorul nu şi-a dat măsura talentului dintr-o dată, ci a debutat prin începuturi nesigure şi fără o originalitate precisă. Nimic nu fixează mai repede decât originalitatea, chiar când nu se sprijină pe un suport sufletesc mai mare şi pe un talent mai robust; accentul personal impresionează chiar de rămâne numai un simplu accent. Captiv însă al unor influenţe străine şi, înainte de a-şi fi limpezit personalitatea, Duiliu Zamfirescu a fost întâmpinat apoi de pana incisivă a lui C. Dobrogeanu-Gherea care, presimţind într-însul un temperament şi o ideologie diferite de ale lui şi un artist mai fin decât scriitorii din şcoala Contimporanului său, era firesc să încerce să-l doboare cât se putea încă. În spiritele multora o umbră de nesiguranţă s-a ridicat, aşadar, peste cele dintâi lucrări, de altfel şovăitoare, ale "pesimistului de la Soleni". Duiliu Zamfirescu şi-a continuat totuşi activitatea mai departe, adăugând operă lângă operă, dar înăbuşit, fără răsunet, deoarece şi mişcarea de la Sămănătorul a trecut peste dânsul fără cruţare, ca şi peste d. I. Al. Brătescu-Voineşti sau D. Anghel. Mai rafinat decât toţi "sămănătoriştii", mai complex, mai cult, făuritor mai discret al limbii, muncitor literar mai conştient în dragostea lui pentru tot ce e românesc, Duiliu Zamfirescu a fost totuşi înlăturat din circulaţia publică. Literatură de armonizare socială şi deci nu numai icoana unei singure pături, ci icoana întregului neam



românesc, şi poporaniştii au opus aceeaşi duşmănie operei lui, deoarece scriitorul ne-a zugrăvit şi alte elemente, şi în mijlocul demagogiei socialiste sau naţionaliste a continuat să creadă că mai e o pătură

conducătoare cinstită, cultă, dotată sufletește; că mai există boieri cu
dragoste de pământul strămoșesc, omenoși față de țăran, și cu un însemnat
rost în evoluția noastră istorică, în reloluția de la 1848, ca și în
Unire, în alegerea lui vodă Carol ca și în războiul de la 1877... ă...î
De voiește să ne cunoască în părțile noastre sănătoase, Ardealul e
dator să se îndrepte spre opera lui Duiliu Zamfirescu; de voiește să se
vadă într-o icoană idealizată, să se îndrepte iarăși spre opera aceluiași
scriitor, care într-un roman a cântat vigoarea și puritatea rasei ardelene.
Viața la țară e un poem al vieții câmpenești ă...î
Când o operă literară dovedește o dragoste atât de reală pentru
viața de țară, pentru pământul tutelar, când ne zugrăvește atâtea suflete
cinstite, idealiste, cum poate să nu fie privită ca o operă nu numai
estetică, ci și sănătoasă și înălțătoare? Când un scriitor arată iubire
pentru țăran, cum poate fi privit ca un dușman al țărănimii? ă...î
Și când o operă risipește atâta poezie simplă, un optimism atât de
sănătos, atâta dragoste pentru orice valoare etică, scrisă fiind cu o artă
discretă; cu simțul măsurii și al limbii — cum poate să nu fie privită ca
o operă clasică și națională? ă...î
Duiliu Zamfirescu s-a făcut istoriograful urmașilor acestei boierimi
mijlocii cu dragoste de neam, de pământ și de țărani, a păstrat
totuși însușirile distinctive ale clasei lor. ă...î
Duiliu Zamfirescu a fost înainte de toate un artist și, poate, unul
din cei mai mari stiliști din câți a cunoscut literatura română. Eleganță,
sobrietate, noutate în expresie, amestec ponderat de arhaisme și de
neologisme — sunt notele esențiale ale acestui stil ce și-a desfășurat
volutele armonioase într-o serie de romane de valoare inegală, din care
va rămâne, probabil, Viața la țară, prin echilibrul de realism și de idealism,
prin poezia pământului și a vechei noastre boierimi iubitoare de
pământ, și, mai ales, prin neuitata creațiune a Sașei. Acest stilist armonios,
care și trupește avea linia apolinică, prezintă însă, prin cine știe ce
fatalitate, defectul întristător al unei dezarmonii sufletești ă...î
EUGEN LOVINESCU

Era în acest om, sangvin, voluntar, dârz, mândru, nu numai de
scrisul său și de talentul său, dar de puterea sa fizică și de eleganța
căutată a îmbrăcăminții sale materiale cu care s-o ducă înainte măcar
douăzeci de ani (e vorba de anul 1922, anul morții scriitorului — n. e.)
În ultimile zile l-am văzut la Academie, cu tot părul lui alb, era
gata să poarte război oricând, cu oricine, pentru convingerile sau numai
pentru fanteziile sale, care-i erau mai presus de orice. Dacă l-a
răpus ceva, a fost desigur osteneala zădărniciilor politice la care l-au
supus în ultimii ani anume prietenii. Căci în politica românească nu la
adus pe dânsul o aplecare deosebită, o chemare netăgăduită, nici o
credință căreia să fi fost în stare a-i sacrifica totul.
Nu, s-a dus unde nu-l reclama nimic și unde n-avea nimic de îndeplinit.
Cu exagerata lui simțire de poet, cu ușoara poză a romanticului
din generația lui s-a frământat cu toată lumea, și-a înstrăinat prietenii,
nu și-a câștigat dușmanii și a otrăvit un organism oxtraordinar de
puternic, care n-a putut rezista.
Acei care la mormântul lui au aflat laude pentru dânsul, puteau
găsi motive de mustrare pentru dânșii.
“Partidul”[1] se putea completa și fără să ruineze pe acest om distins.
NICOLAE IORGA
Ceea ce uimește totuși la Duiliu Zamfirescu e păstrarea ă...î așa de
credincioasă și de vie a amintirilor și impresiilor vieții trăite la țară, de
unde-l va depărta, îndată după încercarea de profesorat, cariera diplomatică
(1888). În primul său mare roman, Viața la țară (1894), anume
scene de vânătoare pe lac, cu nevinovăția copilei care iubește pe băiatul
de lângă dânsa și dezmiardă miloasă pasărea pe care el a rănit-o, anume
convorbiri țărănești, scena de înaltă noblețe sufletească în care tânărul
venit din străinătate înfruntă bestiile polițienești care chinuiesc pe
țăranii ridicați contra nedreptății, zguduitoarea scenă din al doilea
roman, Tănase Scatiu, în care fostul denunțător al consătenilor săi,
ajuns stăpân de moșii și domn de oameni, ucide calul care s-a proptit pe
[1] Așa-numitul “partid al poporului condus de generalul Averescu.

drum şi zdrumică în bătaie pe vizitiul ţigan care plânge animalul şi
blesteamă pe acela care e, totuşi, un ucigaş, arată această indestructibilă
legătură a celui înstrăinat cu brazda naşterii lui ă...î Îndispunea ce-i
drept, într-o epocă de socialism rural la tineret, nota pe care o dă el
unor ţărani de un spirit inferior şi cuşuţi la gură, totuşi mai de treabă
decât învăţătorii şi preoţii lor, şi, cu mult mai mult, decât o societate
de sus, în care abia de se găseşte vreun tip simpatic, ca şi prin prea
multe discuţii de un caracter mai mult vulgar şi adesea inutil.
NICOLAE IORGA
ă...î Viaţa la ţară! ă...î
Mai întâi, acest roman e lipsit aproape cu totul de acea filozofie,
care face pete dizgraţioase în alte opere ale acestui scriitor. În al doilea
rând, satira e serioasă şi justificată pe deplin. Tănase Scatiu şi neamul
lui e rău şi primejdios. E încă gorilă.
În Viaţa la ţară sunt multe lucruri. E cucoana Diamandula, mama
duioasă, e Tinca, “fata”, e Micu, “poetul”, de care însă s-a făcut prea
mare caz, dar mai cu seamă e Saşa Comăneşteanu, unul din tipurile
cele mai ideale de feminitate din toate literaturile. ă...î
Saşa e creată cu mijloacele cele mai mari ale artei. Şi mai întâi cu
zgârcenie. Romanul este ea, şi cu toate acestea, dacă adunăm toate
pasagiile în care e vorba de dânsa, nu obţinem prea multe pagini. ă...î
Puţin ne spune scriitorul despre dânsa. El o înfăţişează trăind. E procedeul
lui Tolstoi.ă...î
Este Duiliu Zamfirescu un imitator, ori cel puţin un elev al lui
Tolstoi — pe care-l admira?
E posibil ca scriitorul nostru să fi învăţat şi la şcoala lui Tolstoi.
Un scriitor e ucenicul literaturii întregi şi în special al scriitorilor cu
care are o înrudire sufletească şi deci îi plac, îi convin, îi frecventează
şi de la care nu poate să nu înveţe. Dar scriitorul original atât datoreşte
maeştrilor. Iar Saşa nu are nimic rusesc.ă...î
Dar această lume de obicei e lumea Saşei, e clasa boiernaşilor.
Hotărât, ceea ce este mai distins în literatura noastră se datoreşte
boierimii mici — Alecsandri, Duiliu Zamfirescu, d. Brătescu-Voineşti
sunt martori.ă...î

D. Brătescu-Voineşti ne-a dat mai ales bărbatul ideal din această
clasă — cu tonul d-sale liric; Duiliu Zamfirescu ne-a dat mai ales femeia
din această clasă — cu tonul lui liniştit, mai realist.
Dar această clasă a fost. Acum Pană Trăsnea Sfântul, Neamul
Udreştilor şi Viaţa la ţară sunt pagini de istorie, care închid suprema
distincţie atinsă cândva de sufletul românesc, dezvoltat în condiţii prielnice
subţierii intelectuale şi morale a rasei.
GARABET IBRĂILEANU
Cu poezii byroniene debută şi Duiliu Zamfirescu ă...î Apoi se
îndreaptă spre un “clasicism” care e în fond acela al lui V. Alecsandri
din Rodica: o sensualitate vaporoasă şi dulceagă, un horaţianism prin
pana lui Naum şi a lui Ollănescu. În Italia poetul răsfoi mult pe Carducci,
şi ale sale Imnuri păgâne imită în titlu celebrele Odi barbare.
Boul lui, cu toate protestele, e rudă cu solemnul bove carduccian, însă
melancolic, în stil volneyan. Clasicismul lui Zamfirescu e acela rece al
lui De Bosis, fără măcar sângele de rodie al lui D’Annunzio, împreună
cu care încearcă acorduri amintind elegiile romane ale lui Goethe.
Puţinele poezii ce rămân, foarte graţioase, sunt dintre acelea în care
uşoara preocupare de moarte ia corp, fără mitologie, în fumul alb al
prafului de Bărăgan, pastelurile de câmp în tradiţia Eliade şi Alecsandri
ă...î.
Ca teoretician al romanului, Duiliu Zamfirescu ia poziţie antinaturalistă.
El înţelege să fie un realist, să respecte autenticul semnificativ,
în fapte şi în limbă. Combătând flaubertianismul, el se face apărător
al procesului-verbal, cu atâtea decenii înaintea lui André Gide, înţelegând
a cita textual, spre indignarea lui Maiorescu, care e pentru refacerea
artistică, un ordin de zi al generalului Cernat, ca fiind mai plin de
dramatism prin naiva lui amănunţime. În practică scriitorul nu merge
aşa de departe cu reforma şi ciclul Romanul Comăneştenilor e curat
zolist. Obiectul observat nu e individul ci familia şi prin ea naţiunea.
Ca şi în seria Les Rougon-Macquart, indivizii sunt aparenţele unor

agenţi din afara spiritului, morbiditatea atavică, alcoolul, mizeria, în
cazul nostru mai ales surparea unei clase prin adulterarea sângelui.
Pozitivismul în roman duce în mod fatal la idealism. Când cunoști
330
cauzele răului, poţi să-l eviţi, şi a arăta omenirii buna cauză finală este
a o determina spre bine în marginile ştiinţei. În Viaţa la ţară ne este
înfăţişată clasa boierească prin câteva familii "care s-au strecurat prin
negura fanariotă"; în Tănase Scatiu constatăm strecurarea în mijlocul
ei a arendaşului mojic, brutal, rău; în În război boierimea e slăbită din
cauza împerecherii cu elemente impure, frivolă, dezaxată, deși încă în
posesia virtuţilor strămoşeşti. Îndreptări e un roman finalist. Urmaşul
Comăneştilor, al boierimii din ţara liberă, se căsătoreşte cu fata unui
preot ardelean, chip de a spune că românimea degenerată de dincoace
nu se va regenera decât împrospătându-se cu sânge curat transilvan.
Ca scriitor propriu-zis, Duiliu Zamfirescu e onorabil, deşi împins să
pună în postură dezagreabilă personagiile care-i sunt antipatice. Astfel
în Viaţa la ţară Comăneştenii sunt prea boieri, prea deţinători ai tuturor
însușirilor umane, faţă de o clasă nouă simbolizată în beţiva coană
Profiră. Ţăranii, care sunt îmbrăţişaţi cu ochi bun, vorbesc însă întotdeauna
autentic. Latura cea mai originală a romanelor este intenţia de
a nota intimitatea dintre sufletele fine, clipele de extaz erotic. Apare
pentru întâia oară pagina analitică, oricât de exterioară, obiectul scriitorului
nefiind omul, ci o stare în sine, studiată monografic. Scriitorul
surprinde indiferenţa conversaţiei între îndrăgostiţi, atmosfera
de frivolitate distinsă şi delicată, contradicţiile sufleteşti ale femeii,
tristeţile nemotivate, euforia premergătoare mărturisirilor. Se memorizează
mai bine Tănase Scatiu, deşi, ca toate romanele lui Duiliu
Zamfirescu, n-are volumul trebuitor. Scatiu e un Dinu Păturică, inferior
sufleteşte, parvenit obscur ajuns moşier, deputat, în fine soţul
unei fete de boier. Scatiu e caricat de autor, înnegrit cu ură, totuşi nu
fără viaţă. E o imagine fugitivă şi autentică, în baza căreia cititorul
poate construi mental un erou. Romanul conţine pagini subtile ori viguroase:
scenele demostrând imbecilitatea senilă a lui Dinu Murguleţ,
deznodământul cu uciderea de către ţărani a lui Scatiu. În război interesează
mai ales la început cu strângerea tuturor eroilor, cu dibuirea
sentimentelor, cu sentimentalismul frivol, monden, care vine puţin şi
de la Tolstoi, întrucât avem de-a face cu o societate de oameni bogaţi,
cu profesii mai mult decorative, plictisiţi, cultivaţi, manieraţi, înşelânduse
cordial şi intrând în dramă cu ţinută distinsă. În Îndreptări, latura
cea mai nimerită este studierea acelui fel de sfială care la ardeleanca
Mia se socotește a veni dintr-o educație sănătoasă și necomplicată.
331
Fără a fi un mare romancier, Duiliu Zamfirescu merită elogii pentru
fineţea unor analize, pentru crearea atmosferei mondene, în fine,
pentru sobrietatea stilistică şi intuiţiile lui în legătură cu tehnica
romanului.
GEORGE CĂLINESCU
În şirul romanelor de mai târziu, dar mai cu seamă în Viaţa la ţară
ă...î, în care temperamentul lui stilistic ajunge la formele unui clasicişm
plin de măsură şi claritate, Duiliu Zamfirescu renunţă în cea mai mare
parte la manierismul trecutului. Analistul naturalist al stărilor sufleteşti
stăruie, ba chiar se dezvoltă în el, fără să mai simtă nevoia apelului la
nomenclatura şi dialectica ştiinţei. Lirismul capătă o pedală gravă şi
simplă şi reflecţia generală aderă parcă mai adânc la impresia directă.
ă...î
Numeroase sunt pasagiile Vieţii la ţară în care amănuntul realist,
umoristic sau graţios, dă viaţă şi adevăr tablourilor.ă...î
Întocmai ca mai toţi scriitorii realişti români, până când un Alexandru
Macedonski cucereşte sectoare noi ale artei descriptive, Duiliu Zamfirescu
este mai ales un pictor al omului și al peisagiului, mai mult
decât al lucrurilor şi al interioarelor, care apar totuşi uneori în paginile
lui. Remarcabilă este apoi sub pana autorului Vieţii la ţară sau Tănase
Scatiu pictura stărilor de mulţime, cu atâta vreme înainte ca L. Rebreanu
să dezvolte larg posibilităţile acestui motiv. Vrednică de atenție este şi
evocarea vieţii interioare, cu afundări într-o lume de imagini construite
după alte legi decât acele ale atenției voluntare ă...î.

Caracterul atât de modern al procedeului nu poate scăpa nimănui şi
el alcătuieşte punctul cel mai înaintat al artei de analist a lui Duiliu
Zamfirescu, atentă la enigmele vieţii sufleteşti.
TUDOR VIANU
ă...î Meritele lui cele mai trainice sunt de prozator. Un loc comun al
criticii şi istoriei literare l-a fixat în continuitatea lui Nicolae Filimon.
ă...î Dar Filimon e un ochi ce vede pitorescul unei epoci, cu multă

culoare și veracitate, în zugrăvirea moravurilor şi a atmosferei timpului;
romanul lui e un document artistic de frunte şi precedează, împreună
cu Ion Ghica (de fapt, un romancier care-a preferat forma fragmentară
a memoriilor unei construcţii romanești), proza de pitoresc
balcanic a lui I. L. Caragiale din Kir Ianulea, şi acea strălucită frescă
de desfrâu şi poezie a lui Mateiu Caragiale, din Craii de Curtea-Veche.
Filimon e însă un psiholog convenţional şi un foiletonist care nu se
sfieşte să folosească mijloacele tehnice şi stilistice ale romanului po–
pular.
Duiliu Zamfirescu e total lipsit de pitoresc; spirit echilibrat, armonios,
stilist sobru şi fără culoare, ambiţia lui a fost să creeze romanul
psihologic al unei familii, a Comăneştilor, şi să fixeze etapele evolutive
ale unei clase sociale, a boierimii, în reprezentanţii ei cei mai reliefaţi.
ă...î Însuși procedeul de contrast psihologic e de altă natură la Filimon
și la Duiliu Zamfirescuă...î. ă...î
Superior în construcţia epică lui Filimon şi chiar lui M. Sadoveanu
(pentru epoca în care au trăit paralel), Duiliu Zamfirescu a avut o altă
deficienţă, păgubitoare creatorului romanesc: lipsa de viaţă adâncă şi
complexă a personagiilor. Afară de Viaţa la ţară, care e un tot armonios
şi care este răsfrângerea luminoasă a unui mod de a simţi viaţa
însăși, toate celelalte romane, din ciclul Comăneştilor n-au viabilitate,
fiindcă nu fixează precis nici chiar siluetele tipurilor.
Diuliu Zamfirescu nu depăşeşte portretul epic, în mişcare, în cel
mai bun din romanele lui. ă...î Romanul Viaţa la ţară se valorifică în
totalitatea lui, prin fineţea amănuntului, prin atmosfera sentimentală,
prin arta alcătuirii și a expresiei, prin înseşi suprafeţele lui limpezi şi
netede, prin toată acea fericită împletire de daruri, care poartă pecetea
sensibilităţii unui scriitor ce nu se poate confunda cu altul. Aci se aude
rezonanţa timbrului său sufletesc, aci se cristalizează limitele şi
posibilităţile creatorului epic.
POMPILIU CONSTANTINESCU
Păstrând proporţiile și referindu-ne mai ales la optica socială, Duiliu
Zamfirescu este, cu riscul unei comparaţii hazardate, un Balzac al
Restauraţiei noastre, al epocii postrevoluţionare, din păcate fără forţa

epică a scriitorului francez, aruncându-şi toată ura şi dispreţul asupra
noii clase, în speţă arăndăşimea, şi luând partea boierimii în al cărei
destin istoric se încumetă a mai crede. Conflictul dominant în Viaţa la
ţară antrenează nu atât două forţe sociale antagoniste, cât două
realităţi.ă...î
Poet liric prin structură, Duiliu Zamfirescu nu reuşeşte să se obiectiveze
şi nici să coboare prea adânc în sufletul eroilor săi. Mai ales
bărbaţii ni se înfățișează ca nişte formule închise, fără posibilitatea
unei evoluţii, a unei minime transformări. Tiparele acestui clasicism
îngust contrazic, de altfel, ideea de roman ciclu, care nu primeşte până
la urmă decât o acoperire formală. Spre deosebire de Dinu Păturică, pe
care-l vedem cum se ridică de la cea mai umilă treaptă de slujbaş până
la rangul cel mai înalt, Tănase Scatiu se găseşte la capătul procesului
său de parvenire. El nu mai suportă nici o modificare de ordin moral,
fiind, cum s-a spus despre personajele lui Racine, o axiomă care păşeşte.
Nu prea diferiţi din acest punct de vedere sunt şi ceilalţi eroi ai romanului.
Astfel, Matei Damian, variantă mai nouă a lui Dinu Murguleţ, se
defineşte ca un tânăr cu aspiraţii democratice, prea repede uitate, cu
simţul dreptăţii şi respectul bătrânilor, cu o fire contemplativă, dispusă
la efuziuni lirice. El va fi egal cu sine de la început până la
sfârşit, contactul cu realităţile satului soldându-se cu o comodă resemnare,
iar dragostea pentru Saşa cu o instalare la fel de comodă într-o
căsnicie de nimic tulburată.ă...î

Intuiţiile scriitoruui se dovedesc mai sigure atunci când e vorba de
sufletul feminin, descifrat cu o fineţe şi cu o receptivitate a nuanţelor
care-l pune pe Duiliu Zamfirescu într-o vizibilă descendenţă tolstoiană.
ă...î Saşa este personajul cel mai complex din Viaţa la ţară, în structura
căruia distingem un început de modernitate. Dragostea ei se confundă
cu vibraţia pură şi generoasă a sufletului, cu o bunătate nespusă
şi o abia perceptibilă dulce melancolie. Cumulul acesta de trăsături
aparent contradictorii, amestecul de poezie şi proză, de ideal şi real
indică o evidentă maturizare de concepţie asupra personajului de roman.
Saşa are ceva din gingăşia şi profunzimea, din suavitatea şi
farmecul eroinelor lui Tolstoi şi Turgheniev. De altfel întreaga atmosferă
a romanului aminteşte pe autorul Annei Karenina, pentru care Duiliu
Zamfirescu a manifestat o admiraţie declarată, şi pe care si-l ia, deşi n-o
va mai recunoaşte, ca model, G. Ibrăileanu, care se îndrăgostise de
334
Saşa, ca şi de Nataşa Rostova, nu se va putea despărţi de umbra ei,
atunci când va scrie romanul Adela. Vom regăsi aici delicateţea sufletească
şi lirismul substanţial ce caracterizează pe eroina Vieţii la ţară.
Echilibrul interior al Saşei răspunde cel mai bine ideii de armonie
clasică a scriitorului, de fericire calmă şi senină. Va trebui să observăm
totuşi că, absorbit de idealul său de frumuseţe, Duiliu Zamfirescu e
tentat să simplifice lucrurile, să le dea pe alocuri o tentă idilică.ă...î
Duiliu Zamfirescu intuieşte înaintea lui Ionel Teodoreanu atmosfera
medelenistă a conacului şi a vacanţei, a mersului în trăsură şi a
cavalcadei, simptomele vârstei de transfuzie, când un zâmbet sau o
strângere de mână pot să mute fulgerător existenţa în lumea astrelor.
Mihai şi Tincuţa sunt Dănuţ şi Monica, mai discreţi şi mai pudici, mai
tăcuţi şi mai romanţioşi, citindu-l pe Lamartine şi pe Musset, iar nu pe
Verlaine şi pe Samain. Curgerea anilor nu-i va transforma, ei vor muri
amândoi tineri, fără să mai adauge sentimentului lor iniţial decât
suferinţa.ă...î
Conţinând scene de un romantism idilic şi vaporos, care nu trebuiesc
întotdeauna respinse ca inconsistente, Viaţa la ţară se impune totuşi
ca unul dintre primele noastre romane realiste, de un realism clasic,
asupra căruia se opreşte în atâtea rânduri epistolierul. Spiritul său de
observaţie probat încă din ă...î nuvele şi însemnări memorialistice, îşi
dă acum adevărata sa măsură. Scriitorul ştie să vadă semnificaţia momentelor
şi împrejurărilor, să-şi situeze personajele în spaţiu, să surprindă
atmosfera morală, să noteze cu mare fineţe limbajul.ă...î
Viaţa la ţară nu e atât un roman de caractere — pe care autorul le
concepe, aşa cum am văzut, într-un mod nuvelistic, adică fără posibilitatea
unei evoluţii — cât un roman de atmosferă, de atitudini sufleteşti.
Dinu Murguleţ şi Matei se pierd repede în fumul timpului; ceea ce
rezultă e aerul pe care-l respiră personajele, adesea mai autentic decât
ele însele; e fluidul acela de lirism adolescent şi calmă poezie câmpenească,
de ataşament faţă de pământ şi de iminenţa ruinei economice, de
suavă idilă şi dureroasă realitate. Aici stă valoarea Vieţii la ţară care
după moartea autorului va fi tradus în engleză, italiană şi franceză,
versiunea pariziană deschizându-se cu o prefaţă de Paul Valéry.
ALEXANDRU SĂNDULESCU
335
ă...î Lui Duiliu Zamfirescu i-a plăcut să surprindă "fondul de poezie"
al sufletului omenesc, "natura sa caldă", puterea "neţărmurită de
simpatie, de iubire de lumea întreagă" pe care o poate manifesta, acea
"puternică notă de idealitate" ce îl poate caracteriza, mila care îl
încălzeşte, capacitatea lui de a fi senin, de a simţi fericirea: "Erau atât
de fericiţi amândoi"... — spune într-o pagină din Viaţa la ţară despre
Saşa şi Matei, scriitorul, şi propoziţia care luată în sine poate părea
desprinsă dintr-un text de muzică uşoară simbolizează în realitate
bogăţia şi intensitatea vieţii sufleteşti a personajelor lui Duiliu Zamfirescu.
Elevaţia şi frumuseţea trăirilor se cristalizează, obiectivându-se
parcă în peisaje ă...î. Lui G. Călinescu tocmai această plenitudine interioară
i se părea excesivă ă...î, dar dacă ne gândim la marile creaţii ale
romanului şi nuvelei româneşti, la Alexandru Lăpuşneanu, la Dinu
Păturică, la Lică Sămădău, la Leiba Zibal şi la Gheorghe, la Ion, la
personajele Hortensiei Papadat-Bengescu sau ale lui Zaharia Stancu

vom constata că “sentimentele înalte” erau şi mai sunt necesare eroului
prozei noastre. Dăruindu-i-le, din rezervorul propriei lui experienţe
lăuntrice, a cărei complexitate şi bogăţie publicarea corespondenţei le-a
confirmat în chip definitiv, dăruindu-i-le însă într-un mod mai puţin
convenţional şi idilic decât s-a crezut, căci plinătatea sufletească alternează
firesc cu sentimentul atât de modern al vidului, al estompării sensului
existenţial, Duiliu Zamfirescu, reacţionând deopotrivă în replică şi
anticipat, îl înalţă peste nivelul cruzimii, al dorinţei de parvenire, al
setei de pământ sau al snobismului steril. “Această cam neroadă
închipuire de mine — mărturiseşte scriitorul în scrisoarea din 30 octombrie/
11 noiembrie 1897 către Titu Maiorescu —, mi-o dă nu conștiința
valorii lucrărilor proprii, ci conştiinţa valorii mele sufletești (s. n.)”.
Această valoare sufletească pe care a reprezentat-o Duiliu Zamfirescu
şi care, deși poate superioară operei, s-a exprimat totuşi (în parte) şi în
ea, a stat la baza năzuinţei de înfăptuire a romanului total, care să
reflecte plenar, armonios lumea şi omul. Cel puţin odată Duiliu Zamfirescu
a reuşit să creeze, în lumina talentului său, un asemenea roman:
Viaţa la ţară. “Intelectualitatea românească — scria Camil Petrescu —
cucerită de armonia eminesciană nu înregistrează încă armonia structurală
a Vieţii la ţară, tot atât de reală şi de aceeaşi calitate.” ă...î.
Direcţia inaugurată de Duiliu Zamfirescu, fundamentală pentru o litera-



tură, nu a rămas sterilă. Ea a făcut posibilă apariţia, la peste o jumătate
de veac după publicarea în revistă a Vieţii la ţară, a unui alt roman
total, realizat cu o mai mare forţă epică şi analitică şi încununat de o
izbândă deplină, dar fiind, în felul lui, tot o “viaţă la ţară“: Moromeţii.

VALERIU CRISTEA

Confuzia lui Duiliu Zamfirescu este aceea dintre estetic și moral.
Nu eticul ori aptitudinea pentru tragedie le lipsea eroilor lui Slavici, ci
spoiala, snobismul, “frumuseţea”. Iar Duiliu Zamfirescu tocmai de acest
lustru superfical are nevoie, căci el e un idealist. O spune singur, mai
târziu, în articolul despre Tolstoi: “Propriamente vorbind, lucruri morale
sau imorale nici nu există în natură; există numai lucruri frumoase și
urâte. De aceea şi trebuie să ne preocupăm în artă, de a lăsa morala
imediată a lumii la o parte, şi a da numai frumosul imediat, spre a
ajunge la sentimentele estetice complete, care ne ridică spre sfere ideale.”
Cum să zugrăvești, cu o astfel de concepţie, pe adevăraţii urmași
ai lui Dinu Păturică sau Chera Duduca: Scatiu reprezintă excepţia de
la o regulă care impunea romancierului să se ocupe de urmașii, frumoși
la suflet şi la chip, ai banului C., ai lui Gheorghe şi ai Mariei. Pe
aceştia, printr-o viclenie, Filimon i-a pus în stăpânirea unei lumi ce nu
le aparţinea. Iată-l pe Duiliu Zamfirescu urmându-l pe autorul Ciocoilor
din punctul unde acesta îşi lăsase personajele. E la mijloc o reacţie
estetică la literatura instinctelor brutale, a prozaismului luptei pentru
existenţă, a arivismului şi grosolăniei. Duiliu Zamfirescu face din idilic
o pavăză contra agresiunii realului: în fond, contra urâtului ă...î
Înclin să cred că estetismul lui Duiliu Zamfirescu, exploatând un univers
sufletesc neinvestigat decât rareori (chiar de Slavici, pe care nu-l
putea suferi, ale cărui personaje nu sunt lipsite de farmecul purităţii
interioare), şi-a închis cu bună ştiinţă accesul în zonele dramaticului şi
moralului. Lumea lui se compune din copii, femei şi bătrâni: o lume în
absenţa stăpânilor. Tipologia care domină proza noastră în secolul XX
este aceea bărbătească, de luptători, parveniţi şi biruitori. La Duiliu
Zamfirescu triumfă, din contra, o tipologie feminină.ă...î Puţini până
la Duiliu Zamfirescu au pictat psihologia feminină în specificul ei. ă...î
Există în nuvelele lui Slavici sau chiar în Mara (Persida, bunăoară)



încercări de a trata pe femeie ca simplă îndrăgostită, părăsită ori
sinucigaşe, deşi niciodată cu totul în opera condiţiei sociale, există
Elena lui Bolintineanu, dar cel dintâi care face din acest domeniu obiect
precedent de studiu este Duiliu Zamfirescu.
Și e vorba mai curând de o tipologie artistică decât de una morală.
Femeia trăieşte mai mult în imaginaţie decât în realitate. Dacă femeia
nu ocolește lupta, piedicile vieţii, este pentru a fi fericită alături de
bărbatul iubit. Cu excepţia Miei din Îndreptări şi Anna, care prelungeşte
tipul slavician, celelalte eroine ale lui Duiliu Zamfirescu sunt dotate

aproape exclusiv pentru iubire. ă...î Oroarea de pragmatici creează în
romanele lui Duiliu Zamfirescu o abundenţă de idealişti.ă...î
Toate calităţile şi toate defectele romanelor lui Duiliu Zamfirescu
decurg din această concepţie. El e creatorul la noi al poeziei care analizează
intimitatea. Ceea ce rămâne remarcabil în Viaţa la ţară sunt paginile
consacrate sentimentului erotic şi domesticităţii paşnice. ă...î Romancierul
e în elementul lui ori de câte ori zugrăveşte intimitatea.ă...î
NICOLAE MANOLESCU
ă...î Coexistă în acest prim roman românesc modern, nucleele a
două romane virtuale: unul (avându-l în centru pe Matei Damian) al
“pietăţii filiale” minate de reflexivitate, ceea ce provoacă mai întâi o
dramă morală deviată ulterior în drama metafizică, celălalt o tentativă
de frescă a satului românesc. Fireşte, natura individuală şi cea socială
a insului nu sunt izolate, ci corelative. Conduita individului este
consecinţa dialecticii lor. Cu instinctul sigur al prozatorului autentic,
autorul Vieţii la ţară ghiceşte aceasta. Nu are însă forţa necesară
pentru a aprofunda în ambele registre această unitate a contrariilor.
Lucrează când într-un plan, când în celălalt. Nu radicalizează realismul
analitic pentru care are afinităţi, n-are nici imaginaţie epică cu
care să impună o viziune coerentă, sistematică asupra societăţii
româneşti. Pentru a suplini carenţa de profunzime, se recurge la facila
soluţie a echilibrului. Cum se întâmplă ades, sacrificată este adâncimea.
În teorema epică zamfiresciană enunţul primează asupra demonstraţiei.
Scriitorul va fi fost el însuşi conştient de aceasta, fiindcă reface mereu
acelaşi silogism.

Viaţa la ţară are de aceea o alură demonstrativă. Romanul reia în
textură modernă parabola fiului risipitor, reîntors după îndelungate
peregrinări la spaţiul matrice. În istoria lui Matei Damian poate fi
citită drama secretă a creatorului. Ceea ce nu săvârşeşte el însuşi:
revenirea la vatră, o face personajul. Eroul este expresia unui eu subiacent
al creatorului, expresia literară a patriotismului acestuia. Trama
epică este uşor de reconstituit. Zamfirescu imaginează un sat, Ciulniţei,
pierdut în imensitatea vegetală a Bărăganului, pe care îl pictează de
sus, cu un penel mai informat decât al lui Odobescu.ă...î
ă...î Matei Damian este o conştiinţă filozofică, nu om al acţiunii.
Dimensiunea utilitaristă lipseşte personalităţii sale. Singura faptă a
protagonistului este luarea în posesie a eului. Evoluţia lui este în
adâncime nu în suprafaţă.ă...î
Paradoxal, Viaţa la ţară e mai memorabilă esteticeşte decât Tănase
Scatiu, saturat, acesta, de epocă. De ce? Ńeea ce impune romanul este
reconstituirea cinematografică a procesului sufletesc. Dacă Fraubert
spunea că în Doamna Bovary “ideile” sunt “fapte”, păstrând proporţiile,
romancierul nostru ar fi putut susţine că stările de suflet sugerate
prin descripţie sunt fapte.
Viaţa la ţară este un roman al privirii care descoperă mereu un
dincolo. Tumultul subteran, mişcarea de falii lăuntrice sunt trădate de
uşoara unduire a suprafeţelor, de gesturi părelnic insignifiante, în realitate
autentice detalii particularizante. Duiliu Zamfirescu conturează o
mulţime de schiţe, desene, tablouri cvasiimperceptibile, care, derulate
rapid, printr-o “cinematică abstractă “ă...î, refac procesualitatea sentimentului.
Cronicarul Comăneştilor este un scriitor când uită de sine, când dă
impresia că-şi urmăreşte eroii cu ochiul glacial al aparatului imaginat
de Lumière.ă...î
Precipitarea, ritmul gâfâit din al doilea roman al ciclului contrapunctează
energic bucolica desfăşurare din Viaţa la ţară. Lumea satului
rămâne doar un element de fundal.ă...î
IOAN ADAM

Cel mai tipic reprezentant al celei de-a doua generaţii junimiste
este diplomatul Duiliu Zamfirescu ă...î care debutează cu un prim volum
de poezii şi nuvele, Fără titlu, exact în momentul când Eminescu şi
Creangă lasă condeiul, în 1883.ă...î
... Zamfirescu era de părere că un romancier nu poate rămâne indiferent
faţă de elementele timpului său, că el trebuie să le zugrăvească
obiectiv, “în toată goliciunea şi cu toate infamiile lor”. Scopul romancierului,

îi scria el lui Maiorescu în 1889, este “de a-ţi da iluzia cea mai
intensivă despre realitatea vieţii”. “A avea imaginaţie ca A. Dumas şi
stil ca Flaubert nu e destul pentru a scrie un adevărat roman modern,
ci pentru aceasta se cere arta de a şti să spui lucruri posibile”, adăuga
el către acelaşi în 1890. Prin urmare, după Zamfirescu arta nu reproduce
realul, dă numai iluzia lui, creând ceva asemănător cu realul sau
care nu-l contrazice, posibil. Este idealul clasic al imitaţiei naturii,
imitaţie presupunând un ideal, un etos. “A idealiza în lumea reală,
creând tipuri vii şi posibile, va zice Zamfirescu în 1905, mi se pare
scopul cel mai înalt al artei”. A crea tipuri vii în roman fusese întreprinderea
lui Balzac în Comedia umană. Balzac scotea din individual generalul,
Zola şi şcoala sa înlocuiesc individualul cu cazul — rămânând în
sfera particularului şi substituind creaţiei explicaţia. Naturalistul nu
observă natura, ci cauzalitatea ei, nu face caracterologie, ci genealogie.
Clasicul e de mai înainte edificat asupra naturii umane, naturalistul
urmează s-o cerceteze şi s-o explice, explicaţia privind individul cât
şi grupul. Factorul ereditar, mediul, maladiile, relele deprinderi interesează
îndeosebi pe naturalişti care trebuie să arate nu cum este eroul,
ci de ce e aşa. Clasicii sunt moralişti fiindcă observă impersonal umanitatea
pe latura morală, naturaliştii îşi propun, prin evidenţierea răului,
remedierea lui. Romanul naturalist e determinist şi finalist.
Clasicismul temperamental al lui Zamfirescu, simţul său pentru
echilibru, armonie şi proporţie vor ceda foarte puţin metodei naturaliş-
tilor de la care va lua totuşi ideea de a scrie romanul unei familii, de-a
lungul a măcar două generaţii. De fapt nu avem a face cu o singură
familie, ci cu trei, nu înrudite, ci doar vecine. ă...î Chiar nefiind de
acord cu ideologia romancierului, cu idealizarea boierimii şi a ţărănimii
în persoana baciului Micu, trebuie să recunoaştem că eroii săi trăiesc şi
că scriitorul izbuteşte mai ales să pătrundă în intimitatea lor sufletească.
Tot ce priveşte cele două cupluri erotice, Matei — Saşa şi Mihai —

Tincuţa, este fin şi de bun gust, deşi s-a reproşat autorului aerul prea
“distins” al eroilor, stilul Feuillet, considerat campionul romanului
idealist romantic, “Le Musset de familles”. Tot ce priveşte modul de a
vorbi al ţăranilor este de asemenea autentic. În Tănase Scatiu antipatia
pentru arendaş revine pe primul plan. Miezul romanului îl constituie
vizita ministrului în oraşul de provincie. Căsătorit cu Tincuţa Murguleţ,
Tănase Scatiu s-a mutat în oraş şi a fost ales pentru a treia oară
deputat, fiind “liberal, conservator sau junimist, după cum bătea
vântul”. ă...î
Corespondenţa lui Duiliu Zamfirescu, mai ales cu Titu Maiorescu, e
a unui spirit elevat, preocupat de progresul ideilor literare.
ALEXANDRU PIRU
Dacă estetica lui Zamfirescu mărturiseşte o constantă voinţă de
clasicitate (motivată, în concepţia scriitorului, şi etnic, prin caracterul
“tipului latin”), opera sa, în special nuvelele şi poezia — în care se
recunosc ecouri din Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu, Macedonski
sau coincidenţe de ton cu Topârceanu, Coşbuc şi Goga — pare a trăda
mai degrabă gustul experienţelor literare, inevitabil eterogene, decât
prezenţa unui univers unic şi ireductibil. Dar dacă vrem să vedem în
Zamfirescu numai un scriitor de factură livrescă şi un scriitor de
tranziţie va fi foarte greu să explicăm apariţia Vieţii la ţară, care nu e
numai capodopera sa, ci şi una din marile reuşite ale romanului
românesc. Dacă nu acceptăm ideea că Viaţa la ţară e rodul unei fericite
întâmplări, va trebui să descoperim în creaţia lui Zamfirescu invarianta
care defineşte universul său ficţional ca autentic. Dincolo de ideologia
politică naivă din ciclul Comăneştilor (salvarea neamului prin vechea
rasă a boierilor pământeni), dincolo de teoretizările estetice şi etice,
dincolo de tematica divergentă sau de formulele literare eteroclite ale
operei sale, va trebui să căutăm această invariantă în sfera intuiţiilor
originale, care modelează chiar lucrările născute prin contaminări
livreşti. Lectura poeziilor şi a nuvelelor lui Zamfirescu dezvăluie, ca o
constantă a universului său imagistic, prezenţa elementului artistic
sau iradierea unor sugestii acvatice asupra unei întregi serii de alte
imagini, aparent divergente, pe care le contaminează şi le remodelează.

Pentru cel care se manifesta, în corespondenţa cu Maiorescu, sensibil
la "farmecele fluide" ale lui Botticelli sau la "fluiditatea privirilor"
unei tinere rusoaice, curgerea apelor îngânând "şoapte misterioase" şi
oglindind "adâncimile" astrale, melancolica vastitate a mării sau cântecul
etern al fântânilor romane constituie semne tainice dintr-un limbaj
criptic al universului, care deschide doar înţelegerii poetice (Preludiu).
În poezile de tinereţe imagistica acvatică nu depăşeşte limitele unei
convenţii poetice: Djali, legendă liricizantă în gustul lui Alecsandri
sau Bolintineanu, tratează râul şi marea ca sublimare şi simbol al suferinţ
elor metafizice de care eroina se simte atinsă, instituind între pământ
şi mormântul acvatic tradiţionalul raport de opoziţie a elementelor. În
variantele poemei apare însă un element care anticipează viziunile acvatice
de mai târziu: "gingaşul izvor" dezvăluie aici sensul existenţei sale
— acela de a fi o lacrimă a pământului. Lirica lui Zamfirescu moşteneşte
din poezia lui Eminescu, remodelându-le, atât obsesia acvaticului, cât
şi pe cea a plânsului fundamental al lumilor. Cele două motive apar la
Zamfirescu contopite şi apele devin astfel, în una din semnificaţiile lor
fundamentale, imensa lacrimă a pământului, lacrimă care dăruieşte
pădurii "vocea ei adâncă" (Preludiu), care "cântă" sau adăposteşte statuia
lui Orfeu "cântând din liră" (La Villa Aldobrandini). ă...î
De aceea, în imagistica acvatică a lui Zamfirescu, alături de
semnificaţia de lacrimă a lumii (corelată durerii de a fi) sau de oglindă
a adâncului ceresc (corelată naturii astrale a sufletului), apele o au şi
pe aceea de spaţiu infinit, de orizont depărtat, reverberând melancolia
fundamentală a sufletelor pentru care categoria definitorie e "departele",
sentimentul caracteristic e nostalgia şi actul fundamental e transcenderea
sinelui. Tipologic sufletul care se defineşte prin metafore acvatice
e feminin sau abulic; în această categorie intră toate personajele
memorabile din opera lui Zamfirescu.ă...î Istoriceşte, cultul apei este o
componentă a spiritualităţii dacice, crede scriitorul, care aşază în panteonul
dac "pe zeiţa blândă şi fecundă Apa sau Âpa" (Străbunii noştri);
marcaţi de zeiţa Apa, dacii săi ascund sub înfăţişarea eroică sufletul
unor "străini" în lume şi sunt, în istorie, condamnaţi pieirii. Şi totuşi,
tocmai imagistica acvatică este abandonată de Zamfirescu în romane.
Cu excepţia câtorva scene ă...î imaginile acvatice sunt accidentale în
ciclul Comăneştenilor, conceput ca literatură cu "teză" patriotică şi
342
constructivă. Teza devine, în ultimele romane, demonstraţie facilă,
dar ea se grefează, în Viaţa la ţară, pe o intuire fundamentală a sensului
peisajului românesc — "farmecul trist al singurătăţii româneşti", înrudit
cu farmecul "departelui" marin, pe care-l descoperea eroul copil din
Spre Coteşti în cursul unei sadoveniene "iniţieri" cinegetice. Peisajul
din Viaţa la ţară e rezultatul unui transfer sau al unei contaminări de
imagini. Orizontul infinit, singurătatea generatoare de farmec melancolic,
sentimentul depărtărilor (atribute ale acvaticului în lirică şi nuvelistică)
devin însemne ale Bărăganului, ale solului natal, dând peisajului
rezonanţe de o infinită profunzime. Într-o tremurătoare pustietate
şi într-o "nespusă linişte de vară", întinderea câmpului se
desfăşoară cu "orizontul său înşelător, a cărui dungă închipuită juca în
arşiţa soarelui ca oglinda unei ape". Culcat în câmpie, Matei Damian
descifrează zodiile şi sufletul său trăieşte nostalgii astrale. Întinderea
câmpiilor o străbate cu Saşa, şi goana trăsurii reeditează drumul navei
din Spre mare, iar şesul înzăpezit apare ca o imensă oglindă acvatică
îngheţată. Bărăganul e o mare împietrită, care şi-a păstrat orizontul
depărtat şi tainica legătură cu lumea astrală. "Sufletele de toamnă"
pot ancora aici şi pot descoperi miracolul "de a vedea schimbându-se o
dorinţă puternică în realitate", trecând din lumea ideală în cea fenomenală"
fără să-şi piardă farmecul. Adică îşi pot descoperi aici, ca
înstrăinatul Matei Damian, Patria.

IOANA EM. PETRESCU

343

Notâ asupra ediţiei ............................................................ 2
Tabel cronologic ................................................................ 3

# CUPRINS

FĂRĂ TITLU
LEVANTE ŞI KALAVRYTA

LA MISSOLONGHI ..............8
DJALI ............................. 12
ALTE ORIZONTURI
FUGIND DE TOT .............. 14
S-AUD... .......................... 14
PE ACROPOLE ................. 15
DE LA VILLA
TUSCULANA ................... 17
LA VILLA
ALDOBRANDINI .............. 18
BOUL .............................. 19
CULCATE-S ROMANIŢE.... 19
CA UN MĂNUNCHI DE
RAMURI ......................... 20
CORSARUL...................... 21
VARA ............................ 22
POEZII
LUNILE
Ianuarie ......................... 24
Iulie ............................... 24
August ............................ 25
BARZA .......................... 27
IMNURI PĂGÂNE
PRELUDIU ..................... 29
FIICA HAOSULUI............ 29
VERSURI HETEROMETRE
ALBE ............................ 42
E MORT POETUL ............ 43
LA O FÂNTÂNĂ.............. 44
PE MARE ....................... 45
POEZII NOUĂ
FLORI DE PAŞTE ............ 47
ADIO, NAPOLI................ 48
SOSESC .......................... 49

Duiliu Z a m f i r e s c u
POEZII
VIAŢA LA ŢARĂ
TĂNASE SCATIU
Apărut: 1997. Format: 70x108 1/32
Coli tipar: 15,05. Coli editoriale: 14,20. Tiraj: 5000 ex.
Casa de editură «LITERA»
str. B. P. Hasdeu, nr. 2, Chişinău, MD 2005, Republica Moldova
Procesare computerizată: LITERA
Redactor de carte: Tudor Palladi
Corector: Fulga Marciuc
Director fondator: Anatol Vidraşcu
Tiparul executat sub comanda nr. .
Combinatul Poligrafic, str. Mitropolit Petru Movilă, nr. 35,
Chişinău, MD 2004, Republica Moldova
Departamentul Edituri, Poligrafie şi Comerţul cu Cărţi
PE MAREA NEAGRĂ
ADIO ............................. 51
LA ORŞOVA.................... 52
DIN PUBLICAŢII
O SUFLET!... .................. 54
SEARA DE TOAMNĂ ....... 55
PRIMĂVARĂ .................. 55
PROZĂ
VIAŢA LA ŢARĂ ............................................................ 58
TĂNASE SCATIU ...........................................................231
Referinţe critice ..............................................................325